

Вестник Академии Педагогических Наук Казахстана

№1 (қаңтар-ақпан), 2020 жыл

№1 (январь-февраль), 2020 год

Құрылтайшы: «Педагогикалық
Ғылымдар Академиясы» ҚБ

Редакциялық алқа:

А.Қ. ҚҰСАЙЫНОВ

бас редактор

А.А. БУЛАТБАЕВА

бас редактордың орынбасары

Е.В. АСТАХОВА (УКРАИНА)

Қ.А. БИСЕНОВ

С.В. ИВАНОВА (РЕСЕЙ)

Д.П. ҚОЖАМЖАРОВА

И.Э. КУЛИКОВСКАЯ (РЕСЕЙ)

Б.Б. МАМРАЕВ

А.М. МАМЫТОВ (ҚЫРҒЫСТАН)

Ғ.М. МҰТАНОВ

К.Н. НӨРІБАЕВ

А.А. ТАЛТЕНОВ

А.А. ШӨРІПБАЕВ

Редакциялық кеңес:

К.Ө. ҚОНАҚОВА

Д.В. ЛЕПЕШЕВ

Л.Х. МӘЖИТОВА

Ф.Т. САМЕТОВА

А.А. САТБЕКОВА

Б.А. ТУРГУНБАЕВА

С.А. ҰЗАҚБАЕВА

Н.А. ШАМЕДЬХАНОВА

Т.С. ШУМЕЙКО

Р.О. НИЯЗОВА

Ж.Б. ҚОҢЫРОВА

Т.Е. СҰЛТАНҒАЗЫ

Қазақстан Республикасы

Мәдениет және ақпарат

министрлігінде қайта тіркеліп,

24.01.2013 ж.

№13303-Ж куәлігі берілген

Вестник жылына 6 рет шығады

«Вестник АПН Казахстана» журналы

ҚР БҒМ БҒСБК (ККСОН) педагогикалық
ғылымдар бойынша негізгі қорытындылар-
ды жариялауға ұсынған ғылыми басылым

ҰҒТАО Қазақстандық дәйексөз алу
(цитирование) қоры мәліметтері бойынша
журнал импакт-факторы 0,074

Мақала авторларының пікірлері
редакция көзқарасын білдірмейді.

Редакцияның мекен-жайы:

050000, Алматы қаласы

Абылай хан даңғылы, 74А

Тел.: 8 (727) 313-18-14, 313-18-15

E-mail: apnkaz@mail.ru, v.apnk@mail.ru

Пішіні 70х100^{1/8}

Қағаз офсеттік. Шартты баспа табағы 16,5
Таралымы 300 дана

© «Педагогикалық Ғылымдар
Академиясы» ҚБ, 2020

МАЗМҰНЫ-СОДЕРЖАНИЕ

СЛОВО ГЛАВНОГО РЕДАКТОРА 3

Г.С. ТАГАЕВА, А.М. МАМЫТОВ

Новые подходы к оценке учебных достижений уча-
щихся начальных классов в Кыргызстане5

Р.Н. КЕНЖЕБАЙ, Р.С. ЛАБЕНОВА,

А.С. АЛИМБАЕВА

Жоғары оқу орындарында жаңартылған бағдар-
ламамен оқытудың кейбір мәселелері 15

Г.Б. КЫЛЫШБАЕВА, А.М. БЕРДАЛИЕВ,

А.А. СЕНКЕБАЕВА, Д.Н. САИДАЗИМОВА

Жаңа білім беруде студенттердің құзыреттілігі мен
білім парадигмаларын қалыптастыру негіздері20

А.Р. РЫМХАНОВА, Д.У. БАЙСАЛОВ

Современные тенденции и требования к профессио-
нальной подготовке педагогов для системы инклюзив-
ного образования 27

Г.Т. УРАЗБАЕВА

Актуальные проблемы профессиональной этики пре-
подавателя высшей школы 35

К.У. КУНАКОВА, Г.С. ПРИМБЕТОВА

К проблеме измерения профессиональных компетен-
ций преподавателей высшей школы41

А. SYZDYKBAYEVA, R. KERIMBAYEVA,

G. ABDYBAYEVA

Pedagogical practice organization problems of the future
teacher in the context of dual training49

А.К. МЫНБАЕВА, П.О. ИЗТАЕВА,

А.А. КАРАБУТОВА

XX-XXI ғасырлардағы адамгершілік білім беру және
дамыту теориясы 55

М.С. ЖЫЛҚЫШИЕВА

Civil-patriotic education of student youth of Kazakhstan
in conditions of modernization of public consciousness ...62

Р.С. ҚАСЫМОВА, М.М. СҮЛЕЙМЕН

Ә.Қастеев шығармашылығы арқылы оқушылардың
эстетикалық талғамын қалыптастыру74

Д.В. ЛЕПЕШЕВ

Современные проблемы исследования семейных цен-
ностей, национальных традиций в современной казах-
станской семье82

Ш.Т. ТАУБАЕВА, А.Т. КОНУСОВ, М.С. АУЕСБАЕВ

Әскери қызметшілерді рухани-адамгершілікке тәрбие-
леудің мәні мен мазмұны90

А.А. КАЛЫБЕКОВА, Г.М. МУСАХАНОВА,

Ж.З. ТОРЫБАЕВА

Реализация потенциала дисциплины «Иностранный
язык» в системе патриотического воспитания
студентов 102

Учредитель
ОО «Академия Педагогических Наук»

Редакционная коллегия:
А.К. КУСАИНОВ
главный редактор

А.А. БУЛАТБАЕВА
зам. главного редактора

Е.В. АСТАХОВА (УКРАИНА)
К.А. БИСЕНОВ
С.В. ИВАНОВА (РОССИЯ)
Д.П. КОЖАМЖАРОВА
И.Э. КУЛИКОВСКАЯ (РОССИЯ)
Б.Б. МАМРАЕВ
А.М. МАМЫТОВ (КЫРГЫЗСТАН)
Г.М. МУТАНОВ
К.Н. НАРИБАЕВ
А.А. ТАЛТЕНОВ
А.А. ШАРИПБАЕВ

Редакционный совет:
К.У. КУНАКОВА
Д.В. ЛЕПЕШЕВ
Л.Х. МАЖИТОВА
Ф.Т. САМЕТОВА
А.А. САТБЕКОВА
Б.А. ТУРГУНБАЕВА
С.А. УЗАКБАЕВА
Н.А. ШАМЕДЬХАНОВА
Т.С. ШУМЕЙКО
Р.О. НИЯЗОВА
Ж.Б. КОНЫРОВА
Т.Е. СУЛТАНГАЗЫ

Свидетельство о перерегистрации
Министерства культуры и информации
Республики Казахстан №13303-Ж
от 21.01.2013 г.
Вестник выходит 6 раз в год

Научный журнал
«Вестник АПН Казахстана»
рекомендован ККСОН МОН РК
для публикации основных результатов
по педагогическим наукам

По данным Казахстанской базы
цитирования НЦ НТИ
импакт фактор журнала 0,074
Мнения авторов не отражают
точку зрения редакции.

Адрес редакции:
050000, г. Алматы
пр. Абылай хана, 74А
Тел.: 8 (727) 313-18-14,
313-18-15
E-mail: apnkaz@mail.ru, v.apnk@mail.ru

Формат 70х100^{1/4}.
Бумага офсетная. Усл.-печ.л. 16,5
Тираж 300 экз.

© ОО «Академия
Педагогических Наук», 2020

Б.Б. ДЖАКУБАКЫНОВ, Ө.С. БАЙМҰРАТОВ,
Қ.Ә. ҚҰЛАТАЕВ

Жоғары сынып оқушыларының салауатты өмір салты
мен әскери қызметке дайындығының сабақтастығы ..109
А.А. АДАМОВ, А.А. БУЛАТБАЕВА,
А.С. БАШЧИКУЛОВ

Результаты исследования сформированности куль-
туры профессионального мышления у курсантов военного
вуза 117

Н.Ш. АЛМЕТОВ, А.М. УСЕНОВА, Т.С. СМАХАНОВ
Болашақ мұғалімнің прагматикалық педагогикалық
ойлауын қалыптастыру 125

Г.К. НАКЫПОВА, Ж. САПАРҚЫЗЫ
Жоғары педагогикалық білім беру жүйесіндегі кәсіп-
тік магистрлік даярлық 131

К.К. КЕНЖЕҒАЛИЕВ, А.Б. ТАҒАЙ
Психологтарды даярлаудың психологиялық мәсе-
лелері 138

А.К. УМИРБЕКОВА, К.С. АХМЕТКАРИМОВА,
Ш. АБИТАЕВА

О подготовке будущих учителей к реализации новых
подходов в преподавании и обучении 145
Е.Ж. ТӨРЕБЕК, М.О. МҰСАБЕКОВ,
М.А. АБДУАЛИЕВА

Жаратылыстану пәндерін оқытудың заманауи тә-
сілдері 156
Д.А. АДІЛЬЖАНОВА, Қ.К. БУРУНБЕТОВА

«Сабақты зерттеу» тәсілінің мұғалімдердің бірлескен
оқу ортасын дамытудағы әсері167
Л.Ф. ТАТАРИНОВА, Б.Ә. ТОРГАУТОВА

Құқық қорғау органдары қызметкерлерінің қаты-
суымен практикалық сабақ өткізу әдістемесін қолдану
ерекшеліктері 174
А.Б. НҰРЖАНОВА, Г.Н. НҰРМАНОВА

Қазақ тілін шет тілі ретінде оқытуда цифрлық
құзыреттілікті қалыптастыру жолдары180
Е. ЕЛУБАЙ

Болашақ педагогтарды даярлауда цифрлық құзы-
реттілік 187
Л.Х. МАЖИТОВА, Р.Н. СЫЗДЫҚОВА,
А.М. САЛАМАТИНА

Техникалық университетте физика пәнін тәжірибеге
бағдарлап оқытуда студенттердің танымдық бел-
сенділігін қалыптастыру 195
А.С. АУШЕНОВА, Г.С. ГАБДКАРИМОВА,
Г.ӘНУАР, У.А. КАЛЖАНОВА

Ағылшын тілін меңгеру жолындағы әдістемелер..203
Г.М. КУСАИНОВ, Г.С. САПАРОВА,
С.К. АХМЕТБЕКОВА

Технология эффективного обучения 208
Д.Ш. ЕЛЬЖАНОВ

Некоторые психофизические особенности вос-
приятия существующей действительности допри-
зывной и призывной молодежью (Методологическое
обоснование) 218
С.В. ВЛАСЕНКО, Г.И. ЧЕМОДАНОВА,
А.К. ТАХАНОВА

Формирование духовно-нравственных ценностей у
учащихся на уроках по предмету «Самопознание» 226

БІЗДІҢ АВТОРЛАР 236
НАШИ АВТОРЫ 240
OUR AUTORS 244

СЛОВО ГЛАВНОГО РЕДАКТОРА

Развитие системы образования Китайской Народной Республики

Среднее образование в КНР делится на 3 ступени:

- начальная школа (1–6-е классы) или (1–5-е классы);
- неполная средняя школа (7–9-е классы) или (6–9-е классы);
- полная средняя школа (10–12-е классы);

Начальная школа и неполная средняя школа сейчас параллельно практикуют учебную систему «6+3». «5+4» и «9 лет подряд». Число и виды учебных предметов возрастают к старшим классам с учетом законов психологического и физического развития учеников и внутренней логики научных знаний на основе возрастных потребностей детей.

Больше место в новых учебных планах занимает трудовое обучение, которое, по мнению китайских педагогов, усиливает умственное развитие, закаляет физически, способствует эстетическому восприятию окружающего, укрепляет нравственность (подчеркивается, что распространение Интернета привнесло новые трудности в процесс нравственного воспитания). В городах рекомендуется включать в уроки труда знания по высоким технологиям и промышленной технике, на селе – по современной агротехнике. Школам предписано активно налаживать контакты с местными центрами профессионального обучения.

В систему профессионального образования Китая входят высшие и средние профессиональные школы, средние техникумы, средние школы профессиональной ориентации, центры профессиональной подготовки, школы технической подготовки для взрослых и другие подобные заведения, созданные силами общественности. Они относятся как к высшей, так и к средней и начальной ступеням, и тесно связаны друг с другом.

Профессиональное образование в Китае представлено училищами (техническими, сельскохозяйственными, транспорта, финансов, медицины, художественными и др.) 1 и 2 ступени. Некоторые выпускники неполных средних школ, которые не поступили в общеобразовательную полную среднюю школу, а также выпускники полных средних школ, не поступившие в вузы, могут получить профессиональное или техническое образование непосредственно на рабочем месте.

Техникумы готовят рабочих 3–4-го разряда. Они набирают юношей и девушек в возрасте от 15 до 22 лет с образованием не ниже уровня неполной и полной средней общеобразовательной школы в зависимости от профиля работы или учебы. Срок обучения для лиц с образованием в объеме неполной средней школы – 3 года и 2 года – для лиц с полным средним образованием. Профессиональные школы (включая сельскохозяйственные средние) находятся в ведении местных властей и готовят младший технический персонал и рабочих для нужд местного хозяйства.

В настоящее время по всей стране функционирует более чем 2300 вузов, среди них, 1880 университетов и колледжей, высшие школы профессионального образования, остальные – вузы для взрослых.

По состоянию на 2010 год численность студентов, обучающихся в ВУЗах по всему Китаю составила 29,79 млн. или 24,2%. В Пекине, Шанхае, в юго-восточных провинциях Цзянсу, Цзян процент поступления в последние годы составляет более чем 50%. По численности студентов Китай сейчас занимает первое место в мире, а до 1999 года эта цифра составляла 3,4 млн. и, следовательно Китай уже совершил историче-

ский скачок с элитного образования на популярное образование.

Принципами высшего образования Китая являются справедливость, высокое качество и диверсификация.

Справедливость – это обеспечить каждого гражданина правом на обучение.

Что касается качества, то ещё две тысячи лет тому назад, великий китайский педагог Конфуций сказал, что обязанность учителя заключается в распространении толков и истины, выработке навыков и пояснении непонятого. Современное обучение находится на этапе перехода с распространения знаний на повышение способностей и воспитание индивидуальности личности, с этапа расширения масштаба высшее образование переходит на этап повышения качества обучения.

В настоящее время высшее образование Китая переходит с институциональных изменений на системные инновации. В последние годы бурно проводилось слияние вузов, более чем 1000 вузов слились в 300, что позволило осуществить глубокие перемены в системе управления высшим образованием.

Правительство Китая уделяет огромное внимание развитию высшего образования и прилагает огромные усилия по принятию позитивного опыта других стран.

*Академик Академии Педагогических Наук Казахстана
Аскарбек Кусаинов*

УДК 37 (094)

Г.С. ТАГАЕВА, А.М. МАМЫТОВ

Кыргызская Академия образования

**НОВЫЕ ПОДХОДЫ К ОЦЕНКЕ УЧЕБНЫХ ДОСТИЖЕНИЙ
УЧАЩИХСЯ НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ В КЫРГЫЗСТАНЕ**

В статье говорится о новых подходах к оценке учебных достижений учащихся начальных классов в Кыргызстане и основных этапах формирования научной мысли об оценке. При участии в международных исследованиях по оценке учебных достижений наши дети показали несостоятельность решать задачи, направленные на выявление компетенций, необходимых в жизненных ситуациях. Поэтому вызывает массу вопросов проблема содержания школьного образования и как оценивать учебные достижения учащихся. На современном этапе декларируются три вида оценивания: диагностическое, формативное и суммативное. Учебные достижения учащихся выражаются в формате компетентностей: ключевых и предметных, прописанных в государственном стандарте образования. В качестве примера описана процедура разработки теста определения уровня сформированности ключевых и предметных компетентностей по русскому языку у учащихся 4 класса школ с кыргызским языком обучения. Авторами представлены результаты исследования, в котором сформированность компетентностей проверяется стандартизированными тестами.

Ключевые слова: оценка учебных достижений, формативное оценивание, ключевые компетентности, предметные компетентности, стандартизированные тесты.

Введение

Научное определение цели образования для Кыргызстана очень актуально в период реформирования данной системы. С целью модернизации среднего образования проводятся исследования по поиску новых методов, средств, подходов к обучению детей разных возрастных групп с опорой на компетентностный подход, разрабатываются новые стандарты образования, учебные программы с учетом индивидуальных образовательных траекторий учащихся, внедряются ИКТ, в том числе разрабатывается новая система оценки качества образования.

В последние годы развития образования в Кыргызской Республике повышается интерес к проблеме оценки качества образования. Данный фактор связан с результатами участия Кыргызстана в международных исследованиях по оценке учебных достижений (PISA), в которых наши дети показали несостоятельность

решать задачи, направленные на выявление компетенций, необходимых в жизненных ситуациях. В этой связи массу вопросов вызывает проблема оптимизации содержания школьного образования и оценки учебных достижений учащихся.

В стратегических документах по развитию системы образования КР отмечается, что образование становится одним из важнейших и приоритетных направлений общественного развития в мире. Кыргызская Республика приступила к модернизации национальной системы образования в XXI веке, опираясь на лучшие традиции своего отечественного образования и международный опыт¹.

В Национальной стратегии устойчивого развития Кыргызской Республики на 2012–2020 годы отмечено: «На уровне общеобразовательной школы предстоит решать целый комплекс проблем. Необходимо сделать упор на пересмотре содержания школьного образования, вне-

¹ О стратегических направлениях развития системы образования в Кыргызской Республике. 2012 года за № 201 (В редакции постановлений Правительства КР от 1 июля 2013 года № 395 от 2 марта 2016 года № 100, 4 июня 2018 года № 270). // <http://cbd.minjust.gov.kg/act/view/ru-ru/92984>

дрении предметных стандартов нового поколения...»¹.

Во исполнение Национальной стратегии устойчивого развития Кыргызской Республики постановлением Правительства КР №403 от 21 июня 2014 г. утвержден Государственный образовательный стандарт среднего общего образования Кыргызской Республики, в котором отдельным разделом выделено оценивание. В Концепции развития образования в Кыргызской Республике до 2020 года сказано, что «образование сегодня становится одним из важнейших показателей и приоритетных направлений общественного развития в мире. Формирование человеческого капитала и реализация человеческого потенциала на пользу личности и общества подразумевают особую ответственность государства в построении системы образования, ориентированной на достижение результатов и удовлетворение запросов общества XXI века. Разрешение кризиса образования может лежать в русле создания гибкой, открытой и развивающейся системы непрерывного образования», что позволит каждому человеку быстро адаптироваться в меняющихся жизненных ситуациях, самостоятельно приобретая необходимые компетентности, применяя их на практике для решения разнообразных проблем, для обеспечения личной и социальной успешности. О системе оценивания в образовании сказано, что Кыргызская Республика будет иметь систему мониторинга и оценки деятельности образовательных организаций для укрепления механизмов гарантии качества на всех уровнях системы образования².

Международная комиссия ЮНЕСКО по образованию для XXI века определила четыре ключевых компетентности для образования будущего: «социальное по-

ведение, способность работать в группе, инициативность, любовь к риску»³.

Главным критерием продуктивности системы образования будет являться выпускник, способный адекватно реагировать на вызовы, которые стоят перед ним, и обладающий компетентностями, соответствующими экономическим, социокультурным и политическим потребностям страны.

Происходящие изменения в системе образования Кыргызстана открывают широкие возможности для разработки сбалансированной системы оценивания в республике и создания новых методов оценивания образовательных достижений учащихся. Более приоритетным становится запрос общества в непрерывном отслеживании состояния системы образования, создании системы оценки качества образования.

Анализ результатов оценивания достижений учащихся показывает, что в связи со сменой парадигмы образования, изменением целей образования в Кыргызстане, необходимостью формирования ключевых и предметных компетентностей у учащихся с целью подготовки их к будущей жизни в стране к настоящему времени сформировано понимание необходимости разработки стратегии образования, ориентированной на повышение качества образования. Однако, как показали результаты исследований достижений учащихся, современная система обучения пока не обеспечивает отвечающую современным мировым требованиям достаточную готовность учащихся к жизни. Учащиеся не готовы к свободному использованию полученных в школе знаний, особенно на уровне требований, предъявляемых в международных исследованиях (к примеру, PISA).

21 июля 2014 года утвержден

¹ Национальная стратегия устойчивого развития Кыргызской Республики на период 2012-2020 годы. // <http://extwprlegs1.fao.org/docs/pdf/kyr143374R.pdf>

² Концепция развития образования в Кыргызской Республике до 2020 года. Электронный ресурс https://www.kgma.kg/pdf/konceptsiya_razvitiya_obrazovaniya_KR_tdo_2020.pdf

³ Доклад международной комиссии по образованию, представленный ЮНЕСКО «Образование: сокрытое сокровище». – М., 2007. С.9. // <https://www.ifap.ru/library/book201.pdf>

Государственный образовательный стандарт общего среднего образования в Кыргызской Республике¹. В соответствии со Стандартом основным объектом системы оценки результатов образования на ступени начального общего образования её содержательной и критериальной базой выступают ожидаемые результаты освоения обучающимися основной образовательной программы начального общего образования.

В Кыргызской Республике в июне 2019 года утверждены на коллегии МОиН КР переработанные предметные стандарты по предметам начальных классов на компетентностной основе, в том числе и по русскому языку². В предметном стандарте выделены конкретные содержательные линии, реализация которых подчинена задаче сформировать ту или иную компетентность, относительно ожидаемого результата построена система диагностического, формативного и суммативного оценивания, что касается инструментария оценивания, то основным средством стали стандартизированные тесты. Отличительной особенностью нового методологического подхода также является установление в структуре ожидаемого результата обучения репродуктивного, продуктивного и креативного уровней проявления компетентностей.

Общей целью курса русского языка в начальных 1–4 классах школ с кыргызским, узбекским и таджикским языками обучения является формирование у школьников первоначальных умений и навыков владения русским языком как средством общения в устной и письменной форме, развитие их интеллектуальных способностей, а также воспитание и развитие качеств личности, отвечающих

требованиям школьного образования, задачам построения общества на основе толерантности, диалога культур и уважения многонационального, поликультурного сообщества КР³.

В этой связи необходимо разработать адекватные инструментарию оценки образовательных достижений учащихся, измеряющие достижение цели и ожидаемые результаты предмета «Русский язык».

Целью исследования является анализ новых подходов к оценке учебных достижений учащихся начальных классов в Кыргызстане и создание инструментария измерения ожидаемых результатов стандарта.

Задачи исследования:

1. Проанализировать основные этапы формирования научной мысли об оценке учебных достижений учащихся.

2. Уточнить сущность, содержание понятия «оценка учебных достижений учащихся начальных классов».

3. Разработать инструментарий оценки учебных достижений учащихся начальных классов на уроке русского языка в школе с кыргызским языком обучения.

4. Экспериментально проверить эффективность разработанных инструментариев оценки учебных достижений учащихся начальных классов.

Основная часть

Методы и организация исследования: в ходе исследования нами использованы анализ и обзор нормативной и научно-методической литературы, интервью, тестирование, педагогический эксперимент, статистические методы анализа.

Исследование проводилось в течение 2014–2019 гг. в три этапа.

На первом этапе (2014–2015 гг.) осуществлялся теоретический анализ фило-

¹ Постановление Правительства Кыргызской Республики № 403 от 21 июля 2014 года "Об утверждении Государственного образовательного стандарта общего среднего образования в Кыргызской Республике". // http://edc.kg/media/uploads/files/npa/8_gosudarstvennyj-obrazovatelnyj-standart-shkolnogo-obrazovaniya-kyrgyzskoj-respubliki.pdf

² Предметный стандарт по предмету «Русский язык» для 1–4 классов общеобразовательных организаций Кыргызской Республики. – Бишкек, 2019. // <https://edu.gov.kg/ru/schools/standarttar/>

³ Программа по русскому языку как второму для 1–4 классов средних общеобразовательных школ с кыргызским, узбекским, таджикским языками обучения Кыргызской Республики. – Бишкек, 2019. – 32с.

софской, психологической и педагогической литературы по теме исследования; определялись цели, задачи; проводился констатирующий эксперимент; выстраивался план научной работы.

На втором этапе (2016–2017 гг.) разрабатывались гипотетическая модель и технология оценки учебных достижений учащихся; разрабатывались тесты, проводился формирующий и педагогический эксперимент.

На третьем этапе (2018–2019 гг.) анализировались, обобщались и систематизировались результаты опытно-экспериментальной работы; формулировались основные положения и оформлялись теоретические и практические материалы исследования.

При организации оценки учебных достижений учащихся необходимы следующие принципы:

- Индивидуальность оценки, осуществление оценки работы каждого ученика.

- Систематичность – регулярность проведения оценки на всех этапах процесса обучения, разнообразие форм оценивания.

- Репрезентативность. Оценка должна охватывать все разделы учебной программы. Обеспечивать оценку сформированности у учащихся ключевых и предметных компетентностей.

- Объективность оценки – исключая преднамеренные субъективные и ошибочные суждения и выводы учителя.

- Надежность оценки – использование стандартизированных инструментариев оценивания.

Дифференцированный подход учитывает специфические особенности каждого учебного предмета и отдельных его разделов, также индивидуальные качества учащихся, требующие применения форм и методов в соответствии с индивидуальными особенностями учащихся.

На различных этапах обучения используются различные виды оценивания:

Диагностическое оценивание направлено на выявление уровня знаний

учащихся, то есть на уровень сформированности ключевых и предметных компетентностей на определенном этапе обучения по предмету или разделу, который будет изучаться.

Формативное оценивание используется в повседневной учебной деятельности учащихся с целью проверки усвоения материала, выявления пробелов в знаниях и умениях, проведения обратной связи для корректировки деятельности учителя и учащихся.

Суммативное оценивание используется в конце прохождения темы, раздела, курса для систематизации знаний учащихся и проверки сформированности ключевых и предметных компетентностей у учащихся.

Результаты исследования и их обсуждение

Анализ научно-методической литературы, посвященной вопросам оценки учебных достижений учащихся [1, 2, 3, 4], позволяет отметить, что история становления тестологии как науки представляет собой достаточно короткое время начиная с конца XIX века и до наших дней. Общеизвестно, что вопросами тестологии занимались Ф.Гальтон, А.Бине, Т.Симон, Э.Л. Торндайк, М.С.Бернштейн, П.П.Блонский, А.П.Болтунов, В.С.Аванесов и др.

В Кыргызстане в 2009 году защищена докторская диссертация С.К.Калдыбаевым на тему «Теория и практика педагогических измерений» [2], в которой описаны проблемы становления, современного состояния и пути развития педагогических измерений, и где автор предлагает в дальнейшем изучение проблемы измеримости Государственного образовательного стандарта и разработки средств его измеримости.

Создание системы оценки качества образования проходит в период введения новых образовательных стандартов и появления необходимости оценивать их достижения в масштабах всей страны.

Государственные структуры, занима-

ющиеся оценкой качества образования: Отдел мониторинга и стратегического планирования МОиН КР; Национальный центр качества образования МОиН КР; Лаборатория оценки качества образования Кыргызской академии образования; Образовательные организации.

Негосударственные структуры, занимающиеся оценкой качества образования: ЦОМО (OPT; PISA; НООДУ); Международные проекты («Сельское образование» ВБ; USAID «Сапаттуу билим»; READ; GIZ).

Современная педагогическая наука и практика поставлены перед необходимостью перехода от традиционных методов оценки достижений учащихся к инновационным, то есть отвечающим современным тенденциям в науке.

Традиционная система оценки знаний учащихся, сформировавшаяся в период советской школы, имеющая богатый опыт в области контроля над результатами обучения, в силу своих организационных и технологических особенностей не может обеспечить удовлетворение современных потребностей общества. Результаты традиционной оценки не дают объективных количественных и качественных показателей, позволяющих управлять качеством образования.

А стандартизированные тесты, которые мы предлагаем в качестве инструментария оценки учебных достижений, являются объективными измерителями сформированности компетентностей. К особенностям теста, отличающим его от традиционных инструментов оценки, можно отнести следующие: тесты разрабатываются в строгом соответствии с теорией тестов (классической или современной); они имеют устойчивые статистические характеристики для выборки учащихся, для оценки достижений; процедура тестирования стандартизирована (то есть выполнение тестов, проверка, обработка и интерпретация их результатов проводится по единым правилам).

Процедура конструирования [1, 6] теста представляет собой достаточно сложный процесс, предусматривающий составление тестовых заданий, определение их содержания и особенно обоснование их назначения. Другими словами, при конструировании теста важно обеспечить:

- уточнение обоснованности его целей и содержания;
- соблюдение логики расположения заданий в тесте;
- обеспечение внутренней согласованности, соответствующих связей между элементами теста, предусмотренных на этапах целеполагания и планирования;
- расчет и обоснование времени на его выполнение;
- составление инструкции по выполнению и проверке теста;
- составление сопровождающей документации.

При конструировании теста, как правило, выделяют два этапа. Первый этап основан на подборе заданий согласно технологической матрице и структуре теста. По сути, на этом этапе конструируется претест. От качества его создания во многом зависит качество теста. На втором этапе осуществляется коррекция теста путем отбора заданий в тест на основании статических характеристик параметров заданий. Считается оптимальным изменение по результативности претеста до 18% содержания. Чем меньше изменений после претеста, тем качественнее инструмент, тем эффективнее измерение.

На первом этапе моделью является технологическая матрица, отражающая содержание теста, связи его элементов и структуру.

В таблице 1 представлена матрица теста, показывающая соотношение заданий по содержательным линиям и видам деятельности, план теста и перечень вопросов, характеризующий репродуктивный, продуктивный и креативный уровни проявления ожидаемого результата.

Таблица 1 – Матрица теста по русскому языку и чтению для 4-го класса

Наименование раздела	Репродуктивный	Продуктивный	Креативный	Баллы
Раздел 1. Грамматика	№9, 11, 12, 13	№5, 7, 10, 15	№16	15
Раздел 2. Аудирование			№ 18	3
Раздел 3. Чтение	№1, 4	№2, 3	№6, 8	12
Раздел 4. Письмо		№17	№14	5
Говорение	-	-	-	0
Раздел 5. Социокультурная компетенция	№19	№20		3
Всего	7 баллов	16 баллов	15 баллов	38 баллов (100%)

Проверяемые тестом предметные компетенции русского языка как второго в 4-м классе:

1. Находит информацию в тексте в явном виде.

2. Выводит умозаключение по тексту.

3. Определяет правильную последовательность действий, описанных в тексте.

4. Умеет дополнить предложение.

5. Определяет значение слова.

6. Умеет выделить основную мысль текста.

7. Соотносит лексическое сочетание прилагательных и существительных.

8. Умеет оценить поступки персонажей.

9. Умеет различать звуки и буквы.

10. Понимает значение слов, подбирает синонимы.

11. Определяет однородные члены предложения.

12. Умеет определить род существительных.

13. Умеет расположить слова в алфавитном порядке.

14. Умеет составить предложение в правильном порядке.

15. Умеет различать значение суффикса.

16. Умеет определить порядок предложений в тексте.

17. Умеет дополнить диалог репликой.

18. Понимает на слух связную русскую речь.

19. Умеет дополнить пословицу по значению.

20. Умеет соотнести картинки с названиями местности.

Говорение мы проверяли методом интервьюирования. Как видно выше, тест состоит из 20 тестовых заданий, каждое из которых проверяет определенную компетенцию.

При определении длины теста и времени тестирования мы основывались на проведенных в лаборатории оценки образовательных достижений учащихся Кыргызской академии образования исследованиях с участием учащихся начальных классов [4]. Исходя из этого, мы посчитали важным следующее:

– время тестирования должно определяться по расположению максимума дисперсии тестовых результатов и не превышать 40 минут;

– длина теста не должна превышать 20-30 заданий, в предположении, что на выполнение одного задания потребуется не более одной минуты;

– тестирование необходимо проводить в первой половине дня;

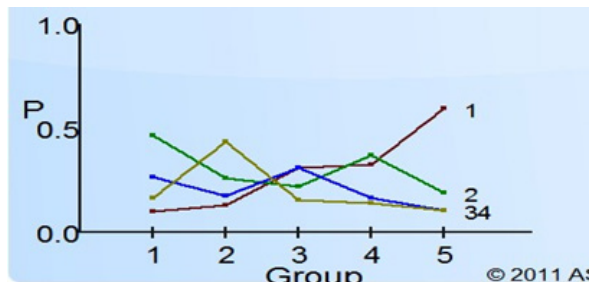
– тестирование желательно проводить в середине недели.

После создания теста нами проведен претест, результаты которого проверены компьютерной программой Iteman. На данном этапе каждое тестовое задание дорабатывалось, пока не достигало необ-

ходимого уровня по параметрам валидности, надежности и дискриминативности. Представим это на некоторых примерах.

Задание №1. Проверяет компетенцию нахождения в тексте информации в явном

виде, по статистике, как видно ниже, Р (трудность вопроса) – 0,3; TotalRpbis дискриминативность – 0,2 (способность задания делить учащихся на слабых и сильных); Alphaw/o – надёжность теста 0,66.

Seq.	ID	Key	Scored	NumOptions	Domain	Flags
1	1	1	Yes	4	1	

Item information

N	P	TotalRpbis	TotalRbis	Alphaw/o
1375	0,28	0,26	0,35	0,66

Item statistics

Option statistics

Option	N	Prop.	Rpbis	Rbis	Mean	SD	Color	
1	456	0,28	0,26	0,35	10,12	2,76	Maroon	**KEY**
2	294	0,25	-0,04	-0,05	7,75	2,83	Green	
3	245	0,16	-0,06	-0,08	7,59	2,50	Blue	
4	285	0,15	-0,08	-0,13	7,39	2,68	Olive	
Omit	95	0,17	-0,10	-0,14	7,09	2,90		
NotAdmin	0							

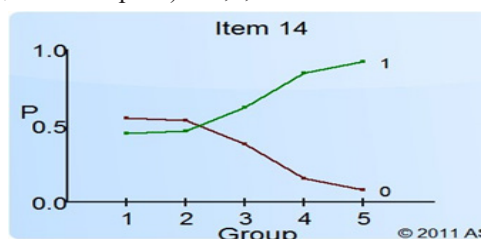
Quantileplot data

Option	N	0-20%	20-40%	40-60%	60-80%	80-100%	Color	
1	456	0,10	0,13	0,31	0,33	0,60	Maroon	**KEY**
2	294	0,47	0,26	0,22	0,37	0,19	Green	
3	245	0,27	0,17	0,31	0,16	0,11	Blue	
4	285	0,17	0,43	0,16	0,14	0,11	Olive	

Задание №2

Проверяет компетенцию обоснования ответа, почему текст назван так, умения аргументировать. По статистике, как видно ниже, Р (трудность вопроса) – 0,5;

TotalRpbis дискриминативность – 0,2 (способность задания делить учащихся на слабых и сильных); Alphaw/o – надёжность теста 0,80 (высокая).

Iteminformation

Seq.	ID	Key	Scored	NumOptions	Domain	Flags
2	2	1	Yes	2	1	

Itemstatistics

N	Mean	TotalR	TotalRbis	Alphaw/o
1375	0,56	0,23	0,69	0,80

Optionstatistics

Option	Weight	N	Prop.	Rpbis	Rbis	Mean	SD	Color
0	0	455	0,20	0,02	0,03	7,07	2,38	Maroon
1	1	810	0,56	0,55	0,69	9,56	2,78	Green
Omit		110	0,25	-0,10	-0,14	6,08	2,36	
NotAdmin		0						

Quantileplotdata

Option	N	0-20%	20-40%	40-60%	60-80%	80-100%	Color
0	41	0,55	0,53	0,38	0,16	0,08	Maroon
1	117	0,45	0,47	0,62	0,84	0,92	Green

И так далее, таким образом была достигнута надежность разработанных нами тестов, которые можно назвать стандартизированными и научно обоснованными.

Следующим этапом нами проводился формирующий педагогический эксперимент, на котором проводилось обучение учащихся начальных классов по технологии активных методов и метода визуализации. Соискателем составлено методиче-

ское пособие «Русский язык в картинках, таблицах и схемах», а также рабочие тетради по русскому языку для начальных классов для самостоятельной, домашней и тестовой работы, которые служили методическим сопровождением педагогического эксперимента.

После формирующего обучения проведена итоговая проверка, результаты которой представлены на таблице 2.

Таблица 2 – Результаты итоговой проверки оценки уровня сформированности ключевых и предметных компетентностей учащихся 4-го класса школ с кыргызским языком обучения

Группы	Языковая компетенция	Речевая (коммуникативная) компетенция	Социокультурная компетенция	Среднее значение до эксперимента (в %)	Среднее значение после эксперимента (в %)	Количество
Контрольные	63,7%	54,3%	58,5%	59 %	58,2 %	686
Экспериментальные	73,6 %	66,2 %	80,5%	58,7 %	72,5 %	705

В таблице 2 видно, что если в начале эксперимента в контрольных и экспериментальных группах показатели почти не различались, то в конце эксперимента

уровень учащихся экспериментальных групп вырос на 15%.

Таким образом, когда мы говорим, что главной целью обучения и вообще обра-

зования является формирование личности, мы имеем в виду то, что результатом образовательного процесса должна быть личность со сформированными ключевыми и предметными компетентностями, то есть информированная, умеющая отбирать и обрабатывать информацию, коммуникативная, умеющая общаться и быть толерантной к окружающим, способная разрешать сложившиеся проблемы, находить выход из различных жизненных ситуаций, а также использовать практически все те знания, которые теоретически получает в школе.

Выводы

1. Каждый вид оценивания характеризуется присущими ему методологическими подходами и стандартизированными инструментариями реализации. При этом новая модель оценки УДУ опирается на такие черты, как адекватность целям и содержанию образования, а сама процедура оценивания должна быть понятной участникам образовательного процесса, гибкой, прозрачной, многоинструментальной, психологически комфортной и многосоставной.

2. В процессе оценивания УДУ начальных классов следует использовать такие тестовые задания, которые базируются

на содержании образования, иметь три последовательно усложняемые уровни, а также оптимальную продолжительность для их решения, которая соответствовала бы возрастным особенностям обучающихся. Предметом оценивания должны быть ожидаемые результаты, сформированные у учащихся компетенции.

3. Предлагаемый нами инструментарий оценивания разработан с опорой на основные положения современной теории тестирования, сопровождается соответствующей спецификацией, матрицей тестов, форматами тестовых заданий, компьютерными программами Iteman, SPSS, а также методикой анализа и интерпретации полученных ответов.

4. Возможности использования нового инструментария оценивания образовательных достижений учащихся начальных классов убедительно показаны в ходе проведения педагогического эксперимента. Они позволяют быть уверенным в исключительной значимости и эффективности проведения стандартизированного оценивания на регулярной основе, особенно в случае их организационного сопровождения обратной связи с учителями.

ЛИТЕРАТУРА

1. Аванесов В.С. Применение заданий в тестовой форме в новых образовательных технологиях // Педагогические измерения. – №4. – 2006. – С. 3–31.
2. Калдыбаев, С.К. Теория и практика педагогических измерений [Текст]: дис. ... д-ра. пед. наук: 13.00.01 / С.К. Калдыбаев – Бишкек, 2001. – 387 с.
3. Крокер Л., Алгина Дж. Введение в классическую и современную теорию тестов: учебник / Перевод с английского Н.Н. Найденовой, В.М. Симкина, М.Б. Чернышевой. Под общ.ред. В.И. Звонникова, М.Б. Челышковой. – М.: Логос. – 668 с.
4. Мамытов А., Тагаева Г. С. Оценка образовательных достижений учащихся начальной школы. – Бишкек, КАО, 2018. – С.167.
5. Мамытов А., Мыкыева М. Определение продолжительности тестирования образовательных достижений учащихся начальных классов // Известия КАО, № 2 (26), Бишкек, 2013. – С. 3–7.
6. Челышкова, М. Б. Теория и практика конструирования педагогических тестов: Учебное пособие. – М.: Логос, 2002. – 432 с.

REFERENCES

1. Avanesov V. S. Application of tasks in test form in new educational technologies // Pedagogical measurement. – No. 4. – 2006. – P. 3–31.
2. Kaldybaev, S. K. Theory and practice of pedagogical measurements [Text]: dis. ... doctor of pedagogical Sciences: 13.00.01 / S. K. Kaldybaev-Bishkek, 2001. – 387 p.
3. Crocker L., Algina J. Introduction to the classical and modern theory of tests: textbook / Translation from English by N. N. Naydenova, V. M. Simkina, M. B. Chernysheva. Under the General editorship of V. I. Zvonnikov, M. B. Chelyshkova. – M.: Logos, 668 p.
4. Mamytov A., tagaeva G. S. Assessment of educational achievements of primary school students. - Bishkek, KAO, 2018. – P. 167.
5. Mamytov A., Mykyeva M. Determining the duration of testing educational achievements of primary school students. // Izvestiya KAO, no. 2 (26), Bishkek, 2013. – P.3–7.
6. Chelyshkova, M. B. Theory and practice of constructing pedagogical tests: Textbook. – Moscow: Logos, 2002. – 432 p.

ТАГАЕВА Г.С., МАМЫТОВ А.М. ҚЫРҒЫЗСТАНДА СТУДЕНТТЕРДІҢ АКАДЕМИЯЛЫҚ ЖЕТІСТІКТЕРІН БАҒАЛАУДАҒЫ ЖАҢА ТАБЫСТАР

Мақалада Қырғызстандағы бастауыш сынып оқушыларының оқу жетістіктерін бағалаудың жаңа тәсілдері және бағалау туралы ғылыми ойды қалыптастырудың негізгі кезеңдері туралы айтылады. Оқу жетістіктерін бағалау жөніндегі халықаралық зерттеулерге қатыса отырып, біздің балалар өмірлік жағдайларға қажетті құзыреттерді анықтауға бағытталған мәселелерді шеше алмады. Сондықтан мектептегі білім беру мазмұны және оқушылардың оқу жетістіктерін қалай бағалау мәселесі көптеген сұрақтар туғызады. Қазіргі кезеңде бағалаудың үш түрі жарияланған: диагностикалық, қалыптастырушы және жиынтық. Оқушылардың оқу жетістіктері құзыреттілік форматында көрінеді: мемлекеттік білім стандартында белгіленген негізгі және пәндік. Мысал ретіндеқырғыз тілінде оқытатын мектептердің 4-сынып оқушыларында орыс тілінде негізгі және пәндік құзыреттіліктің қалыптасу деңгейін анықтауға арналған тест әзірлеу тәртібі сипатталған. Авторлар құзыреттіліктің қалыптасуы стандартталған тесттермен тексерілген зерттеу нәтижелерін ұсынады.

Кілтті сөздер: оқу жетістіктерін бағалау, қалыптастырушы бағалау, негізгі құзыреттіліктер, пәндік құзыреттіліктер, стандартталған тестілер.

TAGAEVA G.S., MAMYTOV A.M. NEW APPROACHES TO ASSESSING THE ACADEMIC ACHIEVEMENTS OF PRIMARY SCHOOL STUDENTS IN KYRGYZSTAN

The article talks about new approaches to assessing the academic achievements of primary school students in Kyrgyzstan and the main stages in the formation of scientific thought about the assessment. In international studies on the assessment of academic achievements, our students failed to solve tasks aimed at revealing the competencies necessary in life situations. Therefore, the problem of the content of school education and the assessment of academic achievements raises many questions. Today, three types of assessment are declared: diagnostic, formative, and summative. Academic achievements of students are expressed in the form of key and domain competencies prescribed by the state standard of education. As an example, the authors describe the procedure for developing a test to determine the level of formation of key and domain competencies in the Russian language in 4th-grade students of schools with the Kyrgyz language of instruction. The authors present the results of a study in which the formation of competency is verified by standardized tests.

Keywords: assessment of academic achievements, formative assessment, key competencies, domain competencies, standardized tests.

ӘОЖ 572.021(574.5)

Р. КЕНЖЕБАЙ¹, Р. ЛАБЕНОВА¹, А. ӘЛІМБАЕВА²¹М.Әуезов атындағы Оңтүстік-Қазақстан мемлекеттік университеті²О.Жандосов атындағы №30 жалпы орта білім беретін мектеп**ЖОҒАРЫ ОҚУ ОРЫНДАРЫНДА
ЖАҢАРТЫЛҒАН БАҒДАРЛАМАМЕН ОҚЫТУДЫҢ КЕЙБІР МӘСЕЛЕЛЕРІ**

Бүгінгі күні бәсекеге қабілетті білімді де саналы ұрпақ даярлау қоғамның өзекті мәселесі болып отыр. Еліміздің білім беру саласында жас ұрпаққа сапалы білім мен саналы тәрбие беру мақсатында көптеген жаңа реформалар мен бағдарламалар қабылданған. Соның бірі – жаңартылған білім беру бағдарламасы. Қазіргі кезде білім берудің ұлттық моделі қалыптасып, Қазақстанның білім беру жүйесі әлемдік білім беру кеңестігіне кіріктірілумен сипатталады. Оқытудың парадигмасы өзгерді. Білім берудің мазмұны жаңарып, жаңаша көзқарас пайда болды. Осыған байланысты ұстаздар алдында оқытудың әдіс-тәсілдерін үнемі жаңартып отыруы мен озық әдістерін меңгеруі, оны тиімді қолдана білу міндеті тұр. Жаңартылған білім беру бағдарламасының негізгі мақсаты – білім мазмұнының жаңаруымен қатар, критериялды бағалау жүйесін енгізу және оқытудың әдіс-тәсілдері мен әртүрлі құралдарын қолданудың тиімділігін арттыру. Жалпы білім беретін орта мектептер жаңартылған білім беру бағдарламасымен оқытуда. Мақалада ЖОО-да жаңартылған білім беру бағдарламасымен оқыту мәселесі қалай жүзеге асырылып жатқаны қарастырылған.

Кілтті сөздер: жаңартылған білім беру бағдарламасы, оқу бағдарламасы, бағалау критерийі, ақпараттық-желілік технология, оқыту әдісі мен технологиясы, құзыреттілік.

Кіріспе

Қазіргі күнде білім беру жүйесіндегі тың жаңартулар, ауқымды өзгерістер мен ғылыми зерттеулер білім беру қызметіне жаңаша серпінмен қарауды, әрі қол жеткен табыстарды ұтымды пайдалана отырып, болашақ мамандардың шығармашылық қабілетін дамытуды, мұғалім мен оқушы іс-әрекетін жаңаша ғылыми тұрғыда ұйымдастыруды көздейді. Осыған орай педагог-ғалымдардың алдына қойылып отырған басты міндеттердің бірі – оқытудың әдіс-тәсілдерін үнемі жетілдіру негізінде жаңартылған білім бағдарламасы мен оқытудың жаңа ақпараттық технологиясын меңгерту. Бұл жөнінде Қазақстан Республикасы Білім туралы заңында: «Білім беру жүйесінің басты міндеті – ұлттық және жалпы адамзаттық құндылықтар, ғылым мен практика жетістіктері негізінде жеке адамды қалыптастыруға бағытталған білім алу үшін қажетті жағдайлар жасау; оқытудың жаңа технологияларын

енгізу, білім беруді ақпараттандыру, халықаралық ғаламдық коммуникациялық желілерге шығу» деп атап көрсетілген [1].

Негізгі бөлім

Қазіргі таңда ЖОО мен жалпы орта мектептердің арасында шығармашылық және іскерлік байланыстар, яғни тығыз қарым-қатынас орнату мәселесі қолға алынған. Оның өзіндік себебі де жоқ емес. Өйткені жұмысқа орналасатын жас мамандар мектептегі білім беру бағдарламасымен таныс болуы тиіс. Осы мақсатта ЖОО-да элективті курс ретінде бірнеше пәндер оқытылуда. Атап айтсақ, жаңартылған білім беру бағдарламасы мен оқытудың жаңа технологияларын меңгерту мақсатында «Мектепте оқытудың жаңа әдістері мен технологиялары» пәні енгізілді. Пәннің оқу бағдарламасында төмендегідей мәселелер қамтылған:

Қазақстандағы білім беру жүйесі

1. Білім беру сапасын бағалау.

Білім беру сапасын бағалау жөніндегі

халықаралық зерттеулер. Білім беру сапасының дүниежүзілік табелі. Әлемдік білім беру жүйесінде оқыту сапасын көтеру жолдары. Дүниежүзіндегі жетекші білім беру жүйелерін жетілдіру. Болашақты жасау: дүниежүзілік білім беру жүйелерінің тиімділігін арттыру.

2. ҚР-ның жалпы орта білім беру жүйесі.

Қазақстандық мектептің білім беру сапасының халықаралық деңгейде бағалануы. Жалпы орта мектепте білім беру жүйесінің жағдайы. ҚР-ның жалпы орта білім беру стандарттарының халықаралық талаптарға сәйкестігі. Педагог кадрлардың мәртебесі және олардың кәсіби біліктілік деңгейі. Білім беру сапасын бағалаудың дұрыстығы. Білім беру саласындағы ғылыми зерттеулердің нәтижелері. Қазақстанда білім беруді басқару жүйесінің тиімділігін арттыру.

3. Жаңартылған білім беру бағдарламасы.

Жаратылыстану және география пәндерінің оқу бағдарламасы. Оқу бағдарламасының мақсаты мен міндеттері, құрылымы. Пәнді оқытуда оқушыларда қалыптасатын құзіреттіліктер.

Жаратылыстану және география пәндерінің ұзақ мерзімді жоспарлары. Оқытудың спиральды қағидаты. Оқыту әдістері мен пән аралық байланыстары.

Жаратылыстану және география пәндерінің қысқа мерзімді жоспарлары. Оқытудың спиральды қағидаты. Оқыту әдістері мен пән аралық байланыстары.

Оқытудың жаңа инновациялық технологиялары

4. Жаңа инновациялық технологиялар.

Инновациялық технологияларды қолдану туралы отандық және шетелдік ғалымдардың еңбектері. Білім беру мекемелерінде жаңа педогогикалық технологияларды қолданудың теориялық мәні. Қазіргі заманғы педагогикалық технологиялардың негізгі сипаттамалары.

5. Интербелсенді оқыту

Интербелсенді оқытудың мақсаты мен міндеттері. Интербелсенді оқыту

технологиялары: 1. Жұппен жұмыс. 2. Ауыспалы үштіктер. 3. Өткеншек. 4. Шағын топтардағы жұмыс. 5. Аквариум. 6. Аяқталмаған сөйлем. 7. Миға шабуыл. 8. Шешімдер ағашы. 9. Рольдік (іскерлік) ойындар. 10. Пікірталас. 11. Дебаттар. Оқытудың интербелсенді әдістері: топтық оқыту; фронтальдық оқыту; ойын барысында оқыту; пікірталас барысында оқыту.

6. Проблемалық және дифференциалды оқыту технологиясы.

Проблемалық және дифференциалды оқыту технологиялары. Оқыту әдістерін қолданудың маңызы мен жолдары. Жаратылыстану курсын өтуде оқыту технологиясын қолданудың тиімділігі.

7. Кейс технологиясы.

Кейс-технологиялардың негізгі мақсаты мен міндеттері. Кейстік технологияның түрлері және әдістері. Оқыту процесіндегі кейс-технологиялар. Кейс құрудың кезеңдері.

8. Шаталовтың тірек сигналдары технологиясы.

Шаталовтың тірек сигналдары технологиясы. Жаратылыстану курсын оқыту үрдісінде Шаталовтың тірек сигналдары технологиясын қолдану. Тірек сигналдарды қолданудың тиімділігі мен маңызы.

9. Қазіргі таңдағы жобалай оқыту технологиясы.

Жобалай оқыту технологиясы. Жобалар типологиясы. Зерттеушілік жобалар. Шығармашылық жобалар. Рөлдік ойындар түріндегі жоба. Ақпараттық жобалар. Тәжірибеге бағдарланған жоба. Шағын (моножоба) жоба. Пәнаралық жобалар. Айқын әрі ашық дәлелденген жобалар. Ішкі немесе аймақтық жобалар. Халықаралық жобалар.

10. Бағалаудың критериалды жүйесі.

Қазіргі сабақты бағалаудың критериалды жүйесі. Тоқсандық, қалыптастырушы және жиынтық бағалау түрлері.

11. Блум таксономиясы.

Блум таксономиясы бойынша оқу мақсаттарының негізгі категориялары. Блум таксономиясы бойынша категория-

лар мазмұны, сұрақтар мен тапсырмалар үлгісі. Оқытудың үшөлшемді әдістемелік жүйесі технологиясының маңызы.

Сонымен бірге мектептегі бағалау жүйесін меңгерту мақсатында «Бағалаудың критериалды жүйесі» пәні барлық педагогикалық мамандықтардың 2-3 курс студенттеріне жүргізіледі. Әр пәннің оқыту әдістемесін тереңдетіп меңгерту мақсатында «Географияны оқыту әдістемесі», «Тарихты оқыту әдістемесі» сияқты пәндер мектептегі педагогикалық практика алдында міндетті түрде оқытылады.

Дегенмен, жаңартылған білім беру бағдарламасы ЖОО-да қолға алынған ба? Осы сұрақтың жауабын біздер төмендегідей топшыладық:

1. Барлық оқу пәндерінің МЖББС-на сәйкес құрастырылған оқу бағдар-

ламалары бар. Осы бағдарламалар аясында ЖОО оқытушылары семестр бойынша (курстар), жалпы білім беретін мектептің ұстаздары жыл бойы жұмыс жасайды (сыныптар). ЖОО-да МЖББС-ы бойынша міндетті пәндер саны аз болғандықтан, таңдау пәндерінің оқу бағдарламасы профессор-оқытушылар тарапынан құрастырылып, оқу орнының оқу-әдістемелік кеңесі арқылы бекітіледі. Оқу бағдарламасының негізінде модульдік және жұмыс оқу бағдарламаларын жасайды. Ал жалпы білім беретін орта мектептерде әр пән бойынша ҚРБЖҒМ бекіткен оқу бағдарламасы бар. Ұстаздар тек ұзақ және қысқа мерзімді жоспарларына өзгертулер енгізе алады. Бұдан шығатын қорытынды, ЖОО мен жалпы білім беретін орта мектептерде үш сатылы бағдарламалар құрастырылады (1-кесте).

1-кесте – ЖОО мен жалпы білім беретін орта мектептерде үш сатылы бағдарламалар

Бағдарламалар	
Жоғары оқу орындары	Жалпы орта білім беретін мектептер
1. Типтік оқу бағдарламасы	1. Үлгілік оқу бағдарламасы
2. Модульдік оқу бағдарламасы (сағат сандарын тақырыпқа сәйкес өзгерте алады)	2. Ұзақ мерзімді жоспар (сағат сандарын тақырыпқа сәйкес өзгерте алады)
3. Жұмыс оқу бағдарламасы (Syllabus)	3. Қысқа мерзімді жоспар

2. Жаңартылған білім беру бағдарламасының тағы бір ерекшелігі – «Шиыршықты оқыту қағидаты», яғни оқу мақсаттары мен тақырыптардың басым көпшілігі белгілі бір оқу кезеңінен кейін (оқу жылы барысында немесе келесі сыныптарда) білім мен дағдының көлемі көбірек, тереңірек, күрделірек деңгейде қайта қарастырылады. Ал осы үрдіс ЖОО-да қалай жүргізіледі? Оған мысал ретінде 6В0560-География БББ бойынша оқытылатын пәндерге тоқталайық. 1-2 курстарда «Жер ғылымдары»: «Мамандыққа кіріспе», «Геология», «Жалпы жер тану», «Картография», «Туризм», «Топырақтану», «Өлкетану» секілді пәндер оқытылса, 3-курста

физикалық географиялар: «Материктер мен мұхиттардың физикалық географиясы», «Қазақстанның физикалық географиясы», «ТМД-ның физикалық географиясы», 4-курста «Қазақстанның әлеуметтік-экономикалық географиясы», «Дүние жүзінің әлеуметтік-экономикалық географиясы», «Қазіргі дүние географиясы», «Геосаясат негіздері», «ҚР-ның киелі жерлер географиясы» және т.б. курстары жүргізіледі. Төменгі курстарда жер ғаламшарының құрылымы мен қасиетін зерттесе, жоғары курста ондағы үрдістер мен құбылыстарды қарастырады.

3. Әрбір білім беру мекемесінде білімді бағалаудың өзіндік жүйесі енгізілген. Бағалаудың критериалды жүйесі негізінде

білімгерлер әртүрлі тапсырмалар орындайды. ЖОО-да төменгі курстарда глоссарий, эссе, реферат, презентация және т.б. орындалса, ал жоғары курстарда жеке және

топтық жобалар, ғылыми зерттеулермен айналысады. Тапсырмалар тақырыптарды тереңінен меңгерту мақсатында беріледі. Бағалау критерийлері 2-кестеде берілген.

2-кесте – Бағалау критерийлері

Бағалау критерийлері	
Жоғары оқу орындары	Жалпы орта білім беретін мектептер
1. Кіріспе бақылауы; 2. Аралық бақылау (3,5,10,13 апталар); 3. Межелік бақылау (7 және 15 апталар)	1. Қалыптастырушы бағалау; 2. Жиынтық бағалау (бөлімдер бойынша); 3. Токсандық бағалау

4. Қазіргі таңда білім беру саласында «Үш тілді білім беру» реформасы жүзеге асырылуда. Мақсатымыз – білім мен ғылымды тереңірек меңгерту және жаһандық білім көшінен қалмау. Жоғары оқу орындарында 50/30/20 бағдарламасы бойынша көптеген мамандықтарда «Көп тілді топтар» ашылған. Тіпті оқу пәндері тек ағылшын тілінде өтілетін топтар да бар. «Көп тілді» топтарда оқу пәндері қазақ (50%), орыс (30%), ағылшын (20%) тілдерінде оқытылады. Сонымен қатар «Академиялық ұтқырлық» бағдарламасы аясында университеттің білімгерлері өз оқуларын алыс және жақын шетелдердің оқу орындарында жалғастыра алады. Және де университетте білімгерлер мен профессор-оқытушылар үшін тегін қазақ, орыс, ағылшын, қытай және т.б. курстар ұйымдастырылған.

Жалпы білім беретін орта мектептерде де «Үш тілді білім беру» ісі қолға алынған. Атап айтсақ, «География» пәндері барлық сыныптарға тек қазақ тілінде, ал «Қазақстан тарихы» орыс тілінде өтіледі. Математика, информатика, химия, биология пәндері ағылшын тілінде өтілуі тиіс болатын. Осы мақсатта қыруар қаржы жұмсалып, мектеп мұғалімдері ағылшын курстарынан өтті. Дегенмен пәндер толығымен ағылшын тілінде өтіліп жатыр деп айта алмаймыз. Факультативтік сабақтар ретінде терминдермен жұмыс жасалуда.

5. Ақпараттық желілік технология-

ларды игеруі. ЖОО-да білімгерлер үшін барлық жағдайлар жасалынған. Әлемнің алдыңғы қатарлы электронды қорлары қолжетімді: 1. www.asu.ukgu.rz

2. www.lib.ukgu.kz

3. www.oxfordbibliographies.com

4. www.oxfordhandbooks.com

Жалпы білім беретін мектептерде пән мазмұнын меңгеру және оқу мақсаттарына қол жеткізу процесінде оқушылардың ақпараттық-желілік технологияларды, атап айтсақ: қажетті ақпаратты іздеу, өңдеу, алу, құру және көрсету, ақпараттар және идеялармен алмасу үшін бірлесіп әрекет ету, жабдықтар мен қосымшаларды кең ауқымда қолдану арқылы өз жұмысын бағалау және жетілдіру сияқты қолдану дағдыларын дамыту үшін алғышарттар/жағдайлар жасау керек. Қала мектептерінде ақпараттық-желілік технологияларды қолдану мәселесі оң шешімін тапқанымен, аудан және ауыл мектептерінде әлі де күрмеуі шешілмеген мәселелер жетерлік.

6. Қалыптасатын дағдылар. Оқу бағдарламаларының тек пәндік білім мен білікке ғана емес, сонымен қатар кең ауқымды дағдылардың қалыптасуына бағыттылығы оның өзгешелігі болып табылады. Оқыту мақсаттарының құрастырылған жүйесі:

– білімін функционалдық және шығармашылықта қолдану;

– сыни тұрғысынан ойлау;

– зерттеу жұмыстарын жүргізу;

– ақпараттық-желілік технологияларды пайдалану;

– қарым-қатынас жасаудың түрлі тәсілдерін қолдану;

– топпен және жеке дара жұмыс істей алу;

– мәселелерді шешу және шешімдер қабылдау сияқты кең ауқымды дағдыларды дамытуға негіз болады. Кең ауқымды дағдылар оқушының мектептегі білім алу тәжірибесінде де, келешекте мектепті бітіргеннен кейін де жетістігінің кепілі болып табылады.

Қорытынды

Қорыта айтқанда, біздер, өз зерт-

теуімізде ЖОО-ы мен жалпы білім беретін мектептерде жаңартылған білім беру бағдарламасымен оқыту мәселесін қарастырдық. Болашақта біз жалпы білім беретін мектеп мұғалімдерімен бірлесіп, осы тақырып бойынша зерттеу жұмыстарын жүргіземіз. Сонымен қатар түрлі мерзімді басылымдарда осы тақырып бойынша жарияланған мақалаларға талдау жасаймыз. Осылайша мектеп пен ЖОО арасында ғылыми-шығармашылық байланыс орнатып, жаңартылған білім бағдарламасымен оқытудың түйткілді мәселелерін шешуге мүмкіндік туатыны анық.

ӘДЕБИЕТТЕР

1. Қазақстан Республикасы «Білім туралы» Заңы, 1995.

2. Ы.Алтынсарин атындағы Ұлттық Білім Академиясы негізгі орта білім беру деңгейінің 5-9 сыныптарына арналған «Жаратылыстану» білім саласы пәндерінің оқу бағдарламасы. – Астана, 2013.

3. ҚР Президенті Н.Назарбаевтың «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру» атты бағдарламасы.

4. Кенжебай Р.Н., Тагаева Г.Ф., Устемир У.С. Некоторые вопросы преподавания естествознания с использованием обновленного программного обеспечения // Вестник АПН Казахстана. – № 5 (сентябрь-октябрь). – 2018. – С. 18–24.

REFERENCES

1. The Law of the Republic of Kazakhstan "On Education", 1995.

2. Y.Altynsarinar National Academy of Education syllabus for Science subjects in grades 5-9 for basic secondary education. – Astana, 2013.

3. Program of the President of the Republic of Kazakhstan N.Nazarbayev "Focus on the future: spiritual revival", 2017.

4. Kenzhebay R.N., Tagayeva G.F., Ustemir U.S. Some issues of teaching natural science with updated software // Bulletin of the APN of Kazakhstan. – No. 5 (September-October). – 2018. – P. 18–24.

КЕНЖЕБАЙ Р.Н., ЛАБЕНОВА Р.С., АЛИМБАЕВА А.С. НЕКОТОРЫЕ ВОПРОСЫ ОБУЧЕНИЯ ОБНОВЛЕННОЙ ПРОГРАММЕ В УНИВЕРСИТЕТЕ

Сегодня проблема подготовки конкурентоспособного и образованного поколения является актуальной в обществе. Многое было сделано для решения этой проблемы. В сфере образования страны существует множество реформ и программ, направленных на обеспечение качественного образования и воспитания подрастающего поколения. Одним из них является обновленная образовательная программа.

Обновленная образовательная программа, внедренная в учебный процесс, является новой программой, отвечающей потребностям современного поколения будущего. В настоящее время формируется национальная модель образования, и система

образования Казахстана характеризуется ее интеграцией в мировое образовательное сообщество. Учебная парадигма изменилась. Содержание образования обновилось и появились новые перспективы. В связи с этим перед преподавателями стоит задача постоянно обновлять и осваивать методы обучения и эффективно их использовать.

Основной целью обновленной образовательной программы является обновление содержания образования, внедрение системы оценки на основе критериев и повышение эффективности использования различных методов и инструментов обучения.

Средние школы предлагают обновленное образование. И как в университете реализуется обновленная образовательная программа? Мы рассмотрели это в нашей статье.

Ключевые слова: обновленная образовательная программа, учебный план, критерии оценки, информационные и сетевые технологии, методы и технологии обучения, компетенция.

KENZHEBAI R.N., LABENOVA R.S., ALIMBAEVA A.S. SOME PROBLEMS OF TEACHING UNDER THE UPDATED UNIVERSITY CURRICULUM

Today, the problem of training a competitive and educated generation is relevant in society. Much has been done to solve this problem. Many reforms and programs implemented in the sphere of education are aimed to ensure high-quality education and the upbringing of the younger generation. One such update is about the curriculum.

The updated curriculum meets the needs of the modern generation of the future. The national model of education being formed now in Kazakhstan is characterized by its integration into the global educational community. The educational paradigm has changed. The content of education has been updated, and the new prospects have arisen. Therefore, the teachers have to master the teaching methods, use them effectively, and update them continuously.

The primary purpose of the updated curriculum is to update the content of education, introduce the criteria-based assessment system, and ensure more efficient use of different teaching methods and tools.

Secondary schools already offer an updated education. The article focuses on the implementation of an updated curriculum in higher school.

Keywords: updated curriculum, syllabus, assessment criteria, information and network technologies, teaching methods and techniques, competency.

ӘОЖ 58.378.147

Г.Б. КЫЛЫШБАЕВА, А.М. БЕРДАЛИЕВА, А.А. СЕНКЕБАЕВА,
Д.Н. САИДАЗИМОВА

Халықаралық гуманитарлық-техникалық университеті **ЖАҢА БІЛІМ БЕРУДЕ СТУДЕНТТЕРДІҢ ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІ МЕН БІЛІМ ПАРАДИГМАЛАРЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ НЕГІЗДЕРІ**

Заманауи жаңа білім беру бағдарламасын оқытуда белсенді әдістерді қолданып, биологияны жан-жақты меңгерген, белсенді, құзыреттілігі қалыптасқан, интеллектуалдығы жоғары сапалы маман даярлау маңызды. Білім алушылардың ғылымға бет бұруын, ой-пікірінің дербестігі мен еркіндігін кеңейту, олардың өздігімен білім алуға деген ынтасын арттыру, өз практикаларында жаңа жағдайларға байланысты әлемдік озық тәжірибелерді қолдана алу, құзыреттілікті қалыптастыру және дамыту қажет. Қазіргі жаңа білім беруде студенттердің құзыреттілігін қалыптастыру сыни ойлау мен пайымдау, шығармашылық іздену мен білім берудің

өзіндік тиімділігі зерттелді. Танымдық процестерді дамытуға бағытталған теориялық оқыту жұмыстары мен зерттеулер ерекшеліктері айқындалды. Танымдық теория нәтижесінде студенттердің ойы мен сенімі артып, олардың көзқарасы мен құндылықтарына терең мән беріледі. Оқыту нәтижелеріне негізделген жаңа білім беру бағдарламасына сәйкес студенттердің кәсіби шеберлігін практикалық тұрғыда пайдаланады және кәсіби қызметінде іскерлік, дағды, құзыреттілік қалыптастыру жолдары қарастырылады.

Кілтті сөздер: жаңа білім, құзыреттілікті қалыптастыру, креатив.

Кіріспе

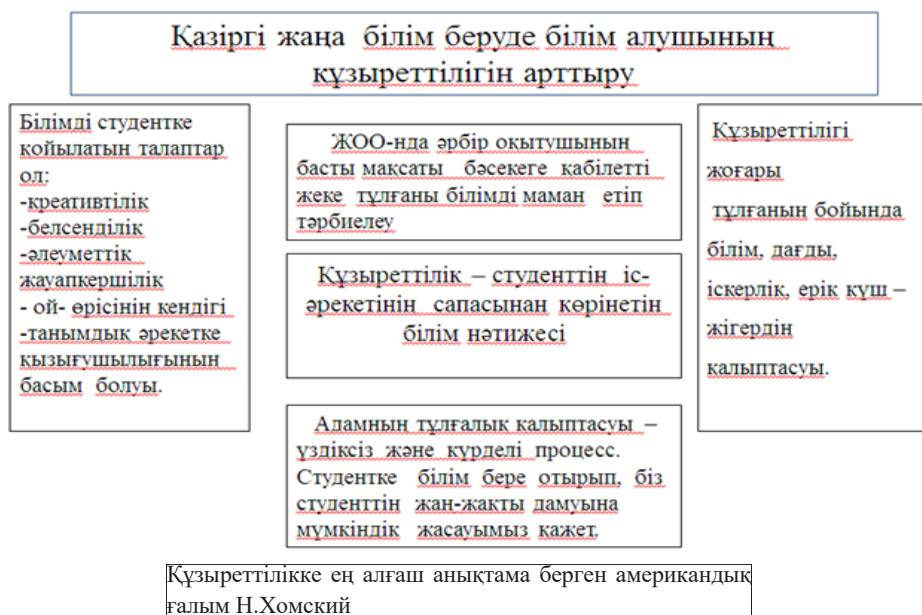
Заманауи жаңа білім беру бағдарламасын оқытуда белсенді әдістерді қолданып өзіндік айтар ой-пікірі бар, биологияны жан-жақты меңгерген белсенді, құзыреттілігі қалыптасқан, интеллектуалдығы жоғары сапалы маман даярлау басты мақсат. Алдағы міндет бойынша қоғамдағы түбегейлі өзгерістер білім беру жүйесінің алдына жаңа адамды қалыптастыру, дамыту мақсаттары қойылып отыр. Білім алушылардың ғылымға бет бұру, ой-пікірінің дербестігі мен еркіндігін кеңейту, олардың өз бетімен білім алуға деген ынтасын арттыру, өз практикаларында жаңа жағдайларға байланысты әлемдік озық тәжірибелерді қолдана алу, құзыреттілігін қалыптастыру және дамыту. Білім беруде биология мамандары теориялық білімдерін практикамен ұштастырып ғылыми зерттеу жұмыстар жүргізеді. Сондықтанда ғылым мен білімді ұштастыру арқылы өркені биік, талабы жоғары мамандарды тәрбиелеп биіктен көрсету.

Білімді болу – жаңалық ашуға қабілетті болу. Білім беру ісінде 4К моделіне сәйкес: креативтілікті, сыни ойлауды, коммуникативтілікті дамытуға және командада жұмыс істей білуі тиіс [1]. Инновация жаңа идеяның туындауынан басталады. Жаңа әрі пайдалы идеяларды ойлап табуға қабілеттік – креатив. Жаңа білім белгілі шешімдер мен пайдалы жұмысты өндіре білу қабілетінің артуы мен нақтылығымен бірегей болуы. Студенттердің креатив қабілеті интеллектуалдық қабілетіне, біліміне, ойлау стиліне, жеке басына, мотивация деңгейіне және қоршаған ортаға байла-

нысты. Адамның креатив әлеуетін толық ашу үшін креатив идеяларды ынталандыратын және марапаттайтын орта қажет [2]. Білім беруде студенттердің құзыреттілігін қалыптастырудың негізгі түйіні 1-суретте көрсетілген.

Оқыту процесіне білім алу, дағдылар, тәсілдер, ұстанымдар, көзқарастар және мінез-құлықты қалыптастыру мен оларды жетілдіру жатады. Оқыту процесінде ойының, ұстанымының, білімінің, әдісінің, қабілетінің өзгеруін қамтиды. Танымдық теорияда оқытудың мағыналы маңызды болуы және білім алушылардың өздеріне, басқаларға және білім беру ортасына деген көзқарастары ескеріледі. Оқытушылар оқуға қатысты белсенді тапсырмаларды орындату арқылы студенттердің ойлау қабілетіне қалай әсер ететінін есте ұстау керек. Студенттердің білімді өңдеу тәсілдерінде қашан және қалай білім алатынын және оқыту кезінде қандай әдістерді қолданатынын анықтайды.

Танымдық теория нәтижесінде студенттердің ойы мен сенімі артып, олардың көзқарасы мен құндылықтарына терең мән беріледі. Студенттерде мотивацияға негізделген мінез-құлықтың арта түсуі байқалады. Студенттер мотивацияға негізделген мінез-құлықтың болуы қозғаушы күштің бар екендігін дәлелдейді. Танымдық теория бойынша мотивация зейінге тікелей әсер етіп білімнің пайдалануына негіз болады. Студенттердің ынтасын арттыру үшін оқытушылар оқу практикасы мен қоршаған ортаның ынталандыру әсерін есте ұстауы қажет. Студенттердің білім алудың қажеттілігін түсінуі аса маңызды.

1-сурет – Жаңа білім беруде білім алушылардың құзыреттілігінің қалыптасуы

Оқытушылар білімді сабақ барысында түрлі жағдайда қалай пайдалануға болатыны жайлы ақпарат беруге, қажетті білімді анықтауға болатын ережелер мен әдістерді үйретуге, түрлі дағдылар мен тәсілдерді студенттердің қалай қолдана алатынын түсіндіре отырып, мәселені шешуге болатынын көре алуы маңызды. Қазіргі таңда өзіндік оқуды негізге алу қажет, себебі өзіндік оқу тұлғаның алдына қойған мақсатын, оның сол мақсаттарға сүйене отырып әрекет жасауын және жетістікке жету үшін түрлі тәсілдер мен әрекеттерді бақылап, бейімдеп отыруын қамтиды [3]. Студенттер өз әрекеттерін басқарып отыру үшін қолданатын танымдық, метатанымдық, мотивациялық және мінез-құлық процестері мәселесіне келгенде пікір алшақтығы байқалады. Өзіндік оқуды іске асыру үшін студенттер оқу тәсілдерін, оған кететін уақытты, оқу деңгейіне қойылатын талапты, оқу ортасын және оған әсерететін әлеуметтік жағдайды таңдауы. Студенттерде таңдап алу мүмкіндігі аз болған жағдайда мінез-құлыққа өзіндік әсерден гөрі сыртқы фактор көбірек әсер етеді. Білім

беру әдістері тиімді болу үшін оқыту түрлеріне сәйкес келетін ең жақсы теорияларды қойып, қажет болған жағдайда практиканың қарқындылығын арттырып, оқыту кестесіне енгізіледі. Мәселені шешу тәсілін білу қажеттілігі пайда болса, ақпаратты өңдеу теориясын зерттеу қажет. Оқыту түрлерінің арасындағы ұқсастықтар мен айырмашылықтарды анықтап, тиімді тәсілді таңдап алу керек.

Оқыту теориясы мен білім беру практикасын жеке-дара қарастыру мүмкін емес, себебі ісжүзінде олар бірін-бірі толықтырып отырады. Білім беру мен оқыту сапасын өздігінен арттыру мүмкін емес. Оқыту теориялары қарастыратын мәселелердің өзектілігіне қарай әр түрлі болады. Оқыту барысында студенттердің өзіндік жұмысында зейін қалыптастыруда маңыздылықты, жаңашылдықты, қарқындылықты, қозғалысты келтіруге болады. Жетістікке жету мақсатында студенттердің өзіндік тиімділігі академиялық білімде орны ерекше. Себебі, өзіндік тиімділік таңдауға, талпынысқа, табандылыққа және жетістікке әсер етеді. Сонымен

қатар, өзіндік тиімділік қарьера таңдауға тікелей байланысты. Өзіндік тиімділік талпыныспен және табандылықпен тығыз байланысты. Өзіндік тиімділігіне деген сенімі жоғары адамдар проблема кездескен жағдайда бар күш-жігерін жұмсап, проблеманы шешуде де тапсырманы орындаудан бас тартпайды [3].

Өзіндік тиімділік ол мотивация мен жетістікке әсер ететін маңызды фактор. Өзіндік білімнің тұрақты көрсеткіштеріне қарағанда, өзіндік тиімділік жағдаяттық тұрғыдан нақты динамикалық, тұрақсыз және үнемі өзгеріп отырады. Өзіндік тиімділікті бағалаған кезде, бағаланған жетістіктің негізі болып саналатын негізгі процестермен және мүмкіндіктерімен байланыстыра білген жөн. Студенттер білімдерін жетілдіру қажет болған жағдайда, өздеріне көмектесе алатын оқытушыларды іздейді. Білім алу жетістігінде студенттердің әрекеттерді талдау, таңдау, талпыныс жасау,

табандылық арқылы білім алу жетістікке жетелейді. Студенттер өзіндік тапсырманы орындай отырып өзінің жетістігін бағалайды. Жетістікке жету туралы болжамдар мотивация мен білім алудан тұратын оқытудың өзіндік тиімділігінің бар екендігін дәлелдейді. Студенттердің ата-аналары, оқытушылары, жатықтырушылары, құрбылары өзіндік тиімділікті бағалалайтын маңызды қайнар көзі болады. Білім берудің өзіндік тиімділігі оқытушының, құрбыларының, ата-аналарының студенттерге көмектесіп, қолдау беретініне сенімнің артуы. Бұл жерде бастысы, оқытушының өзіндік тиімділігі, білімінің жоғары болуы мен өзінің сенімінің артуында, студенттерге тапсырманы дұрыс беруі мен орындату мен қадалағалау деңгейінің жоғары болатындығын көрсетеді. Студенттердің назарын үнемі білімге аудару тәсілдері 1-кестеде келтірілген.

1-кесте – Студенттердің назарын білімге аудару тәсілдерін жүзеге асыру

к/с	Тәсіл	Оқыту жолдарын жүзеге асыру
1	Оқытуды ұйымдастыру	Сабактың басында жаңа материалды өткен материалдармен байланыстырып, жаңа материалдың өзгін ашу.
	Оқуды салыстырмалы ұйымдастыру	Жаңа материалды таныс материалдармен салыстыра отырып талқылау. Салыстырмалы ұйымдастыру сапалы білім алудың негізі, білім алуды сапалық жағынан жақсартады. Білімді практикамен байланыстыруына ықпал етеді, трансферді жеңілдетеді, кері байланыс түрлері жүргізіледі.
2	Білім алуда еркіндік (қозғалыс)	Жаңа материалды түсіндіру кезінде еркіндік сезінеді. Берілген тапсырманы орындау барысында еркіндік қозғалыста болады.
3	Белсенділік таныту	Түрлі материалдар мен көрнекіліктерді қолданады. Өзара талқылау мен талдау жүргізіледі. Тапсырманың бірсарынды болмауы. Белсенділік деңгейіне қарай тақырыптардың маңыздылығы өңделіп ашылуы. Өзекті мәселелердің түйіндері талданады. Белсенді тапсырмалардың негізі жан-жақты талқылануына түрткі болып, тақырыптың өзектілігі анықталады.
4	Қызығушылық таныту	Сабакты түсіндіру барысында студенттердің қызығушылығын туғызатын материалдарды қолданады. Студенттер бір-бірімен қарым-қатынаста болады. Зейін салып талқылайды және жаңа мәліметтерге қол жеткізеді.
5	Өзіндік білім берудің тиімділігі	Студенттерге жағдаяттарды шешетін, өз сөздерімен түсіндіріп беретін белсенді тапсырма беру. Білімді меңгеру үшін студенттердің өздері жауапты болады, оның себебін түсіну керек. Генерализация (жалпылау) болжамдар немесе нақты идеяларды тудыратын сұрақтар мен тапсырмалар беріледі.

6	Декларативтік және процедуралық білім	Теорияларды, болжамдарды, жаңа деректерді, жаңа көзқарастарды талдау, ақпараттарды, негізгі қағидалар мен категориялар жиынтығын еске түсіру, сақтау, бақылау ретінде қарастырылады.
7	Танымдық	Ішкі танымдық материалдардың игерілуі. Оқыту кезінде аутентикалық тапсырмаларды орындауда жеңіл жағдайларды анықтап, нақты өмірде кездесетін жағдаяттардан бастаған жөн, мұндай тапсырмалар ортақ өнімділікті жетілдіруге мүмкіндік береді. Оқыту, мотивация, бағалау-білім беру ортасымен байланысты топтық ғылыми жоба жұмысын жасауды қарастырады, топтық жобалардың тапсырмаларын орындайды. Вербалды оқытудың түрлері мен зерттеулердің арқасында нәтижелі білімге қол жеткізіледі.

Студенттерді топтарға бөліп жобалау жұмыстарын ұйымдастыру қажеттілігі туады. Өз пікірлерін еркін айтуға бейімделеді және нәтижелі қорытынды жасайды. Оқытушылар концептілік білім алу, проблеманы шешу, сыни ойлау, метатанымның оқыту процесі үшін маңыздылығы және білім беруде сабақтастырады. Сыни ойлау мен пайымдау, шығармашылық арасындағы айырмашылық түсіндіріліп, танымдық процестерді дамытуға бағытталған жұмыстар мен зерттеулер жүргізіледі. Оқыту мен дамыту шараларын бағалау анықтығы мен оқу үйренудің нәтижесі үнемі сандық тұрғыда бағаланады. Әрбір жетістікті сыни оймен, сын көзбен бағалау қажет. Заман талабына сай бәсекеге қабілетті, болашақ маманның оқып сапалы білім алуына басты жол ашып беруді

оқытушылар бірінші орынға қояды.

Білім беру мен білім алуда атқарылатын қарқынды орта құрылады. Сол себептен әрбір білім алушы бойына жақсы қасиеттерді сіңіріп, жан-жақты дамуына ықпал етіп, рухани жоғары тұлға болып қалыптасады. Білім алушы түрлі әдіс-тәсілдер арқылы білімді меңгеріп, өзіндік ой тудырып, білімді өмірмен ұштастырып, қарқынды даму жолдарын көздейді, мұндай білім алу өз нәтижесін береді. Жаңа білім беру жүйесі құзыреттілікке бағытталған бағдарламаның түйіні 2-суретте қарастырылған. Заманауи білім алу талабына сай студент өзіндік білім алудың шығармашылығын дамытуға, оқытушының қажеттіліктеріне жан-жақты жауап беретін тиімді технологияларды пайдалана отырып білімді меңгереді [4].

Жаңа білім беру жүйесі құзыреттілікке және сапаға бағытталған бағдарлама

Білім беру бағдарламасының негізгі мақсаты :
 >білім мазмұнының жанарту;
 > критериялды бағалау жүйесін жүргізу;
 > оқытудың әдіс-тәсілдерін жетілдіру;
 > әртүрлі құралдарын қолданудың тиімділігін арттыру;
 > тиімді оқыту әдіс-тәсілдерді (бірлескен оқу, модельдеу, бағалау жүйесі).

>жаңа білім берудің маңыздылығы :
 >үйлесімді қолайлы білім беру ортасын құру
 > сын тұрғысынан ойлау,
 >зерттеу жұмыстарын жүргізу,
 >тәжірибе жасау,
 >АҚТ –ны қолдану,
 >коммуникативті қарым-қатынасқа түсу,
 > жеке, жұппен, топта жұмыс жасай білу, функционалды сауаттылықты, адалдықты, шығармашылықты қолдана білу және оны тиімді жүзеге асыру

Жаңаша білім беру мазмұнының басты ерекшелігі:
 1. Оқу дағдылары (оқу, айту, тыңдау, жазу);
 2. Ойлау дағдылары (білу, түсіну, қолдану, талдау, салыстыру, бағалау);
 3. Шығармашылық ойлау дағдысы
 4. Логикалық ойлау дағдысы
 5. Сыни ойлау дағдысы
 6. Алгоритмдік ойлау дағдысы
 7. Критикалық ойлау дағдысы
 8. Проблемалық ойлау дағдысы
 9. Технологиялық ойлау дағдысы
 10. Оқушылардың коммуникативтік дағдыларын дамыту;

Іс-тәжірибе барысында, яғни білім өндіріс орындарымен байланыс жасап, озық технологияларды меңгеру, қолдану, тану, зерттеу, пысықтап анализ жасау – әр студенттің міндеті. Сондықтан сабақтарды жоспарлағанда білім алушылардың сыни ойлауын тудыратын белсенді сұрақтар немесе деңгейлік, кеңейтілген, құзырлылық тапсырмаларды сабақта қолдануға болады. Болашақ мұғалімдердің ғылыми зерттеу іскерлігі мен дағдысын анықтау үшін, әрі кәсіби пәндер бойынша игерген білімдерін тексеру мақсатында кейс тапсырмаларын ұсынуға болады. Кейс тапсырмасын орындау барысында қоғамдағы қандай да бір нақты шынайы жағдайды жазбаша беру және талдау арқылы білімді меңгереді. Теория көбінесе жеке тұлғаны тәрбиелеу, оқыту мен қалыптастырудың қалыптасқан тәжірибесін шығармашылықпен қайта құрумен байланысты [5]. Білім алушылардың өзін-өзі жетілдіруге белсенді танымдық көрсетуі мен мүдделердің болуы, тұлғаның ерік күшінің, сананың дамуы және ұйымшылдықтың жоғары дәрежесі екендігін дәлелдеді. Шынайы өзін-өзі жетілдіруі жеке адамның ішкі қызығушылықтары мен мотивациясы тұрақты қалыптасқан жағдайда ғана

тұрақты болады [6].

Қорытынды

ЖОО-да білім алудың жаңа шарты – оқу процесін жаңарта құру арқылы студенттердің белсенділігі, қызығушылығы арттырылып, шығармашылық қабілеттерін дамытып, студенттердің өздігінен білім алу құштарлығына жол ашылады. Студенттердің түрлі салаға қатысты жетістігін арттыру үшін оқытушылар белгілі бір пәндерге қатысты білім алуға қажетті дағдыларға ерекше мән беріп, қолдану тәсілдерін үйренуіне жағдай жасалады. Өзіндік бақылау тәсілін дамыту бағдарламасы білім беру тәсілі мен өзіндік бақылауды біріктіреді. Оқыту нәтижелеріне негізделген жаңа білім беру бағдарламасын меңгерген студент шеберлік пен дағдыны кәсіби қызметінде практикалық тұрғыда пайдалану нәтижесінде іскерлік, дағды, құзыреттілік қалыптасады. Танымдылық нәтижесінде өз бетінше білім алуға деген құштарлығы оянып, шығармашылық жұмыс істеуге дағдыланады, оқуға ынта-ықыласы артады, бір-бірінің ойын, пікірін сыйлауға үйренеді, өз бойларына жақсы қасиеттерді жинайды.

ӘДЕБИЕТТЕР

1. Назарбаев Н. «Қазақстанның үшінші жаңғыруы: жаһандық бәсекеге қабілеттілік» жолдауы. 2017 жылы 31 қаңтар
2. Мелисса А. Шиллинг. Технологиялық инновациялардағы стратегиялық менеджмент. – Астана, 2019. – Б. 41.
3. Шунк Дейл Х. Оқыту теориясы: Білім беру көкжиегі. – Алматы, 2019. – Б. 42.
4. Кылышбаева Г.Б., Еркебаева С.У., Мамирова Н.А., Хайдаров С.Ш. Сапалы білім берудің жаңа жолдарын зерттеу // Семей қаласының Шәкәрім атындағы мемлекеттік университетінің Хабаршысы. Вестник государственного университета имени Шакарима г.Семей. – 2018. – №4 (20). – С. 18–22.
5. Каратаев Г.С., Меңлібекова Г.Ж., Займоглу О., Узахова А.С. Болашақ информатика мұғалімдерінің функционалды құзіреттігін қалыптастыру технологиясы. // ҚР ұлттық ғылым академиясының хабаршысы. – 2017. – №3. – Б. 230–237.
6. Карабалина А., Есенгулова М., Кульбаева Б., Саркулов М., Хайрушева А., Скотт Алан Бертон Саммерс. Самообразование: модель, процесс и компетентность. Вестник Национальной академии наук Республики Казахстан. – Том 2, Номер 372 (2018). – С.48–56.

REFERENCES

1. The President of Kazakhstan Nursultan Nazarbayev's Address to the Nation of

Kazakhstan. January 31, 2017. "Third Modernization of Kazakhstan: Global Competitiveness"

2. Melissa A. Shilling. Strategic Management of Technological Innovation // Astana, 2019, p.41

3. Dale H. Schunk. Learning Theories: an educational perspective // Seventh Edition, Almaty – 2019. – P.42.

4. Kylyshbayeva G, Erkebaeva S, Mamirova N, Khaidarov S. // Studying new ways of qualitative education, Bulletin of Shakarim State University of Semey 2018 №4 (20) p. 18-22

5. Karataev G.S., Menlibekova G.R., Zaymoglu O., Uzakhova A.S. Technology of formation of functional competence by future teachers of computer science // bulletin of the National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan No. 3, 2017 P. 230–237

6. Karabalina A., Yesengulova A., Kulbayeva B., Sarkulov M., Hayrusheva A., Scott Alan Burton Summers. Self-education: model, process and competency. Bulletin of National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan. Volume 2, Number 372 (2018), 48 – 56

КЫЛЫШБАЕВА Г.Б., БЕРДАЛИЕВА А.М., СЕНКЕБАЕВА А.А., САИДАЗИМОВА Д.Н. ОСНОВЫ ФОРМИРОВАНИЯ ПАРАДИГМЫ ЗНАНИЙ И КОМПЕТЕНЦИЙ СТУДЕНТОВ В НОВОМ ОБРАЗОВАНИИ

Подготовка высококвалифицированного компетентного специалиста, обладающего всесторонними знаниями в биологии с использованием активных методов преподавания новой образовательной программы.

Ориентация студентов на науку, расширение мышления самостоятельно и свободно, повышение их интереса к самообразованию, умение использовать передовой мировой опыт в своей практике, формирование и развитие компетентности. В настоящее время изучается формирование компетенций студентов в новом образовании, критическое мышление и осмысление, самоэффективность творческого поиска и обучения. Определены особенности теоретического обучения и исследования, направленные на развитие познавательных процессов.

В результате познавательной теории возрастает мысль и доверие студентов, придавая глубокое значение его ценностям. В соответствии с новой образовательной программой, основанной на результатах обучения, практически использует профессиональное мастерство студентов и рассматриваются пути формирования умений, навыков, компетенций в профессиональной деятельности.

Ключевые слова: новое образование, формирование компетенции, креатив.

KYLYSHBAYEVA G. , BERDALIYEVA A., SENKEBAYEVA A. THE BASES FOR THE FORMATION OF A PARADIGM OF STUDENTS' KNOWLEDGE AND COMPETENCIES IN THE NEW EDUCATIONAL SETTINGS

Training of a highly qualified, competent specialist with advanced knowledge of Biology using active methods of teaching under the new curriculum.

The focus on science, the ability to think independently and freely, the increase of interest in self-education, the ability to use international best practices in practice, the formation and development of competence. Today, we study the formation of students' competencies, critical thinking and comprehension, efficient creative search and self-education in the new educational settings. The article defines the features of theoretical training and research aimed at the development of cognitive processes.

Cognitive theory improved the thought and trust of students giving a deep meaning to its values. The new result-oriented curriculum utilizes the professional skills of students and considers the ways of formation of skills, competencies in professional activities.

Keywords: New education, the formation of competence, creativity.

УДК 378.1

А.Р. РЫМХАНОВА¹, Д.У. БАЙСАЛОВ²¹Карагандинский государственный университет им. академика Е.А. Букетова²Кыргызский государственный университет им. И.Арабаева

СОВРЕМЕННЫЕ ТЕНДЕНЦИИ И ТРЕБОВАНИЯ К ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКЕ ПЕДАГОГОВ ДЛЯ СИСТЕМЫ ИНКЛЮЗИВНОГО ОБРАЗОВАНИЯ

В статье рассмотрены современные тенденции в образовательном пространстве, в том числе профессионального образования. Различные реформы и нововведения в образовательной сфере детерминируют новые требования общества и государства в профессиональной подготовке современных педагогов. В контексте новых тенденций в сфере образования у современного педагога значительно расширяется спектр профессиональных компетенций, это значит, что педагог современности наряду с педагогическими знаниями, умениями и навыками должен иметь компетенции, ранее присущие к специалистам сферы экономики, например, как менеджера образования, модератора, эксперта, коуча и фасилитатора. Авторами проведен сравнительный аналитический обзор систем профессиональной подготовки с соответствующей нормативно-правовой базой, регулирующей образовательную деятельность педагогических вузов Республик Казахстан и Кыргызстан с учетом современных тенденций, где в качестве нововведения выступает инклюзивное образование. Инклюзивное образование, являясь приоритетным направлением образования, в свою очередь предъявляет ряд требований организации и управлению образования, к профессиональной готовности педагогов и готовности общества в целом. Поэтому выделяя вопрос кадрового обеспечения одним из главных, авторы уделяют внимание необходимости обновления содержания образовательных программ.

Ключевые слова: современные тенденции профессиональной подготовки, подготовка педагогов, инклюзивное образование, подготовка к работе в условиях инклюзивного образования.

Введение

Известно, что реформы, происходящие в сфере образования, в первую очередь связаны с потребностью в компетентном кадровом потенциале, готовым к глобальной конкуренции в сфере знаний на рынке труда. Новые тренды современного мира, такие как цифровизация и массификация высшего образования, требования знания иностранных языков, появление множества инновационных образовательных технологии и т.д. – все эти тенденции становятся факторами, которые напрямую влияют на содержание образования.

Профессиональная подготовка кадров – это обучение, направленное на формирование необходимых компетенций по той или иной профессии (специальности).

В образовательной системе, как и в других сферах, процесс профессиональной подготовки кадров зависит от ведущей мировых или национальных тенденций. На сегодняшний день в системе образования отмечаются разные тенденции: от гуманизации до демократизации и интеграции образования.

Основная часть

Система подготовки педагогических кадров имеет свое содержание и структуру. Содержание профессионального образования может преобразоваться с появлением вышеуказанных новых тенденций, например, с внедрением инклюзивной формы образования детей с ООП, включающей их в общеобразовательный процесс.

Современное образовательное пространство требует от учителя инновационного поведения, активности и трансформации в педагогической деятельности. Учитывая это, странами Евросоюза и ОЭСР обозначены профессиональные компетенции педагогов, необходимые образовательной деятельности – это умение работать с информацией, технологиями и знаниями, в команде с партнерами в области образования и с обществом. В противоположность классической модели подготовки педагогов, в подготовке современных учителей главным образом необходимо прививать цифровую грамотность, социальные навыки, развивать нетворкинг, то есть умение учиться у других, обмениваться идеями и опытом. В связи с этим вузы должны предоставлять образовательные услуги высокого качества, которые отвечают уровню профессиональных компетенций, обозначенных странами Евросоюза и ОЭСР. Это сводится к следующему: в контексте новых тенденций в сфере образования современный педагог должен уметь выступать в роли наставника, руководителя, модератора, эксперта, коуча и фасилитатора. Заметим, что компетенции последних ранее не считались обязательными для учителя¹.

В постсоветском пространстве большинство стран СНГ на данное время имеют одинаковые тенденции в образовании, что отражается в едином подходе образовательных стандартов, в том числе и профессиональных.

В странах СНГ модель подготовки педагогов почти одинакова. За годы независимости стран сформировавшаяся система образования периода Советского Союза претерпевала множество реформ, но можно сказать, что основной стержень сохранился. Поэтому в некоторых странах постсоветского пространства сохранились элементы классической системы советского образования, которая призна-

валась во всем мире как одна из высокоэффективных и успешных систем, выпускающей высококвалифицированные кадры не только в сфере образования, но и в других сферах. Имея некогда общие основы системы профессионального образования, в ряде стран подготовка педагогических кадров осуществляется схоже.

Рассмотрим системы подготовки педагогических кадров в Казахстане и Кыргызстане с соответствующей нормативной основой.

Трансформация системы образования и новые требования к профессиональной компетентности педагога, в свою очередь требует педагогов новой формации, то есть педагогов, готовых к работе с детьми, развивающимися в норме и вне нормы. Данное явление, на наш взгляд, считается закономерным, так как современный педагог, согласно закону «Об образовании», должен способствовать реализации прав всех детей на получение доступа к полноценному образованию на всех его уровнях с учетом интеллектуального и психического развития на законодательном уровне.

В Республике Казахстан данный вопрос относится к основным принципам государственной политики в области образования, где инклюзивное образование является процессом преобразования системы образования в целом, ориентированной на создание условий доступности полноценного и качественного образования для всех обучающихся².

В Государственной программе развития образования и науки Республики Казахстан на 2020–2025 годы одними из задач являются «обеспечение высокого статуса профессии педагога, модернизирование его педагогического образования», также «обеспечение преемственности и непрерывности обучения, профессиональной подготовки в соответствии с потребностями экономики и региональ-

¹ Масштабы просвещения и «цифры» вдохновляющий ресурс. www.edu.gov.kz

² Закон «Об образовании» Республики Казахстан от 27 июля 2007 года № 319-III (с изм. и доп. по состоянию на 01.01.2019 г.).

ными особенностями». Отмечается необходимость мер по развитию системы образования и науки в соответствии с лучшими мировыми практиками. Например, «согласно обзору политик стран-членов и партнеров ОЭСР (Education Policy Outlook, 2018) большинство стран в качестве основных приоритетов выделяют обеспечение соответствия навыков выпускников требованиям экономики; профессиональное развитие и высокий статус педагогов; вовлечение работодателей в подготовку кадров¹.

Рассматривая образование как услугу в 2016 г. Комитетом развития человеческого капитала и социальной политики бизнеса НПП РК «Атамекен» разработан Профессиональный стандарт «Педагог», непосредственно предназначенный для формирования образовательных программ педагогических специальностей, а также для сертификации работников организаций образования и выпускников педагогических специальностей.

Стандарт трактует педагогическую деятельность как взаимодействие субъектов образовательного процесса, а не педагогическое воздействие учителем на учащегося, как это было принято ранее. Из определенных Стандартом ценностей педагогической деятельности можно отметить наиболее современные, которые заключаются в уважении и толерантности к личности учащихся, проявление гибкости, адаптируемости и способности к эмпатии, также наличие навыков сотрудничества и умения разрешать конфликтные ситуации в педагогическом процессе.

Отмечены следующие знания, умения и навыки, которыми должен овладеть педагог современности, актуализированные в связи с реализацией прав лиц с ООП: знание основ специальной (коррекци-

онной) педагогики и психологии; применение методов и приемов обучения, коррекции и реабилитации с учетом индивидуальных, возрастных особенностей и особенностей развития обучающихся; умение оказывать педагогическую поддержку всем типам категорий детей с ООП, работать во взаимодействии со специалистами как психолог, логопед, дефектолог и др. в решении образовательных проблем с детьми, испытывающими трудности в освоении программы; формирует толерантное отношение ко всему иному, в том числе к лицам с ОП².

Помимо этого на сегодняшний день в Казахстане содержание образовательных программ вузов глобализировано с учетом обновленного содержания среднего образования. В педагогических вузах практикуется проведение курсов педагогического мастерства с участием иностранных специалистов. Для определения профессиональной квалификации карьерного роста разработан профессиональный стандарт педагога, кроме того в 2019 г. принят закон «О статусе педагога», который направлен на его повышение, регулирует личностно-профессиональные, правовые и социально-экономические вопросы профессии педагога. Например, ст. 17. указывает, что образовательные программы профессиональной подготовки педагогов разрабатываются на основе требований профессионального стандарта педагога³.

В связи с интенсивным развитием инклюзивного образования, предусматривающее совместное обучение и равный доступ обучающимся с особыми образовательными потребностями Национальной академией образования им. И.Алтынсарина, разработаны Концептуальные подходы к развитию

¹ Государственная программа развития образования и науки Республики Казахстан на 2020 – 2025 годы (Пост. Правительства Республики Казахстан от 27 декабря 2019 года № 988).

² Профессиональный стандарт «Педагог» (Прил. к приказу Председателя Правления Национальной палаты предпринимателей Республики Казахстан «Атамекен» № 133 от 8 июня 2017 года).

³ Закон Республики Казахстан от 27 декабря 2019 года № 293-VI «О статусе педагога».

инклюзивного образования в РК, определены механизмы их реализации, одним из которых является кадровое обеспечение для реализации внедрения и развития инклюзивного образования. В данном документе пункт «Кадровое обеспечение» подразумевает подготовку педагогов к инклюзивным особенностям работы в общеобразовательных организациях, осуществляющих практику инклюзивного обучения, где указано о необходимости формирования знаний, умений и навыков, которые традиционно относились только к специальным педагогам. В содержание такой подготовки педагогов входит формирование готовности к толерантному восприятию детей с ООП; знаний о современных тенденциях развития психолого-педагогических концепций в системе образования лиц с ООП; знаний об индивидуальных особенностях психического и физического развития ребенка с ООП, соответственно, формирование навыков применения специальной методики обучения¹.

Мы упоминали о схожести модели подготовки педагогов в странах СНГ, поэтому согласны с мнениями некоторых авторов: «Национальная квалификационная рамка как часть профессионального стандарта имеет очень близкий формат во всех государствах, и это хороший пример того, что наше пространство не одинаковое, но общее» [1].

В данное время страны СНГ разрабатывают национальные профессиональные стандарты, исходя из условий рынка труда. Если Казахстан завершили данный процесс, то Кыргызстан только приступил.

Несмотря на глобализацию процесса реализации инклюзивного образования, в стране на данный момент существуют только экспериментальные школы

по внедрению инклюзивной практики. Следовательно, потребность в педагогических кадрах, целенаправленно подготовленных для системы инклюзивного образования актуальна.

В Кыргызской Республике, как и в ряде стран СНГ, в данное время идет процесс интенсивного внедрения инклюзивного образования. Факт членства международного сообщества и ратификация международных нормативных актов страной требует поддержки от Правительства по реализации прав лиц с особыми потребностями.

Конституцией Кыргызской Республики гарантировано право каждого гражданина на образование, а законом Кыргызской Республики «Об образовании» установлено равенство прав всех граждан на получение качественного образования.

В Национальной стратегии развития Кыргызской Республики на 2018–2040 годы, утвержденной Указом Президента от 31 октября 2018 года №221, заложена задача по формированию системы непрерывного образования с учетом задач медицинской и социальной инклюзии, а одним из инструментов ее реализации является разработка законодательной среды с учетом многообразия образовательных потребностей населения.

В Постановлении Правительства «О стратегических направлениях развития системы образования в Кыргызской Республике»² всесторонне рассмотрены вопросы, связанные с инклюзивным образованием.

Разработана Программа развития инклюзивного образования в Кыргызской Республике на 2019–2023 годы.

Реализация данной программы предусматривает новую редакцию законодательства в сфере образования детей со

¹ Концептуальные подходы к развитию инклюзивного образования в Республике Казахстан. – Астана: Национальная академия образования имени И. Алтынсарина, 2015. – 13 с.

² Постановление Правительства «О стратегических направлениях развития системы образования в Кыргызской Республике (от 01.07.2013г. №395, 02.03.2016 г. № 100, 04.07.2018 г. № 270)

специальными образовательными потребностями; разработку образовательных стандартов, обучающих программ и других ресурсов для реализации инклюзивного образования; усовершенствование системы подготовки и повышения квалификации кадров; а также создание благоприятной образовательной среды для детей со специальными образовательными потребностями (СОП)¹.

Данный документ указывает на необходимость обучения инклюзивным подходам как в системе подготовки кадров, так и системе повышения квалификации. Соответственно в Кыргызском государственном университете имени И.Арабаева был разработан и внедрен пилотный курс «Инклюзивное образование в высшей школе» в шести высших учебных заведениях, готовящих педагогические кадры, также была организована программа повышения квалификации учителей по вопросам инклюзивного образования.

Пункт относительно подготовки, повышения квалификации и профессионального развития педагогических кадров для работы с обучающимися СОП рассмотрены такие меры, как «включение в Государственный образовательный стандарт высшего профессионального образования педагогического направления компетенции по работе и обучению обучающихся со специальными образовательными потребностями на основе инклюзивного подхода; разработка учебного модуля по инклюзивному образованию и введение его в программу подготовки, переподготовки и повышения квалификации педагогических работников (включая онлайн-курсы для массового доступа учителей)»².

Одновременно с вышерассмотренным документом разработана Концепция развития инклюзивного образования в Кыргызской Республике на 2019-

2023 годы (Прил. 1 к постановлению Правительства Кыргызской Республики от 19 июля 2019 года №360) с учетом реализуемых страной стратегических документов по вопросам образования лиц с СОП и направлена на создание эффективной системы образования в плане реализации прав детей с СОП и вариативности образовательных программ, отвечающих их потребностям.

Помимо всего Концепция развития инклюзивного образования предусматривает внедрение необходимых педагогических знаний, навыков и технологий в систему подготовки и повышения квалификации кадров, что связано с необходимостью у педагогов наличия соответствующей подготовки в области инклюзивного образования, где они должны осуществлять образовательную деятельность в классе, где учится ребенок с СОП, применять специальные подходы в обучении и тесно взаимодействовать с другими узкими специалистами, работать в команде службы психолого-медико-педагогического сопровождения, в школьных психолого-медико-педагогических консилиумах и т.д.².

В настоящее время в Казахстане реализуется подготовка кадров направления «Образование» по 23 специальностям в более чем 70 вузах страны – национальные, международные, государственные, акционированные и частные.

Из 23 специальностей направления «Образование» в КарГУ им. академика Е.А. Букетова готовят бакалавров по 22, по типовым учебным планам предусмотрено изучение предмета «Инклюзивное образование», 18 из которых изучают по модульной образовательной программе 2016 года поступления, остальные – по МОП 2019 года поступления. Первый выпуск кадров подготовленных к инклюзии ожидается в 2020–2021 уч. году [2].

Программы педагогических (произ-

¹ Программа развития инклюзивного образования в Кыргызской Республике на 2019-2023 годы (Прил. 2. Пост. Правительства Кыргызской Республики от 19 июля 2019 № 360).

² Централизованный банк данных правовой информации Кыргызской Республики. <http://cbd.minjust.gov.kg/act/view/ru-ru>

водственных) практик не рассматривают деятельность будущих педагогов в инклюзивных школах.

Внедрение предметов по вопросам организации и управления инклюзивного образования не предусмотрено в магистратуре научно-педагогического и профильного направлений, что вызывает обоснованное беспокойство, так как магистры – это будущие управленцы образовательного процесса, координаторы и завучи, директора и заведующие различных ОУ, которые в перспективе могут стать инклюзивными.

Дисциплины обязательного компонента, изучающие технологии критериального оценивания в образовании, инновационные образовательные технологии, менеджмент образования, психология и др., ориентированы на общеобразовательное пространство и не рассматривают вариативность образования как инклюзивное образование с его «особенным» контингентом, включающим детей с ООП.

Вышеприведенные данные указывают на недостатки содержания подготовки педагогических кадров согласно требованиям современного образовательного пространства, где будущие педагоги должны иметь соответствующие компетенции в организации и реализации учебно-воспитательного и коррекционно-развивающего процессов в условиях инклюзии. Пробелы программ педагогических практик можно объяснить с субъективным отношением ППС конкретных специальностей, осуществляющих подготовку учителей-предметников, к сожалению, который еще не признал инклюзивное образование как неотъемлемую часть образовательной системы. Возможно, не учитывается факт, что в современном образовательном пространстве каждый педагог, не имеющий дефектологического образования, должен будет оказывать психолого-педагогическую поддержку ребенку с ООП, тем самым реализуя инклюзивное образование [3].

В КГУ им. И.Арабаева осуществляет-

ся подготовка по 13 специальностям педагогического направления. В данное время некоторые специальности по направлению «Педагогическое образование» исключены с классификатора специальностей с целью оптимизации образовательных программ. Специальность «Педагогика» состоит из профилей: «Педагогика и методика дошкольного образования», «Педагогика и методика начального образования», «Социальная педагогика», «Дошкольная педагогика и психология», «Логопедия», «Сурдопедагогика», «Олигофренопедагогика», «Тифлопедагогика», «Специальная дошкольная педагогика и психология» и т. д.

Согласно ГОСО высшего профессионального образования по направлению «Педагогическое образование» в основных образовательных программах специальностей общенаучными и профессиональными циклами не предусмотрены дисциплины, ориентированные на подготовку педагогов для системы инклюзивного образования. Дисциплины «Инклюзивное образование» и «Основы специальной педагогики и психологии» могут изучаться по выбору в качестве дополнительных курсов [4].

Содержание программ педагогических практик также нацелено на профильную подготовку и деятельность студентов во время практики ориентирована на условия общеобразовательных школ, поэтому проблема отсутствия учета подхода к детям с СОП в инклюзивных школах аналогична с ситуацией с казахстанскими программами практик.

Также стоит уделить внимание на тьюторскую деятельность, которая входит в круг профессиональной деятельности современного педагога, подготовленного к условиям работы в инклюзивном образовании. Если в России существует практика подготовки тьюторов (МПГУ) по отдельной образовательной программе, что свидетельствует о наличии спроса на таких специалистов. К тому же с 2016 года официально введена должность тьютора

в инклюзивных школах, с соответствующей квалификационной характеристикой тьютора в образовании. В Перечне и кратких характеристиках должностей образования это определятся как «Тьютор. Должностные обязанности: разрабатывает и осуществляет индивидуальную работу с учащимися по определению, развитию и формированию их познавательных интересов. Организует персональное обучение». К квалификационным требованиям относится наличие высшего педагогического образования, без уточнения профиля¹.

На наш взгляд, нет необходимости открывать отдельные специальности по подготовке тьюторства, как это начато практиковаться в России. Но над вопросом о рассмотрении деятельности тьютора в рамках отдельной дисциплины можно подумать. В связи с отсутствием квалификации и профессии «Тьютор» в инклюзивных и специальных учреждениях образования Кыргызстана обязанности тьютора выполняют сами родители или другие родственники ребенка с СОП на основании заключения договора.

В Казахстане также не имеется квалификация и профессия «Тьютор», в связи с чем обязанности тьютора или ассистента-педагога возложены на дефектологов и студентов-волонтеров. В данное время относительно содержания и направления работы ассистента-педагога разработан всего один документ рекомендательного характера. Поэтому практика тьюторства разнообразна и не имеет единой модели.

Выявленные проблемы имеют различные корни, например, содержание профессионального образования в обеих странах требует усовершенствования, пересмотра и обновления с учетом требований современной школы, наблюдается слабая связь школы и вузов, работодатели не участвуют при формировании модульных об-

разовательных программ. Помимо этого в связи с быстрым появлением новых условий и новых технологий в образовательной системе требования к компетенциям учителей соответственно быстро меняются и повышаются. Учителя, не готовые к гибкости и трансформации в условиях меняющейся парадигмы образования, перестают быть удовлетворенными своим выбором профессиональной деятельности и, вероятно, могут уйти из профессии [2].

Выводы

Из вышесказанного следует, что проблема обеспечения педагогами инклюзивной системы образования является весьма важной, ведь полноценное кадровое обеспечение является гарантией успешного внедрения инклюзивной системы образования.

Поэтому решением данной проблемы может служить кардинальная замена устаревшего контента учебных программ в профессиональной подготовке с учетом новых трендов современного мира, которые диктуют содержание образования. Только тогда мы можем достичь желаемых результатов относительно компетентного кадрового потенциала, готового к глобальной конкуренции в сфере знаний на рынке труда.

Процесс подготовки будущего педагога к работе в инклюзивной системе образования в условиях вуза должен представлять собой совокупность направлений формирования психологической, теоретической и практической подготовки, которые в конечном счете отражаются в ценностном отношении к субъектам образовательной системы, установке на гибкость и саморазвитие; наличии фундаментальных профессионально значимых знаний; умений планировать и реализовывать педагогический процесс в соответствии с условиями образовательной системы.

¹ Перечень и краткая характеристика должностей работников образования – 2016. <http://yiconsult.ru>

ЛИТЕРАТУРА

1. Асангулова Р. Система образования должна думать, как выпустить ребенка здоровым. <https://rus.azattyk.org/a/kyrgyzstan-teacher-crossroad>

2. Рымханова А.Р. Психолого-педагогические основы подготовки студентов педагогических специальностей к профессиональной деятельности в условиях инклюзивного образования. // Дисс. на соискание ученой степени доктора философии (PhD). – Караганда, 2019. – 162 с. // https://info.ksu.kz/file/nauka/ds_pmno_pip/rymhanova/disser.pdf

3. Рымханова А.Р., Боброва В.В., Олексюк З.Я.К вопросу о кадровом обеспечении инклюзивного образования // Вестник Казахского национального педагогического университета им. Абая. Серия «Специальная педагогика». – 2015. – №2(41). – С. 17–19.

4. Государственный образовательный стандарт высшего профессионального образования по направлению «Педагогическое образование» - бакалавриат и магистратура. – Бишкек: 2015. – 345 с.

REFERENCES

7. Asangulova R. The education system should think about how to let a child go healthy // URL: <https://rus.azattyk.org/a/kyrgyzstan-teacher-crossroad>

2. Rymkhanova A.R. Psychological and pedagogical foundations for preparing students of pedagogical specialties for professional activities in an inclusive education. // Diss. for the degree Doctors of Philosophy (PhD). – Karaganda, 2019. 1616 p. // URL: https://info.ksu.kz/file/nauka/ds_pmno_pip/rymhanova/disser.pdf

3. Rymkhanova A.R., Bobrova V.V. Oleksyuk Z.Ya. On the issue of staffing for inclusive education // Bulletin of the Kazakh National Pedagogical University named after Abay. Series "Special Pedagogy". – 2015. – No. 2 (41). – P. 17–19.

4. The state educational standard of higher professional education in the direction of "Pedagogical education" – undergraduate and graduate programs. – Bishkek: 2015. – 345 p.

РЫМХАНОВА А.Р., БАЙСАЛОВ Д.У. ИНКЛЮЗИВТІК БІЛІМ БЕРУ ЖҮЙЕСІНЕ ПЕДАГОГТАРДЫ КӘСІБИ ДАЯРЛАУДАҒЫ ЗАМАНАУИ ТЕНДЕНЦИЯЛАР МЕН ТАЛАПТАР

Мақалада білім беру кеңістігіндегі кейбір заманауи бағыттар, соның ішінде кәсіптік білім беру мәселелері қарастырылады. Білім беру саласындағы түрлі реформалар мен инновациялар қазіргі заманғы мұғалімдерді даярлаудағы қоғам мен мемлекеттің жаңа талаптарын айқындайды. Білім беру саласындағы жаңа тенденциялар жағдайында қазіргі заманғы мұғалім кәсіби құзыреттіліктер шеңберін едәуір кеңейтті, яғни қазіргі заман мұғалімі педагогикалық білім мен дағдылармен қатар экономика саласындағы мамандарға қажет құзыреттілікке ие болуы керек, мысалы, білім беру менеджері, модератор, сарапшы, жаттықтырушы және тренер. Авторлар инклюзивті білім беру инновация болып табылатын қазіргі тенденцияларды ескере отырып, Қазақстан Республикасы мен Қырғызстанның педагогикалық жоғары оқу орындарының кәсіптік білім беру қызметін реттейтін тиісті нормативтік-құқықтық базасына салыстырмалы-аналитикалық шолу жүргізген. Инклюзивті білім беру – білім берудің басым бағыты бола отырып, өз кезегінде білім беруді ұйымдастыруға және басқаруға, мұғалімдердің кәсіби дайындығы мен жалпы қоғамның дайындығына қойылатын бірқатар талаптарды ұсынады. Кадрлармен қамтамасыз ету мәселесін басты мәселелердің бірі ретінде қарастыра отырып, авторлар білім беру бағдарламаларының мазмұны мен сапасына назар аударады.

Кілтті сөздер: кәсіптік білім берудің заманауи бағыттары, мұғалімдерді даярлау, инклюзивті білім беру, инклюзивті білім беру жағдайындағы кәсіби қызметке дайындық.

RYMKHANOVA A.R., BAISALOV J.U. MODERN TRENDS AND REQUIREMENTS FOR PROFESSIONAL TRAINING OF TEACHERS FOR THE INCLUSIVE EDUCATION SYSTEM

The article discusses modern trends in the educational space, including vocational education. Various reforms and innovations in the educational sphere determine the new requirements of society and the state in vocational training of modern teachers. New trends in the field of education require much broader competencies of a modern teacher, which means that along with pedagogical knowledge and skills, a modern teacher must possess competencies previously inherent in the specialists in the field of economics, like an education manager, a moderator, an expert, a coach, and a facilitator. The authors have analyzed and compared the vocational training systems with the appropriate regulatory framework that governs the educational activities of pedagogical universities of Kazakhstan and Kyrgyzstan, taking into account current trends, which include inclusive education. Inclusive education as a priority of modern education sets specific requirements for the organization and management of education, the professional readiness of teachers, and the readiness of society as a whole. Therefore, the authors highlight the issue of staffing as a major one and emphasize the need to update the content of educational programs.

Keywords: modern trends of vocational training, teacher training, inclusive education, preparation for working in the settings of inclusive education.

УДК 378.4

Г.Т. УРАЗБАЕВА

**Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилева
АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ЭТИКИ
ПРЕПОДАВАТЕЛЯ ВЫСШЕЙ ШКОЛЫ**

В статье раскрываются основные актуальные проблемы профессиональной этики преподавателя высшей школы, основные элементы этического регулирования профессиональной деятельности преподавателей. В статье определены исследовательские вопросы, требующие исследования в отечественной педагогической науке в контексте усиления аксиологической значимости университетского образования.

Значимость актуализации этических аспектов профессиональной деятельности преподавателя обосновывается важностью совершенствования вузовского процесса в системе взаимоотношений «студент - преподаватель», а также в плоскостях «преподаватель – преподаватель», «преподаватель - администрация».

В статье акцентируется внимание на необходимости соблюдения академической честности в современных университетах, применения опыта ведущих мировых вузов по реализации положений исследовательской этики с учетом национальных ценностей образования. В качестве актуальных мер по этизации высшей отечественной школы выделены: создание этической инфраструктуры в университете, внедрение национальных стандартов по исследовательской этике с учетом международных этических норм научной деятельности, развитие этической компетентности педагогов, менеджеров и сотрудников высшего образования.

Ключевые слова: *профессиональная этика преподавателя высшей школы, этические кодексы поведения, этическая инфраструктура, профессионально-нравственные ситуации, исследовательская этика, профессионально-ценностные ориентации преподавателя.*

Введение

Повышенное внимание к моральным проблемам глобализирующего общества в последние десятилетия обуславливает потребность анализа и решения этических проблем.

Современные тенденции демократизации, цифровизации образования откладывают отпечаток на профессионально-этическую практику. Развитие новых информационных технологий определяют новые правила профессионального этикета. В этом плане необходимо преобразование этических ценностей и норм с учетом единства глобальных и национальных ценностей образования.

В условиях масштабных трансформаций в сфере высшего образования возникают новые моральные проблемы. Глобальное взаимодействие университетов требует развития таких ценностей, как чувство справедливости, беспристрастности, ответственности, толерантности, а также таких этических норм, как уважение и честность. Поэтому разработка этических норм в отношении современных проблем высшей школы и исследование этических проблем деятельности преподавателя университета представляется актуальным.

Важную роль в профессионально-этической подготовке будущих специалистов призваны сыграть высшие учебные заведения, которые помимо предоставления качественного образования должны прививать студентам высокие этические ценности.

В данной статье мы ставим цель: определить основные актуальные проблемы профессиональной этики преподавателя высшей школы.

Основная часть

Вопросам педагогической этики, подготовки будущего учителя к нравственно-

му воспитанию, развития его нравственно-профессиональных качеств посвящены работы отечественных исследователей Э.И. Шнибековой [1], Э.А. Урунбасаровой [2], А.А. Усманова [3], Р.К. Толеубековой [4] и др.

Признавая значение вклада указанных исследователей в разработку проблем, связанных с анализом этических аспектов профессиональной деятельности педагогов, следует отметить, что проблема профессиональной этики вузовского преподавателя ещё недостаточно исследована. Необходимо проведение научных исследований, целенаправленно ориентированных на комплексный анализ этики профессиональной деятельности преподавателей высшей школы.

Современное общество предъявляет к деятельности университета новые требования, создающие напряженные профессионально-нравственные ситуации. К таким ситуациям исследователи относят следующие противоречия:

- массовость высшего образования и внедрение контрактной формы обучения провоцирует снижение требований к студентам;

- «самофинансирование» университетов провоцирует конфликт между миссией высоких профессий (преподаватель, ученый) и требованиями к сохранению количества контрактных студентов [5].

Указанные ситуации, на наш взгляд, связаны также с определением миссии преподавателя высшей школы.

С точки зрения В.И. Бакштановского, Ю.В. Согомонова, результатом дуального (дилеммного) характера решения вопроса о миссии современного образования возникает необходимость обеспечения баланса между функцией образования как «высокого» общественного блага и коммерциализацией его услуг при сохране-

нии фундаментальных образовательных ценностей [6].

Такого рода противоречия актуализируют значимость исследования моральных рисков в системе высшего образования.

Профессиональная этика преподавателя высшей школы направлена на решение главной задачи – формирование личности современного конкурентоспособного специалиста, способной к профессиональному и нравственному совершенствованию.

Не вдаваясь в углубленный анализ понятия «профессиональная этика специалиста», отметим, что наиболее удачной для осмысления деятельности преподавателя университета представляется понимание его как профессионально-этической деятельности специалиста аксиологического характера, отражающая степень владения специалистом знаниями, умениями, компетенциями в области этики профессии [7, с. 9].

Данное определение отражает научный взгляд на профессиональную этику специалиста с точки зрения компетентного и аксиологического подходов.

Одним из важных элементов этического регулирования профессиональной деятельности преподавателей является разработка и утверждение этических кодексов поведения. Вместе с тем необходимо акцентировать внимание не только на кодификации, но и на развитии этической компетентности педагогов, менеджеров и сотрудников высшего образования. В качестве главных этических компетенций преподавателя можно определить навык выявления этической проблемной ситуации, навык анализа и решения этической ситуации, умение эффективного применения этических стандартов в конкретной профессионально-проблемной ситуации, умение обобщать свой практический опыт в соответствии с этической теорией.

С точки зрения программ формирования этики вузовского преподавателя, кроме обновления содержания образовательных программ магистратуры и док-

торантуры, необходимо решать задачу целенаправленного формирования профессионально-ценностных ориентаций у будущих преподавателей в условиях образовательного пространства.

Сложность в этизации профессионального высшего образования связана с тем, что в системе университетского пространства существуют зоны и проблемные поля.

Так, Ф.К. Тугузи, С.А. Ляужева в своей статье определяют следующие основные плоскости университетского пространства:

- 1) студент – академическое пространство;
- 2) студент – образовательный процесс;
- 3) преподаватель – образовательный процесс;
- 4) студент – студент;
- 5) преподаватель – студент;
- 6) преподаватель – преподаватель;
- 7) студент – администрация;
- 8) преподаватель – администрация [8].

В частности, среди зон и проблемных полей в плоскости «преподаватель – студент» выделяют: а) образовательный процесс – предвзятость, необъективность в учебном процессе, непрофессионализм, необязательность, унижение достоинства, родственные отношения в оценке знаний, коррупция, незащищенность студента; б) внеучебная деятельность – включенность преподавателей в пространство культурной и общественной жизни вуза, отношение преподавателей к внеучебной активности студента [8].

Особенности педагогики высшей школы проявляются прежде всего через этику взаимодействия преподавателя и студента.

Как отмечает в своем исследовании Максимова Г.П., так как время взаимодействия в звене «преподаватель – студент» имеет тенденцию к постоянному сокращению в связи с тем, что к печатному потоку знаний прибавилась виртуальная информация и преподаватель уже не является единственным источником знаний,

формируется проблема максимальной эффективности взаимоотношений в «живом» звене «преподаватель – студент» [9, с.3].

Значимость актуализации этических аспектов профессиональной деятельности преподавателя обуславливается важностью совершенствования вузовского процесса в системе взаимоотношений «студент – преподаватель», а также в плоскостях «преподаватель – преподаватель», «преподаватель – администрация».

В плане усиления аксиологической значимости университетского образования необходимо проектировать образовательную среду вуза на основе конкретных механизмов, ориентированных на достижение результата – формирование ценностных аспектов профессионально-этического сознания будущего преподавателя.

В этой связи возникают исследовательские вопросы, требующие исследования в отечественной педагогической науке:

- специфика реализации аксиологии в высшем образовании;
- особенности профессионально-ценностных ориентаций преподавателей вузов;
- специфика формирования профессионально-ценностных ориентаций преподавателя на основе взаимодействия «преподаватель – студент»;
- механизмы формирования профессионально-ценностных ориентаций преподавателя университета в контексте корпоративной культуры.

Одним из важных этических проблем высшей школы является соблюдение академической честности в современных университетах.

В данном контексте необходимо решить вопросы, касающиеся политики академической честности в вузах Казахстана. В частности, представляется важным разработать модель академической честности обучающихся и преподавателей университета, систему мер мониторинга эф-

фективности управления академической честности студентов и преподавателей.

С точки зрения исследователя М.М. Рогожа, ориентированность современного университета на запросы общества, которое нуждается в массах квалифицированных работников, ведет к массовизации высшего образования. В таких условиях невозможно сохранить пафос учебного процесса как морального совершенствования личности[10].

На наш взгляд, в целях обеспечения политики академической честности важное значение имеет внедрение механизмов реализации этических норм в университетах. Анализ зарубежного опыта показывает, что основными элементами этической инфраструктуры в университете являются наличие модельного и локального этического кодекса, наличие этических комитетов в вузе, этическое обучение профессиональной, корпоративной этике, разработанные руководства и рекомендации по этике для преподавателей и студентов.

Особенностью высшей школы выступает также исследовательская этика, обусловленная спецификой деятельности вузовского преподавателя, который обязан сочетать функции преподавателя и ученого.

Специфические этические проблемы могут возникать при цитировании, при определении соавторов научной публикации. Соблюдению этических стандартов исследования в определенной мере способствует целенаправленное изучение исследовательской этики в вузах, а также разработка и внедрение национальных стандартов по исследовательской этике с учетом международных этических норм научной деятельности и опыта ведущих мировых университетов. К примеру, этический кодекс Кембриджского университета включает положения исследовательской этики[11]:

- требование об уважении к автономии участников исследования;
- ограничения в процессе исследова-

ния (рассмотрение этических рисков исследовательской процедуры, проведение независимого этического обзора при повышенных рисках для участников исследовательского проекта);

– принципы академической независимости, целостности и качества при проведении исследований;

– требования открытости, независимости и транспарентности исследовательских методов и процесса этического анализа;

– принцип соответствия исследований всем действующим законодательным требованиям;

– условия эффективной защиты хранимых данных, защиты конфиденциальности информации, анонимности субъектов;

– политика защиты детей и уязвимых взрослых сотрудников университета [11].

Выводы. Таким образом, значимость исследования этических аспектов высшего образования обусловлена важностью

совершенствования вузовского процесса. Важное значение имеет формирование ценностных аспектов профессионально-этического сознания будущего преподавателя, определение механизмов формирования профессионально-ценностных ориентаций преподавателя в контексте корпоративной культуры. В качестве актуальных мер по этизации высшей отечественной школы можно выделить: создание этической инфраструктуры в университете, внедрение национальных стандартов по исследовательской этике с учетом международных этических норм научной деятельности, развитие этической компетентности педагогов, менеджеров и сотрудников высшего образования. Применение опыта ведущих мировых вузов по реализации положений профессиональной этики и исследовательской этики с учетом национальных ценностей образования позволит обеспечить качественную подготовку специалистов.

ЛИТЕРАТУРА

1. Шнибекова Э.И. Педагогическая этика учителя. – Алма-Ата: Знание, 1987. – 40 с.
2. Урунбасарова Э.А. Этика преподавателя: учеб. пособие. – Алматы: Бастау, 2003. – 160 с.
3. Усманов А.А. Этико-педагогические функции руководителя в профессиональной адаптации молодого преподавателя: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.08. – Алматы, 1998. – 179 с.
4. Толубекова Р.К. Қоғамдамуының жаңа кезеңіндегі адамгершілік тәрбиесінің теориялық-әдіснамалық негізі: Монография. – Алматы, 2001. – 296 б.
5. Борейко Н.Ю. Профессиональная этика преподавателя высшей школы // URL: <http://www.kpi.kharkov.ua/archive/microcad/2016/S20/s66.pdf> (дата обращения: 22.10.2019).
6. Бакштановский, В.И., Согомонов, Ю.В. Ойкумена прикладной этики: модели нового освоения. Том первый / В.И. Бакштановский, Ю.В. Согомонов. – Тюмень: НИИ ПЭ ТюмГНГУ, 2007. – С. 125-217.
7. Шаров А.В. Формирование профессиональной этики специалиста в условиях вуза: Автореферат дис. на соискание ученой степени кандидата педагогических наук. – Новокузнецк, 2010 – 20 с.
8. Тугуз Ф.К., Ляушева С.А. Этический кодекс университета как ресурс социализации студентов // <https://cyberleninka.ru/article/n/15556132> (дата обращения: 23.10.2019).
9. Максимова Г.П. Коммуникативная культура преподавателя и ее развитие в профессиональной деятельности: Автореферат дис. на соискание ученой степени кандидата педагогических наук. – Ростов-на-Дону, 2000 – 24 с.
10. Рогожа М.М. Академическая честность как этическая проблема // <https://>

docplayer.ru/52495551-M-m-rogozha-akademicheskaya-chesnost-kak-eticheskaya-problema.html (дата обращения: 21.11.2019).

11. Цельность Исследования. Кембриджский университет. // <https://www.research-integrity.admin.cam.ac.uk/research-ethics/ethical-review>

REFERENCES

1. Shnibekova E.I. The pedagogical ethics of the teacher. – Alma-Ata: Knowledge, 1987. – P. 40.
2. Urunbasarova E.A. Ethics teacher: textbook. allowance. – Almaty: Baştau, 2003. – 160 P.
3. Usmanov A.A. Ethical and pedagogical functions of a leader in the professional adaptation of a young teacher: dis. ... cand. ped Sciences: 13.00.08. – Almaty, 1998. – 179 P.
4. Toleubekova R.K. Theorist-methodological basis of the moral education in the new context of society development: Monograph. – Almaty, 2001. – 296 P.
5. Boreyko N.Yu. Professional ethics of a teacher at a higher school <http://www.kpi.kharkov.ua/archive/microcad/2016/S20/s66.pdf> (accessed: 10/22/2019).
6. Bakshtanovsky, V.I., Sogomonov, Yu.V. Oikumena Applied Ethics: Models of New Development. Volume One / V.I. Bakshtanovsky, Yu.V. Sogomonov. – Tyumen: NII PE Tsogu, 2007. – P. 125-217.
7. Sharov A.V. Formation of professional ethics of a specialist in a university: Abstract of thesis. for the degree of candidate of pedagogical sciences. – Novokuznetsk, 2010. – 20 P.
8. Tuguz F.K., Liausheva S.A. University Code of Ethics as a resource for students socialization // <https://cyberleninka.ru/article/n/15556132> (accessed: 10.23.2019).
9. Maksimova G.P. The communicative culture of the teacher and its development in professional activity: Abstract dis. for the degree of candidate of pedagogical sciences. – Rostov-on-Don, 2000. – 24 P.
10. Rogozh M.M. Academic honesty as an ethical issue // <https://docplayer.ru/52495551-M-m-rogozha-akademicheskaya-chesnost-kak-eticheskaya-problema.html> (accessed: 11.21.2019).
11. Research Integrity. The University of Cambridge // URL: <https://www.research-integrity.admin.cam.ac.uk/research-ethics/ethical-review> (accessed: 11/22/2019)

УРАЗБАЕВА Г.Т. ЖОҒАРЫ МЕКТЕП ОҚЫТУШЫСЫНЫҢ КӘСІБИ ЭТИКАСЫНЫҢ ӨЗЕКТІ МӘСЕЛЕЛЕРІ

Мақалада жоғары мектеп оқытушысының кәсіби этикасының негізгі мәселелері ашып көрсетілген. Мақала авторы оқытушының кәсіби қызметіндегі негізгі этикалық элементтердің реттелуін қарастырады. Мақалада отандық педагогикалық ғылымда университет білімінің аксиологиялық маңыздылығын нығайту тұрғысындағы зерттеулерді талап ететін ғылыми мәселелер анықталған. Мұғалімнің кәсіби іс-әрекетінің этикалық аспектілерін жаңартудың маңыздылығы студенттер мен оқытушылар арасындағы қарым-қатынас жүйесіндегі, сонымен қатар мұғалім-мұғалім және мұғалім-әкімшілік жоспарларындағы университет процесін жетілдірудің маңыздылығымен негізделген. Мақала қазіргі ЖОО-ларда академиялық тұтастықты сақтау, білім берудің ұлттық құндылықтарын ескере отырып, зерттеу этикасын жүзеге асыруда жетекші әлемдік университеттердің тәжірибесін қолдану қажеттілігіне арналған. Отандық жоғары мектепте этикалық инфрақұрылым құру, ғылыми қызметтің халықаралық этикалық нормаларын ескере отырып ұлттық стандарттарды енгізу, жоғары білім берудегі педагогтар, менеджерлер мен қызметкерлердің этикалық құзыреттілігін дамыту қажеттігі айқындалады.

Kілтті сөздер: жоғары мектеп оқытушысының кәсіби этикасы, этикалық мінез-құлық кодексі, этикалық инфрақұрылым, кәсіби-адамгершілік жағдайлар, зерттеу этикасы, оқытушының кәсіби-құндылық бағдарлары.

URAZBAYEVA G.T. ACTUAL PROBLEMS OF PROFESSIONAL ETHICS OF TEACHER OF HIGH SCHOOL

The article reveals the main topical problems of the professional ethics of a higher school teacher. The author considers the main elements of ethical regulation of professional activity of teachers. The article identifies research issues that require research in the domestic pedagogical science in the context of strengthening the axiological significance of the education in University.

The significance of updating the ethical aspects of the teacher's professional activity is justified by the importance of improving the University process in the system of relations between students and teachers, as well as in the planes of «teacher-teacher», «teacher-administration».

The article focuses on the need to observe academic integrity in modern universities, and the use of the experience of leading world universities in implementing the provisions of research ethics, taking into account national values of education. The creation of ethical infrastructure at the University, introduction of national standards for research ethics taking into account international ethical norms of scientific activity, development of ethical competence of teachers, managers and employees of higher education are also highlighted as relevant measures for the ethicization of higher education.

Keywords: professional ethics of a higher school teacher, ethical codes of conduct, ethical infrastructure, professional and moral situations, research ethics, professional and value orientations of a teacher.

УДК14.35.07

К.У. КУНАКОВА¹, Г.С. ПРИМБЕТОВА²

Казахский университет международных отношений и мировых языков имени Абылай хана
Университет «Туран»

К ПРОБЛЕМЕ ИЗМЕРЕНИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНЫХ КОМПЕТЕНЦИЙ ПРЕПОДАВАТЕЛЕЙ ВЫСШЕЙ ШКОЛЫ

Проблема измерения профессиональных компетенций будущих преподавателей высшей школы актуальна в свете внедрения профессиональной сертификации выпускников. В статье показан зарубежный опыт логики развития профессиональных стандартов как формализованной классификации профессий человека. Профессиональный стандарт находится в тесной взаимосвязи со стандартом обучения, который реализует три уровня требований, подлежащих внешней оценке умений и навыков обучающихся. На основе анализа дескрипторов, представленных в Профессиональном стандарте «Педагог», проиллюстрированы возможности измеримости/неизмеримости искомых умений, навыков. Представлены возможные уточненные варианты оценки различных показателей квалификации педагогов. Рассматриваемая проблема измеримости определенных показателей привела к выводу о необходимости изменения инструментария Национального квалификационного теста педагогов школ и колледжей.

Выявленные несоответствия в формулировке навыков и умений педагогов высшей школы дают возможность определить пути улучшения профессиональных стандар-

тов, а также выявить перспективные направления исследования по данной проблеме в системе образования РК в целом.

Ключевые слова: *профессиональный стандарт, трудовые функции, измерение, умения, навыки.*

Введение

С целью улучшения правового положения педагогов и обеспечения гарантий их социально-экономической защищенности Министерством образования и науки РК был разработан законопроект «О статусе педагога»¹. Законопроект состоит из семи глав и 21 статьи, посвященных статусу педагога и его педагогической деятельности, правам педагога, обязанностям и ответственности педагога, профессиональной подготовке, переподготовке и повышению квалификации педагога.

В настоящее время данный законопроект находится на стадии обсуждения. К обсуждению привлекается вся педагогическая общественность. И для этого на сайте МОН РК и в газете «Білімді ел – Образованная страна» открыты рубрики: «Обсуждение проекта Закона «О статусе педагога».

Внедрение Болонского процесса, реформирование системы высшего образования привело к расширению терминологии, к появлению новых понятий, к пересмотру ожидаемых результатов обучения, к объектам оценивания. Появились такие понятия, как компетенции, результаты обучения, кредиты, дескрипторы, профессиональные стандарты и т. д.

Учеными и практиками на международных конференциях поэтапно обсуждались основные тезисы и парадигмальные установки Болонского процесса. Конференции 2003-2007 г.г. (Берлин-2003, Берген-2005, Лондон-2007) были посвящены следующим проблемам: описание квалификаций с точки зрения рабочей нагрузки, категорий, результатов обучения, компетенций. Конференция, прошедшая в 2007 году в Цюрихе, была посвящена проблеме определения результатов образова-

ния и их измерению. На Международной конференции в Бонне в 2007 году ключевой темой была тема обеспечения и повышения качества. В рамках последующих конференций обсуждались проблемы формулировки профессиональных компетенций выпускников вузов, разработке профессиональных стандартов и стандартов образования.

Таким образом, все мировое сообщество ученых и практиков уже более 15 лет объединил свои усилия для того, чтобы конкретизировать и разъяснить реализуемые реформы, а также обосновать их необходимость и жизнеспособность.

Наша статья посвящена одной из актуальных на сегодняшний день для нашей страны проблеме – проблеме внешней оценки профессиональной готовности выпускников вузов. На примере выпускников педагогических вузов рассмотрим существующие проблемы в данном направлении и определим пути решения этих проблем.

Основная часть

Как отмечалось выше, внедрение Болонского процесса повлекло за собой множество изменений в системе образования стран-участниц. Новшеством для нашей страны стало появление нового понятия «профессиональный стандарт». В материалах международных конференций, где осуждался вопрос о разработке профессиональных стандартов, дано следующее определение данному понятию: «профессиональные стандарты – это классификации и дефиниции основных профессий человека. Следуя логике занятости, эти стандарты сфокусированы на том, что людям следует делать, как они должны это делать, и насколько хорошо они это делают»¹.

¹ Проект Закона РК «О статусе педагога» <http://www.bilimdinews.kz/>

Работа по разработке и внедрению профессиональных стандартов в европейских странах начата более 20 лет назад.

В 90-х и начале 2000-х гг. ЕФО опубликовал четыре тома по разработке и применению стандартов. В материалах исследования, которое было подготовлено и проведено персоналом Европейского фонда образования (ЕФО), «любой современный стандарт профессионального образования и обучения должен включать как минимум следующие три компонента:

– требования в трудовой сфере: что обучающийся должен уметь делать в трудовой сфере?

– требования в области обучения: чему обучающийся должен научиться, чтобы быть высокоэффективным в трудовой сфере?

— требования в области оценки: каким образом можно узнать, чему научился обучающийся и что он может выполнять в трудовой сфере?².

Необходимо отметить, что из указанных выше трех компонентов наиболее труднореализуемым является третий компонент. Данный компонент охватывает процедуру разработки измерителей достижений обучающегося, которые должны быть измеримы и реализуемы.

В нашей стране начата работа по внедрению системы внешней оценки готовности выпускников вузов к осуществлению профессиональной деятельности, которая будет организована в форме сертификации. В связи с этим разрабатываются профессиональные стандарты. Ориентиром для профессиональных стандартов являются национальные и отраслевые рамки

квалификации. Профессиональные стандарты разрабатываются профессиональными сообществами, группами экспертов из числа работодателей, ученых, представителей вузов. Согласно Трудовому кодексу РК (статья 117)³, с 1 января 2016 года профессиональные стандарты утверждает Национальная палата предпринимателей Республики Казахстан «Атамекен».

На сегодняшний день разработано более 500 профессиональных стандартов.

Наша статья посвящена проблеме разработки систем измерителей для оценки показателей квалификации, которые сформулированы в профессиональном стандарте «Педагог».

Профессиональный стандарт служит основой для разработки образовательных программ и модулей педагогических специальностей, для разработки оценочного материала при сертификации педагогов и выработки критериев их квалификаций по уровням соответствия⁴.

В «2005 European inventory» был дан обзор различных методов и подходов к идентификации, документации и оценке в исследуемых странах и определена типология методов. Типология подходов, данная в 2005:

1) Тесты и экзамены: идентификация [выявление] и валидация неформального и информального обучения посредством или при помощи экзаменов в формальной системе.

2) Декларативный метод, базирующийся на идентификации, осуществленной самим индивидом, с описанием своих компетенций, что обычно подписывается третьей стороной, с тем чтобы проверить

¹ Болонский процесс: Результаты обучения и компетентностный подход (книга-приложение 1) / Под науч. ред. д-ра пед. наук, профессора В.И. Байденко. – М.: Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов, 2009. – 536 с.

² Совершенствование системы профессиональных квалификаций реформирование системы профессиональных квалификаций в странах-партнёрах ЕФО / Европейский фонд образования, 2014.

³ Трудовой кодекс Республики Казахстан / Кодекс Республики Казахстан от 23 ноября 2015 года № 414-V ЗРК// «Казахстанская правда» от 25.11.2015 г., № 226 (28102); «Егемен Қазақстан» 25.11.2015 ж., № 226 (28704)

⁴ Профессиональный стандарт «Педагог» / Приложение к приказу Председателя Правления Национальной палаты предпринимателей РК «Атамекен» № 133 от 8 июня 2017 года

самооценивание.

3) Наблюдение: извлечение доказательств компетенций индивида во время выполнения им повседневных задач на работе.

4) Моделирование и доказательные факты (evidence), выведенные из труда: моделирование происходит тогда, когда для индивида создается ситуация, которая отвечает всем критериям сценария реальной жизни, чтобы оценить его компетенции. Чтобы вывести доказательства из работы, кандидат собирает физические и интеллектуальные факты результатов обучения. Это может быть связано с трудовой ситуацией, волонтерской деятельностью, семейной и иной обстановкой. Эти факты составляют базу для валидации компетенций третьей стороной.

5) Метод портфолио: использование набора разных методов и инструментов, применяемых по последовательным стадиям для того, чтобы создать согласованный набор документов или образцов работы, обнаруживающих с разных сторон умения (skills) и компетенции индивида¹.

На примере карточки профессии: «Педагог. Преподаватель вуза» (уровень квалификации по отраслевым рамкам квалификации – 7) продемонстрируем реализацию первого и четвертого пункта указанных методов и подходов к идентификации, документации и оценке.

Оценку сформированности навыков и умений педагога осуществлять функции, перечисленные в профессиональном стандарте, по нашему мнению, необходимо осуществлять в рамках проведения комплекса мероприятий, представленного в виде целостной системы измерителей и практической работы. Практическая работа будет выражаться в демонстрации педагогом навыков преподавания, умения

планировать работу с обучающимися, с родителями, работодателями, коммуникативных навыков и т. д.

Система измерителей необходима для оценки готовности педагога высшей школы выполнять трудовые функции, описанные в профессиональном стандарте через умения и навыки. Согласно положениям профессионального стандарта «Педагог» «трудовая функция – набор взаимосвязанных действий, направленных на решение одной или нескольких задач процесса труда»².

При проектировании систем измерителей необходимо учесть тот факт, что не все результаты обучения можно измерить. «Измеримыми считаются, прежде всего, конвергентные учебные процессы, приводящие к правильному или однозначно лучшему результату. Очень редко – иногда с помощью вспомогательных проблемных конструкций – удастся измерить дивергентные результаты, могущие привести ко многим в принципе равноценным решениям» [1; 107]. К конвергентным успехам относятся такие, которые выражаются в виде различных уровней усвоения. Как минимум знания фактов, максимум аргументированная оценка объектов изучения. В качестве примера дивергентных успехов можно рассмотреть работы, выполняемые обучающимися в сфере искусства, где одну и ту же тему обучающиеся могут раскрыть различными способами (с помощью изобразительных, поэтических, музыкальных средств). И тогда результат деятельности обучающегося невозможно оценить по принципу «правильно – неправильно» или «лучше – хуже», так как работа каждого из них является результатом субъективного отношения к данному явлению, процессу, объекту. При оценивании подобных работ педагог должен

¹ Болонский процесс: Результаты обучения и компетентностный подход (книга-приложение 1) / Под науч. ред. д-ра пед. наук, профессора В.И. Байденко. – М.: Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов, 2009. – 536 с.

² Профессиональный стандарт «Педагог» / Приложение к приказу Председателя Правления Национальной палаты предпринимателей РК «Атамекен» № 133 от 8 июня 2017 года

Таблица 1 – Анализ измеримости умений навыков педагога высшей школы, представленных в профессиональном стандарте «Педагог»

Трудовая функция	Умения и навыки	Измеримость / неизмеримость	Обоснование
1. Обучающая: транслирует учебную информацию, учит самостоятельно добывать знания;	Самостоятельно проводит семинарские, практические, лабораторные занятия с учетом требований, разработанных и утвержденных методических указаний;	Измеримо 50%; на	Можно в рамках панорамных занятий проверить, умеет ли педагог проводить семинарские, практические, лабораторные занятия. Но невозможно определить <u>степень самостоятельности</u> подготовки и планирования занятий;
	Самостоятельно проводит занятия по практике целевого языка (для педагогов, задействованных в программах многоязычного образования);	Измеримо 50%; на	Можно в рамках панорамных занятий проверить, умеет ли педагог проводить занятия по практике целевого языка (для педагогов, задействованных в программах многоязычного образования). Но невозможно определить <u>степень самостоятельности</u> подготовки и планирования занятий;
	Под руководством наставника определяет содержание и выбирает формы, методы и средства учебных занятий (семинарские, практические, лабораторные) в соответствии с целями курса;	Не измеримо;	Невозможно определить, каким образом определяет содержание и выбирает формы, методы и средства учебных занятий, <u>самостоятельно или под руководством наставника</u> ;
	Под руководством наставника планирует и организывает самостоятельную работу обучающихся;	Не измеримо;	Невозможно определить, каким образом планирует и организывает самостоятельную работу обучающихся, <u>самостоятельно или под руководством наставника</u> ;
Методическая: осуществляет методическое обеспечение образовательного процесса;	Под руководством наставника разрабатывает УМК читаемых дисциплин;	Не измеримо;	Невозможно определить, каким образом разработан УМК дисциплин, <u>самостоятельно или под руководством наставника</u> ;
	Под руководством наставника авторские курсы в соответствии с миссией и целями организации образования;	Не измеримо;	Невозможно определить, каким образом разработан авторский курс <u>самостоятельно или под руководством наставника</u> . Для уровня магистранта данная задача невыполнима.

понимать, что выражает лишь свою субъективную точку зрения по отношению к данной работе, а не занимается измерением.

Не могут быть также измеримы мотивы, желания, интересы обучающихся, хотя некоторую степень выраженности

этих свойств личности можно увидеть, определить с помощью психологических тестов и анкет.

Ниже нами представлен анализ нескольких умений и навыков, включенных в профессиональном стандарте «Педагог», по части их измеримости и неизмеримости.

Как видно из таблицы 1, не все трудовые функции педагога высшей школы, представленные в профессиональном стандарте, измеримы, следовательно, нуждаются в уточнении.

К примеру, умение, «под руководством наставника разрабатывает УМК читаемых дисциплин», можно уточнить и перефразировать следующим образом: «разрабатывает УМК читаемых дисциплин». Это уточнение будет означать,

что вопрос разработки УМК дисциплин будет изучаться в рамках дисциплины «Методика преподавания дисциплин» на уровне магистратуры. В содержании данной дисциплины также найдут отражение вопросы по определению содержания и выбора формы, методов и средств учебных занятий в соответствии с целями курса, планирования и организации самостоятельной работы обучающихся. Значит, могут быть уточнены все представленные в таблице 1 умения и навыки.

Следующим этапом проектирования систем измерителей умений и навыков педагога высшей школы является их поэлементный анализ. В таблице 2 представлен фрагмент по элементного анализа умений и навыков трудовой функции 3.

Таблица 2 – Поэлементный анализ умений и навыков трудовой функции «методическая: осуществляет методическое обеспечение образовательного процесса» (в уточненной формулировке) (Источник: составлено автором)

Умения и навыки	Демонстрация умений и навыков
Разрабатывает УМК читаемых дисциплин	1. Знает структуру УМКД (основные элементы);
	2. Умение конкретизировать результаты обучения;
	3. Умение определять формы контроля;
	4. Умение отбирать задания.

Критический взгляд на описание трудовых функций позволил определить ряд проблем, связанных с их формулировкой. Умения и навыки, посредством которых описаны трудовые функции преподавателя высшей школы, необходимо уточнить и конкретизировать, так как в предлагаемой редакции разработка измерителя для их оценки не представляется возможной. Причины: 1) умения и навыки охватывают слишком широкий диапазон деятельности педагога; 2) не соответствует уровню профессионального образования; 3) неизмеримые навыки и умения.

К первой категории умений и навыков относится «умение развивать у обучающихся навыки международного сотрудни-

чества» (трудовая функция 5 Социально-коммуникативная).

Ко второй категории умений и навыков, требующих уточнения, можно отнести умения и навыки «под руководством наставника авторские курсы в соответствии с миссией и целями организации». Данный навык не соответствует данному уровню квалификации, так как для разработки авторского курса необходимы большой объем знаний по конкретной проблеме, опыт преподавания, опыт проведения НИР. Для педагога со степенью магистра без достаточного опыта работы данное требование будет преждевременным.

К третьей категории умений и навы-

ков можно отнести следующие навыки и умения: самостоятельно использует теоретические и практические знания для постановки и решения исследовательских задач; самостоятельно внедряет результаты исследований в практическую деятельность; самостоятельно и во взаимодействии с коллегами осуществляет апробацию полученных результатов исследований; во взаимодействии с коллегами планирует и проводит исследования в области психолого-педагогических наук для совершенствования практики образования (трудовая функция 4 Исследовательская).

В данной статье нами на обсуждение выносятся показатели квалификации из паспорта профессии «Педагог. Преподаватель вуза» и способы их измерения. Из вышеизложенного следует, что в данном вопросе есть большие противоречия, которые необходимо решить снять совместными усилиями работодателей и педагогического сообщества.

В данном направлении нами выявлена еще одна проблема. Она связана с оценкой готовности к осуществлению педагогической деятельности будущих педагогов в школах и колледжах.

Как отмечалось ранее, в настоящее время на стадии обсуждения находится закон РК «О статусе педагога». В статье 9 данного законопроекта отмечено, в каких случаях граждане РК имеют право заниматься педагогической деятельностью. Ниже представлена данная статья.

Статья 9. Допуск педагога к профессиональной деятельности

1. Право педагога на занятие профессиональной деятельностью возникает при условии получения им документа по результатам прохождения Национального квалификационного тестирования.

2. Лицам, не имеющим педагогического образования, но имеющим высшее и (или) послевузовское, техническое и про-

фессиональное, послесреднее образование и квалификацию по соответствующей специальности, предоставляется право заниматься профессиональной деятельностью в качестве педагога после прохождения соответствующей педагогической переподготовки и получения сертификата по результатам прохождения Национального квалификационного теста.

3. Требования пунктов 1 и 2 настоящей статьи не распространяются на педагога из числа профессорско-преподавательского состава высших учебных заведений.

4. Порядок определения уровня и оценки профессиональной подготовки педагога и присвоение (подтверждение) уровня квалификации для присвоения ему квалификационной категории определяется правилами, утверждаемыми уполномоченным органом в области образования [1].

Вышеизложенная редакция статьи 9 проекта закона РК «О статусе педагога» дает основание для формулирования второй проблемы, связанной с оценкой готовности выпускников педагогических вузов к выполнению своих трудовых функций.

В отличие от преподавателей вузов у учителей школ и преподавателей колледжей право на занятие педагогической деятельностью связано с национальным экзаменом. Значит, возникает необходимость в пересмотре показателей квалификации профессий, представители которых проходят Национальный квалификационный тест (НКТ)¹, с точки зрения их измеримости и неизмеримости. И в приведении в соответствие содержания и формы НКТ с требованиями Профессионального стандарта «Педагог».

Выводы

Отмеченные выше виды работ являются перспективными направлениями исследований в рассмотренной нами проблеме оценки готовности будущих преподавателей к профессиональной деятельности.

¹ www.testcenter.kz

ЛИТЕРАТУРА

1. Ингенкамп К. Педагогическая диагностика. – М.:Изд-во "Педагогика", 1991. – 170 с

REFERENCES

1. Ingenkamp K. Pedagogical diagnostics. – M.: publishing house «Pedagogy», 1991. – 170 p.

ҚОНАҚОВА К.Ө., ПРИМБЕТОВА Г.С. ЖОҒАРЫ ОҚУ ОРЫНДАРЫ ОҚЫТУШЫЛАРЫНЫҢ КӘСІБИ ҚҰЗЫРЕТТІЛІКТЕРІН ӨЛШЕУ МӘСЕЛЕСІ

Жоғары оқу орындары түлектерін кәсіби сертификациялау енгізуге байланысты болашақ оқытушылардың кәсіби құзыреттілігін өлшеу мәселесі өзекті болып табылады. Мақалада шетелдік тәжірибедегі кәсіптердің формальды классификациясы ретінде кәсіби стандарттардың даму логикасы көрсетілген. Кәсіби стандарт білім беру стандартымен тығыз байланысты, себебі онда білім алушылардың білігі мен дағдылары сыртқы бағалауға тиісті үш деңгейдегі талаптарды іске асырады. «Педагог» кәсіби стандартта берілген дескрипторларды талдау негізінде айқындалған білік пен дағдыларды өлшену/өлшенбеу мүмкіндігі қарастырылған. Педагог квалификациясының түрлі көрсеткіштерді бағалаудың болжамды нақтыланған нұсқалары ұсынылады. Түрлі көрсеткіштерді бағалау мәселесі мектеп пен колледж педагогтарын Ұлттық біліктілік тестілерінің өлшеу құралдарын өзгерту қажеттілігіне әкелді. Жоғары оқу орындары педагогтарының біліктілігі пен дағдыларын айқындауда анықталған олқылықтар кәсіби стандарттарды жақсарту жолдарын табуға мүмкіндік береді, сонымен қатар ҚР білім беру жүйесіндегі осы саладағы зерттеулердің перспективалық бағыттарын көрсетеді.

Кілтті сөздер: кәсіби стандарт, еңбек қызметі, өлшеу, іскерлік, дағды.

KUNAKOVA K.U., PRIMBETOVA G.S. TO THE PROBLEM OF MEASURING THE PROFESSIONAL COMPETENCIES OF FUTURE HIGHER SCHOOL TEACHERS

The problem of measuring the professional competencies of future higher school teachers is relevant in the settings of the introduction of professional certification of graduates. The article shares international experience in the development of professional standards as a formalized classification of human professions. A professional standard is closely linked to the educational standard, which implements three levels of requirements that are subject to external assessment of the skills and abilities of students. The descriptors presented in the Professional Standard of a Teacher were analyzed to illustrate the possibility/impossibility to measure the required skills and abilities. The authors offer possible variants of assessment of teachers' qualification indicators. The study of the problem of measurability of specific indicators has led to the conclusion of the need to change the tools used by the National Qualification Test of school and college teachers.

The identified discrepancies in the wording of higher school teachers' skills and abilities show the ways to improve the professional standards and reveal promising areas of research on this issue in the education system of Kazakhstan as a whole.

Keywords: professional standard, labor functions, measurement, abilities, skills.

UDC 378.14

A. SYZDYKBAYEVA^{1,2}, R. KERIMBAYEVA³, G.ABDYBAYEVA³¹Abai Kazakh National Pedagogical University²Kazakh National Women's Teacher Training University³M.Kh. Dulati Taraz State University**PROBLEMS IN THE ORGANIZATION OF FUTURE TEACHERS' PEDAGOGICAL PRACTICE IN THE CONTEXT OF DUAL TRAINING**

The article studies the problem of organizing future teachers' pedagogical practice in the context of dual training. The authors reveal the essence, advantages, and experience of implementing dual training in Germany. The article analyzes the experience of implementing dual training in Kazakhstan, using the example of technical education. The authors discuss the possibility of introducing dual training in the system of professional training of future teachers. They analyze the historical experience of school-university cooperation in Kazakhstan in the 1970-1980s and provide a view on the current state of the problem using the example of the "network interaction" in the Russian Federation. The authors define the ways to introduce the elements of dual training and share the experience of introducing continuous pedagogical practice based on duality at the Kazakh National Women's Pedagogical University. Based on the available data, the authors determine the conditions for the synthesis of educational and educational processes at school, which can significantly expand the professional mobility of a future teacher. The authors also outline the problems of organizing such a synthesis that should be addressed at the level of the Government of the Republic of Kazakhstan.

Keywords: professional training of a future teacher, continuous pedagogical practice, dual training, network interaction.

Introduction

In terms of economic and scientific-technical progress, education, the formation of the human capital becomes the main driving force of social development and, therefore, a priority direction of state policy. The main goal of professional education is to meet the requirements of the labor market through the organization of comprehensive partnership and cooperative training. An expert is defined not by the existing body of knowledge, skills and personal features, but the ability to continuously enrich and deepen his knowledge, to improve his theoretical and professional level, to mobilize himself to overcome difficulties, and to make decisions regardless of external factors [1].

At the 2nd Congress of the Youth Wing "ZhasOtan" of the "NurOtan" Party, the First President of the Republic of Kazakhstan called on the country's enterprises to implement the model of dual education. Let us discuss the essence of this model.

The main part

The German experience of implementing the dual education system shows that most areas of training for future specialists are regulated by an agreement between social partners, regions, and the state. The training of specialists of a particular profile is based on the requirements of the personnel market. Following these requirements ensures the professional mobility and competitiveness of young people. Training takes up to 3 years. During the practical part of training at an enterprise, the trainees receive a salary. The system is funded by both the state and the enterprises. The state governs the training at the enterprises, and the region governs the university training. The enterprises ensure that during the training process, the trainees will use modern equipment that meets the requirements of the time [2-5].

The introduction of the dual model of vocational education in Kazakhstan has proved its effectiveness at Kazakmys,

Pavlodar electrolysis plant, and in the SamrukKazyna foundation¹. The advantages of this approach are:

- the dual system of professional training eliminates the main drawback of traditional forms and methods of training which is the gap between theory and practice;
- the maximum proximity to the needs of the industry;
- gaining practical skills in solving production tasks;
- high motivation for obtaining knowledge and acquiring skills, since the quality of knowledge is directly related to the performance of job duties at work;
- the reduction of burden on the budget (the state pays less for training a specialist);
- the assessment of a trainee directly by a potential employer;
- a high percentage of further employment, etc.

Is it possible to use the experience of dual education in the professional training of a future teacher? We think that this is possible if we take into account the specifics of the specialty and the training of future teachers at a pedagogical university. Also, Kazakhstan has got experience in implementing some elements of dual training in teaching teachers.

In the 1970-1980s, this task was actively addressed in accordance with the established practice. G. Umanov, N. Khmel, A. Beisenbaeva, and S. Uzakbaeva highlighted the need for proper organization of interaction between the participants of the educational process as subjects of activity. Conducting such activities in the framework of the educational process widened the research activity of teachers, especially young ones [6]. Today, the Department of Pedagogy and Psychology of AbaiKazNPU continues this work in the framework of dual training.

In the Russian Federation, dual training concept is currently implemented in the form of "network interaction" which involves not only cooperation and exchange of various materials and innovative developments but

co-working with other educational institutions on joint projects, the development, and implementation of joint programs [7].

"Network interaction" is a system of horizontal and vertical links that ensure the accessibility of quality education for all citizens, the variability of education, the openness of educational institutions, while increasing the professional competence of teachers and the use of modern ICTs. So, it is a system of relationship that allows developing, testing, and offering innovative models of educational content and educational management to professional teaching community for joint use of resources [8].

Another way of introducing elements of dual training is the creation of a research community of students, university teachers, and secondary school teachers as a three-directional space for the formation of professional competence. This community shall be created in an open interaction of secondary school teachers with university faculty in the following areas:

- educational and methodological interaction that includes the preparation and testing of textbooks, teaching aids, and manuals for students and school teachers; educational management by disciplines; consultations and exchange of experience between school teachers and university teachers;
- scientific-methodical work in the form of joint round-tables on the most important issues of joint activities, seminars at university departments with the participation of school teachers; organization of annual scientific-practical conferences for university and school students; peer-review of research and project works of school students by university professors; the participation of university teachers in scientific conferences; the organization of student Olympiads and competitions by disciplines; the organization at higher education institutions of electives and research groups for school students;

¹ <http://jobinfo.kz/stati/8-dualnaya-sistema-obrazovaniya>

- methodological assistance to university teachers in the development of curricula; preparation and publishing of joint collections of articles, manuals, monographs summarizing the experience of teachers and methodologists, the results of scientific research; organization of research activities of students under the guidance of university teachers, the provision of access to the university facilities for improving knowledge (the access to the resources of the university scientific library), attracting university teachers to prepare students for the Olympiads and competitions;

- retraining of personnel by organizing continuing education courses for school teachers at universities;

- teaching activities, including lectures and seminars, as well as “two-person lectures,” when the educational material is delivered in a live dialogue between the lecturer, a practicing secondary school teacher, and students. A practicing teacher shall explain difficult professional situations from the point of view of theory and examples;

- material and technical assistance to schools: the assistance in publishing, and much more.

Thus, training of specialists using the elements of dual training means a specific innovative trajectory of organization of higher professional education, which includes a well-coordinated interaction between a secondary school institution and a pedagogical university aimed at training specialists with the level of qualification meeting the requirement of the employers. The main principles underlying the dual training system are the parity of humanistic and value orientations, the competence approach, the formation and development of professional activities, and social and professional relations.

The experience of developing educational systems in such countries as Sweden, Great Britain, Germany, and Japan highlighted the need to integrate the educational process and practice to ensure high-quality training

of qualified specialists. Hence comes the question of the possibility of implementing dual training due to new approaches to the organization of training. After all, pedagogical practice, as one of the essential components of professional training of any specialist, was always the way to try yourself in the chosen profession, learn how to apply the obtained theoretical knowledge in practice [9].

Pedagogical practice embodies all components of pedagogical activity such as goals, motives, content, organization, functions, results, control, and self-control. In the course of pedagogical practice, a student learns the systemic approach to the pedagogical activity that ensures the integrity of the pedagogical process, develops professional abilities, and trains the essential personal qualities.

The state educational standards of higher professional education stipulate the use of different types of pedagogical practice during training. Complementing each other, they make an integral part of the educational process aimed at forming a professional teacher [10].

We describe the introduction of dual training through the organization of continuous practice during the entire period of university study. This experimental project was implemented at the Kazakh National Women's Teacher Training University.

Let us state the difference between traditional practical training and practical training in the settings of dual training:

1. Most of the training (70%) is delivered in a higher education institution; only 30% take place in the working environment. For example, it is possible to realize practical lessons in the disciplines of "Introduction into the specialty," "Methods of educational work," the elective course "Interaction of school and family." Modern pedagogical technologies shall be applied in all practical lessons. In practice, the entire set of qualification requirements, be it inclusive education or working with first-graders, is implemented in the context of elective disciplines.

2. The practice of teaching occupies only 20 credits in 4 years of study what is only 25-30% of all the study time. In dual training, practical classes take one day a week and occupy up to 60-70% of the study time.

3. Practical training is based on an individual approach and is as close as possible to the real conditions of the modern school.

4. The essential practical skills in the chosen specialty are acquired not within a fortnight or a month (depending on the terms of traditional practical training) within a long time.

5. It is not possible to get acquainted with the customs and traditions of school within a short time. The new format of practical training allows a student to get acquainted with the corporate culture of a school, to work in a school team, to show his/her abilities and personal interests.

6. Practical training in the 4th year of study throughout the school year allows defining the subject of final qualifying work, which will be focused on the potential needs of a modern school and not on a general pedagogical issue, etc.

Conclusions. Based on the above, the organization of practical training in the settings of dual training strengthens the practical orientation of specialized education through the synthesis of learning and teaching processes. It significantly increases the potential professional mobility of a future teacher.

However, the implementation of dual training in pedagogical education is related to some problems listed below:

1. How many days should students spend at school? (The students of technical universities in Germany spend only 1-2 days at the university and the rest – at the enterprise.) Also, who will bear the cost of training out of the university?

2. What kind of legal framework is required except for a cooperation agreement?

3. Who will be responsible for the delivery of the content of the curriculum? (In technical education in Germany, this is the responsibility of the enterprise that can re-distribute the teaching period between the

disciplines within the same specialty.)

4. Shall the students pass qualification exams at the end of school practice?

5. Will the school issue a final certificate at the end of the practical training?

6. What will be the assessment system for the disciplines containing both theoretical (at the university) and practical (at school) parts? What component will dominate in the final assessment for the discipline?

7. The responsibilities of the head of practical training, his functions at school in the presence of a teacher-mentor who guides the student.

Current problems in the organization of dual training in pedagogical education include:

- the legal framework (schools are not able or willing to spend money on practical training);

- introduction of a system of incentives for schools who will participate in dual training;

- technological support (the mechanism and forms of interaction between the university and the school are not defined);

- integrated content, adjustment (if necessary) of the content of curricula (difficulties in coordinating the content of training between higher school and secondary school);

- lack of trained staff at schools to act as mentors;

- mechanisms for interpreting educational outcome based on duality, and much more.

In our opinion, practical training in the framework of dual training is an efficient and flexible mechanism that allows training highly qualified specialists who are in demand in modern conditions. It allows forming a specific space in which the reflection with the teachers-mentors who obtain a unique individual research experience creates unique conditions that cannot be created anywhere else (during a lecture or a seminar) for critical self-analysis, deep experience, and satisfaction with the conducted professional activities. Therefore, it contributes to the acquisition of a steady interest in the future profession and finding personal meanings in it.

REFERENCES

1. Praliev S., Zhampeisova K., Khan N., Columbayeva Sh., Kaidarova A. Conceptual bases of system modernization of pedagogical education in the Republic of Kazakhstan-[http:// www. Kaznpu.kz/docs/inspedagogiki _psih/ Sistemnaya _modernizasiya1.pdf](http://www.Kaznpu.kz/docs/inspedagogiki_psih/Sistemnaya_modernizasiya1.pdf).
2. Geissler C. Das duale System der industriellen Berufsbildung hat keine Zukunft, Leviathan, 1991. – P. 68-77.
3. Kutscha G. Das duale System der Berufsbildung in der BRD-auslaufendes Modell in: Die berufsbildende Schule 44, 1992. – P. 145-156.
4. Clark J., Paivio A. Dual coding theory and education. Educational Psychology Review, 3. – 1991. – P. 149-210.
5. Sadoski M., Paivio A.. A dual coding theoretical model of reading. In R. Ruddell, N. Unrau, Theoretical models and processes of reading (5th ed.). – Newark, DE: International Reading Association. – 2004. – P. 1329-1362.
6. Khan N. Historical and pedagogical aspect of the development of cooperation between the University and the school // Materials of the 1st Republican conference of scientists and teachers "Integration of school-college-university activities in the conditions of dual-oriented education". – Almaty, Abai KazNPU, 2016. – P. 296-299.
7. Zemlyanskaya E. Innovative primary school: training of masters in pedagogy in the conditions of network interaction: monograph. – Moscow, MPSU, 2015. – 216 p.
8. Organization of network interaction of educational institutions that implement innovative educational programs and take part in the competition for state support / ed. by A. Adamsky. – Moscow: Eureka, 2006.
9. Gower R., Philips D., Walters S. Teaching Practice Handbook, Oxford: Macmillan Education, 2006. – 224 p. – ISBN 978-1405080040.
10. Professional practice. Fundamentals. SES RK 5.03.005-2009 // URL: http://kti-tjm.kz/public/uploads/dokumenty/norm_dok/9.pdf (date of issue 07.02.2020).

ЛИТЕРАТУРА

1. Пралиев С.Ж., Жампеисова К.К., Хан Н.Н., Колумбаева Ш.Ж., Кайдарова А.Д. Концептуальные основы системной модернизации педагогического образования в Республике Казахстан // [http:// www. Kaznpu .kz/docs/ins _ pedagogiki _psih/ Sistemnaya _modernizasiya1.pdf](http://www.Kaznpu.kz/docs/ins_pedagogiki_psih/Sistemnaya_modernizasiya1.pdf).
2. Гейслер К.А. Дуальная система производственного обучения не имеет будущего. Левиафан. – 1991. – P.68-77
3. Кутча Г. Двойственная система профессионального обучения в ФРГ – истекающая модель в: ПТУ 44. – 1992. – P.145-156.
4. Кларк Дж. М. и Паивио А. Теория и образование дуального кодирования. Педагогическая психология, обзор 3. 1991 – P.149–210.
5. Садоски М. и Паивио А. Двойная кодировка теоретической модели чтения. В R.R. Ruddell & N.J. Unrau, (Eds.). Теоретические модели и процессы чтения (5-е изд.), Ньюарк, DE: Международная ассоциация чтения. – 2004. – С. 1329–1362.
6. Хан Н.Н. Историко-педагогический аспект развития сотрудничества вуза и школы // Материалы 1 Республиканской конференции ученых и учителей «Интеграция деятельности школы-колледжа-вуза в условиях дуально-ориентированного образования». – Алматы, КазНПУ имени Абая, 2016. – С. 296–299.
7. Землянская Е.Н. Инновационная начальная школа: подготовка магистров по педагогике в условиях сетевого взаимодействия: монография. – Москва, МПГУ, 2015. – 216 с.

8. Организация сетевого взаимодействия общеобразовательных учреждений, внедряющих инновационные образовательные программы, принимающих участие в конкурсе на государственную поддержку / под ред. А.И. Адамского. - М.: Эврика, 2006.

9. Gower R., Phillips D., Walters S. Teaching Practice Handbook Oxford: Macmillan Education, 2006. – 224 p. – ISBN 978-1405080040.

10. Профессиональная практика. Основные положения. ГОСО РК 5.03.005 – 2009-
http://kti-tjm.kz/public/uploads/dokumenty/norm_dok/9.pdf (дата обращения 07.02.2020).

СЫЗДЫҚБАЕВА А.Д., КЕРІМБАЕВА Р.К., АБДЫБАЕВА Г.М. ДУАЛЬДІ ОҚЫТУ КОНТЕКСТІНДЕ БОЛАШАҚ ПЕДАГОГТИҢ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ПРАКТИКАСЫН ҰЙЫМДАСТЫРУ МӘСЕЛЕЛЕРІ

Мақалада болашақ педагогтың педагогикалық тәжірибесін дуальді оқыту контекстінде ұйымдастыру мәселесі қарастырылады. Авторлар Германияда дуальді оқытуды енгізудің мәнін, артықшылықтары мен тәжірибесін сипаттайды. Техникалық білім беру үлгісінде Қазақстанда дуальді оқытуды енгізу тәжірибесі талданады. Авторлар болашақ мұғалімнің кәсіби дайындығына дуальді оқытуды енгізу мүмкіндігін зерделейді. 1970-1980 жылдардағы ЖОО мен орта мектептің ынтымақтастығы туралы отандық тарихи тәжірибе талданады. «Желілік өзара іс-қимыл» арқылы Ресей Федерациясының мысалында осы мәселені шешудің қазіргі жағдайы қарастырылады. Авторлар дуальді оқыту элементтерін енгізу нысандарын анықтады. Қазақ ұлттық қыздар педагогикалық университетінде дуальді негізде үздіксіз педагогикалық тәжірибені енгізу тәжірибесі ұсынылған. Жүргізілген жұмыстың негізінде мектепте оқу және білім беру үдерістерін синтездеу шарттары анықталды, бұл болашақ педагогтың кәсіби ұтқырлығын айтарлықтай арттырады. Сонымен қатар авторлар Қазақстан Үкіметінің деңгейінде шешілуі тиіс мәселелерді қарастырады.

Кілтті сөздер: болашақ педагогтың кәсіби дайындығы, үздіксіз педагогикалық тәжірибе, дуальді оқыту, желілік өзара іс-қимыл.

СЫЗДЫҚБАЕВА А.Д., КЕРІМБАЕВА Р.К., АБДЫБАЕВА Г.М. ПРОБЛЕМЫ ОРГАНИЗАЦИИ ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ ПРАКТИКИ БУДУЩЕГО ПЕДАГОГА В КОНТЕКСТЕ ДУАЛЬНОГО ОБУЧЕНИЯ

В статье рассматривается проблема организации педагогической практики будущего педагога в контексте дуального обучения. Авторы раскрывают сущность, преимущества и опыт внедрения дуального обучения в Германии. Анализируется опыт внедрения дуального обучения в Казахстане на примере технического образования. Авторы задаются вопросом, возможно ли внедрение дуального обучения в профессиональной подготовке будущего учителя. Анализируется отечественный исторический опыт о сотрудничестве вуза и школы (НУМК) в 1970-80-х годах. Рассматривается современное состояние решения данного вопроса на примере Российской Федерации через «сетевое взаимодействие». Авторы определили формы внедрения элементов дуального обучения. Представлен опыт внедрения непрерывной педагогической практики на основе дуальности в Казахском национальном женском педагогическом университете. На основе проведенной работы определены условия синтеза учебного и образовательного процессов в школе, что существенно увеличивает возможность профессиональной мобильности будущего педагога, но также авторы предоставляют проблемы ее организации, которые должны быть решены на уровне правительства Республики Казахстан.

Ключевые слова: профессиональная подготовка будущего педагога, непрерывная педагогическая практика, дуальное обучение, сетевое взаимодействие.

ӘОЖ 37.017.92

Ә.Қ. МЫҢБАЕВА, П.О. ИЗТАЕВА, А.А. КАРАБУТОВА

Әл-Фараби Қазақ ұлттық университеті

**XX-XXI ҒАСЫРЛАРДАҒЫ АДАМГЕРШІЛІК БІЛІМ БЕРУ ЖӘНЕ
ДАМУ ТЕОРИЯСЫ**

Мақалада адамгершілік тәрбиенің заманауи теориялары (XX-XXI ғғ.) берілген. Авторлардың пікірінің, жаңа ғасырдың цифрлық қоғамында адамгершілік білім беру мен тәрбиелеу тарихының үздіксіз сабақтастығын қоса отырып, жаңа заманауи теориялық түсініктерді қамтитын аксиологиялық құзыреттілікті қалыптастыру керек. Рухани-адамгершілік тәрбие мен білім беру жақсылық пен зұлымдық, ақиқат пен жалғанның шеімін іздеуге байланысты өте күрделі бағыт, көп еңбекті қажет етеді. Мақаланың мақсаты – адамгершілік білім берудің заманауи теорияларын талдау, болашақ мұғалімдердің аксиологиялық құзыреттілігіне енгізу үшін «өзін-өзі тану» рухани-адамгершілік білім беру тұжырымдамасымен салыстыру. Мақалада Л.Колберг теориялары, «Өзін-өзі тану» тұжырымдамасы, А.Маслоудың жаңартылған тұжырымдамасы ұсынылып, оларды салыстыру жүргізілді. Теориялар бір-бірін толықтырады, бұл болашақ ұстазға тәрбиенің адамгершілік, құндылықтық аспектілерін түсінуге көмектеседі.

Кілтті сөздер: адамгершілік тәрбие, адамгершілік білім, Л.Колберг теориясы, өзін-өзі тану, Мен-тұжырымдамасы, аксиологиялық құзыреттілік.

Кіріспе

Қазіргі заманда қоғамның қайырымды азаматын қалыптастыру талаптары өзекті мәселеге айналып отыр. «Қайырымды азаматты» қалыптастыру идеяларын ежелгі заманнан бері көптеген ғалымдар қарастырды. Адамгершілік тәрбиесі туралы педагогикалық теориялар философиялық және саяси ілімдердің тарихи дамуы ретінде пайда болды. Мысалы, ежелгі грек философтары Сократ, Платон, Аристотельдің азаматтарда Ұстамдылық (Сабырлық), Батылдық (Ерлік), Әділеттілік (Адалдық), Даналықты тәрбиелеу туралы идеялары, әл-Фарабидің қайырымды азамат туралы ілімі, Канттың адамгершілік негізі идеялары және т.б. Адамгершілік тәрбие тарихын зерделеу, осы теориялық тұжырымдамалардың Я.А. Коменскийдің, И.Герберттің және т.б. адамгершілік тәрбие теорияларында көрініс тауып, дамығанын көрсетеді.

Бұл мақалада біз XX және XXI ғасырларда пайда болған адамгершілік білім берудің заманауи теорияларын қарастырамыз. Адамгершілік тәрбие мен білім

берудің даму тарихы туралы ілімдерді «Өзін-өзі тану» пәні мұғалімдерінің аксиологиялық құзыреттілігін қалыптастыруда енгіздік.

Негізгі бөлім

Тұлғаның аксиологиялық құзіреттілігі дегеніміз – тұлғаның интеграциялық қасиеті, сондай-ақ құндылықтарды, өмірге деген құндылық тұрғысындағы қарым-қатынасты түсінуге, гуманистік құндылықтар қағидаларының негізінде шешімдерді позитивті қабылдауға қабілеттілігі. Мұғалімдердің аксиологиялық құзіреттілігіне біз педагогикадағы аксиология және аксиологиялық көзқарас туралы білімін, өнегелі адамдар туралы білімді, іс-әрекеттің этикалық реттеуіштерін, адамгершілік тәрбие туралы ілімді, тұлғаның аксиологиялық дамуына құндылықтар тұрғысынан қарауды қосамыз. Яғни, біздің түсінігіміздегі аксиологиялық құзіреттілікке аксиология ілімін дәстүрлі түрде қосумен қатар, мұғалім үшін адамгершілік тәрбие мен білім берудің теориясы туралы ілімді, сондай-ақ соны ұстануды қосамыз.

XX және ХХІ ғасырдағы адамгершілік тәрбие мен білім беру. Педагогикалық ғылымда рухани-адамгершілік тәрбие мен білім берудің бірнеше бағыттары мен дәстүрлерін атап көрсетуге болады. Отандық дәстүрге оқушының білімділік және тәрбиелік идеалы /мұраты/ теориялары, тұлға дамуының этнопедагогикалық негіздері, орта ықпалы, А.С.Макаренконың ұжымдық тәрбиелеу теориясы, «Өзін-өзі тану» рухани-адамгершілік білім берудің қазіргі заман тұжырымдамасы және т.б. көп әсер етті және әсер етіп келеді.

XX ғасырдағы батыс дәстүрінде Лоуренц Колберттің адамгершілік даму теориясы, Айзенбергтің өзін-өзі анықтау теориясы және т.б. кеңінен танымал. Екі дәстүрде де құндылықты және құндылықты-мағыналы көзқарас ежелгі грек философтарының ізгілік туралы көзқарастарынан жалғасын табатын «Адамгершіліктің алтын қағидасымен» ұштаса отырып қарастырылады.

Қазіргі заман теориялары туралы баяндауды таяуға дейін отандық тәжірибеде онша танылмаған Л.Колберттің [1-3] адамгершілік даму теориясынан бастаймыз. Аталмыш теория XX ғасырдың 70-80 жылдары жарық көрді. Лоуренц Колберг (1927-1987) Ж.Пиаженің теориясын сараптап, оны дамытады, зерттеу жүргізе отырып балалар мен жасөспірімдерге адамгершілік таңдауға қатысты дилемма ұсынады. Адамгершілік дилеммасының түрлі шешімдері бар және олардың әрқайсысының ұтымды жақтары да, өз кемшіліктері де бар. Колберг олардың жауаптарын саралай отырып, эмоционалдық дамуы баланың когнитивтік үдерістеріне тәуелді екенін анықтайды. Баланың әлемді танып-білуі эгоцентризмді жеңуге мүмкіндік береді, сөйтіп оның оқиғаларды өзге адамдардың пікірімен есептесе отырып бағалауына мүмкіндігі пайда болады.

Ж.Пиаже баланың моральдық дамуындағы екі кезеңді (моральға дейінгі және адамгершілік реализм) атап өтсе, Л.Колберг үш деңгей (конвенционалдыға дейін-

гі, конвенционалды, конвенционалдықтан кейінгі) мен 6 кезеңді атап көрсетеді (1-кесте).

Л.Колберттің пікірінше, кейбір адамдар әлеуметтік және моральдық регрессияға ұшырауы мүмкін. Аталмыш теория негізінде адамгершілік даму тестілері пайда болды. Мәселен, Defining Issues Test (Дж.Рест) [3-4].

Келесі автор Айзенберг (1999) өзінің «Тұтастықты іздеу: көшбасшылықтың әсерін зерттеу» атты диссертациялық зерттеуінде тұлғаның тұтастығына баса көңіл бөледі. Ол тұтастықты бірегей дара сипат деп санады, себебі ол әрбір адамға қажет тұлғалық өзгергіштердің бірі деп есептеген. Адалдық – көшбасшылықта негізгі рөл ойнайтын және сенім, шынайылық, дұрыстық, рөлдік үлгілеу, тұтастық құндылығы және өзгелері секілді басқа да құндылықтардың басын біріктіретін этикалық құндылық. Айзенберг кез-келген ұйымға қызмет дәрежесіне, иерархиясына, мәртебесі мен қызметіне қарамастан оның әрбір мүшесінің тұтастығы қажет деп әңгімені әрі қарай өрбітеді [5].

Отандық дәстүрдің қазіргі кезеңінде С.А.Назарбаеваның басшылығымен дайындалған «Өзін-өзі тану» рухани-адамгершілік білім тұжырымдамасына үлкен мән беріледі. Концептуалды негіздерінің толық мазмұндамасын Р.А.Мұқажанова мен Г.А.Омарова еңбектерінен табуға болады [6-7].

Тұжырымдамада «Өзін-өзі танудың» әмбебап құндылықтары атап көрсетілген: «Ақиқат» (Ақиқат – болмыстың тұтастығын ұғыну, өмірді шынайы түрде қабылдау), «Сүйіспеншілік» (адамның позитивті энергиясы, осыдан оның позитивті таңдауы), «Дұрыс әрекет» (әркімнің бойында бар Ар-ұят қасиетін ояту), «Ішкі тыныштық» (сезімдерді бақылау үшін алдымен ақылды тыныштандыру керек), «Қиянат жасамау» (ешкімге зиян жасамауға тырысу; барлық тіршілік иелерінің өз сезімі бар екенін және өмір сүруге құқы бар екенін ұғыну) [8-10].

Зерттеу нәтижелері

1-кесте. Адамның моральдық даму деңгейлері мен кезеңдері (Л.Колберг бойынша)

Деңгей және кезеңдер	Сипаттамасы	Баланың жас шамасы
Конвенционалдыға дейінгі (моральға дейінгі) деңгей	Адамның мінез-құлқы пайда қағидатына негізделеді және одан әрі жаза негізінде бағаланады. Жазаға және тыңдауға бағдарлы.	4-10 жас
1-кезең Жазаға және тыңдауға бағдарлы	Бала жазадан аулақ болу үшін тыңдауға тырысады. «болмайды», «ауырады» деген сөздерді сезінеді, «ұят», «дұрыс емес» сөздерінің мағынасын түсінбейді.	
2-кезең Аңғал гедонистік бағдарлы	Сыйақы алуға, пайда табуға бағдарлау. Аңғал гедонистік бағдар.	
Конвенционалды деңгей (жалпы қабылданған мораль деңгейі)	Дұрыс, дұрыс емес дегенге қатысты қоғам конвенцияларын қабылдау. Мінез-құлық қағидаларын және қоғамдық құндылықтарды ұғыну. Қоғамдық мойындау жеке мүдделерінен жоғары.	Жасөспірімдер мен ересектерге тән (алғашқы нұсқасы - 10-13 жас)
3-кезең Жақын ортаның /кіші топтың/ әлеуметтік нормалары. «Жақсы бала/жақсы адам» үлгісі	Адам өзінің мінез-құлқын жақын ортаның/отбасының/кіші топтың қағидаттарына сәйкес бағалай алады. «Ұят» деген не екенін түсінеді, ересектердің көзінше жақсы бала болғысы келеді.	
4-кезең Белгіленген әлеуметтік тәртіпті қолдау үшін қондырғы. Мораль белгіленген ережелер мен заңдарға сәйкес келеді.	Адам қоғамда қабылданған заңдардың болуын ұғынады, олар не үшін қажет екенін, не үшін қызмет ететінін түсінеді. Заңдарды сақтау өз құқықтарын қорғауға және іске асыруға мүмкіндік беретінін түсінеді. Мінез-құлық бақыланады. Алайда, адамгершілікке жатпайтын әрекеттер жасалуы мүмкін.	
Конвенционалдықтан кейінгі деңгей (автономды мораль деңгейі)	Жеке адамгершілік критерийлері қалыптасады. Тұлғаның жеке көзқарасы жалпы қоғамның көзқарасынан басым болуы мүмкін деп түсініледі.Осылайша, адамдар өзінің жеке моральдық қағидаларына (адамның негізгі құқықтары - өмір сүру құқығы, еркіндік, әділдік) сәйкес келмейтін ережелерге бағынбауы мүмкін	13 жастан жоғары
5-кезең Қоғамдық келісім-шарттың өнімі ретінде мораль туралы утилитаризм және ұсыну (әлеуметтік келісім-шарт)	Әлем түрлі пікірлерді, құқықтар мен құндылықтарды қамтиды. Құқықтар мен құндылықтарды <i>әрбір адам</i> мен <i>қауымдастық</i> үшін құрметтеу қажет. Адамға деген құрмет көрсетілді (манызды адамдарға ғана емес). Заңдар-қатаң нұсқаулар емес, әлеуметтік келісімшарттар. Жалпы әл-ауқатқа ықпал етпейтін заңдар көпшіліктің шешімі мен мырыға сәйкес өзгертілуі мүмкін.	
6-кезең Әмбебап этикалық принциптер (жеке адамгершілік принциптер және ар-ождан реттеуші ретінде)	Мораль әмбебап этикалық принциптерді қолдана отырып абстрактілі пайымдауларға негізделген. Заңдар әділеттілікке (дұрыстыққа) қаншалықты негізделсе, соншалықты ғана әрекет етеді. Адамдар тиімді немесе заңды түрде берілген жазадан аулақ болуға көмектесетіндіктен емес, ол дұрыс болғандықтан бір нәрсе жасайды,	
<i>Кейінгі жұмыстарда пайда болды</i>		
7 кезең – Трансцендентальдық адамгершілік немесе ғарыштық бағдарлы мораль. Дінді моральдық пайымдаумен байланыстырады.		

Тұлғаның тұтастығы тұжырымдамасына тоқталып, оның құрамын немесе деңгейлерін айырып алайық [6-10] (1-сурет). Әрбір адамның, оның Мен-тұжырымдамасында «тәндік Мен», «эмоционалды Мен», «ментальді Мен» (адамның білімі, біздіңше, оның білімділігі), «зияткерлік Мен» (ақыл-парасат, адам-

ның ажырата білу деңгейі, этикалық өзгешелігі), «рухани Мен»-ді атап көрсетуге болады. Авторлардың атап өткеніндей, ішкі жұмыс жасалған жағдайда, өзімен құндылықты жұмыс істелген кезде адамның зияткерлік деңгейі адамды руханиятқа жетелейтін (кілт «жоғарыға» бұралады) немесе оның эгоцентрилік ерек-

шеліктері басым болған жағдайда (кілт «төменге» бұралады) регреске итермелейтін кілт болып табылатындығын тағы да атап көрсетеміз.

Қазіргі педагогтардың, соның ішінде «Өзін-өзі тану» пәні мұғалімдерінің міндеті тұлғаның тәндік, эмоционалдық, ақыл-ой дамуына ғана нәр беріп қоймай, «өзгешелік деңгейлерін» де жүктеу, басқаша айтқанда, Ақиқат, Сүйіспеншілік, Дұрыс әрекет, Ішкі тыныштық, Қиянат жасамау секілді адамзатқа ортақ құндылықтарды бағдарға ала отыра ішкі рухани жұмыспен ұштастыру.

Біздің ойымызша, аталмыш теория Иоганн Герберттің адамгершілік тәрбие туралы теориясымен ұштасады. Оның мәні мынада: адамгершілік тәрбие бала-

да тәртіптің қалыптасуы арқылы және зияттық білім арқылы жүзеге асады. Ол неміс философтарының идеяларымен таныс болатын: Канттың адамгершіліктің метафизикасымен, Фихтенің адамгершілік ілімімен және т.б. И.Герберт ұзақ жылдар бойы И.Кант сабақ берген Кенигсберг университетінде жұмыс істеген. Иоганн Ф.Герберт өзінің «Ортақ педагогика» кітабында қандай да бір білім беру мақсатынсыз педагогикалық қызмет болмайтынын атап көрсеткен. Оның пікірінше, адамгершілік тәрбие – білім берудің мәні болып табылады және кез-келген шынайы педагогикалық қызметтің білім берушілік мәні бар. Яғни, мұндағы мақсат – өз сана-сезімді дамыту [9]. Басты мақсат – өнегелі адам қалыптастыру

1-сурет – Жеке тұлға тұжырымдамасы («Бөбек» ҰҒПББСО, «Өзін-өзі тану» пәні)

(Джуринский, 2014. 308-309). Тәрбие беру үдерісі мыналардан тұрады: басқару–оқыту, және адамгершілік тәрбие беру. Адамгершілік үдерісі мінсіз болуы үшін мынадай бес өлшемге сәйкес болуы тиіс: ішкі бостандық, кемелділік, мейірбандық, заңдылық пен әділдік.

И. Герберттің тұжырымдамасы мен

«Мен – тұлға деңгейін» сараптап, салыстыру «білімнің ақыл-ой деңгейі» және «құндылықтардың өзгешелік деңгейі» арасындағы айырмашылықтарды тереңірек түсінуге мүмкіндік береді. Яғни, ақылды, білімді адам өз білімін жарата алады, ойланып, салыстырып, сараптап, оларды жиынтықтай алады. Бұл «мидың»

сараптамалық икемділігі мен жұмысы. Бұдан күрделірек деңгей, рухани деңгейге жеткізетін саты – зерденің, немесе ойланудың көмегімен «жүректі» қосып, құндылықты ойлануды әрекет ету. Шарты түрде И.Герберт адамгершілікті оқып үйренуден жоғары бағалайды деп айтуға болады. Яғни, оны оқығандықтан, қазіргі түсініктегі – білімдарлық, игерілген, үйренген білімнен де жоғары санаған. Алайда, руханилыққа жету үшін құндылықтарға бағытталған икемділік пен ақыл-ой қажет.

Аталмыш тұжырымдаманы А.Маслоудың қажеттілік пирамидасымен де салыстырып көрсек дейміз. Біз А.Маслоудың жаңартылған пирамидасын ұсынамыз. 90-жылдары батыс психологиясында А.Маслоу пирамидасының жетілдірілген нұсқасы пайда болды [11] (2-сурет).

Гуманистік психология бағытының

өкілі болып табылатын Абрахам Маслоу 1943 жылы «Адамның қажеттілік иерархиясы» деп аталатын еңбегін жариялады. Гуманистік психология мен педагогика бағытының өзі XX ғасырдың 60-70 жылдарынан бері ғылымда белсенді дамып келеді. Қазір бұл бағыт заманауи психология мен педагогиканың дамуында және олар арқылы әлеуметтік-экономикалық салада, қоғам дамуында үлкен рөл атқарады.

2-суреттегі қажеттілік иерархиясының үлгісінен көріп отырғанымыздай, тұлғаның маңыздану мен өзін-өзі іске асырудан өзге ең басты қажеттіліктері – «маңындағыларға өзін-өзі іске асыруға көмектесу», яғни басқа адамдардың дамуы мен маңыздануына көмектесу. Сондықтан да мұғалім мамандығы ең үлкен өмірлік әлеуетке – гуманистік әлеуетке ие. Дәл осы себепті кез-келген

2-сурет – А.Маслоу пирамидасының жетілдірілген нұсқасы

замандағы педагогтардың көпшілігі гуманистік тәсілдерді қолдана отырып, шынтуайтында гуманистік міндетті жүзеге асырады деп айтуға болады.

Л.Колберттің теориясы мен «Өзін-өзі тану» тұжырымдамасын салыстырып қарайтын болсақ, тұлғаның ақыл-ой дамуынан жалпыадамзаттық құндылықтарды бағдарға алумен байланысты рухани даму деңгейіне өтуінің маңыздылығын және «Өзін-өзі тану» құндылықтарының түбегейлі екенін көреміз.

Қорытынды

Қазіргі заман педагогикасында білім мен білім беру жүйесі де құндылықтар ретінде қабылданады. Білім беру дәстүрді, моральды нормалар, адамгершілік құндылықтарды жеткізуді, адамды әлеуметтендіруді, оның үнемі өзгеріп отыратын экономикалық, саяси, әлеуметтік жағдайларға бейімделуін сақтай отырып, мәдениетті трансляциялаудың құндылықтандыру міндетін атқарады. И.Ф.Исаевтің анықтауы бойынша, «білім құндылықтары – бұл педагогикалық қызметті жүзеге асыру барысында психологиялық-педагогикалық білімнің мән-мағынасын ашып көрсететін құндылықтар» [12,

83 б.]. Г.И. Чижакова пікірінше, білім берудің аксиологиялық тәсілдері құндылық қалыптасуының (сана-сезім, қарым-қатынас, адамның мінез-құлқы) маңыздылығын паш етеді.

Сондықтан, біздің ойымызша, қазіргі заман педагогтарына адамгершілік білім ментәрбиеберу теорияларын білу, олардың даму үрдістерін түсіну қажет. Бұған дейін біз Платон мен Аристотельдің, әл-Фарабидің идеяларын, Я.А.Коменскийдің адамгершілік білім берудің төрт түбегейлі ізгілігін, И.Герберттің теориясын және т.б. қарастырған болатынбыз [13]. «Өзін-өзі тану» пәнінің болашақ ұстаздарына біз адамгершілік тәрбие беру теориясы идеяларының сабақтастығына ерекше көңіл бөлінген теориялардың құрылымдалған зерттеуін ұсынамыз.

Қазіргі адамгершілік білім теориясы ақырындап моральдық өзін-өзі бағалауды дамыту, тұлғаның адамгершілік өзін-өзі анықтау идеясына ауыса бастады. М.Зденковтың ізімен [14], «біз адамгершілік өзін-өзі бағалауды қалыптастыруды моральдық ілім немесе моральдық сабақ деп қана емес, одан да кең ұғымда түсінеміз» деп айта аламыз.

ӘДЕБИЕТТЕР

1. Лоуренс К. Претензия на моральную адекватность высшей стадии нравственного суждения // *Философский журнал*. – 1973. – Вып. 70, №18. – С. 630–646. doi:10.2307/2025030. JSTOR 2025030
2. Степанов С. Лоуренс Колберг (1927—1987) // *Школьный психолог*. – 2003. – №37.
3. Дилеммы Л.Голберга // URL: <http://zhurnal-razvitie.ru/psihologiya-lichnosti/teoriya-moralnogo-i-nravstvennogo-razvitiya-kolberga-stadii-razvitiya-dilemmy.html> Дата обращения: 01.09.2019
4. Теория морального развития Л.Колберга // URL: <https://ru.wikipedia.org/wiki/>
5. Каур С. Моральные ценности в образовании // *Гуманитарный и общественный журнал IOSR*. – 2015. – №20 (3). – С. 21-26.
6. Омарова Г.А., Ахметова А.И., Абдрахманова А.М., Багадаева Ж.А. *Духовное наследие человечества (5-11 кл.). Методическое пособие для учителей*. – Алматы, ННПООЦ «Бөбек», 2014. – 128 с.
7. Мукажанова Р.А. *Руководство для тренера: основной уровень*. – Алматы, 2015.
8. Мукажанова Р.А., Омарова Г.А. *Общечеловеческие ценности (5-11 кл.). Методическое пособие для учителей*. – Алматы, ННПООЦ «Бөбек», 2014.
9. Мукажанова Р.А., Омарова Г.А. *Методика преподавания дисциплины «Самопознание» в школе. Учебно-методическое пособие для учителей*. – Алматы: ННПООЦ «Бөбек», 2013. – 176 с.

10. Мукажанова Р.А., Омарова Г.А. Программа нравственно-духовного образования «Самопознание», третий (базовый) уровень. – Алматы, ННПООЦ «Бөбек», 2014.
11. Стивен Эванс-Хоуи. Как победить стресс на работе за 7 дней. Четкость в распределении ролей // URL: <https://rutlib5.com/book/31792/p/21> Дата обращения 30.09.2018.
12. Сластенин В.А., Чижикова Г.И. Введение в педагогическую аксиологию: уч.пос. – М.: Академия, 2003. – 192 с.
13. Паридинова Б.Ж. Болашақ мұғалімдердің рухани дүниестанымын дамытатын факторлар // Вестник АПН. – 2019. – №3. – С.99–106.
14. Мынбаева А.К., Изтаева П. Болашақ мұғалімдердің аксиологиялық кәсіптік мәдениетінің адамгершілік тәрбиенің тарихи негіздері // Журнал «Наука и жизнь Казахстана». – 2019. – №6.
15. Медвеш З. Образование (Bildung) для ценностей // Новые педагогические вызовы в XXI веке: вклад исследований в образование. – 2018. – С. 73.

REFERENCES

1. Lawrence K. The Claim to Moral Adequacy of a Highest Stage of Moral Judgment // Journal of Philosophy. – 1973. – Vol. 70, No. 18. – P. 630–646. doi:10.2307/2025030. JSTOR 2025030
2. Stepanov S. Lawrence Kolberg (1927-1987) // School psychologist. – 2003. – №37.
3. L. Golberg dilemmas // URL: <http://zhurnal-razvitie.ru/psihologiya-lichnosti/teoriya-moralnogo-i-nravstvennogo-razvitiya-kolberga-stadii-razvitiya-dilemmy.html> date of the application: 01.09.2019
4. The theory of moral development L. Kolberg // URL: <https://ru.wikipedia.org/wiki/>
5. Kaur S. Moral values in education // IOSR Journal Of Humanities And Social Science, 2015. – №20 (3). – P. 21-26.
6. Omarova G.A., Akhmetova A.I., Abdrakhmanova A.M., Bagadaeva Zh.A. The spiritual heritage of mankind (5-11 c.). Teacher Manual. – Almaty, NNOOPO «Bobek», 2014. – 128 p.
7. Mukazhanova R.A. Trainer's Guide: Basic. – Almaty, 2015.
8. Mukazhanova R.A., Omarova G.A. Universal Values (5-11 grades). Teacher Manual. – Almaty, NNOOPO «Bobek», 2014.
9. Mukazhanova R.A., Omarova G.A. The methodology of teaching the discipline «Self-knowledge» at school. Teaching aid for teachers. – Almaty, NNOOPO «Bobek», 2013. – 176 p.
10. Mukazhanova R.A., Omarova G.A. The program of moral and spiritual education «Self-knowledge», the third (basic) level. – Almaty, NNOOPO «Bobek», 2014.
11. Stephen Evans Howie How to beat stress at work in 7 days. Clarity in the distribution of roles // URL: <https://rutlib5.com/book/31792/p/21> date of the application 30.09.2018.
12. Slaštenin V.A., Chizhakova G.I. Introduction to pedagogical axiology: academician–M.: Academy, 2003. – 192 p.
13. Paridinova B.Zh. Factors that develop the spiritual worldview of future teachers // Bulletin of APSK. – 2019. – №3. – P.99-106.
14. Mynbaeva A.K., Iztaeva P. Historical bases of moral education in the content of axiological competence of future teachers // Journal «Science and Life of Kazakhstan». – 2019. – №6.
15. Medveš Z. Education (Bildung) for Values // New Pedagogical Challenges in the 21st Century: Contributions of Research in Education. – 2018. – P. 73.

МЫНБАЕВА А.К., ИЗТАЕВА П.О., КАРАБУТОВА А.А. ТЕОРИИ НРАВСТВЕННОГО ОБРАЗОВАНИЯ И РАЗВИТИЯ В XX-XXI ВЕКАХ

В статье представлены современные теории нравственного воспитания (XX-XXI века). По мнению авторов, необходимо формирование аксиологической компетенции учителя в новый век цифрового общества, включающего блок знаний истории нравственного воспитания и образования в преемственном поступательном движении, понимании выхода на новые современные теории. Духовно-нравственное воспитание и образование очень сложное направление, трудоемкое, связанное с поиском решений в дилеммах добра и зла, истины и лжи. Цель статьи – анализ современных теорий нравственного образования, их сравнение с концепцией нравственно-духовного образования «Самопознания» для включения в аксиологическую компетенцию будущих учителей. В статье представлены теории Л. Колберга, концепция «Самопознания», обновленная концепция А. Маслоу, проведено их сравнение. Теории дополняют друг друга, что помогает будущему учителю лучше высветить, понять нравственные, ценностные аспекты воспитания.

Ключевые слова: нравственное воспитание, нравственное образование, теория Л. Кольберга, самопознание, Я - концепция, аксиологическая компетентность.

MYNBAYEVA A.K., IZTAYEVA P.O., KARABUTOVA A.A. THE THEORIES OF MORAL EDUCATION AND DEVELOPMENT IN THE XX-XXI CENTURIES

The article presents modern theories of moral upbringing (XX-XXI centuries). The authors believe that the new age of digital society requires the formation of axiological competence in the teachers. This competence shall include a block of knowledge of the history of moral education and upbringing in successive forward motion, the understanding of access to new modern theories. Spiritual and moral education and upbringing is a very complex direction; it is time-consuming, is associated with the search for solutions in the dilemmas of good and evil, truth and falsehood. The article analyses modern theories of moral education and compares them with the concept of spiritual and moral education of «Self-Knowledge» for inclusion in the axiological competence of future teachers. The article presents and compares the theories of L. Kolberg, the concept of «Self-Knowledge» and the updated concept of A. Maslow. These theories complement each other to help a future teacher to better highlight, understand the moral, value aspects of education.

Keywords: moral education, moral upbringing, L. Kolberg's theory, Self-Knowledge, Self-concept, axiological competence.

UDC 378.02:37

M.S. JILKISHIYEVA

Taraz State Pedagogical University

CIVIL-PATRIOTIC UPBRINGING OF STUDENT YOUTH OF KAZAKHSTAN IN THE CONDITIONS OF MODERNIZATION OF PUBLIC CONSCIOUSNESS

This article is the result of many years of theoretical and experimental research on the problem of the formation of civil-patriotic qualities in young people – the students who are the vanguard of Kazakhstani youth. Large-scale transformations taking place in the Republic of Kazakhstan are impossible without the transformation of public consciousness; the modernization of Kazakhstani society cannot be productive without the formation of a new type of personality. In this view, the upbringing of young citizens in the spirit of Kazakhstani patriot-

ism, which is a new paradigm of the state ideology of the Republic, becomes especially urgent. Students shall possess not only professional knowledge but also the knowledge of democracy foundations and the skills of civil activity to become responsible and active citizens. The author's concept is based on the activity-axiological approach that relies on the unity of three components: cognitive, value-motivational, and socially-active. The proposed model includes forms, methods, means, and stages of organization of educational work, as well as the criteria for civil-patriotic education of future specialists.

Keywords: *civic consciousness, patriotism, civil-patriotic education, activity-axiological approach.*

Introduction

Currently, the researchers in the post-Soviet space actively search on the new models of the upbringing of modern citizens. The urgency of the formation of civic consciousness and patriotism in young people at the present stage is conditioned by the changes taking place in the newly independent states as a result of their transition to democratic development. In the new states of post-Soviet Central Asia, including the Republic of Kazakhstan, special attention is being paid to the issues of civil-patriotic education of young students, taking into account the identification of specific conditions for its implementation while preserving the inherent traits and national identity.

Unlike some Central Asian republics, where the population was mostly mono-national or with a significant predominance of the titular nation, after gaining independence, Kazakhstan has found itself in a difficult situation, since the titular nation made slightly more than half of the country's population. In those conditions, social consolidation and civil unity of Kazakh society were of vital importance for both the country's leadership and the national intelligentsia.

In his program article «Looking to the Future: Modernizing Public Consciousness» [1], the President of the Republic of Kazakhstan N.A. Nazarbayev has outlined the problem of developing a new paradigm of social relations, taking into account domestic and international best practices. The successful development of sovereign Kazakhstan largely depends on the spiritual and civic values that dominate the minds of the younger generation. Representatives of more than 130 nationalities peacefully live and work for the

common good in the modern multinational, multi-confessional Kazakhstan. They respect the language, customs, and traditions of the Kazakh nation and have the ability to protect and preserve the language and culture of their ethnic groups. Such state policy that creates favorable conditions for the formation of the civic position of young people is expressed in the acceptance of universal moral values by individuals, the humanization of relationship to aliens, and the cult of the national language. In Kazakhstan, « today, the need for the formation of a new Kazakhstani public consciousness, the adequateness of the reforms conducted in the country, is on the agenda... The task of the education system is to disclose the role of knowledge not only for gaining economic benefits but also for raising educated people able to think, be responsible to society, and having empathy for their country. These elements should be inculcated to every person in social institutions: family, school, a university» [2, p. 367].

The novelty of our research is that it enriches the scientific concept of civil-patriotic education with the experimental data obtained based on a new conceptual activity-axiological approach in the settings of a holistic pedagogical process at a university. This approach to civil-patriotic education of youth is aimed at the formation of value orientations in students in the process of their active participation in various types of socially significant activity. The system and technology of the formation of civil-patriotic qualities in student youth that were developed in our research can be used to adjust the existing practice of university education and help to increase its effectiveness.

The novelty of this study also lies in the

provision of reliable and statistically significant sociological measurements of value orientations of young people and the trends of their changes obtained in the scientific-pedagogical experiments [3]. Recommendations contained in the author's specialized course «Civic consciousness and patriotism as the professionally significant qualities of future teachers» [4] have been implemented in the practice of teaching students. Monographs and textbooks based on the research materials are now used in the educational process. Practical material obtained during the study creates a scientific basis for the continued scientific research on this topic.

Main part

Methods. The theoretical, empirical and statistical methods used in the process of the research included theoretical analysis of foreign and domestic philosophical, sociological, psychological and pedagogical literature; retrospective analysis; methods of system-structural analysis and synthesis, comparison and generalization; diagnostic methods (questioning, interviewing, conversation, testing, questionnaires, description, collation, interpretation, and systematization of pedagogical facts, observation, modeling, additive method, self-assessment, expert evaluation); experimental methods (ascertaining and forming experiments); methods of mathematical and statistical processing of research results (correlation analysis based on Pearson's χ^2 -criterion).

The object of the research was the students of pedagogical specialties – future teachers who would, in the future, be tasked to educate the younger generation in the spirit of patriotism and civic consciousness.

Input data was obtained in several universities in South Kazakhstan. The three blocks of questions empirically referred to the indicators used to assess the degree of formation of civic qualities in future teachers. The pre-established criteria reflected the three-component structure of the proposed system of formation of civic consciousness in the settings of a holistic pedagogical process at a university. The developed technology of

the formation of civil competence in future teachers was introduced into the four-years' pedagogical process of teaching bachelors. The trends in indicators were monitored in control and experimental groups. The specialized course developed by the author was delivered as part of the university component for 3rd-year students of pedagogical specialties before the start of their active pedagogical practice. The four-year experimental and pedagogical work culminated in a comparative experiment aimed to compare the results and reveal the levels of formation of civil qualities in the experimental and control groups. The pedagogical experiment was carried out in 4 stages: input (initial) diagnostics; the development of the system of formation of civil competence in future teachers; **the organization and conduct of experimental and pedagogical work with monitoring the results; output (final) diagnostics.**

Literature Review. In the history of independent Kazakhstan, the study of the essence of civic consciousness and patriotism in the context of the nation-wide idea is reflected in the works of such domestic political scientists as A. Kalmyrzaev, A. Bekturov, A. Bizhanov, O. Musin, A. Nysanbaev, D. Kaletaev, and others. Their conceptual provisions served as theoretical prerequisites for solving the problem under study. Of particular interest are the works of such Kazakh researchers as A.K. Nurgalieva, A.K. Kalimoldaeva, G.O. Medetbekova, S.B. Omarova, Z.I. Imzharova and Zh.A. Makatova. However, the history of democracy in young independent Kazakhstan is still short. Accordingly, the experience in civic education and upbringing is even less. Therefore, in our opinion, it is advisable to turn to the experience of countries with long-standing democratic traditions.

The analysis of the latest scientific research on the topic testifies to the sustained interest of scientists in the problems of training of individual civic consciousness [Dolejšiová, Ditta, and Miguel Angel García López, 2009; Ichilov, Orit, 1998; Niemi, Richard, and Jane Junn, 1998; Torney-Purta, Judith, John Schwillie, and Jo-Ann

Amadeo, 1999; Alexis Menten, 2015; Robert A. Waterson, Eric D. Moffa, 2016; Judith Kearney, Matthew Glen, 2017; Lyle Hamm, Carla L. Peck, Alan Sears, 2017].

In the advanced West European countries and the United States, the idea of a good citizen is similar in many respects, which is expressed in the following inherent qualities: law-abiding, fulfilling of civic duties, patriotism, responsibility, participation in public affairs, readiness to defend national interests, democratic values, economic literacy, understanding of social processes and the organization of political power [5, p.208]. R. Peters noted the need to educate a «rationally thinking autonomous personality» and clarified that the goals of moral education highlight a common goal – «the education of a citizen of a democratic society» [6, p. 319]. Such researchers as L. Wilson, J. Conant, G. Rormoder, J. Torny, E. Springer, K. Steinbuch, and I. Strauss were the authors of the well-known concepts of school training of individual features useful for a democratic state.

Since 1985, the academic discipline «Education Civique» is included in the curriculum of high schools and colleges in France. The primary attention is paid to democratic and universal values, legal and political culture. It corresponds to the following statement of the national education system: «A man is born, while a citizen is brought up; and this process mainly takes place at school» [7].

The system of civic education in Germany (Politische Bildung) is based on two components: teaching the democratic dialogue and teaching the responsibility. Such a model of civic education is known as the «Model of two pillars.» Problems related to civic education in Germany are considered in the works of such modern researchers as A. Sliwka, W. Edelstein, G. de Haan, A. Eikel, and others [8]. In most German schools, the curriculum is aimed at the formation of democratic culture and the social competence of students in the framework of so-called «social education» [9].

In the UK, civic education has become compulsory since 2002. The subject «Fundamentals of civic consciousness» is taught to school students aged 11 to 16. The main goal of the discipline is to foster self-confident persons, successful students, and responsible citizens able to make positive changes in society. Teachers use practical ways to highlight current political and social issues to help students develop the required skills [10].

In 1994, the US adopted the Educate America Act, which provides for the preparation of a humane, politically literate citizen who follows democratic principles. American scientists S. Shekhter and M. Brenson have offered for public attention the concept of training informed and responsible citizens. A. de Tocqueville believes that, unlike a European citizen, a US citizen respects the law and human rights, prefers freedom, pragmatism, and has an extraordinarily developed sense of dignity [11; 12].

The international experience of civic education is of great importance to us primarily because it is formed in the settings of a democratic system with an actively functioning civil society. Analysis of numerous sources shows that the study of civic education in different countries enables us to better solve the unresolved problems, formulate the perspectives, and develop and improve civic and patriotic education in Kazakhstan.

Results. During the years of independence, such civil society institutions as non-governmental organizations (NGOs), trade unions, political parties, national cultural centers (united in the Assembly of Peoples of Kazakhstan), non-governmental mass media, and other non-governmental institutions were established and had been successfully developing. A significant step in the formation and development of civil society in Kazakhstan was the adoption in 2006 of the «Concept of the development of civil society in the Republic of Kazakhstan for 2006-2011.» The Constitution of the Republic of Kazakhstan guarantees the rights and freedoms of the individual; a democratic political system

has been formed; a multi-party system has become a reality; and, Kazakhstani people participate in the elections of the President, deputies of the Parliament and members of local governments. However, a lot is still to be done in Kazakhstan to build a civil society that will become a full-fledged partner of the state. Therefore, it is necessary to develop a system of civic education at school and university.

The state of civic consciousness in the post-Soviet period has not yet been adequately considered. This problem is acute today and deserves serious attention. There is a need to clarify the essence of the concepts of «civic education,» «civic consciousness,» which is objectively conditioned by the following factors: the collapse of the USSR and the formation of the Union of Independent States, the transition to market relations, the current revival of national self-consciousness, etc. The term «civic education» in Kazakhstan has not yet been clearly defined. However, at present pedagogical science takes into account that «the modern political and socioeconomic situation requires not only the development of the civic qualities of the individual, but also the acquisition of certain knowledge, and skills in preparation for civic activity» [13, p.120].

Thus, we define civic consciousness as a complex integrative unity, which includes the essential qualities of an individual manifested in the intellectual, emotionally volitional and practical aspects of a person's activity as a member of the society and the state; which is aimed at the establishment of democratic values, rights and freedoms, with the full responsibility for his actions and his choice, based on the awareness of legal and moral obligations towards the society and the state, on self-realization, self-development, and self-improvement. The civic consciousness of future teachers, as a professional-personal quality, manifests itself in their readiness and ability to form civil-patriotic traits in students.

It can be stated that today the people of Kazakhstan, including their most innova-

tive part – the youth, present a community of citizens of different nationalities who form a single civil community. According to sociological research, 91.4% of Kazakhs, 70% of Russians, and 71.4% of representatives of other nationalities consider themselves to be Kazakhstani citizens. As is known, the more the young people identify themselves as the citizens of the country where they live, the more stable such a state is. The above indicators also confirm the completion of one of the first stages of the unification of Kazakhstani people. However, according to the survey, some of the country's largest ethnic groups, in particular, the Russians, poorly identify themselves with Kazakhstan. The lowest level of civil self-identification was recorded in Northern Kazakhstan (61.7%) [14, p.126].

Today, Kazakhstan youth, which accounts for 4.5 million people and makes 27% of the country's population, is one of the largest groups in the socio-demographic structure of the society. Today, we can state the relative growth of the spiritual-cultural and patriotic potential of Kazakhstan youth, in the vanguard of which are the students. However, some young people perceive the concept of patriotism (which is a critical component of civic consciousness) abstractly, without feeling individual responsibility for their behavior due to egocentrism and consumer attitude to life. In this regard, serious work with young people is to be done to explain that true patriotism is not words, but real actions, active participation in solving the problems of the country. «Every person from childhood should grasp a simple idea: Kazakhstan is my Fatherland, and I am responsible for it as much as it is for me» [15, p. 13].

Ranking appeared to be the most suitable for diagnosing the initial level of civil-patriotic education of student youth based on the value-motivational criterion. It was essential for us to identify the presence of the motives of civil responsibility and ideological and patriotic conviction, a sense of higher order, priority value orientations of students-future teachers. For this purpose, students were of-

ferred to make a hierarchy of values based on the provided general lists of universal and social (state, national and democratic) values. It was important for us to identify the personal meaning of those values for the students (Tables 1 and 2).

The analysis of the ranking showed that the values of family, health, generational continuity were the basic orientations for young people among the whole palette of meaningful needs. The humanistic values of love, kindness, freedom, honor, and dignity were also actual for the students. Such value as «quality education» (4) ranked higher than «interesting job» (5) and «material wealth» (6). The students showed an apparent inter-

est in the ways of achieving success in life: through acquiring a profession competitive in the labor market, through hard working on a well-paid and, if possible, prestigious job providing future career opportunities and/or high social status.

The problem of a widening gap between the growing material needs, the demands of modern youth, and limited opportunities for satisfying them was reflected in their value rating, where the material wealth immediately followed the leading communicative values (family, friendships) and labor activities (education, interesting work). The least popular were individual creativity and socially-oriented values: the welfare of society,

Table 1 – Students' ranking of universal values

<i>Universal values</i>			
<i>Life values</i>	Rank by degree of importance	<i>Humanistic values</i>	Rank by degree of importance
health	1	love	1
Happy family life	2	kindness	2
friends	3	freedom	3
quality education	4	honor and dignity	4
interesting	5	justice	5
material wealth	6	conscience	6
career	7	respect for others	7
respect from others	8	tolerance, charity	8
opportunity of self improvement	9	duty, responsibility	9
activity life	10	welfare of the society	10
creativity, creation	11	beauty of nature and art	11

creativity, creation, and the beauty of nature and art.

A passive subjective attitude of many students towards self-improvement and creative manifestations in their life activity, as well as insufficient sense of duty, responsibility, and a deficit in such empathic qualities as tolerance, charity, and compassion, caused our concern.

According to the students' ranking, the civil peace, public consent, and political sta-

bility in their home country, which are the fundamental principles of activity of independent Kazakhstan and its undoubted outstanding achievements, are of primary importance among public values.

In the study of the level of formedness of the value-patriotic worldview of the future teachers, it was essential to reveal their ideas about the possible source of pride for their country, their attitude to nation-wide values. The students showed due respect to the Constitution of the Republic of Kazakhstan,

state symbols and the state language; they felt proud for their national culture, their native language, the development of which is guaranteed by the Basic Law of the country; ready to realize the collective historical destinies and value the involvement of all the

peoples of Kazakhstan in its social, economic and cultural achievements.

However, modern youth underestimates the democratic processes in the country, the existing political and economic rights and freedoms. This situation is explained by

Table 2 – Students' ranking of social (state, national, democratic) values

№	<i>Social values</i>	Rank by degree of importance
1	civil peace	1
2	public consent and political stability	2
3	The Constitution of the Republic of Kazakhstan	3
4	state symbols (coat of arms, flag, anthem)	4
5	national culture	5
6	official language	6
7	native language	7
8	history of their people	8
9	nature of the native land	9
10	economic and political rights and freedoms	10
11	democratic principles	11

their low awareness of the issues of building a civil society and its priority values. The formation of civic value orientations in young people is an objective process, which is strongly influenced by the political situation in the country. Under the influence of the democratic processes taking place in the Republic of Kazakhstan, in the public and political consciousness of young people, they wish to expand their rights, to be able to influence the solution of their problems in a more productive way. At the same time, mass media often has a negative impact on them, forming their hedonistic position expressed in a reluctant desire to «take everything from life.» In their value orientations and the pursuit to realize them, Kazakhstani youth demonstrates the changes in the value systems of the generation grown up in the settings of market reforms. We observe the destruction of collectivist-paternalistic consciousness and the formation of an individualistic, utilitarian consciousness of the Western type.

Such consciousness is inherent in an individual who is the master of his actions and is responsible for the consequences of his actions. Therefore, these issues require closer attention of the government structures to the problems of youth, and the concept of development of youth policy requires a specific implementation mechanism with appropriate legal support [14, p.165].

We sincerely believe that the way out could be the creation at a university of an appropriate environment that will raise the commitment of students to the values of Kazakhstan's mentality, associated with high civic consciousness and true patriotism.

It should be noted that in the course of the research pre-graduate and graduate students gave reasonable responses to the questions. However, their dependent position in relation to the state, society, and the university prevented them from understanding their civic duty and patriotic service to their homeland. The low level of involvement of

students - the future teachers in educational and cognitive, research and socially-oriented activities could be due to insufficient formedness of their subjective position. The defining concept of such a subjective position is initiative and independent activity, leading to self-change, self-improvement, and self-development.

We observed that the majority of future specialists did not realize that the full-fledged development of specific professional knowledge and skills, the process of professional development at the university had already been their personal manifestation of civic consciousness and patriotism, here and now.

Tomorrow, the intellectual development and spiritual-moral well-being of the nation and future generations will depend on them, the teachers of the new formation.

The materials of this diagnostic study gave an idea of the initial state of formedness of civil-patriotic views of the student youth and allowed to specify the directions of the forming experiment based on the pedagogical model of civic education and patriotism of students-future teachers in the settings of a holistic pedagogical process at a university.

The basis of the theoretical model of civic education of student youth is the activity-axiological approach, which assumes the formation of socially significant values (universal, social, and personal), their improvement through ensuring the active social functioning of an individual [16; 17].

The basis of the proposed system of civil-patriotic education of future teachers includes disciplines of psychological-pedagogical and socio-humanitarian cycles; specialized course developed by the author; the pedagogical practice of pre-graduate and graduate students; the involvement of students in such complementary activities as educational cognitive, educational practical, research, socially-political and socially useful; a set of traditional (lectures and practical classes, conversations, excursions, discussions, etc.) and innovative (chat conferences, work with the Internet, modeling of pedagogical situations) forms of education and upbringing, as

well as interactive methods such as dialog method, creation of problem situations and situations of success, the method of design, self-control, role-playing and business games (imitation technology, quest technology), etc.

In the course of the experiment, particular attention was paid to the moral aspect of the development of civil and patriotic qualities, namely, to the formation of empathy in students: their attitude to the veterans of the Great Patriotic War and local wars, sympathy for lonely elders, readiness for environmental activities, the need to provide assistance to everyone in need, etc. It has become a good tradition for students to organize charity events in nursing homes, orphanages, specialized schools of the region, as well as to participate in environment protection actions, search tourism, and museum work.

The forming experiment involved two hundred people: one hundred students in the control group and another hundred students in experimental groups. Experimental and pedagogical work (with the direct participation and under the guidance of the author of this research) covered the entire period of full-time study of undergraduate students. The random sampling method was used to ensure the representativeness of the experimental groups. Since the samples were randomized and independent, the method of mathematical-statistical testing of the research hypothesis – the Pearson χ^2 -criterion method – was used to determine if the observed frequency of values statistically significantly differed from the expected frequency.

The comparison of indicators of the initial state of civil-patriotic education of the participants of the control and experimental groups revealed no significant differences. The level of the formedness of civil-patriotic qualities of the participants of the control and experimental groups was practically the same at the beginning of the experiment. In all cases, $\chi^2_{exp} < \chi^2_{tab}$. That was a confirmation of the null hypothesis and a necessary condition for subsequent comparison of those groups.

The comparative assessment of the levels of formedness of civil-patriotic qualities in

future teachers at the final stage of experimental work has shown $\chi^2_{exp} > \chi^2_{tab}$ in all the cases. That is, the participants of the experimental groups showed a higher level of civic consciousness and patriotism than in the control groups. Such a result gave grounds to reject the null hypothesis and proved the reliability and statistical significance of the results of the forming experiment.

The participants of the experiment got the highest scores in «Social activity, socially useful activity» (19.42 vs. 2.90 at the beginning of the experiment), then in «Mastering the knowledge of civil and patriotic content» (16.64 vs. 1.67 at the beginning), «Awareness of the personal responsibility for the destiny of the homeland, a desire to serve the national interests» (15.21 vs. 3.60 at the beginning), «Knowledge of history and culture of the ethnicities leaving in Kazakhstan» (14.14 vs. 5.09 at the beginning), «Active civic position» (10.15 vs. 1.15 at the beginning), «The knowledge of legislation and political culture» (6.81 vs. 0.52 at the beginning). Thus, the participants of the experimental groups showed a professional readiness and a capacity for productive, creative, socially-oriented activity, which was facilitated by their broader experience in social life and civic development acquired during their university study. Thus, we confirmed our hypothesis on the integrity of the offered system of civil-patriotic education of student youth achieved by the inseparable unity of its components, including the social activity component. The focus should be on this component as the core one because a productive, creative activity of future specialists is the manifestation of their attitude to people around, the society, and the state and a pre-requisite for the formation of their active civic position.

Discussions. The education of civic consciousness and patriotism developed in several stages. In classical times, education was inherently civil since the content, forms, and methods of education were aimed exclusively at the formation of a citizen of the ancient state when the citizenship was associated with the assertion of the principle of

statehood in the relations between the citizen and the state (Plato, Aristotle, Socrates, and Democritus). Modern civic education has started in France in the late XIX century with the introduction of civic education as a compulsory academic subject. The German philosopher and teacher I.F. Herbart was one of the first who tried to provide a scientific justification of the goals and means of civic education. In the late XIX – early XX centuries, the pedagogical concept, known in history as «the pedagogy of civic education and the labor school» (R. Zendel, P. Bergeman, P. Natorp, G. Kershensteiner), became popular in Germany. In Russia, the humanistic foundations of modern civic education were laid by K.D. Ushinsky and L.N. Tolstoy in the XIX century and further developed in the works of V.P. Vakhterov, S.T. Shatsky, P.P. Blonsky, A.S. Makarenko, and others at the beginning of the XX century. In the Soviet era, education relied on the Marxist-Leninist ideology (N.M. Gorbunov, A.S. Choporov, N.I. Matyushkin, F.D. Khrushov, and others). In the 1960-1970s, the idea of civic education of a person was vividly reflected in the creative heritage of V.A. Sukhomlinsky. In the modern history of Russia, the problems of the formation of civil-patriotic qualities of a person are considered in the works of G.N. Filonov, V.I. Lutovinov, and others. The issues of spiritual and moral value orientations of a person are studied in the works of V.I. Zagvyazinsky, Sh.A. Amonashvili, V.A. Karakovskiy, N.E. Shchurkova, B.S. Gershunsky, and others. The scientific works which consider civic education in conjunction with patriotic education (N.A. Savotina, A.S. Gayazov, E.V. Chekunov, and others) are of particular importance for our research.

The concept of «civic education» is traditional for most of the countries although the name can differ: in the USA – «Civitas» (1991), in England – «Civil Society» (1988), in Russia – «Civics» (1992), in Hungary – «A good citizen» (1994), in Germany – Politische Bildung, in France – education civique, in Britain – civic education, and others.

Certain studies on civic education (that is, the formation of civil-patriotic personality traits) were conducted in Kazakhstan in recent years, but they were never focused on the civic education of future teachers, meaning their preparation for civilian activities. The results of our research based on the author's concept enrich and expand the traditional approaches and ideas about civic education of young people and reflect new views dictated by modern reality regarding civic education.

Conclusions

The scientific research of theoretical foundations of fostering the civic consciousness and patriotism allowed to determine the essence and specificity of civil-patriotic education of student youth. At that, the conceptual apparatus and the main concepts of civic consciousness, patriotism, civil-patriotic education were determined. It has been determined that civil-patriotic education at a university is represented as a system of purposeful actions aimed at the formation of students' patriotic consciousness, active civic position, civil qualities of a multicultural personality ready for a creative transformation of the reality.

The novel activity-axiological approach to civil-patriotic education of future teachers

is aimed at the formation of value orientations of students through their active participation in various types of socially significant activity. The structural-content model of civic education for future teachers was developed to solve the mentioned problem.

The conducted experimental work showed that a high level of formedness of civil-patriotic competence in future specialists is ensured by in-depth knowledge by the students of civic orientation, history, cultures of the ethnic groups leaving in Kazakhstan; the awareness about their personal responsibility for the fate of the homeland, the desire to serve the national interests; the knowledge of legislation and political culture; the manifestation of an active civic position; the participation in socially useful activities aimed at a positive transformation of the environment.

The proposed system of civil-patriotic education of student youth can be applied in the educational process of higher education institutions of pedagogical profile and the development of comprehensive regional socio-educational programs for young people. The materials and conclusions of the research can be used in the system of professional development of pedagogical staff.

REFERENCES

1. Nazarbayev N.A. A glance into the future: modernization of public consciousness. – Astana: Akorda, 2017
2. Nazarbayev N.A. The Kazakhstan way. – Karaganda, 2006. – 370 p.
3. Jilkishiyeva M.S. Scientific pedagogical bases of civil-patriotic education of students - future teachers. – Taraz: Taraz State Pedagogical Institute, 2017. – 360 p.
4. Jilkishiyeva M.S. Civic consciousness and patriotism are professionally significant qualities of future teachers. – Electronic textbook. – Taraz: Taraz State Pedagogical Institute, 2016. – 79 p.
5. Malkova Z.A. Modern School and pedagogy in capitalist countries / Z.A. Malkova, B.L. Wolfson. – Moscow: Prosveshchenie, 1975. – 263 p.
6. Peters R. Ethics and Education [Text] / R.Peters. – London, 1967
7. Barnes L.B., Christensen K.R., Hansen E.J. Teaching and the method of concrete situations. – Moscow: Gardariki, 2000. – 501 p.
8. Sliwka A. Burgerbildung. Demokratie beginnt in der Schule /Anne Sliwka. – Beltz Verlag. Weinheim und Basel, 2008. – 226 p.
9. Duckenfield M., Swanson L. Service Learning. Meeting the Needs of Youth at Risk. – Clemson: National Dropout Prevention Center, 1992. – 314 p.

10. Osler A. (2012) Citizenship Education in Europe in: J.A.Banks (Ed.) Encyclopedia of Diversity in Education. Vol.1. Sage: London and Los Angeles, CA, pp. 375-78
11. Shekhter S. Returning to «freedom and justice for all»: citizenship in the American federal system // The world of man. – 1996. – № 1.
12. Tocqueville Alexis de. Democracy in America: Trans. from French. – Moscow: Progress, 1992
13. Chukhin S.G. Essence, functions and content of civic education // Omsk Scientific Bulletin. – 2015. – No. 1 (135). – P.119-122
14. Kazakhstan youth at the turn of the century (the experience of sociological research) / A.S. Sarsenbayev, G.D. Telebayev, D.A. Kaletayev, A.T. Shaykenova. – Astana: Elorda, 2000. – 166 p.
15. Bizhanov A. Kazakhstanian patriotism: problems and solutions // Kazakhstanian patriotism: Problems of formation. – Almaty, 1997. – С.42-56
16. Jilkishiyeva M.S. The activity-axiological approach to the civil-patriotic education of student youth // Bulletin of the Academy of Pedagogical Sciences of Kazakhstan. – Almaty, No. 5 (73), 2016. – P.55-61
17. Jilkishiyeva M.S. Civil education of student's youth of Kazakhstan // Bulletin of the Academy of Pedagogical Sciences of Kazakhstan. – Almaty, No. 3 (83), 2018. – P. 22-27

ЛИТЕРАТУРА

1. Назарбаев Н.А. Взгляд в будущее: модернизация общественного сознания. – Астана: Акорда, 2017.
2. Назарбаев Н.А. Казахстанский путь. – Караганда, 2006. – 370 с.
3. Джилкишиева М.С. Научно-педагогические основы гражданско-патриотического воспитания студентов – будущих педагогов. – Тараз: ТарГПИ, 2017. – 360 с.
4. Джилкишиева М.С. Гражданственность и патриотизм – профессионально значимые качества будущих учителей. – Электронное учебное пособие. – Тараз: ТарГПИ, 2016. – 79 с.
5. Малькова З.А. Современная школа и педагогика в капиталистических странах / З.А.Малькова, Б.Л.Вульфсон.– М.: Просвещение, 1975. – 263 с.
6. Петерс Р. Этика и образование. – Лондон, 1967.
7. Барнс Л.Б., Кристенсен К.Р., Хансен Э.Дж. Преподавание и метод конкретных ситуаций. – М.: Гардарики, 2000. – 501 с.
8. Сливка А. Гражданское образование. Демократия начинающая в Шуле. – Бельти Верлаг. Вайнхайм и Базель, 2008. – 226 с.
9. Даккенфилд М., Свонсон Л. Сервисное обучение. Удовлетворение потребностей молодежи в опасности. – Клемсон: Национальный центр предотвращения отсева, 1992. – 314 с.
10. Ослер А. Гражданское образование в Европе в: Дж. А. Бэнкс (ред.) Энциклопедия разнообразия в образовании. – Том 1. Мудрец: Лондон и Лос-Анджелес, Калифорния. – 2012. – С. 375–378.
11. Шехтер С. Возвращаясь к «свободе и справедливости для всех»: гражданство в американской федеральной системе // Мир человека. – 1996. – № 1.
12. Токвиль Алексис де. Демократия в Америке: Пер. с франц.– М.: Прогресс, 1992.
13. Чухин С.Г. Сущность, функции и содержание гражданского образования // Омский научный вестник. – 2015. – № 1 (135). – С.119–122.

14. Казахстанская молодежь на рубеже веков (опыт социологического исследования) / А.С. Сарсенбаев, Г.Д. Телебаев, Д.А. Калетаев, А.Т.Шайкенова. – Астана: Елорда, 2000. – 166 с.

15. Бижанов А. Казахстанский патриотизм: проблемы и решения // Казахстанский патриотизм: Проблемы становления. – Алматы, 1997. – С.42–56.

16. Джилкишиева М.С. Деятельностно-аксиологический подход к гражданско-патриотическому воспитанию студенческой молодежи // Вестник Академии педагогических наук Казахстана. – 2016. – №5(73). – С. 55–61

17. Джилкишиева М.С. Гражданское образование студенческой молодежи Казахстана // Вестник Академии педагогических наук Казахстана. – 2018. – №3 (83). – С.22–27.

ЖЫЛҚЫШИЕВА М.С. ҚОҒАМДЫҚ САНАНЫ ЖАҢҒЫРТУ ЖАҒДАЙЫНДА ҚАЗАҚСТАН СТУДЕНТ ЖАСТАРЫНЫҢ АЗАМАТТЫҚ-ПАТРИОТТЫҚ ТӘРБИЕСІ

Бұл мақала – қазақстандық жастардың алдыңғы қатырында жүретін студент жастарының азаматтық-патриоттық қасиеттерін қалыптастыру мәселесі бойынша көпжылдық теориялық және тәжірибелік зерттеу нәтижесі. Қазақстан Республикасында болып жатқан ауқымды өзгерістер қоғамдық сананы қайта өзгертусіз мүмкін емес; қазақстандық қоғамның қайта жаңғыруы жаңа типті тұлғаны қалыптастырмайынша тиімді болмайды. Осыған байланысты республиканың мемлекеттік идеологиясының жаңа парадигмасы болып табылатын қазақстандық патриотизм рухында жас азаматтарды тәрбиелеу өзекті. Студенттер өз елінің жауапкершілігі мол және белсенді азаматы болуы үшін, олар тек кәсіби дағдыларды ғана меңгеріп қоймай, демократия негіздерін білуі, азаматтық іс-әрекет дағдыларын меңгеруі тиіс. Авторлық концепция негізіне когнитивтік, құндылық-ынталы және әлеуметтік-әрекеттестік үш компонент бірлігіне негізделетін әрекеттестік-аксиологиялық тәсілдеме енгізілген.

Кілтті сөздер: азаматтылық, патриоттық, азаматтық-патриоттық тәрбие, әрекеттестік-аксиологиялық тәсілдеме.

ДЖИЛКИШИЕВА М.С. ГРАЖДАНСКО-ПАТРИОТИЧЕСКОЕ ВОСПИТАНИЕ СТУДЕНЧЕСКОЙ МОЛОДЕЖИ КАЗАХСТАНА В УСЛОВИЯХ МОДЕРНИЗАЦИИ ОБЩЕСТВЕННОГО СОЗНАНИЯ

Статья представляет собой результат многолетнего теоретического и экспериментального исследования по проблеме формирования гражданско-патриотических качеств молодых людей – студентов, выступающих авангардом казахстанской молодежи. Масштабные преобразования, происходящие в Республике Казахстан, невозможны без преобразования общественного сознания; модернизация казахстанского общества не может быть продуктивной без формирования нового типа личности. В связи с этим особую актуальность приобретает воспитание молодых граждан в духе казахстанского патриотизма, являющегося новой парадигмой государственной идеологии республики. Чтобы студенты стали ответственными и активными гражданами страны, они должны обладать не только профессиональными знаниями, но и знаниями основ демократии, обладать навыками гражданской деятельности. В основу авторской концепции положен деятельностно-аксиологический подход, базирующийся на единстве трех компонентов: когнитивного, ценностно-мотивационного и социально-деятельностного.

Ключевые слова: гражданственность, патриотизм, гражданско-патриотическое воспитание, деятельностно-аксиологический подход.

Р.С. ҚАСЫМОВА¹, М.М. СҮЛЕЙМЕН²¹Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті²Оңтүстік Қазақстан мемлекеттік педагогикалық университеті**Ә.ҚАСТЕЕВ ШЫҒАРМАШЫЛЫҒЫ АРҚЫЛЫ ОҚУШЫЛАРДЫҢ
ЭСТЕТИКАЛЫҚ ТАЛҒАМЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ**

Оқушылардың эстетикалық талғамын қалыптастырудағы Ә.Қастеев шығармашылығының құндылығын көрсету. Мақалада эстетикалық талғамды қалыптастырудағы Ә.Қастеев шығармаларының тәрбиелік рөлінің маңыздылығы қарастырылады. Қазақтың тұңғыш кәсіби суретшісі Ә.Қастеев шығармалары халықтың этнографиясы туралы баяндайтын өзіндік «көрнекі мәтін» деп айтуға болады. Ал суретшінің өзі мәдени дәстүрді тасымалдаушы ретінде ғана емес, дала жағдайында алғашқы материалмен шебер жұмыс істейтін этнограф ретінде де оқушыларға эстетикалық, тәлім-тәрбиелік маңызы зор. Оқушылардың эстетикалық талғамдарын қалыптастыру – өте күрделі педагогикалық міндет. Қазіргі заманғы мектептерде үйлесімді дамыған тұлғаны қалыптастыру кезінде оқыту мен тәрбиелеудің мақсаты ретінде мамандануға көшу байқалады: шет тілдерін, басқа да пәндерді тереңдетіп оқытатын бейіндік сыныптар құрылуда, бұл жағдайда эстетикалық цикл пәндерін оқытудың маңыздылығы артатындығын психологиялық-педагогикалық зерттеулерден көреміз. Жоғары сынып оқушысының эстетикалық талғамы жоғары және назары тұрақты, оларды сурет салу, мүсіндеу, құрастыру, жазу, дизайн процесі қызықтыратындығы тәжірибеде көрініс тапты.

Кілтті сөздер: бейнелеу өнері, эстетикалық тәрбие, сурет өнері, эстетикалық талғам, шығармашылық, сұлулық.

Кіріспе

Қазіргі таңда білім беру ұйымдарында рухани бай, жан-жақты дамыған тұлғаны қалыптастыруда эстетикалық тәрбие мәселелеріне көп көңіл бөлінуде. Тұлғаны тәрбиелеудегі ең тиімді кезең мектеп жасындағы кезең. Қоршаған ортаның табиғат сұлулығын ерте жастан сезіну адам бойындағы өмірге деген құштарлық пен сұлулыққа қызығушылық, көру, ойлау, есте сақтау, еркіндік сияқты көптеген жағымды қасиеттерін қалыптастырып дамытады. Эстетикалық тәрбиенің негізгі мақсаты – өзімізді қоршаған ортадан сұлулық пен нәзіктікті көре білуге үйрету.

Сонымен қатар эстетикалық тәрбие оқушының сыныптан тыс тәрбиелік іс-шараларын, қоғамдық өмірін қамтуы тиіс және өзіндік нақты мақсаты мен міндеттері болуы шарт.

Эстетикалық талғам берудің негізі дизайн, архитектура, музыка, мүсін, кино, театр, би, сурет өнері сияқты көркем

шығармашылыққа сүйенеді. Сурет өнері саласында жинақталған бай мәліметтер мен озық тәжірибелерге сүйене отырып, мектеп оқушыларын сұлулыққа құштар, жоғары мәдениетті, білімді, жан-жақты дамыған адам етіп тәрбиелеуге әбден болады.

Эстетикалық білім мен тәрбие адамның эстетикалық талғамын, эмоциялық дүниесін байытып, сенсорлық қабілетті, шығармашылық, когнитивтік қызметтерді күшейтеді, жан-жақты қабілеттерін дамытады, шындықты сезуге әсер етеді. Мектеп оқушыларын өнер, сурет арқылы оқыту, әдеби және музыкалық шығармалар, бейнелеу өнері арқылы тәрбиелеу ерте жастан басталуы керек. Оның негізгі мақсаты оқушылардың эстетикалық қабылдау мен талдау қабілеттерін арттырып, солбағыттағы шешімдерді жасауға бейімделуіне үйрету болып табылады.

Ә. Қастеев шығармашылығы арқылы оқушылардың эстетикалық талғамын

қалыптастыруда оңтайлы әдістер, іс-шаралар жасалса, мектеп оқушыларының эстетикалық, бейнелеу, сурет өнеріне талғамдары қалыптасып, олардың бойында қоршаған ортаға, сурет өнеріне, бейнелеу жанрына деген эстетикалық қарым-қатынасы жоғары болады [1].

Негізгі бөлім

Әбілхан Қастеевтің шығармашылығында мәдениеттің ұлы құндылығы мен халықтың даналығы бар, бұл сол кездегі ұлы болашақ туралы арманды көрсетеді. Қастеевтің жұмыстары оның әдемі жанының керемет энергиясын таратады. Ол өз шығармаларында ұлттық салт-дәстүрлерді бейнеледі. Кез келген шынайы суретші сияқты, Әбілхан Қастеев ешкім іздемеген жердегі сұлулықты көре білді. Суретшінің шығармашылығы өткен және болашақ арасындағы көпірге ұқсайды. Суретшінің туындыларында табиғаттың көп қырлы сұлулығы көрініс табады, ол көріністер өмірдің шынайы ақиқатын, сондай-ақ адам жанының ерекше күйі мен ғажайып нәзік сезімдерін шоғырландырады.

Әбілхан Қастеевтің шығармашылығының өзегі қазақ халқының ұлттық дүниетанымын бейнелейтін символдық бөлінбейтін ою-өрнек болып табылады, онда үш құндылық бір бірімен тығыз байланысты: табиғат – адам – өмір. Ә. Қастеевтің бүкіл шығармашылығы халық дүниетанымымен, халық шығармашылығымен және халық мәдениетімен тығыз байланысты. Мәселен, Әбілхан Қастеевтің «Мақта жинау» картинасы суретші тұрған уақытты, шындықты, өнердің әлеуметтік реализм рухында бейнеленген идеялық эстетикалық тәрбие туралы міндеттермен байланысын айқын көрсетеді (1-сурет). Осы кезең үшін халық өнері ғана емес, суретшілердің шығармашылығындағы көркемдік шешімі де тән болды. Бұл ережелер ақиқатқа, шындыққа ұмтылуды алға қойды, ол қазіргі уақытта да өз маңызын жоймайтыны белгілі. Суретте бейбітшілік пен тыныштық, адамдардың табиғатпен

үйлесімді өзара байланысы көрсетілген [2].

1927 жылы Қазақстанда сол кезеңдегі аса маңызды объекті болған Түрксіб темір жол магистралінің құрылысы басталды. Композиция дала қазақтарының өміріндегі маңызды кезең – қазақ даласындағы алғашқы темір жолдың пайда болуын бейнелейтін нақты оқиғаға арналған. Ақ түтінін бұрқыратып вагондарды тартып келе жатқан паровозға қараған көңілді адамдар. Олардың арасында жылқы мен түйеге мінген әйелдер, қарттар мен балалар бар. Барлығы техниканың таңғажайыбына тамсана көз тастауда (2-сурет).

Қарапайым энтузиазм және адамдарды жігерлендіру – композицияның басты мазмұны болып табылады [3].

Қазақстандық бейнелеу өнерінің айрықша туындысы саналатын бұл көрініс қазақ халқының ұлттық сипатының ерекшелігін – оның жаңалыққа деген құмарлығы мен қызығушылығын, тандану арқылы қатардағы оқиғалардан мереке жасай білетінін көрсетеді.

Ә.Қастеевтің қазақ елінің ұлттық өнерінің қалыптасуындағы рөлі ерекше. Ол әртүрлі тарихи дәуірлердің әлеуметтік, мәдени, эстетикалық координаттарын біріктіре білді. Оның жұмыстарының құндылығы, өзінің шығармашылық өмірінде сақтай алған шынайылық пен сезімнің тазалығында жатыр. Бұлұлы шебер Әбілхан Қастеевтің баға жетпес еңбегі [4].

Әдістеме. Ә.Қастеевтің шығармалары мектеп оқушыларына сурет өнерінің қыр-сырын меңгерту, үйрету, табысты шығармашылық, кәсіби бағдар және эстетикалық талғамын қалыптастыру мақсатында қолданылып, тәжірибе өткізілді.

Тәжірибеге жоғары сынып оқушылары қатысты.

Ә.Қастеевтің шығармалары арқылы жоғары сынып оқушыларының эстетикалық талғамын қалыптастыру үшін бейнелеу әдісі арқылы тәжірибе жүргізілді.

1-сурет – «Мақта жинау» картинасы

2-сурет – Түрксіб темір жолы магистралі

Бейнелеу компоненті бойынша эстетикалық көріністердің қалыптасу деңгейі келесі әдістер арқылы анықталды.

Көркемдік-экспрессивті тест. Оқушыларға Ә.Қастеев шығармашылығындағы портреттер бейнеленген бейнелеу өнері туындыларының репродукциялары ұсынылады:

- «Жас Абай».
- «Жамбыл Жабаев».
- «Шоқан Уәлиханов» (3, 4, 5 – суреттер).

Барлық портреттерде экспрессивті белгілердің (мимика) және кескіндеменің ерекше құралдарының (түсі, сызығы, композициясы) көмегімен кейіпкерлердің

түрлі эмоционалдық күйі бейнеленген.

Жүргізілген тәжірибенің мақсаты – эмпатияның даму деңгейін, көркем сурет пен эмоционалдық интерпретацияның эмоционалдық мәнерлілігін анықтау.

Оқушыларға суреттердің репродукциясын қарау және келесі сұрақтарға жауап бере отырып, картиналарда бейнеленген адамдар туралы айту (ауызша) ұсынылады:

- 1) «Бұл адамдар не ойлап тұр?»
- 2) «Сипаты бойынша олар қандай?»
- 3) «Олардың көңіл-күйі қандай?»

Эмоциялық көріністердің даму деңгейі үш балдық жүйе бойынша бағаланады:

3 балл – жоғары деңгей – оқушының

3-сурет – Жас Абайдың портреті

4-сурет – Жамбыл Жабаев

суретте берілген көңіл-күйді дәл айта алуы, осы адамдардың сипаты туралы еркін және толық айтады, олардың одан арғы іс-қимылдарын болжайды, сезімдері туралы ерекше ой айтады;

2 балл – орташа деңгей – оқушы бұл адамдардың не туралы ойлайтынын, олардың көңіл-күйін анықтайды, бірақ оның суреттер туралы пікірлері сенімсіз, толық емес, түсініксіз;

1 балл – төмен деңгей – оқушы адамдардың көңіл-күйін анықтауда шатасады,

олардың суреттерді қабылдауы туралы пікірлерінің жалпылануы байқалады, эмоциялық сипаттамалары төмен.

Оқушылардың эстетикалық талғамын анықтауға арналған сауалнама.

Мақсаты – оқушылардың эстетикалық талғамының қалыптасу деңгейін анықтау.

Сауалнама эстетикалық талғамының мәнін ашатын компоненттерге оқушылардың қарым-қатынасын бағалауға мүмкіндік береді.

Сауалнама «иә», «кейде», «жок» де-

5-сурет – Шоқан Уәлиханов

ген жауаптарды қажет ететін 11 сұрақтан тұрады. Сауалнамада төменде көрсетілгендей сұрақтар қойылды:

1. Ұйықтар алдында өзіңіз барған, сізге ұнаған орындар туралы ойлайсыз ба (мұражайлар, театрлар, көрмелер, концерттер)?

2. Сіз жоқ кейіпкерлерді ойдан шығару мен олар туралы жазылған әңгімелерді ұнатасыз ба?

3. Табиғат дыбыстарын тыңдау ұнай ма: құстардың ән айтуы, жапырақтардың шуы, бұлақтың сылдыры және т.б.

4. Сіз жасыл жапырақ, шөп, гүл, жапырақтағы қоңыз және т. б. салынған суреттерді қарастыра аласыз ба?

5. Ата-анаңызға сізді қызықтырған нәрсе туралы (картина, фильм, музыка, кітап және т.б. туралы) айтуды ұнатасыз ба?

6. Сіз кітапханаға, сурет мұражайына, театрға барасыз ба?

7. Сізге таза киінген кезде ыңғайлы, жайлы болады ма?

8. Сіз серуендеу кезінде табиғат сұлулығына, қоршаған ортаның тазалығына мән бересіз бе?

9. Сыныптастармен қарым-қатынаста сыпайысыз ба?

10. Сіз өнер туралы қандай да бір әдебиетті оқыдыңыз ба?

11. Классикалық музыка мен кескіндеме туралы әңгімелейтін веб-сайттарға кіресіз бе?

Оқушылардың жауап беруіне байланысты балдық деңгейде олардың эстетикалық талғам деңгейін анықтауға болады.

Жоғары деңгей – қызметтің көркемдік түрлеріне айқын көрсетілген қызығушылық.

Орташа деңгей – әртүрлі өнер түрлеріне қызығушылықтың болуы, бірақ көңіл көтеру бағытын қалаумен, музыканың жоғары көркемдік, классикалық эталондарына бағдарлаудан тыс көрінеді.

Төмен деңгей – өнердің және көркем шығармашылықтың әр түріне қызығушылықтың болмауымен немесе нашар білінуімен сипатталады.

Толық жазылмаған тезис (аяқталмаған ұсыныс)

Әдістің мақсаты – эстетикалық мәдениет ұғымына жалпы көзқарасты анықтау.

Әдіс эстетикалық мәдениетке қатысты жалпы ұстанымдарды анықтайды. Оқушыларға келесі тезистерді аяқтау ұсынылады:

1. Жаксы өмірдегеніміз...

2. Мен өзімді жаксы сезінемін, егер...

3. Маған жаксы, егер айналамда...

4. Маған... қарау ұнайды.

5. Мен... барғанды ұнатамын.

6. Бейнелеу өнері сабағы маған ұнайды...

7. Менің жұмысым... болғанда ұнайды.

8. Мен... әдемілікті, сұлулықты көремін.

Жоғары деңгей – эстетикалық қызметке деген айқын ықылас, оң көзқарас, эстетикалық пәндерге, объектілер мен қоршаған ортаның құбылыстарына деген қызығушылық.

Орта деңгей – эстетикалық қызметке деген ықылас, оң көзқарас. Эстетикалық пәндерге, объектілерге және қоршаған болмыстың құбылыстарына деген қызығушылық жеткіліксіз.

Төмен деңгей – сипаттамалар пәндік деңгейде [5].

Тәжірибе нәтижесі

Тәжірибе екі кезеңнен тұрды: бақылау және тәжірибе жүргізілгеннен кейін.

Ә.Қастеевтің шығармашылығымен таныстыруға дейінгі бақылау кезеңінде алынған нәтижелер анықталып, белгілі болғаннан соң Ә.Қастеевтің шығармаларымен таныстыру және түсіндіру жұмыстарымен қатар, оқушылардың эстетикалық талғамын қалыптастыруға бағытталған іс-шаралар өткізілді.

Тәжірибе барысында оқушылардан қайтадан портреттегі тұлғалардың ойлары мен көңіл-күйлеріне қатысты сауалнамалар қойылып, қайта тестілеу жұмыстары жүргізілді.

Оқушылардың жалпы эстетикалық талғамының деңгейін анықтау үшін жүргізілген әдістердің нәтижелерінің ор-

таша балы анықталып отырды.

Төменде көрсетілген 1-кестеге сәйкес, жүргізілген әдістің нәтижесі бойынша 8 А және 8 Б сынып оқушыларының эстетикалық талғамының деңгейі бақылау барысына қарағанда тәжірибеден кейін әлдеқайда жоғарылағанын көрсетеді (1-кесте).

Төменде берілген диаграммада бақылау және тәжірибе барысында анықталған оқушылардың эстетикалық талғамының жалпы деңгейі салыстырмалы түрде көрсетілген (Сурет-6).

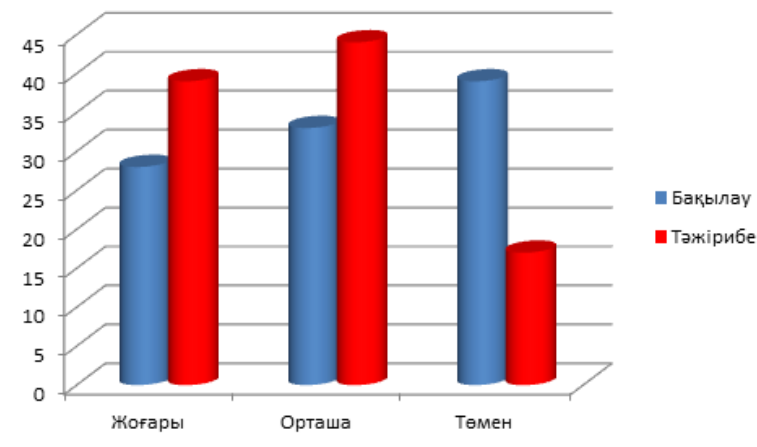
Эстетикалық талғам тұлғаның эмоционалдық қорын және сезімдік деңгейін байытуға ықпал етеді. Ол танымдық белсенділікті арттырады, қоршаған ортаның адамгершілік жағын тануға ықпал етеді және тіпті баланың физикалық дамуына оң әсерін тигізеді.

Оқушылардың эстетикалық талғамын 2 топқа бөлуге болады: бірінші топқа балалардың эстетикалық талғамын қалыптастыруға және қоршаған ортаға қарым-қатынасқа бағытталғаны жатады. Қоршаған ортада: табиғатта, өнерде, қылықтар мен адамдардың сұлулығын сезіну және көру қабілеті дамиды. Көркем талғам мен талғамға деген қажеттілік тәрбиеленеді, қалыптасады.

Екінші топ әртүрлі өнерде көркемдік шеберлікті қалыптастырады: балалар сурет салуға және мүсіндеуге, құрастыруға және әртүрлі ұсақ-түйектер жасауға, ән айтуға және билеуге үйренеді, өзінің сөздік шығармашылығын дамытады. Екі топ та іске асыру процесінде тығыз өзара

1-кесте – Бейнелеудегі көркемдік-экспрессивті тест әдісінің нәтижесі

Сынып	Оқушылар саны	Деңгей көрсеткіші %					
		Жоғары		Орташа		Төмен	
		Б	Т	Б	Т	Б	Т
8 А сынып	30	28	39	33	44	39	17
8 Б сынып	32	25	35	38	49	37	16

6-сурет – Оқушылардың эстетикалық талғамының жалпы деңгейінің бақылау және тәжірибелік кезеңдерінің салыстырмалы көрсеткіштері.

іс-қимыл жасалған жағдайда ғана оң нәтиже береді. Мектеп оқушыларының мұражайлар мен театрларға баруы, әдеби кездесулер мен музыкалық кештер, балалар конкурстары мен викториналар. Оқушылардың суретшілермен, жазушылармен, актерлермен немесе әншілермен кездесуін ұйымдастыруға, сондай-ақ әдеби талқылауларды өткізуге болады.

Қорытынды

Қорыта келгенде, эстетикалық талғамды қалыптастыру оқушылардың сурет, бейнелеу өнеріне деген қызығушылығын ояту, эстетикалық талғамын жоғарылату болып табылады.

Дұрыс ұйымдастырылған, оқушыға бағытталған сабақ әр оқушыға шынайы қызығушылықпен үн қосады. Эмоциялық бай материал баланың жанында терең із қалдырады, ол болашақта эстетикалық талғамның, идеалдың, қарым-қатынастың, рухани қалыптасуының негізі болады. Эстетикалық дамумен адамның рухани дамуы да қатар жүреді. Бүгінгі баланың эмоционалдық қабылдауы, ертең өнерге және өмірге деген саналы көзқарасының қалыптасуына, ішкі жан дүниесінің таза да сұлу болуына ықпал етеді.

ӘДЕБИЕТТЕР

1. Абылхан Кастеев. Альбом / Составитель Б. Барманкулова. – Алма-Ата, 1986.
2. Джилкибаев Э., Петровский А.К. Кастееву за вдохновением // Казахстанская правда. – 2004. – 3 августа. – С.4.
3. Литвинов В. Художественное столетие творчества Кастеева пронизано любовью к земле Казахстана // Литер. – 2004. – 31 июля. – С.5.
4. Шацкая В.Н. Общие вопросы эстетического воспитания в школе. – М.: Просвещение, 2002. – 290 с.
5. Жанбиришиев С.Н. Отандық кескіндеме құралдары арқылы оқушыларды адамгершілік-эстетикалыққа тәрбиелеу // 13.00.02 шифры бойынша диссертация және автореферат, педагогика ғылымдарының кандидаты. – Тараз, 1999.

REFERENCES

1. Abylkhan Kasteev. Album / Compiled by B. Barmankulov. – Alma-Ata, 1986.

2. Dzhilkibaev E., Petrovsky A.K. Kašteyev for inspiration // *Kazakhstanskaya Pravda*. – 2004. – 3 august. – P.4.

3. Litvinov V. The art century of Kašteyev's work is permeated with love for the land of Kazakhstan // *Liter*. – 2004. – 31 july. – P.5.

4. Shatskaya V.N. General issues of aesthetic education in school. – M.: Education, 2002. – 290 p.

5. Zhanbirshiev S.N. Moral and aesthetic education of students through domestic painting // *Dissertation and abstract on the code 13.00.02, Candidate of Pedagogical Sciences*. – Taraz, 1999.

КАСЫМОВА Р.С., СУЛЕЙМЕН М.М. ФОРМИРОВАНИЕ ЭСТЕТИЧЕСКОГО ВКУСА УЧАЩИХСЯ ЧЕРЕЗ ТВОРЧЕСТВО А. КАСТЕЕВА

Показать ценность творчества А. Кастеева в формировании эстетического восприятия учащихся. Рассматривается важность воспитательной роли произведений А. Кастеева в формировании эстетического восприятия. Абылхан Кастеев – первый казахский профессиональный художник. Работы художника можно читать как «художественный текст» о этнографии народа. А сам художник вызывает широкий интерес как носитель традиционной культуры, так и этнограф, умеющий работать с первыми материалами в условиях полевых работ. Рассматриваются основные цели образования и эстетического воспитания: развитие навыков восприятия и оценки личностного роста, эстетических моментов творчества, эстетических взглядов, проблемы формирования творческих навыков в сфере искусства. Формирование эстетического восприятия учащихся одна из сложных педагогических задач. В нынешних школах во время формирования гармонично развитой личности целью воспитания и обучения является профессионализация: открываются классы с профильным обучением, с обучением на трех языках, последние психолого-педагогические исследования доказывают актуальность интеграции дисциплин эстетического цикла. Результаты исследования показывают высокое эстетическое восприятие старшеклассников и их интерес к скульптурированию, рисованию, процессу создания образа, дизайну.

Ключевые слова: изобразительное искусство, эстетическое воспитание, живопись, эстетическое восприятие, творчество, красота.

KASSYMOVA R.S., SULEIMEN M.M. THE FORMATION OF AESTHETIC TASTE IN STUDENTS THROUGH THE WORKS OF A. KASTEEV

The purpose of this article is to show the value of A. Kašteev's creative works in shaping the aesthetic perception of students. The authors discuss the importance of the educational role of Kašteev's works in the formation of aesthetic perception. Abylkhan Kašteev was the first professional artist in Kazakhstan. His works can be read as a "literary text" on national ethnography. The artist himself attracts much attention both as a carrier of the traditional culture and as an ethnographer who knows how to process the raw materials in the field. The article reviews the main goals of education and aesthetic education: the development of perceptual skills and the assessment of personal growth, the aesthetic moments of creative work, the aesthetic views, the problem of the formation of creative skills in the field of art. The formation of the aesthetic perception of students is a problematic pedagogical task. Modern schools focus on professional development in the formation of a harmoniously developed personality: they open classes with specialized training, with training in three languages. Recent psycho-pedagogical studies prove the relevance of integrating the disciplines of the aesthetic cycle. The studies show the high aesthetic perception of senior school students and their interest in sculpting, drawing, creating an image, and design.

Keywords: visual art, aesthetic education, pictorial art, aesthetic perception, creative work, beauty.

УДК 392.1

Д.В. ЛЕПЕШЕВ, О.И. НАКАТКОВА

Кокшетауский университет имени А. Мырзахметова

**СОВРЕМЕННЫЕ ПРОБЛЕМЫ ИССЛЕДОВАНИЯ СЕМЕЙНЫХ
ЦЕННОСТЕЙ, НАЦИОНАЛЬНЫХ ТРАДИЦИЙ В СОВРЕМЕННОЙ
КАЗАХСТАНСКОЙ СЕМЬЕ***(продолжение: 2. Практическая часть)*

Статья посвящена итогам исследования семейных ценностей, национальных традиций в современной казахстанской семье. Исследование проведено впервые с 2005 года в рамках государственного гранта НАО «Центр поддержки гражданских инициатив» при поддержке Министерства информации и общественного развития Республики Казахстан Общественного фонда «Бақытты бала», членами рабочей группы Национальной академии образования им. И.Алтынсарина Министерства образования и науки Республики Казахстан в рамках научной темы исследования: «Разработка единой республиканской методики семейного воспитания с учетом национальных традиций и менталитета народа». В данном исследовании приняли участие учащиеся общеобразовательных школ, педагоги и родители.

Следует отметить, что предложенная авторская педагогическая позиция по проблемам семейного воспитания, отраженная в статье, актуальна не только для нашей страны, так как глобализационные процессы затронули данную проблематику не только на постсоветском пространстве, но и многих стран мира.

Авторы статьи представляют итоги и выводы по результатам проведенного исследования для рассмотрения и использования в практике научных исследований научно-педагогической общественностью.

Ключевые слова: семейное воспитание, семейные ценности, семейные традиции, социализация, современная казахстанская семья.

Введение

Семья является источником и опосредующим звеном передачи ребенку социально-исторического опыта и, прежде всего, опыта эмоциональных и деловых взаимоотношений между людьми. Учитывая это, можно с полным правом считать, что семья была, есть и будет важнейшим институтом воспитания, социализации ребенка.

Основная часть

Исторические и литературные свидетельства, примеры, хранящиеся в семейных преданиях, убеждают, что традиции — образец духовного и сердечного богатства семьи.

Поэтому важно было выяснить мнение респондентов по вопросу «Какие семейные традиции характерны для вашей семьи?».

Респонденты смогли уловить смысл, отвечая на вопрос, и отметили, что в их семьях есть традиции празднования государственных и народных праздников — 48%; ужина в кругу семьи — 12%; выезда на природу — 10%; совместного просмотра TV — 3%; не знаю — 27%.

Представленные данные вызывают тревогу в связи с тем, что 27% участников опроса не имеют социального опыта и не могут определиться с формами семейных традиций в семье.

Особую значимость в контексте исследования мы придаем пониманию молодым поколением национальных традиций. Модернизация образования направлена на поиск новых подходов к проблеме организации воспитательной работы на основе региональных и национальных традиций.

На вопрос исследователей: «Чтят ли в Вашей семье национальные традиции и какие?» респонденты представили широкий спектр многообразия национальных культурных обрядов. Исследователи отмечают, что по опросу школьников, участие в основном имеет в следующих направлениях: дни рождения, свадьбы, рождение детей, крестины, «первый зубик», новогодние гулянья, похороны близких, проводы невесты и сватовство, Наурыз, Пасха, Масленица, Курбан Айт (Айттык) и т.д.

Понятие «национальное» охватывает различные стороны жизнедеятельности нации. Следовательно, наиболее важные стороны его могут быть выражены в понятиях «национальный язык», «национальная культура», «национальное искусство», «национальная психология», «национальные интересы», «национальное чувство», «национальная политика», «национальная традиция» и т.д. В плане социально-философского освещения «национальное» можно определить как материальную и духовную ценность ряда поколений людей.

Респонденты, отвечая на вопрос «Самая любимая национальная традиция и почему?», были искренни и отметили: много гостей, много подарков и добрых слов, видим бабушек и дедушек, баурсаки (блины) едим, много смеемся всей семьей, вместе сидим за одним столом и поем старые песни (имеется ввиду и народные песни, и песни старшего поколения).

Также в анкетировании приняли участие педагогические работники, общее участие было представлено 503 респондентами. В том числе: 132 (26,2%) мужчины и 371 (73,8%) женщина. Педагогическая общественность была представлена 72% городских и 28% из сельской местности участниками.

Сегодня связь школы и семьи не должна иметь только одно направление, как в прежние времена, когда инициативу указывала школа, приказывая родителям и ученикам. Учитель должен глубоко по-

нимать содержание и методы семейного воспитания, чтобы сотрудничать с родителями своих воспитанников на различных уровнях.

Группа исследователей предложила участникам опроса перечислить методы семейного воспитания и наиболее эффективные приемы.

В ходе обработки полученных результатов респондентов отмечаем, что охват участников из представителей творческих групп, методических служб. составил: 32 мужчины (15,4%) и 176 женщин (84,6%). При обработке полученных результатов – 72% опрошенных не смогли грамотно отличить методы работы от приемов.

Более критическая ситуация по итогам обработки анкет сложилась у заместителей директоров по воспитательной работе и классных руководителей – были выявлены весьма слабые теоретические знания. В опросе приняло участие 295 респондентов, в том числе: 100 мужчин (33,9 %) и 195 женщин (66,1%).

Опрашиваемые не смогли классифицировать методы семейного воспитания в соответствии с современными педагогическими воззрениями – 87% опрошенных. Более 81% опрошенных не смогли дать понятие приемам.

Исходя из выше представленных результатов, считаем необходимым обратить внимание на данный факт. Так как незнание данных терминов и их применение в воспитательном процессе имеет отрицательную динамику и застой в планировании деятельности организаций образования по семейному воспитанию.

В условиях стремительных перемен, происходящих в последние годы в нашем образовании, закономерно ставится задача развития профессиональных компетентностей, в ряду которых индивидуальное саморазвитие и самобразование на одном из приоритетных мест. Во-первых, здесь важно учитывать, что педагог, работая в системе «человек – человек», сам является мощным «рабочим инструментом». От его личностного роста зависят

достижения ученика. И, во-вторых, кардинальное обновление учебных программ, учебников, педагогических технологий, методик педагогической диагностики ставит учителя в ситуацию выбора. Ситуация выбора предполагает знание и понимание палитры выбора. Этого можно достичь путем самообразования.

На вопрос: «Каким образом те или иные традиции могут закрепиться в семье учащегося? Какие есть возможности есть для этого у школы?».

Результаты обработки анкет показали, что представители творческих групп, методических служб 67% слабо владеют знаниями современных отечественных воспитательных технологий, не смогли их грамотно сформулировать. У 33% респондентов ответ на данный вопрос вызвал затруднение.

По итогам обработки анкет заместителей директоров по воспитательной работе и классных руководителей по данному вопросу также определились пробелы у 78% опрошенных, затруднились в ответах на вопрос 17% и не смогли ответить более 5%.

Личность педагога всегда рассматривалась в образовании как один из ведущих факторов, обеспечивающих его качество. От того, как он учитывает требования в профессиональной сфере, в целом в обществе, социально-экономической жизни страны, создаются условия для реализации воспитательных задач на основе национальных традиций, включая семейное воспитание.

На вопрос: «Считаете ли Вы необходимым, закрепление национальных традиций в современной семье?» имеется следующая динамика в ответах.

По мнению участников опроса, (см. Рисунок 1), многие традиции могут закрепляться в семье учащегося, а также через возможности в условиях современной школы. Родители и педагоги единодушны во мнении, что если семья - основной носитель ценностей и их транслятор, то в школе проводятся мероприятия по их за-

креплению и приобщению к ним в сравнении с национальными традициями народов Казахстана.

Участники опроса считают, что в связи с глобализацией и рисками, вызовами времени есть необходимость приобщать детей и подростков к истокам народной культуры. Данные мероприятия крайне необходимы для самосохранения этнической принадлежности, привития межкультурной толерантности и сохранения самоидентификации нации и ее самоидентичности.

Педагогические работники и родители готовы активно участвовать в развитии и пропаганде методов семейного воспитания с учетом национальных традиций и менталитета народов, проживающих на территории Республики Казахстан.

Современную молодежь зачастую обвиняют в бездуховности, безнравственности, безверии. В нашем государстве статус молодежи определен как конкурентоспособного ресурса социального, интеллектуального и духовного развития общества в XXI веке. Способом решения проблем духовно-нравственного воспитания молодежи, возрождения нравственных идеалов и духовности являются гуманистические возможности традиционной культуры, национальной ментальности.

Заместители директоров по воспитательной работе, классные руководители и вожатые на вопрос группы исследователей: «Считаете ли Вы национальные и семейные традиции средством духовно-нравственного совершенствования учащихся?» отметили «Да» – 86%, «Нет» – 8% и 6% затруднились ответить (см. Рисунок 2).

В ежегодных Посланиях Н.А. Назарбаева нашли отражение социальные запросы государства на воспитание человека образованного, нравственного, предприимчивого, готового самостоятельно принимать решения в ситуации выбора, способного к сотрудничеству и межкультурному взаимодействию, обладающего чувством ответственности за судьбу страны. «Рухани

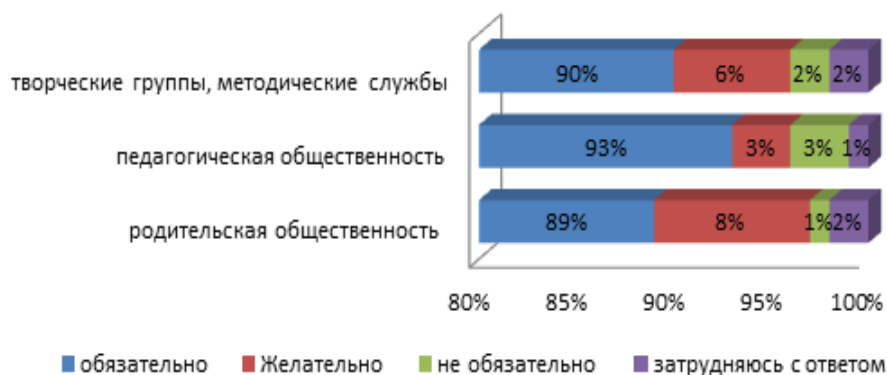

Рисунок 1 – Мнения родителей и педагогических работников по закреплению национальных традиций в современной семье

жанғыру» – нацеливает учителя на работу по сохранению исторического наследия, осознанию целостности, идентичности Казахстана.

На вопрос «Что нужно делать для улучшения работы по воспитанию обучающихся на идеях национального проекта «Рухани Жанғыру»? мнения респондентов разделились. Так 42% считают, что необходимо соблюдать народные тради-

ции, 23% – учителю необходимо лучше знать этнокультурные традиции воспитания, 18% – считают, что необходимо разработать комплекс мероприятий в новом содержании, который бы способствовал инициативе родителей и детей принимать активное участие в воспитательном процессе по сохранению семейных ценностей, 17% – проводить встречи, беседы с людьми старшего поколения.

Рисунок 2 – Мнения педагогических работников о национальных и семейных традициях средствами духовно-нравственного совершенствования учащихся

В исследовании важно было обратить внимание на проблему реализации этнокультурного воспитания, которое обладает огромным педагогическим потенциалом в формировании у детей таких

качеств как этническая идентичность, толерантность, культура межнационального общения, Этнокультурная воспитательная среда формирует в процессе воспитания понимание духовных ценностей

других народов через ценностную систему своего народа, а также обеспечивает, с одной стороны, взаимодействие между детьми с разными культурными традициями, с другой – сохранение культурной идентичности собственного народа.

На вопрос: «На Ваш взгляд, важна ли в школе этнокультурная воспитательная

среда для формирования трансляции этнокультурных ценностей?» респонденты выразили мнение, что такая среда необходима – 48%, 31 % высказали сомнение в необходимости создания такой специальной среды, так как педагогический процесс должен быть единым и 21% – затруднились с ответом (см. Рисунок 3).

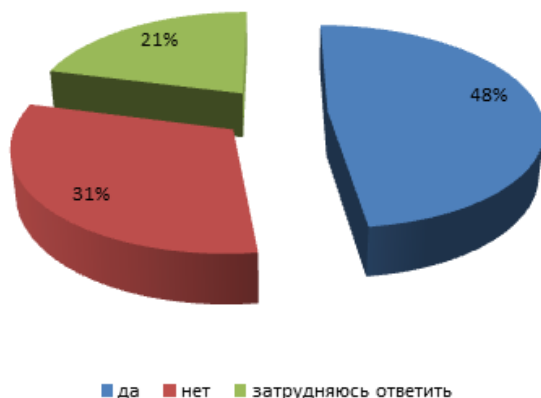

Рисунок 3 – Ответ респондентов на вопрос «Важна ли в школе этнокультурная воспитательная среда для формирования трансляции этнокультурных ценностей?»

На вопрос о перечислении наиболее эффективных современных форм, методов и технологий, направленных на внедрение духовных ценностей своего народа через национальный проект «Рухани Жагыру», педагоги отметили: 32% – классные часы, 27% – общешкольные мероприятия, и 41 % не смогли ответить на вопрос.

Педагогические работники затруднились классифицировать этнокультурные традиции, которые способствуют консолидации семьи. Так по итогам опроса, 21% опрошенных считают, что Казахстан – это страна многонациональная и если выделять одну нацию, то это будет плохо сказываться на межнациональном воспитании учащихся; 37% считают, что педагоги в своей воспитательной работе должны привлекать родителей учащихся к проведению мероприятий (без указания традиций) и 42% затруднились ответить на вопрос.

Семья – основа всех основ. Можно быть профессионально востребованным человеком, но если нет надёжного тыла – дружной семьи, человек, можно сказать, не состоялся в жизни. Формирование понятий семейных ценностей, традиций важно для учителя, в первую очередь, потому что он стоит у истоков воспитания личности. И, конечно, любой учитель – это чей-то сын, дочь, родитель для собственных детей. И чем семья учителя богаче положительными традициями, тем больше вероятности передать опыт поколений своим воспитанникам.

На вопрос: «Какую роль играют в Вашей семье этнокультурные традиции?» респонденты отметили, что 38% – положительную, 43% – никакой роли не играют, 19% затруднились с ответом (см. Рисунок 4).

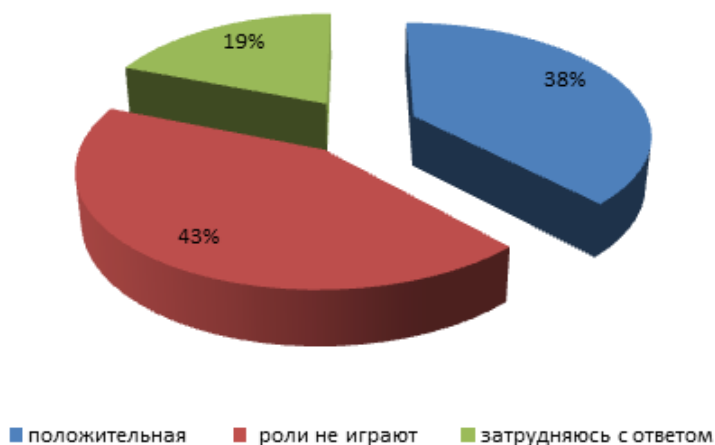

Рисунок 4 – Ответ респондентов на вопрос о роли этнокультурной среды в современной семье

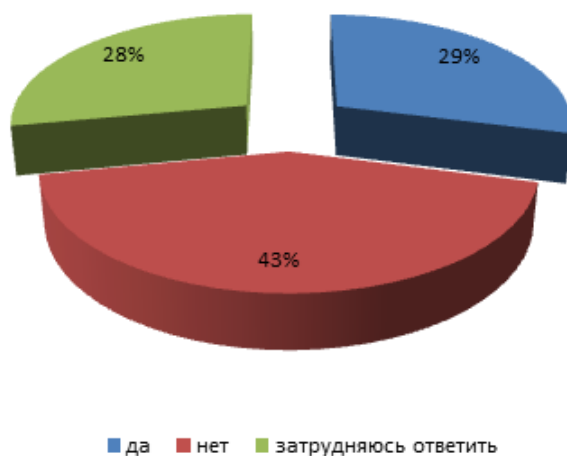

Рисунок 5 – Мнение респондентов по использованию родителями национальных идеалов в деле совершенствования семейного воспитания

На вопрос: «Если бы Вы оказались в другой стране, то каким традициям и обычаям следовали бы?» респонденты считают, что если бы они оказались и жили в другой стране, то они бы следовали обычаям и ценностям народа той страны, где жили бы 41%, и тем и другим – 27%, своего народа – 21%, затруднились ответить 11%.

Среди участников опроса родителей (родительские комитеты, попечительские советы), активное участие приняли 721

родитель – общественник, в том числе: 238 (33%) – мужчин и 483 (67%) женщины. Родительская общественность представляла город 74% и 26% сельской местности.

На вопрос исследователей: «Считаете ли Вы, что национальные идеалы, традиции, обычаи, обряды, менталитет народа могут быть использованы родителями в деле совершенствования семейного воспитания, а педагогам организаций образования в педагогическом просвещении ро-

дителей, в организации воспитательного процесса?» получены следующие результаты: 28% – затруднились ответить, 43% – считают, что «Нет» и 29% считают, что «Да» (см. Рисунок 5).

На вопрос: «На Ваш взгляд, влияют ли Интернет, популярные сайты и компьютерные игры, фильмы, мода, клипы прямо или косвенно на непонимание детьми своеобразия и этнокультурных ценностей своего народа?» считают, что «Нет» – 32%, затруднились с ответом – 41% и считают, что «Да» – 27%.

По мнению респондентов – родителей на вопрос: «Что нужно делать современной казахстанской семье, чтобы сохранить и развить этнокультурные традиции?» ответы следующие: 47% «родителям самим надо лучше знать свои этнокультурные традиции воспитания», 32% – «читать и соблюдать народные традиции» и 21% опрошенных считают «читать людей старшего поколения, как носителей традиций».

На открытый вопрос исследовательской группы по реализации национального проекта «Рухани Жангыру» по возрождению этнокультурных традиций семейного воспитания от родительских комитетов респонденты отметили, что могли бы внести вклад в данном направлении, но им необходимо согласование плана действий со школой по выбору форм мероприятий, в которых они могли бы участвовать. Также респонденты считают, что «сидячие в классах мероприятия» им самим не интересны, нужны массовые театрализованные действия, массовые совместные образовательные выезды по историческим местам.

На вопрос представителям творческих групп, методических служб: «Вы готовы участвовать в мероприятиях, направленных на развитие методов семейного воспитания с учетом национальных традиций и менталитета народа?» респонденты ответили, что «Да» – 78%, и 22% затруднились с ответом.

Вопрос для творческих групп и методических служб: «Необходимо ли на Ваш

взгляд приобщать детей к истокам одной культуры?» показал при обработке следующее мнение: 48% считают обязательным, но 41% затруднился с ответом, 6% – желательно и 5% – не обязательно.

Вопрос: «Какую роль играют в Вашей семье этнокультурные традиции?» респондентами отмечен – 41% – положительную, 40% – никакой роли не играют, 19% затруднились с ответом.

По ответам на данный вопрос среди педагогов и родителей разница в ответах составила 1%.

На вопрос: «Если бы Вы оказались в другой стране, то каким традициям и обычаям следовали бы?» респонденты этой группы считают, что если бы они оказались и жили в другой стране, то следовали бы обычаям и ценностям народа той страны, где жили бы 39%, и тем и другим – 31%, своего народа – 30%, затруднились ответить 11%.

По ответам на данный вопрос среди педагогов и родителей разница в ответах составила 3%.

Выводы

В жизни каждого человека семья занимает особое место, так как именно здесь с первых лет жизни ребенок усваивает социальные нормы, нормы человеческих взаимоотношений, общепринятые в семье ценностные мировоззренческие установки, тем самым, формируя свою определенную позицию в системе межличностных взаимодействий с окружающими.

Проведенное исследование показало ряд проблем в формировании семейного воспитания у подрастающего поколения казахстанцев с учетом современных угроз и вызовов времени:

– сегодня казахстанская семья ориентирована на глобальные проблемы (финансовые угрозы, социальные потрясения, социальные конфликты), что не способствует вниманию развития ребенка в семье;

– уделяется малое количество времени для общения родителей с детьми и старшим поколением родственников (бабушки, дедушки);

- недостаточно уделяется внимание сохранению и самоидентификации родовых (национальных) ценностей через приятие культуры, ценностей семьи;

- родители мало времени уделяют общению с детьми в неформальной обстановке (прогулки на природе, походы в театр, выставки, концерты и т.д.);

- в системе образования образовался вакуум «семьи» и ее роли в процессе взаимодействия с педагогическим сообществом по проблемам семейного воспитания.

Необходимо обратить внимание на ряд таких мер по семейному воспитанию в организациях образования как:

- поддержка активных родителей через публичное награждение и чествование (на предприятиях вручать благодарственные письма представителям педагогической общественности, размещать фото на сайтах организаций образования и статьи в СМИ);

- привлечение и повышение роли Отца семьи через участие отцов в общешкольных мероприятиях (членами жюри, активными участниками) с оповещением руководства по месту их работы и благодарностью, что руководитель имеет такого работника – отца, а активному отцу вручать благодарственные письма, похвальные грамоты публично при сотрудниках его места работы, создавая положи-

тельный образ в обществе и окружении отца – главы семейства;

- создание «Совета отцов» и «Совета матерей» в организациях образования для привлечения к работе с детьми с угрозой девиантного поведения;

- изыскание спонсорской помощи для открытия при организациях образования кружков для мальчиков (девочек) из неполных семей по привитию семейных ценностей и социальной роли мужчины и женщины в семье (обучение практическим навыкам домоводства), где занятия вели бы папы или дедушки/мамы и бабушки из классов, а обучались в кружках их дети;

- активизация работы клуба «Школа молодой семьи» при всех организациях образования, активное использование всех возможных коммуникативных форм образования среди родителей (сайты, блог и т.д.);

- регулярное проведение «Дня открытых дверей» для родителей (индивидуальные консультации со специалистами, классными руководителями, совместные мероприятия с учащимися и родителями и т.д.);

- возобновление культурных походов всем классом с участием родителей в театры, на просмотры фильмов с дальнейшим их обсуждением, выезды на природу, посещение выставок и т.д.

ЛЕПЕШЕВ Д.В., НАКАТКОВА О.И. ҚАЗІРГІ ҚАЗАҚСТАН ОТБАСЫНДАҒЫ ОТБАСЫНЫҢ ҚҰНДЫЛЫҚТАРЫН, ҰЛТТЫҚ ДӘСТҮРЛЕРІН ЗЕРТТЕУДІҢ ҚАЗІРГІ МӘСЕЛЕЛЕРІ

Мақала қазіргі қазақстандық отбасындағы отбасылық құндылықтарды, ұлттық дәстүрлерді зерттеу нәтижелеріне арналған. Зерттеу 2005 жылдан бастап алғаш рет «Азаматтық бастамаларды қолдау орталығы» ҰАО-ның мемлекеттік гранты бойынша Қазақстан Республикасы Ақпарат және әлеуметтік даму министрлігінің «Бәйтет Бала» қоғамдық қорының, Ұлттық білім академиясының жұмыс тобының мүшелерінің қолдауымен өткізілді. Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігі Ы.Алтынсарин, «Ұлттық дәстүрлер мен халықтың психикасын ескере отырып, отбасылық тәрбиенің бірыңғай республикалық әдістемесін жасау» зерттеуінің ғылыми тақырыбы аясында орта мектеп оқушылары, мұғалімдер мен ата-аналар арасында әлеуметтік зерттеу жүргізілді.

Мақалада көрсетілген отбасылық тәрбие проблемалары туралы ұсынылған автордың педагогикалық ұстанымы біздің еліміз үшін ғана емес, өйткені жаһандану

процестері посткеңестік кеңістікте ғана емес, сонымен қатар әлемнің көптеген елдерінде бұл мәселеге әсер еткенін атап өткен жөн.

Мақала авторлары зерттеу нәтижелері мен тұжырымдарын тәжірибеде, ғылыми-педагогикалық қоғамдастықтың қарауында және қолдану үшін ұсынады.

Кілтті сөздер: отбасылық тәрбие, отбасылық құндылықтар, отбасылық дәстүрлер, әлеуметтену, қазіргі қазақстандық отбасы.

LEPESHEV D.V., NAKATKOVA O.I. MODERN PROBLEMS OF RESEARCH OF FAMILY VALUES, NATIONAL TRADITIONS IN THE MODERN KAZAKHSTAN FAMILY

The article is devoted to the results of a study of family values, national traditions in a modern Kazakhstani family. The study was conducted for the first time since 2005 under the state grant of the NAO "Center for the Support of Civil Initiatives" with the support of the Ministry of Information and Social Development of the Republic of Kazakhstan of the Public Fund "Baityt Bala", members of the working group of the National Academy of Education named after I. Altynsarin of the Ministry of Education and Science of the Republic of Kazakhstan, in the framework of the scientific theme of the study «Development of a unified republican methodology of family education, taking into account national traditions and the mentality of the people», a sociological study was conducted among students of secondary schools, teachers and parents.

It should be noted that the proposed author's pedagogical position on the problems of family education reflected in the article is relevant not only for our country, since globalization processes have affected this issue not only in the post-Soviet space, but also in many countries of the world.

The authors of the article present the results and conclusions of the results of the study for consideration and use in practice, research of the scientific and pedagogical community.

Keywords: family education, family values, family traditions, socialization, modern Kazakhstan family.

ӘОЖ 37.01

Ш.Т. ТАУБАЕВА¹, А.Т. КОНУСОВ², М.С. АУЕСБАЕВ²

¹Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті

²Қазақстан Республикасы Ұлттық Қауіпсіздік Комитеті Шекара қызметі академиясы
**ӘСКЕРИ ҚЫЗМЕТШІЛЕРДІ РУХАНИ-АДАМГЕРШІЛІККЕ ТӘРБИЕЛЕУДІҢ
МӘНІ МЕН МАЗМҰНЫ**

Мақалада әскери қызметшілерді рухани-адамгершілікке тәрбиелеудің мәні мен мазмұны, оны әскери қызметшілердің күнделікті қызметтік және жауынгерлік іс-әрекеттерінде жүзеге асырудың жолдары, әскери қызметшілер мәртебесіне ие болу жолдары мен оған қойылған шектеулері қарастырылған. Сонымен қатар әскери қызметшілерді оқыту, жеке даму шеңберінде рухани-адамгершілік тәрбиесін қамтуы, әскери қызметшінің моральдық тәрбиесінің жеке басының дамуына әсер етуі, рухани-адамгершілік тәрбие үдерісі бағыттарының көрінісі, тәрбие нысаны мен субъектісі және тәрбиелеудің мазмұны көрсетілген. Рухани-адамгершілік тәрбие үдерісі мазмұнының күнделікті әскери қызметтің бірнеше бағыттарында көрініс табуы, үлгі – басшының тәрбиелеудегі теориялық және қолданбалы тұрғыдан бірнеше

авторлар тобының әскери қызметшіні тәрбиелеудің мақсаты, негізгі элементтері, тәрбие беру әрекетінің көзі, тәрбие беру қызметшілерінің алдына қойылған міндеттер, рухани-адамгершілік тәрбиесінің құрылымы және негізгі түрлерімен бірге әскери қызметшілерді рухани-адамгершілікке тәрбиелеу барысында мотивациялау арқылы тәрбиелік жұмыс тәжірибесінде жүзеге асырылатын ынталандыру, жаттығу, мәжбүрлеу және үлгі берудің ерекшелігі қарастырылған.

Кілтті сөздер: *әскери қызметшілер, рухани-адамгершілікке тәрбиелеу, руханилық, офицердің моральдық өзін-өзі жетілдіруі, шекара бөлімшелеріндегі тәрбие жұмысының мазмұны.*

Кіріспе

Әскери қызметшілердің рухани-адамгершілік құндылықтарын қалыптастыру үдерісінің мәні мен мазмұны. Әскери персонал – бұл белгілі бір әлеуметтік маңызды қызметтерді орындайтын және заңдарда қарастырылған мекемелер мен мемлекеттік ұйымдарда міндеттер атқаратын жеке құқықтық субъектілерден тұратын әлеуметтік топ [1]. Он сегіз жас-тан жиырма жеті жасқа дейінгі жас жігіттер әскери қызметке шақырылады. Әскери қызметке қабылдаудың тағы бір шектеуі (жасынан басқа) азаматтардың белгілі талаптарға сәйкестігі болып табылады. Әскери қызметке шақырылған азаматтар медициналық талаптарға сай болуы керек. Бұл шектеулер әскери қызметтің нақты міндеттерімен түсіндірілетін дене және моральдық-психологиялық күйзелістерімен байланысты, көбінесе әскери қызметшілердің және басқалардың өмірі мен денсаулығы тұтқиылды сипатта болуымен түсіндіріледі.

В.Г. Стрекозов, А.В. Кудашкин әскери қызметшілер арасындағы әскери қызметтестіктің басталуы әскери қызметшілердің әртүрлі санаттарына байланысты деп пайымдайды (мысалы, келісім-шарт бойынша әскери қызметке кіретін азаматтар үшін, келісім-шарт күшіне енген күннен бастап, резервте жоқ әскери қызмет – Қазақстан Республикасының әскери нысандағы әскери комиссариатынан әскери қызметке ауыстырылған күні) [1].

И.А. Алехин және басқалар әрбір жауынгердің өзіне жүктелген лауазымына сәйкес қызметтер мен міндеттерді

тәжірибелік іске асыру ауқымы мен лимиттерін анықтайтын белгілі бір міндеттерге ие екендігін көрсетеді. Бұл міндеттер әскери нормативтік актілермен, сондай-ақ басшылық нұсқаулықтармен, тікелей басшылардың жазбаша нұсқауларымен анықталады. Осы міндеттерге сәйкес келетін ресми құқықтар әскери қызметшілердің орындауы үшін тиісті жағдайлар жасауға арналған. Ресми міндеттері мен құқықтары жауынгердің ресми мәртебесін құрайды [2].

Әскери қызметшілердің білімі ежелгі дәуірден бүгінгі күнге дейін қалыптасу мен дамудың күрделі сатыларынан өтті. Ол әскери педагогикалық ой-өрістердің және өткен жылдардағы тәжірибенің, әлемдік әскери-педагогикалық тәжірибенің жетістіктері үшін, әскери мамандарды тәрбиелеудің жаңа ұлттық дәстүрлерін дамыту негізін қалады. Білімнің салтанат құруы тармағында: «Білімді, көзі ашық, көкірегі ояу болуға ұмтылу – біздің қанымызда бар қасиет. Табысты болудың ең іргелі, басты факторы білім екенін әркім терең түсінуі керек. Жастарымыз басымдық беретін межелінің қатарында білім әрдайым бірінші орында тұруы шарт. Себебі, құндылықтар жүйесінде білімді бәрінен биік қоятын ұлт қана табысқа жетеді» деп, Елбасы Н.Назарбаев білім беру мен тәрбие саласына үлкен басымдық берген болатын [3]. Әскери қызметшілерді оқыту әскери қызметпен байланысты барлық тұлғалардың ресми қызметіне басымдық болып табылады. Күрделі әлеуметтік-педагогикалық құбылыс және білім беру үдерісінің негізгі элементтері: білім берудің мақ-

саты, оның пәні мен нысаны, олардың өзара әрекеттестігі, үлгілері, мазмұны, қағидалары, нысандары, әдістері, оқыту әдістері, құралдары, нәтижелерді бағалау және өзін-өзі бағалау [4]. Азаматтарды моральдық тәрбиелеу – Қазақстан Республикасы мемлекеттік саясатының басты міндеттерінің бірі.

Ол адамгершілік құндылықтарға негізделуіне сай Қазақстанның көпұлтты халқының идеологиясы арқылы іске асады. Әскери қызметшілердің моральдық тәрбиесі оның жеке дамуына ықпал етеді. Бұл адамның құндылық саласын дәйекті түрде кеңейту және нығайту, дәстүрлі моральдық нормалар мен мұраттар, өзін-өзі және әріптестеріне, қоғамға және мемлекетке қарым-қатынасына негізделген бағалау мен саналы қабілетін қалыптастыру. Жеке даму шеңберінде адамгершілік тәрбиесі мыналарды қамтиды:

- рухани дамудың, моральдық өзін-өзі жетілдірудің, өзін-өзі бағалаудың, жауапты мінез-құлық мен қабілетін жақсарту;

- кәсіби қызметтің шығармашылық әлеуетін, адамгершілік нормалары негізінде үздіксіз өзін-өзі тәрбиелеу және жалпыға ортақ адамгершілік қатынасы негізінде «жақсы болу үшін» әлеуметтік және кәсіби ұтқырлықты жүзеге асыруға дайындық және қабілетін жетілдіру;

- бостандыққа, ерік-жігер мен салт-дәстүрлерге негізделген моральды нығайту;

- қоғамда қабылданған және қабылданбайтын жақсылық пен зұлымдық идеясына негізделген белгілі бір мінез-құлықтың иесін саналы тұлға ретінде қалыптастыру;

- ар-ожданды адамның моральдық өзіндік сана-сезімі ретінде дамыту, өз моральдық міндеттемелерін қалыптастыру, моральдық өзін-өзі бақылауды жүзеге асыру, өзінен моральдық нормалардың орындалуын талап ету, жеке және басқа адамдардың әрекеттеріне моральдық өзін-өзі бағалау;

- өздерінің моральдық позициясын білдіруге және қорғауға дайындығы және

қабілетін, өз ниеттерін, ойларын және әрекеттерін сыни бағалау;

- моральды таңдау негізінде жасалынған тәуелсіздік және іс-әрекеттер, нәтижеге жету үшін жауапкершілікті алуы, нәтижеге қол жеткізудегі мақсаттылық пен табандылық;

- еңбекқорлық, дұрыс әрекет, өмірге құштарлық, қиындықтарды жеңу қабілеті;

- адам өмірінің құндылығы, өмірге қауіп төндіретін іс-әрекеттерге және әсер етуге төзбеушілік, адамның тәндік және моральдық денсаулығы мен рухани қауіпсіздігі, оларға қарсы әрекет ету мүмкіндігі;

- Отан үшін жеке жауапкершілік сезімін күшейтеу [5].

Рухани-адамгершілік тәрбие үдерісінің мазмұны қызметтің бірнеше бағыттарында көрініс табады:

- ҚР ҰҚК Шекара қызметі (әрі қарай – ҚР ҰҚК ШҚ) қызметшілерінің жоғары адамгершілік мінез-құлықтарын насихаттау;

- моральдық мінез-құлықтың жоғары стандарттарына әскери қызметшілерді ынталандыру;

- жеке өкілеттіктерді сақтау және жеке үлгілі командирлер мен басшыларды талғайындау;

- әскери қызметшілерді кәсіби дамудың жеке траекториясын жүйелі түрде сертификаттау және объективті бағалау;

- ҚР ҰҚК ШҚ дәстүрлері негізінде бастауыш ұжымдарды шоғырландыру [6].

Осылайша, болашақ офицердің жеке басының ең маңызды моральдық нормативтерінің бірі оның абыройы болып табылады, ол жоғары моральдық тұлғаға тән мәнін білдіреді.

Үлгі – басшының тәрбиелеу әдісі. Ол рольдік үлгілерді ұсына отырып, бірінші сигнал жүйесінің деңгейінде жұмыс істейді. Осыған байланысты адамның сезімдері, сана-сезімі және сенімі бар. Имитацияны жүзеге асыру үдерісін үш кезеңге бөлуге болады:

- басқа тұлғаның нақты әрекетінің бағытын тікелей қабылдау;

– үлгі бойынша әрекет ету ынтасын қалыптастыру;

– тәуелсіз және имитациялық әрекеттердің синтезі, мінез-құлқының бейімделу көрінісі;

Оң үлгіге қарап, оған еліктеп, жауынгерлер өздерінің мінез-құлқының дұрыстығына сенімді бола отырып, өздерінің қасиеттерін жақсартады.

Мотивация – басқарудың негізгі қызметінің бірі, ал ынталандыру кәсіби қызметте сыртқы әсер болып табылады. А.Маслоу адамның ішкі қажеттіліктерін қанағаттандыру үшін жұмыс істейтін теорияны ұсынды. Сол жағдайларда, әртүрлі адамдар басым мәндерге байланысты әртүрлі әрекет етеді. Талаптар – бір нәрсеге деген қажеттілік, тапшылық, оларды жоюға ұмтылу және іс-әрекеттерге жол бермеу. Мұқтаждық сезімі белгілі бір мақсатқа қол жеткізуге деген ұмтылыс туындағанда, ол арқылы осы қажеттілікті қанағаттандыруға болады. Мақсатқа жетуге бағытталған мінез-құлық көріністері – саналы қажеттіліктерге жетуді қалайтын күш-жігердің көрінісі. Демек, ынталандыру жүйесі үдерістің субъектісіне жеке тұлғаның деңгейін көтеруге әсер ету үшін қосымша мүмкіндік береді. Демек, ынталандыру жүйесі үдерістің субъектісіне, офицердің жеке және кәсіби өсуін моральдық стандарттар негізінде арттыру, жоғары өмірлік мақсаттарды қалыптастыру, офицердің өзін-өзі дамыту және моральдық өзін-өзі дамытуға ынталандыру, сондай-ақ әлеуметтік-мәдени ортаны дамытуға жағдай жасайтын қосымша мүмкіндік береді [7].

М.Б.Кановская тәрбие берудің маңызды құрылымдық элементі мақсат болып табылады дейді. Мақсат тұтастай тәрбиеге әсер ететіндіктен, оның бағдарлығын анықтайды және барлық қажетті элементтермен тығыз байланысты болады. Мақсат – идея, идеал, құндылықтар, дүниетаным, әскери қызметшілердің жеке тұлғалық үлгілері, әр білім беру әсерінің құрамдас элементтері және оның түпкілікті нәтижесі. Мақсат – тиіс-

ті жеке қасиеттері бар әскери қызметшіден қалаған, жоспарланған тұлға қалыптастыру ретінде түсіндіріледі [8]. Дегенмен әскери ғылым мен тәжірибеде әскери қызметшілерді оқыту мақсатына жету жолында айқын идеологияның болмауына байланысты ортақ түсінік қалыптаспаған.

Теориялық және қолданбалы тұрғыдан И.А. Алехинаның жетекшілігіндегі авторлардың тобы, әскери қызметшіні тәрбиелеудің мақсаты – рухани, моральдық, қызметтік және жауынгерлік қасиеттерге ие жеке тұлғаның толық дамуы дейді. Ғалымдар әскери қызметшілерді тәрбиелеудің басты мақсаты әскери кәсіптік және жоғары моральдық, әртараптандырылған тұлғаның қасиеттерін қалыптастыру және дамыту болып табылады деп санайды. Тәрбиенің мазмұны оның барлық деңгейлерінде қоғамның түрлі салаларында мемлекеттік саясатпен анықталады.

Әскери қызметшілерді тәрбиелеудің негізгі элементтері нысандар мен олардың субъектілері болып табылады. Тәрбие беру нысаны – әскери қызметшілер мен әскери топтардың әртүрлі санаттары. Ғалымдар мен педагогтар тәрбие тақырыбы тәрбие беру әрекетінің көзі болып табылатынын, тәрбие беру ұйымдары, педагогикалық қызметкерлер, қоғамдық бірлестіктер сияқты ұжымдық тәрбие беру ұйымдары болуы мүмкін екендігін анықтады. Жеке тәрбие беру субъектілері – мұғалімдер, ата-аналар, достар, мектептер, университеттер. Тәрбие субъектісі жауынгердің өзі бола алады. Біріншіден, оның өзінің басқаларға әсер етуінің көзі: әріптестер мен басшылар. Екіншіден, оған бағытталған педагогикалық әсерге қатынасы реакция беруге, біреуге қарсылық көрсетуге және басқаларды қабылдауға тәуелді. Үшіншіден, ол өзін-өзі тану, өзін-өзі анықтау, өзін-өзі тану және өзін-өзі реттеу мәселелері бойынша өзінің жеке күш-жігерінің арқасында дамиды [2]. Әскери ғалым-педагогтар білім беру құрылымындағы ең маңызды міндет – еліміздің сенімді қарулы қорғау-

шысын дайындау, өзін-өзі жетілдіруге дайын болу, екі жақты білім беру үдерісіне белсенді қатысуға көмектесу деп санайды.

Тәрбие беру мақсаттарына қол жеткізу тәрбие беру қызметшілерінің алдына қойылған міндеттерді белгілеу арқылы жүзеге асырылады:

- отанын қорғауға даярлықты қалыптастыру, әскери анттың адалдығы, басшылардың бұйрығын сөзсіз орындауға дайын болу;

- әскери қызметтегі мақтаныш сезімін қалыптастыру, жоғары тәртіп және кәсіби дағдыларды жетілдіру үшін жеке жауапкершілік;

- әскери қызметтегі қиындықтарды жеңуді, әскери мамандықты адал дамытуды қалауы;

- басшыларға, әскери серіктестікке және әскери бауырластықтарға құрметпен қарау дағысын қалыптастыруы.

Тәрбие субъектісіне мыналар жатады: мемлекет, жергілікті өзін-өзі басқару органдары, бұқаралық ақпарат құралдары, әскери қызметшілердің отбасы мен туыстары, барлық сатыдағы бастықтар мен командирлер, штабтар, қызметтер, басқа да әскери басқару органдары, тәрбиелік жұмыс органдары, әскери ұжымдар, мәдени ұйымдар [9].

Әскери қызметшілерді рухани-адамгершілікке тәрбиелеудің болашақ офицерлер үшін қалыптастыру үдерісінің мақсаттары мен міндеттерінің ерекшелігі оның қызметтерін анықтайды, оның негізгілері: реттеуші, білім беру, бағалау, когнитивті, дүниетаным, құндылыққа бағдар, гуманизация, мотивациялық, моральдық және коммуникативтік [10].

Реттеуші қызметтің мазмұнын және офицердің басқа офицерлермен қарым-қатынасын өзінің таңдалған моральдық идеясы негізінде анықтайды. Бұл адамның рухани және материалдық әлемінің орталығы болып табылатын және оның қызметіне және шындыққа деген көзқарасына басым әсер ететін офицердің моральдық идеалы. Яғни офицерлердің мінез-құлқын реттейді, оны

моральдық талаптарға сәйкестендіруге мінез-құлық нормаларын, әрекеттерін, субъектілердің қызметін анықтайды және оларға моральдық баға беруге мүмкіндік береді.

Білім беру қызметі офицердің моральдық идеалының өзектілігін жобалауды жүзеге асырады. Бұл функция тек этикалық білім беру жүйесінің ажырамас жүйесі арқылы жүзеге асырылуы мүмкін, оның басты мақсаты – адамгершілік әрекетінде офицерді дамыту. Моральдық ережелердің біршамасы көптеген басқа да ережелерді сақтауды үйретеді, өйткені ол еркін таңдап алынған идеал нормалар мен жоғары құндылықтарға сәйкес әрекет ету қабілетін қалыптастырады. Өзін-өзі тану үшін осындай қабілетімен офицер мінез-құлықтың дұрыс бағытын дамытуға ғана емес, оны үнемі жетілдіруге, яғни өзін-өзі жетілдіруге әрекет етеді. Моральдық білім офицердегі барлық нақты артықшылықтар, оның моральдық идеясының негізінде әрекет етуге қабілетті өзінің негізгі қабілетінен туын-дайды.

Бағалау қызметі офицердің моральдық өзін-өзі жетілдіруінде маңызды рөл атқарады. Офицердің моральдық идеалына сәйкес, ол мұқтаждықпен салыстырылады. Бұл әмбебап және офицердің барлық іс-әрекеттеріне қатысты. Моральдық идеалды бағалау функциясының басты тақырыбы – офицердің ар-ожданы. Ар-ождан – өз ой-пікірін, сезімін, іс-әрекетін жоғары адамгершілік құндылықтар қасиеті арқылы өзін-өзі бағалауы.

Идеологиялық функция адамның өмірлік маңызды сұрақтарының мағынасына жауап беруге арналған моральдық идеалды анықтайды. Бұл үшін әлемдегі адамның орнын анықтау маңызды. Офицердің моральдық идеалында белгілі бір тұжырымдама призмасы арқылы әлемдік көзқарас қалыптасады: әлем жақсы немесе жаман деп, тәртіпсіз немесе хаотик және т.б. Идеологиялық функция арқылы адамгершілік моральдық көзқарастарымен сенімдері бар

офицердің қалыптасуы қамтамасыз етіледі. Мәнді бағдарлау функциясы офицердің моральдық идеалы адам үшін маңызды болып табылатын өлшемдерден тұратындығымен түсіндіріледі. Бұл – өмірдің мағынасы, адамның мақсаты, барлық адамның құндылығы, адамгершілік туралы ойлары. Мәселен, офицердің моральдық идеясы – біздің күнделікті өмірімізді жоғары мағынаға ие етіп, оның идеялық болашағын қалыптастыру.

Ізгілендіру функциясы бізді бүгінгі шектеулерден жоғары көтеріп, адамзаттың даму кезеңін қалыптастырады. Әрбір жеке сот ісін жүргізу моральдық борыштың жалпы міндетіне дейін ол таңдаған моральдық идея арқылы офицерге жүктеледі.

Тәрбие беру функциясы адамгершілік сана-сезімінің маңызды элементін қалыптастырады, көтермелейді, моральдық нормаларды, әдеттерді, әдет-ғұрыптарды, моральдарды, қоғам мойындаған мінез-құлық үлгілерін инсталляциялауға ықпал етеді.

Мотивациялық функция – санат, сенім, моральдық сипаттағы ұстанымдар офицердің ақыл-ойының қалыптасуындағы бағалау факторларының құрамына кіреді. Бұл адамғаморальдық ынталандырудың көмегімен оның мінез-құлқын бағалауға мүмкіндік береді.

Моральдық-коммуникативтік функциясы байланыс үдерісінде офицерлерді қабылдау факторы ретінде, байланысушы тараптардың бірқатар ерекшеліктерін мойындайды және өмірдің құндылықтары мен адамгершілік байланыстар туралы ақпарат берудің нысаны ретінде қызмет етеді.

Үдерістің қызметтерін кешенді жүзеге асыру, жалпы алғанда, ҚР ҰҚК ШҚ офицерін кәсіптік және жоғары адамгершілік тұлға ретінде дамытуды қамтамасыз етеді.

ҚР ҰҚК ШҚ шекара жасағы офицерлерінің моральдық мұраттарын қалыптастырудың негізгі ұстанымдары:

– офицердің кәсіптік қызметіндегі

мұраттарға деген сенімінің қағидасы;

– офицердің моральдық мұраттарға жету қабілетіне деген сенім қағидасы;

– офицерлердің күнделікті кәсіби қызметінің моральдық сілтемелерінің белгілерін түсіндірудің бірлігі қағидасы;

– жоғары басшылықтың басшыларының объективтілігі және т.б.

Сабақтың белсенділігіне әсер ету тікелей немесе жанама болуы мүмкін. Тікелей әсер – мұғалімнің әскермен байланыста жүзеге асырылатын әсері. Аралық (жанама) ықпал педагогикалық даму ортасы арқылы жүзеге асады (үлгі ереже, заңгерлік қатынастар, әскери қызметшілерлердің материалдық және рухани қажеттіліктерін қанағаттандыру және т.б.)

Тәрбие беру үдерісі объективті сипатқа ие және белгілі бір заңдарға сәйкес жүзеге асырылады, өмір бойы қайталанып, тәжірибе жүзінде тексеріледі. Тәрбие беру үдерісіндегі ең маңызды байланыстар мен қарым-қатынастарды терең білу осы құбылыстың мәнін түсіну, оның мазмұнын, ұстанымдарын, формаларын, әдістерін, құралдарын және әдістерін айқындаудың кілті болып табылады. Әдістемелік тұрғыдан алғанда, әскердегі әскери қызметшілерін рухани-адамгершілік тәрбие жөніндегі офицерлерді қалыптастыру үдерісі оның мақсаттары мен міндеттеріне жетудің белгілі бір нысандарымен, әдістерімен жүзеге асырылады. Біздің пікірімізше, олардың ең тиімділері:

1) тәрбие және әлеуметтік-құқықтық (тәрбие және идеологиялық) жұмыстар (бұдан әрі – ТӘҚЖИЖ) – ҚР ҰҚК ШҚ басшылығының мақсатты қызметі, құрылымдық бөлімшелердің басшылары, ассоциациялар, құрылымдар, әскери бөлімшелердің басшылары, ҚР ҰҚК ШҚ Академиясының факультеттерінің басшылары, ТӘҚЖИЖ бөлімшелері және шекара қызметінің қызметшілері идеология саласындағы мемлекеттік саясатты жүзеге асыру үшін тұрақты тәрбие жұмысы, идеологиялық соттау, жоғары

мораль және әлеуметтік қызмет, ішкі және сыртқы саясатының негізгі бағыттарын түсіндіру;

2) ақпараттық-ағартушылық жұмыс – ресми жұмысқа қажетті ақпаратты ұсыну және түсіндіру арқылы әскери қызметшілердің және жергілікті шекара маңындағы жергілікті тұрғындардың мемлекеттік-құқықтық дүниетанымын қалыптастыруға бағытталған мақсатты, үйлесімді іс-әрекеттер жүйесі;

3) әскери-әлеуметтік (әлеуметтік-құқықтық) жұмыс – әскери құрамалардың теріс әлеуметтік көріністерін болдырмау, қызметшілердің құқықтық мәдениетін арттыру, әскери қызметшілерге және олардың отбасы мүшелеріне арналған заңнамада көзделген әлеуметтік қорғау шараларын жүзеге асыру жөніндегі шаралар жүйесі;

4) психологиялық қызмет – әскери қызметшілердің психологиялық сипаттамаларын зерделеуге және олардың кәсіби және психологиялық сапаларын қалыптастыруға, психологиялық тұрақтылыққа және қызметтік-жауынгерлік міндеттерді тиімді орындауға дайындыққа, сондай-ақ әскери топтардағы әлеуметтік-психологиялық үрдістері зерттеуге бағытталған әрекет;

5) әскери тәртіпті және заңның үстемдігін нығайту жөніндегі жұмыс – әскер мен заңның бірлігін нығайтуға, әскери қызметкерлердің өмірі мен денсаулығын сақтауға, қылмыстық және өзге де құқық бұзушылықтарды болдырмауға, әскери тәртіпте жеке тәртіпті нығайтуға бағытталған алдын алу туралы білім беру;

6) мәдени-тынығу жұмысы – әскери қызметшілердің қажетті эстетикалық, моральдық, адамгершілік және психологиялық қасиеттерін қалыптастыру, жедел-жауынгерлік, арнаулы және дене шынықтыру, қызметтік-жауынгерлік және арнайы міндеттерді орындау үшін рухани күштерді жұмылдыру, сондай-ақ бос уақытты өткізу жөніндегі іс-шаралар жүйесі дене күшін қалпына келтіріп, күйзелісті босатып, эстетикалық және

мәдени қажеттіліктерге жауап береді;

7) экстремизмге және терроризмге қарсы тұруға, қызметшілерді деструктивті идеологияның әсерінен қорғау үшін арнайы насихаттау – бұл қоғамда және әскери ортада таратылатын теріс ақпаратқа қарсы тұру үшін ақпараттық-насихаттық-психологиялық шаралар, моральдық-психологиялық персоналдың жай-күйі, сондай-ақ қызметкерлерді деструктивті күштердің (жаудың) мақсатты ақпараттық-психологиялық әсерінен қорғау;

8) Мемлекеттік-құқықтық дайындық – әскери қызметшілердің ұлттық тарих, халықтың салт-дәстүрлері, мемлекеттік және әскери құрылыс мәселелерін, республика заңнамасының ережелерін зерделеуге бағытталған жедел-жауынгерлік, арнаулы және дене шынықтыру жүйесіндегі жоспарлы оқу және тәрбие сабақтары Қазақстанның халықаралық гуманитарлық құқық нормалары, әскери педагогика және психология негіздері, Қазақстан Республикасы Қарулы күштерінің дәстүрлері мен рәсімдері және ҚР ҰҚК ШҚ қызметі;

9) хабардар ету – басшыларды, олардың орынбасарларын, әскери басқару органдарын әскери қызметшілерге Қазақстан Республикасының әлеуметтік-саяси жағдайы, жақын және алыс шет елдерде болып жатқан оқиғалар туралы қазіргі заманғы ақпаратпен қамтамасыз ету жүйесі, сондай-ақ ҚР ҰҚК ШҚ қызметі туралы ақпарат;

10) жеке тәрбие жұмысы – әскери қызметшілердің жеке, әлеуметтік және моральдық-психологиялық сипаттамаларын, сипатын, мүдделерін, ниетін, тілектерін, құндылықтарын, мінез-құлық себептерін зерттеу үшін қауымдастықтардың, құрылымдардың, әскери бөлімдердің және бөлімшелердің лауазымды тұлғаларының жүйелі қызметі, білім берудің тиімді әдістері мен әдістерін таңдап алу және қолдану және оларды әскери қызметтің мүдделеріне әсер етуі, теріс көріністер мен оқиғаларды болдыр-

мау;

11) психологиялық дайындық – жауынгерлік және төтенше жағдайлардағы қызметкердің ұрыс қимылдары мен жауынгерлік жағдайдағы топтауларын қалыптастыратын, іс-әрекеттерін модельдейтін арнайы іс-шаралар кешені, мемлекеттік шекараны қорғаудың негізгі нысандарын іске асыруға ықпал ететін әскери қызметшілердің психологиялық сапасын мақсатты түрде қалыптастыру жолы [5].

Қызмет арқылы тәрбиелік жұмыс тәжірибесінде жүзеге асырылатын ынталандыру, жаттығу, мәжбүрлеу және үлгі беру. Моральдық білім берудің ерекшелігі оны моральдық тұрғыда тек қана ілгерілеті отырып, моральдық ақиқатты үйренуді, моральдық тұрғыдан оқып-үйренуді ғана емес, сонымен бірге моральдық дамуға, білімді адамдардың әсерін тудырады. Моральды қалыптастырудағы шешуші рөл жеке ұстанымымен, әскери ұжымның моральдық-психологиялық ахуалымен, оның өмірлік белсенділігінің бүкіл жолымен жүзеге асырылады. Сонымен бірге моральдық мәжбүрлеу ұжымда, командирде моральдық айыптау ретінде көрінетін адамгершілік тәрбиеде маңызды рөл атқарады.

Әскери білім беруді ұйымдастыру міндетті түрде мыналарды қамтиды:

- білім беру нысанының нақты мазмұны;
- білім беру жағдайын бағалау;
- білім беру мақсаттары мен міндеттерін білім беру саласы арқылы түсіну;
- тәрбие жұмысын жоспарлау;
- білім беру әсерінің болжамды нәтижелерін енгізу;
- білім беру кадрларын іріктеу, орналастыру;
- педагогтарға қызмет көрсету тапсырмаларын орнату;
- білім беру жүйесін басқаруды ұйымдастыру;
- білім беру міндеттерін шешудің оңтайлы әдістерін және нысандарын анықтау;

– жауынгерлік даярлықты, моральдық-психологиялық ахуалды, әскери тәртіпті және әскери қызметкерлерді әлеуметтік-құқықтық қорғауды ұйымдастыру деңгейін ескере отырып, әскери кадрлардың сипаттамаларын және білім беру үдерісінің барысында тәрбиелеу жағдайларын зерделеу;

– бастапқы ата-аналармен қарым-қатынастарды бақылауды және түзетуді ұйымдастыру;

– оң тәжірибе жинақтау;

– білім беру нәтижелерін бағалау.

Білім басқармасы оның оңтайлы жұмыс істеуін қамтамасыз ету және білім берудің қалаған мақсаттарына жетуге бағытталған. Білім берудің маңызды элементі – белгілі бір дәрежеде оның негізі: идеялар, теория, тұжырымдамалар, ғылыми ұсыныстар, көзқарастар, адам өмірінің, қоғамның, мемлекеттің, әскери қызметтің түрлі қырлары туралы фактілер [9].

«Мазмұн» ұғымы әскери білім беру теориясында белгілі бір идеялар мен ережелер жиынтығын белгілеу үшін пайдаланылады, сол себепті сарбаздың жеке тұлғасы дамиды, бұл жағдайда «білім беру түрлері мен бағыттары», терминдері пайдаланылады. Ең бастысы – әскери қызметшілердің рухани-адамгершілік тәрбиесі.

Осы зерттеудің шеңберінде әскери қызметшілердің рухани-адамгершілік тәрбиесі егжей-тегжейлі қарастырылады. И.Ю. Лепешинский, В.В. Глебова, В.Б. Листкова, В.Феререхованың айтуынша, рухани-адамгершілік тәрбие – бұл әскери қызметшілердің рухани-адамгершілік және жеке қасиеттерін қалыптастыру мақсатында әскери қызметшілердің санасына, сезіміне, еркіне әсер ету.

Мазмұны – әскери қызметшілерді мемлекет пен қоғамның кәсіби және моральдық сипатына, моральдық қағидалар мен нормалардың жеке мағынасын қалыптастыру және хабардар ету, теріс іс-әрекеттерге жол бермеу, кәсіби

моральдық сезімдерді қалыптастыру (мысалы, жауапкершілік, мақтаныш, ерлік). Әскери ғалымдар, әскери қызметшілердің рухани-адамгершілік тәрбиесінің құрылымы: маңызды құндылықтар жүйесі, мақсаттары, мағынасы, идеялары, қажеттіліктері мен мүдделерін (қоғамның іргелі идеяларын) қамтитын рухани идеал сияқты маңызды элементтерді атап көрсетеді; қоғамдық пікір, моральдық-психологиялық ахуал, ұжымдық (топтық) көңіл-күй, дәстүрлер, қарым-қатынастар, билік органдары және т.б. арқылы моральдық нормалар, көзқарастар, талаптар, топтар, ұжымдар және тұтастай алғанда, қоғамда қалыптасқан психологиядағы жүйе де бар [11].

В.И.Гидаринскийдің айтуынша, рухани-адамгершілік тәрбие – әскери міндеттерін тиімді орындау үшін қажетті рухани-адамгершілік қасиеттерді қалыптастыру үшін сананың рухани бөлігіне, моральдық сезімге және әскери қызметкерлердің ерік-жігеріне мақсатты әсер ету [12].

Әскери қызметшілердің рухани-адамгершілік тәрбиесінің негізгі түрлері:

- әскери қызметшілерді кәсіптік, рухани және адамгершілік сипатына байланысты қоғамның талаптарын білуімен қамтамасыз ету;

- әскери қызметшілерге әскери қызметтің әлеуметтік маңыздылығын түсіндіру;

- әскери қызметшілердің рухани және моральдық өзін-өзі жетілдіруге деген қажеттіліктерін ынталандыру;

- әскери қызметшілердің рухани және моральдық жетілу деңгейіне сәйкес білім беру әсерін пайдалану;

- әскери қызметшілердің рухани және моральдық-маңызды іс-әрекеттерін ұйымдастыру, моральдық қағидаттар мен нормалардың жеке мағынасы қалыптасқан, жүзеге асырылған және тәжірибелі, теріс іс-әрекеттерге жол берілмейді, рухани және адамгершілік сезімдер қалыптасады;

- әскери қызметшілердің жеке қа-

сиеттерін тәрбиелеу мақсатында зерттеу, қоғамдық пікірді және әскери топтардағы рухани сау моральдық-психологиялық ахуалдың ықпалы;

- әскери қызметшілерді тәрбиелеу мүддесінде қоғамдық бірлестіктердің рухани-адамгершілік әлеуетін пайдалану.

Әскери қызметшілердің рухани-адамгершілік тәрбиесін шын мәнінде қалай жүзеге асыруға болады?

Жауынгердің жеке басының рухани-адамгершілік қасиеттері дамудың әртүрлі деңгейіне ие, ол мінез-құлық мәдениетінің ұғымында көрініс табады. Ол мыналарды қамтиды:

- сөйлеу мәдениеті (әңгімелесу, әзіл-оспақ түсіну, қарым-қатынас жағдайында мәнерлі тілдік құралдарды пайдалану, ауызша және жазбаша әдеби тіл нормаларын меңгеру қабілеті);

- қарым-қатынас мәдениеті (адамдарға сенім арту, сыпайылық, отбасымен, достарымен, таныстарымен және бейтаныс адамдармен қарым-қатынаста, қоршаған ортаға байланысты мінез-құлықтарын – үйде немесе қоғамдық орындарда, қарым-қатынас мақсатында және т.б.)

- сыртқы көрініс мәдениеті (жеке гигиенаны сақтау, өз стилін таңдау, қимылдарды басқаруға қабілеті, бет-әлпеті және т.б.);

- отбасылық мәдениет (эстетикалық мінез-құлықты күнделікті өмірдің құбылыстарына үйрету және т.б.) [13].

И.Ф.Васильченконың айтуы бойынша, әскери қызметшілердің рухани-адамгершілік тәрбиесінің мазмұны:

1. Отанға қатысты (патриотизм) – өз еліне, тарихына, әдет-ғұрыптарына, адамдарына, тіліне деген сүйіспеншілік, қажет болған жағдайда оны қорғауға деген ұмтылыс.

2. Қызметке (еңбекқорлыққа) қатысты – шығармашылық қызметтің қажеттілігі мен оның өздері үшін және қоғам үшін артықшылықтарын түсінуі, еңбек дағдыларының болуы және оларды жетілдіру қажеттілігі.

3. Қоғамға қатысты – өз тілектерін

басқа адамдардың қалауымен үйлестіру қабілеті, өз күш-жігерін басқалардың күш-жігерімен үйлестіру, қабілеттілігі мен қорғай білу қабілеті.

4. Өзіне қатысты: өзгелерді құрметтеу кезінде өзін құрметтеу, әлеуметтік борыш, адалдық және шыншылдық, рухани, моральдық тазалық, қарапайымдылықтың жоғары деңгейін білу.

5. Адамгершілік және жоғары филантропия [14].

Әскери ғалымдар тобы әскери қызметшілердің рухани-адамгершілік тәрбиесінің негізгі ерекшеліктерін көрсетеді. Оларға мыналар жатады:

- мемлекеттік мүдделермен, идеологиямен, әскери мамандарды алу ерекшеліктерімен, ұлттық дәстүрлермен және т.б. тікелей және көпжақты байланыс;

- мақсаттар, міндеттер мен мазмұнның ерекшелігі;

- арнайы үдерістің қарқындылығы;

- субъектілер мен нысандары және олардың шешетін тапсырмаларының ерекшелігі;

- білім беру үдерісіндегі қатысушылар арасындағы өзара қарым-қатынастарды арнайы реттеу;

- рухани мұқияттылыққа назар аудару, әскери қызметшілердің адамгершілік-құтқару саласына күш-жігерді

шоғырландыру [15].

Қорытынды

Түйіндей келе, болашақ офицерлердің білімін жетілдіру, рухани-адамгершілік тұрғыда біліммен қоса тәрбие беруді қоғам негізгі орынға қояды. Рухани дүниесі бай, қажеттіліктері мен қызығушылықтары, талғамы, ой-өрісі кең офицерлерді толық қалыптасқан, мінезі тұрақты адам дейміз. Мінездің тұрақтылығы адамның рухани-адамгершілік түсініктерінен туындайды. Ендеше, болашақ офицерлердің рухани-адамгершілік тәрбиесі арқылы толыққанды жетілген азамат тәрбиелеу – қоғамымыздың басты мақсаты. Рухани-адамгершілік тәрбиесінде оқытушылар мен басшылар болашақ офицерлерді тұлға ретінде танып біліп қана қоймай, оның дамуында кешегіні, бүгінгіні, болашақты көре білуі қажет.

Әскери қызметшілерді рухани-адамгершілікке тәрбиелеудің мәні мен мазмұнын ескере отырып, арнайы әскери жоғары оқу орнында тәрбие жұмысы барысында рухани адамгершілікке тәрбиелеу бағытын жүзеге асырудың маңыздылығы рухани байлық негізінде болашақ офицерлерді тәрбиелеп, сол арқылы еліміздің тыныштығын сақтайтын әскери тұлғаны қалыптастыруды дәлелдейді.

ӘДЕБИЕТТЕР

1. Стрекозов В.Г., Кудашкин А.В. Военное право: Учебник. – М.: За права военнослужащих, 2004. – 640 с.

2. Военная педагогика / Под общей редакцией И.А. Алёхина. – М.: Переплёт, 2018. – 414 с.

3. Бейсембаева А.А. Патриоттық тәрбиенің негіздері (Жас ұрпақты отансүйгіштікке тәрбиелеу) // Вестник АПН Казахстана. – Алматы, 2018. – № 2. – 56-60 б.

4. Военная педагогика./Под общей редакцией О.Ю.Ефремова. – СПб.: Питер, 2008. – 640с.

5. Гужва, Е.Г. Воспитание нравственных ценностей у офицеров воинской части: дис. ... канд. пед. наук. – М., 2009.

6. Приказ Заместителя Председателя КНБ – Директора Пограничной службы «Об организации воспитательной и социально-правовой (воспитательной и идеологической) работы в ПС КНБ РК» №656 от 7.12.2017 г.

7. Маслоу А.Х. Мотивация және жеке тұлға. – Мәскеу, 2011.

8. Кановская М.Б. Педагогика: дәрістер. – М., СПб.: AST, Полиграфиздат, Овл, 2010. – 160 б.

9. Әскери педагогика / Б.К. Сақтағановтың жалпы редакциясы. – Алматы: ҚР ҰҚК ӘИ, 2010. – 374 б.

10. Основы духовно-нравственного воспитания школьников: учебное пособие для СПО / С.Г.Чухин, О.Ф.Левичев. – 2-ое изд., перераб. и доп. – М.: Издательство Юрай, 2018. – 113 с.

11. Лепешинский И.Ю., Глебов В.В., Листков В.Б., Терехов В.Ф. Основы военной педагогики: Конспект лекций. – Омск: Омский ГТУ, 2011. – 180 с.

12. Гидаринский В.И. Духовный мир личности советского воина. Проблемы методологии исследования: автореферат дис. ... канд. филос. наук. – М.: ВПА им. В.И. Ленина, 1970. – 21 с.

13. Долинский Н.И. Педагогическая система формирования нравственных качеств будущих офицеров: дис. ... канд. пед. наук. – Саратов: Саратовский ВИ ВВ МВД России, 2007. – 159 с.

14. Васильченко И.Ф. Проблемы научного управления нравственным воспитанием курсантов военных училищ (На материалах военных училищ ПВО): дис. ... канд. филос. наук. – М.: ВПА им. В.И. Ленина, 1987. – 217 с.

15. Андреев В.И. Нравственное воспитание солдат и сержантов в подразделениях частей Сухопутных войск: дис. ... канд. пед. наук. – М.: ВПА им. В.И. Ленина, 1981. – 196 с.

REFERENCES

1. Strekozov V.G., Kudashkin A.V. Military law: Textbook. – Moscow: For the rights of military personnel, 2004. – 640 p.

2. Military pedagogy /Edited by I.A. Alyokhin. – Moscow: Binding, 2018. – 414 p.

3. Beisembayeva A.A. fundamentals of Patriotic education (Patriotic education of the young generation) / Bulletin of the APN of Kazakhstan. – Almaty, 2018. – No. 2. – P. 56–60.

4. Military pedagogy / Under the General editorship of O.Y. Ephraim. – SPb.: Peter, 2008. – 640p.

5. Guzhva E.G. Education of moral values in military officers: thesis of the candidate of pedagogical Sciences. – M., 2009.

6. Order of The Deputy Chairman of the national security Committee – Director of the Border service «On the organization of educational and socio-legal (educational and ideological) work in the PS of the KNB of the Republic of Kazakhstan» № 656 dated December 7, 2017.

7. Maslow A.H. Motivation and personality. – Moscow, 2011.

8. Kanovskaya M.B. Pedagogy: Lectures. – Moscow, SPb.: AST, Poligrafizdat, OVL, 2010. – 160 p.

9. Military pedagogy / General edition of B.K. Saktaganov. – Almaty: VI KNB RK, 2010. – 374 p.

10. Fundamentals of spiritual and moral education of schoolchildren: a textbook for SPO / S.G. Chukhin, O.F. Levichev. – 2nd edition, revised and updated. – Moscow: yuray publishing house, 2018. – 113 p.

11. Lepeshinsky I.Yu., Glebov V.V., Liřtkov V.B., Terekhov V.F. Fundamentals of military pedagogy: Summary of lectures. – Omsk: Omsk state technical University, 2011. – 180 p.

12. Gagarinskiy V.I. Spiritual world of the individual Soviet soldier. Problems of research methodology: abstract of the thesis of the candidate of philosophical Sciences. – Moscow: VPA named after V.I. Lenin, 1970. – 21 p.

13. Dolinsky N.I. Pedagogical system of formation of moral qualities of future officers: thesis of the candidate of pedagogical Sciences. – Saratov: Saratov VI VV of the Ministry of internal Affairs of Russia, 2007. – 159 p.

14. Vasilchenko I.F. Problems of scientific management of moral education of cadets of military schools (on materials of military schools of air defense): thesis of the candidate of philosophical Sciences. – Moscow: VPA im. V.I. Lenin, 1987.– 217 p.

15. Andreev V.I. Moral education of soldiers and sergeants in divisions of Land forces units: thesis of the candidate of pedagogical Sciences. – Moscow: VPA named after V.I. Lenin, 1981. – 196 p.

ТАУБАЕВА Ш.Т., КОНУСОВ А.Т., АУЕСБАЕВ М.С. СУЩНОСТЬ И СОДЕРЖАНИЕ ДУХОВНО-НРАВСТВЕННОГО ВОСПИТАНИЯ ВОЕННОСЛУЖАЩИХ

В статье рассмотрены сущность и содержание духовно-нравственного воспитания военнослужащих, пути их реализации в повседневной служебной и боевой деятельности военнослужащих, пути приобретения статуса военнослужащих и ограничения, установленные на него. Кроме того, показано обучение военнослужащих, обеспечение духовно-нравственного воспитания в рамках личностного развития, влияние морального воспитания военнослужащего на личностное развитие, отражение направлений процесса духовно-нравственного воспитания, форма и субъект воспитания и содержание воспитания. Содержание процесса духовно-нравственного воспитания предполагает отражение в нескольких направлениях повседневной военной деятельности, пример - в теоретическом и прикладном плане воспитания руководителя наряду с основными элементами воспитания военнослужащего группы авторов, основными элементами воспитания, источником воспитательной деятельности, задачами, поставленными перед сотрудниками воспитания, структурой и основными видами духовно-нравственного воспитания, рассматриваются особенности мотивации, тренировок, принуждения и моделирования, осуществляемых в практике воспитательной работы через мотивацию в процессе духовно-нравственного воспитания военнослужащих.

Ключевые слова: духовно-нравственное воспитание военнослужащих, духовность, моральное самосовершенствование офицера, содержание воспитательной работы в пограничных подразделениях.

TAUBAYEVA Sh.T., KONUSSOV A.T., AUYESBAEV M.S. THE ESSENCE AND CONTENT OF SPIRITUAL AND MORAL EDUCATION OF MILITARY PERSONNEL

Annotation. The article considers the essence and content of moral and spiritual education of soldiers, their implementation in everyday service and combat activity of military men, the way of acquisition of the status of the military and the restrictions imposed on him. Also, training soldiers, providing spiritual and moral education within the personal development, the influence of the moral education of the soldier for personal development, reflection directions of the process of spiritually-moral education, form and subject of education and content of education. The content of the process of spiritual and moral education involves reflection in several areas of daily military activity, for example - in theoretical and applied terms of education of the head along with the basic elements of education of a soldier group of authors, the main elements of education source educational activities, the tasks assigned to the staff of the education structure and the main types of spiritually-moral education, discusses the features of motivation, training, coercion, and modeling implemented in practice of educational work through the motivation in the process of spiritually-moral education of servicemen.

Keywords: spiritual and moral education of military personnel, spirituality, moral self-improvement of an officer, the content of educational work in border units.

УДК 378.1

А.А. КАЛЫБЕКОВА¹, Г.М. МУСАХАНОВА¹, Ж.З. ТОРЫБАЕВА²¹Южно-Казахстанский государственный университет имени М.О.Ауезова²Международный казахско-турецкий университет имени Х.А.Ясави**РЕАЛИЗАЦИЯ ПОТЕНЦИАЛА ДИСЦИПЛИНЫ «ИНОСТРАННЫЙ ЯЗЫК»
В СИСТЕМЕ ПАТРИОТИЧЕСКОГО ВОСПИТАНИЯ СТУДЕНТОВ**

В настоящее время изменились требования к системе высшего профессионального образования, поскольку в нашем обществе имеет место тенденция снижения духовного потенциала личности, особенно молодежи.

Стратегическим направлением развития высшего образования становится создание благоприятных условий для формирования высокообразованной личности, развития активной гражданской позиции будущего специалиста, воспитания его патриотических чувств. В государственных и нормативных документах Республики Казахстан отводится особое внимание использованию богатейшего культурного наследия казахского народа, его многовековых воспитательных традиций.

Это определяет необходимость повышения качества воспитательно-образовательного процесса вуза, а также реализации воспитательного потенциала общеузовских дисциплин, в частности иностранного языка в системе профессиональной подготовки будущих специалистов.

По мнению авторов, вышеизложенное требует переосмысления образовательно-воспитательного потенциала иностранного языка и путей его применения. Авторы считают, что реализация данной задачи требует разработки и внедрения методики организации поэтапной системы патриотического воспитания студентов в процессе изучения иностранного языка.

Ключевые слова: воспитание, патриот, студент, вуз, система, дисциплина, иностранный язык, потенциал, реализация.

Введение

В последнее десятилетие исследователи многих отраслей знания констатируют, что имеет место тенденция снижения духовного потенциала личности, особенно молодежи [1–4]. Так, сегодня в сознании молодого поколения превалирует индивидуализм, эгоизм, равнодушие, агрессивность, цинизм, неуважительное отношение к старшему поколению, традициям и этнокультурным ценностям [5–7]. Все это свидетельствует о наличии существенных проблем в воспитании учащейся молодежи, а также о том, что следует уделять особое внимание повышению качества воспитательно-образовательного процесса вуза.

Сегодня важно, чтобы специалист владел иностранными языками, знал историю, культуру и образ жизни и быт

других стран и народов. Но глобализация и информационная насыщенность общества несут с собой культурные и нравственные противоречия.

Личность и профессиональная компетентность специалиста – «совокупный продукт» всех педагогических систем, действующих и взаимодействующих в высшей школе. Каждая из них, выполняя свое специальное назначение, является компонентом целостной системы формирования личности студента как будущего профессионала.

Бесспорно, что иностранный язык, изучаемый студентами независимо от их специализации, играет важную роль в их общекультурном развитии [8–10]. Именно он, обеспечивая основы языковой, философской, социологической, правовой, психологической, политологи-

ческой, исторической, экономической, этнопедагогической подготовки студентов формирует гражданские качества труженика, защитника родины, патриота своей страны [11].

Вместе с тем знание иностранного языка является необходимым условием востребованности и конкурентоспособности выпускников вуза на рынке труда, следовательно, важным условием его социальной защищенности и мобильности. В связи с этим обстоятельством изменилась роль иностранного языка: сегодня из учебной дисциплины он превратился в базовый элемент современной системы вузовского образования, обеспечивающий профессиональную реализацию личности.

Основная часть

Иностранный язык отличается от других учебных дисциплин, преподаваемых в вузе. Во-первых, он не выражает основы какой-либо науки (физики, химии, истории и др.), задачей обучения которых является вооружение студентов знаниями о связях и закономерностях предметов и явлений объективного мира. Во-вторых, владение иностранным языком является, прежде всего, средством для достижения целей других предметов, целей деятельности в целом. В-третьих, получения новой информации из источников на иностранном языке, общения с зарубежными специалистами, обмена профессиональной информацией, повышения своего культурного уровня.

Согласно целям и содержанию обучения иностранному языку, мы делаем вывод, что воспитательный компонент цели является одним из главных аспектов обучения иностранному языку. Большинство отечественных и зарубежных методистов: Е.И. Пассов, С.Ф.Шатилов, Р.В.Рогова, Б.Е.Сахарова, Б.А.Жетписбаева, С.Н.Елчиева, О.В. Ким, прежде всего, говорят о воспитательной специфике обучения иностранному языку как о главной, основной функции иностранного языка.

Преподавание иностранных языков дает преподавателю вуза широкие возможности по воспитанию патриотизма, высоких нравственных качеств личности. Этому способствует коммуникативная направленность дисциплины, ее обращенность к изучению быта, традиций и обычаев и, прежде всего, языка другого народа [12]. Изучение чужой культуры посредством языка становится возможным только на сформированной национально-культурной базе родного языка [13].

В целях наиболее полного использования воспитательной составляющей в обучении иностранному языку необходима корректировка существующей системы обучения, способной оказывать более глубокое влияние на формирование патриотических качеств личности студентов, то есть необходимо расширение, углубление его функций в этом направлении педагогической работы преподавателя вуза.

Исходя из этого, иностранный язык обладает большими воспитательными возможностями, если иностранный язык используется как средство для приобщения студентов к духовной культуре своего народа и других народов и познание действительности путем иноязычного общения, а также как способ самопознания и самовыражения личности в процессе общения [14].

Таким образом, реализация воспитательных задач, в частности задачи патриотического воспитания в процессе изучения иностранного языка, должна осуществляться через содержание учебных текстов, где необходимо не только знакомить студентов со страной изучаемого языка и традициями, обычаями, культурой, историей, литературой, а в сравнении ввести тексты об истории своего народа, его духовной и нравственной культуре, традициях и т.д., например, высказывания великих просветителей о языках, использование библиографии выдающихся деятелей казахского народа, а также материалы по этнокультуре и традициям казахского народа.

В процессе работы в данном направлении мы определили, что реализация модели патриотического воспитания более результативна при соблюдении следующих педагогических требований:

- обеспечение включения студентов в процесс познания ценностей этнокультуры и традиций с учетом их индивидуальных особенностей, интересов, развитие творческих, познавательных способностей студентов на основе этнокультурных традиций;

- формирование готовности, стремления и умения студентов реализовать свои намерения в разных видах деятельности по освоению, усвоению и присвоению ценностей народной культуры;

- обеспечение ориентации воспитательной работы в вузовском педагогическом процессе с учетом национально-региональных и микросоциальных условий, на основе выявления и раскрытия глубокого смысла народных традиций, обычаев, ценностей, пробуждения исторической памяти учащейся молодежи, формирования уважительного отношения к своей родине;

- готовности педагогов вуза к организации патриотического воспитания в процессе преподавания иностранного языка;

- совокупности учебных заданий этнопедагогического характера и оптимального сочетания традиционных и инновационных форм и технологий патриотического воспитания студентов, предусматривающих обобщение и систематизацию их творческой деятельности в данном направлении.

Педагогическое и методическое обеспечение патриотического воспитания студентов на основе этнокультурных традиций казахского народа предполагает разработку комплекса учебных и специальных модулей и программ, методики по организации патриотического воспитания студентов в процессе преподавания иностранного языка, использования всего многообразия аудиторных и внеаудиторных форм работы со студентами вуза.

Деятельность преподавателя вуза по патриотическому воспитанию студентов на основе этнокультурных традиций казахского народа мы разделяем на несколько этапов, которые представляют собой отдельные процессы внутри системы патриотического воспитания студентов, так и действия педагогов вуза по организации данного процесса в ходе преподавания иностранного языка.

Так, первый этап – целеполагание – предполагает постановку целей и задач; отбор способов достижения целей; определение этапов процесса.

Второй этап – проектировочный – перевод цели и содержания патриотического воспитания в конкретные педагогические задачи; отбор содержания, форм, методов и средств патриотического воспитания в их оптимальном сочетании; отбор видов деятельности, адекватных поставленным задачам; планирование системы аудиторной и внеаудиторной работы; планирование системы воспитательных мероприятий и развития воспитательной среды и связей с общественностью.

Третий этап – реализации – предполагает создание условий для развития познавательных процессов, чувств и воли учащейся молодежи, создание положительной мотивации и познавательной направленности на изучение этнокультурных традиций казахов и сравнение с традициями и обычаями народа изучаемого языка; организация совместной творческой деятельности, имеющей своей целью усвоения патриотических знаний, развития патриотических чувств, формирование ценностей и убеждений, практического опыта сравнения, сопоставления; создание ситуаций самообразования и саморазвития с целью патриотически-ориентированного поведения и деятельности; понимание характера переживаний студента, его отношения к тем или иным традициям и обычаям своего народа в современной общественной жизни; выявление ценностей студентов, в том числе к этнокультуре и традициям казахского народа.

Основные этапы технологий патриотического воспитания студентов на основе этнокультурных традиций казахского народа реализуются в процессе учебного занятия. Поскольку воспитательный потенциал иностранного языка требует определения новых подходов к отбору содержания и организации материалов, использования адекватных методов и методических приемов, форм и средств обучения. Отсюда главная задача преподавателя наряду с обеспечением высокого качества знания иностранного языка является реализация воспитательного потенциала этой дисциплины в ракурсе задачи патриотического воспитания студентов.

Рассмотрим технологию диалога культур применительно к учебному занятию английского языка.

Знакомство с культурой страны изучаемого языка происходит путем сравнения и постоянной оценки имевшихся ранее знаний и понятий с вновь полученными, со знаниями и понятиями о своей стране, о себе самих. Этому способствуют задания под рубриками "In your culture" и "All about me". В результате происходит диалог культур.

Хорошо известно, что одним из видов деятельности, имеющих большое воспитательное и образовательное значение для обучающихся, является игра. При этом мы имеем в виду не только игры в прямом смысле слова, но и все виды деятельности, которые в народной традиции имеют характер игры (обряды, праздники, и др.). Народный праздник является именно такой большой яркой и глубоко содержательной игрой. Поэтому, изучая с обучающимися особенности любимых в народе праздников, мы воздействуем на эмоциональную сферу личности и оставляем в их памяти глубокий след. Так, изучая тему "Holidays" («Праздники»), преподаватель иностранного языка рассказывает о казахском национальном празднике пробуждения и воскресения природы, знаменовавшем начало сельскохозяйственных работ, – о Наурыз, о ритуале его празднования. Студенты также делятся своими

знаниями о других известных праздниках казахского народа.

По теме «Моя семья» студентам можно предложить изучить родословную своей семьи, а затем предоставить проекты генеалогических деревьев вплоть до седьмого поколения.

Перед началом каждой темы преподаватель может заранее дать студентам задание на дом – приготовить одну пословицу по теме и найти ее эквивалент на родном языке, а затем на уроке студент должен будет пояснить эту пословицу и дать свою точку зрения, определить, в чем заключается мораль. К теме "My flat" или "My house" («Мой дом»), в которой студенты знакомятся с такими грамматическими темами, как обороты «There is/ There are», можно привести, к примеру, пословицу "East or West Home is best" – «В гостях хорошо, а дома лучше», «Өз үйім өлең төсегім».

В конце изучения темы «Карта мира» студентам предлагается пригласить иностранных гостей в Казахстан и организовать для них путешествие, организовать для них экскурсию по древнейшим городам и местам Казахстана, вкратце рассказать об истории казахского ханства, представить национальные символы Казахстана и рассказать об их значении. Этот проект можно назвать «Добро пожаловать в Казахстан!» Познавательным аспектом таких занятий является увеличение объема знаний об особенностях культуры родной страны, знакомство с достопримечательностями Нур-Султана, Алматы, Шымкента. Воспитательный аспект такого занятия – осознание понятия «Родина», «малая Родина», более глубокое осознание своей культуры.

Заключение

Таким образом, преподавание иностранного языка в контексте диалога культур обеспечит воспитание личности конкурентоспособного профессионала, гражданина и патриота, готового самоотверженно трудиться на благо своей страны.

Мы считаем, что каждый преподава-

тель должен искать способ патриотического воспитания студентов средствами своего предмета в процессе учебной деятельности. К сожалению, на занятиях иностранного языка уделяется мало времени патриотическому воспитанию, так как большинство времени отводится непосредственно изучению языка.

Занятия иностранного языка, содержание которых разрабатывается на основе средств народной педагогики, обладают большими возможностями в плане патриотического воспитания студентов, открывая перед ними перспективу широкого знакомства с культурой других народов,

и тем самым создавая предпосылку для бережного отношения к культуре собственного народа, позволяя лучше узнать свой язык, сравнивая и сопоставляя его с изучаемым языком. Все это способствует осознанию факта существования языка как средства достижения взаимопонимания контакта между людьми.

В заключение отметим, что для достижения целей воспитания у студентов патриотических чувств к своей стране, народу, культуре и языку на уроках иностранного языка в вузе могут использоваться самые разнообразные формы и приемы учебной и внеаудиторной работы.

ЛИТЕРАТУРА

1. Кусаинов А.К. Духовно-нравственное воспитание в системе непрерывного образования республики Казахстан // Образование через всю жизнь: непрерывное образование в интересах устойчивого развития. – 2011. – № 9. – С. 274–277.
2. Пралиев С.Ж., Нарibaев К.Н., Жампеисова К.К., Иманбаева С.Т., Хан Н.Н., Молдабеков Ж.Ж., Койгельдиев М.К., Кан Г.В., Калиева С.И. и др. Концепция реализации национальной идеи «Мәңгілік Ел» в вузах Казахстана. – Алматы: «Ұлағат» КазНПУ им.Абая, 2015. – 54 с.
3. Тесленко А.Н., Досанова С.С. Социализация молодежи: опыт междисциплинарного исследования в Казахстане // Науки о человеке: гуманитарные исследования. – 2013. – №1. – С.146–153.
4. Джилкишиева М.С. Патриотическое воспитание как актуальная педагогическая проблема // Научный мир Казахстана=Қазақстанның ғылыми әлемі. – 2008. – №1. – С.172–180.
5. Власова В.Н., Щербакова Л.И., Самыгин С.И., Система ценностных ориентаций молодежи как отражение кризиса духовной жизни общества // Гуманитарные, социально-экономические и общественные науки. – 2018. – №2. – С.22–25.
6. Коломеец Т.В. Проблемы и перспективы развития нравственной культуры молодого поколения // Национальные приоритеты России. – 2018. – №1. – С.84–87.
7. Паршина В.В. Социальные проблемы молодежи: структура, типология, особенности // Актуальные проблемы гуманитарных и естественных наук. – 2015. – №10. – С.110–114.
8. Леонтьева М.Р. Об изучении иностранных языков в общеобразовательных учреждениях. – М., 2000.
9. Кузнецова С.В. Формирование профессионально-коммуникативной компетентности студентов экономических специальностей вузов в процессе обучения иностранному языку: дисс. ... канд. пед. наук: 13.00.08. – Пенза, 2008. – 179 с.
10. Калимолдаева А.К. Формирование патриотизма будущих специалистов в целостном педагогическом процессе вуза в современных условиях. Автореф. ... канд. пед. наук: 28.08.03. – Алматы: АГУ им. Абая, 2003. – 29 с.
11. Карпыкбаева А.С. Подготовка будущего учителя к патриотическому воспитанию в процессе изучения цикла гуманитарных дисциплин. автореферат дис...к.п.н.; Междунар. каз.-турец. ун-т им. Х.А. Ясави. – Туркестан, 2008. – 25 с.

12. Любова Т.В., Евграфова О.Г. Воспитательный потенциал дисциплины «Иностранный язык» в формировании межкультурной коммуникации студентов неязыковых направлений подготовки // Филологические науки: вопросы теории и практики. – 2016. – №4. – С.199–203.

13. Калыбекова А.А. Народная мудрость казахов о воспитании. – Алматы: Баур, 2011. – 510 с.

14. Липина Е.А. Роль дисциплины «Иностранный язык» в учебно-воспитательном процессе // Гуманитарные научные исследования. – 2017. – №2 // URL:<http://human.snauka.ru/2017/02/20542>

REFERENCES

1. Kusainov A.K. Spiritual-moral upbringing in the system of lifelong education of the Republic of Kazakhstan // Education through life: lifelong education in the interests of sustainable development. – 2011. – No. 9. – P.274–277.

2. Praliev S.Zh., Naribayev K.N., Zhampeyisova K.K., Imanbayeva S.T., Khan N.N., Moldabekov Zh.Zh., Koigeldiyev M.K., Kan G.V., Kaliyeva S.I. and others. The concept of implementing the national idea “Mangilik Yel” in Kazakhstani universities. – Almaty: “Ulagat” KazNPU named by Abay, 2015. – 54 p.

3. Teslenko A.N., Dosanova S.S. Socialization of youth: the experience of interdisciplinary research in Kazakhstan // Human Sciences: humanitarian studies. – 2013. – №1. – P.146–153.

4. Dzhilkishieva M.S. Patriotic upbringing as an actual pedagogical problem // Scientific world of Kazakhstan. – 2008. – No1. – P.172–180.

5. Vlasova V.N., Scherbakova L.I., Samygin S.I. The system of value orientations of youth as a reflection of the crisis of the spiritual life of society // Humanitarian, social, economic and community sciences. – 2018. – №2. – P.22–25.

6. Kolomeets T.V. Problems and prospects for the development of moral culture of the young generation // National Priorities of Russia. – 2018. – №1. – P.84–87.

7. Parshina V.V. Social problems of youth: structure, typology, features // Actual problems of the humanities and natural sciences. – 2015. – №10. – P.110–114.

8. Leontiyev M.R. On the study of foreign languages in educational institutions. – M., 2000.

9. Kuznetsova S.V. The formation of professional and communicative competence of students of economic specialties of universities in the process of teaching a foreign language: Diss. ... cand. ped.sciences: 13.00.08. – Penza, 2008. – 179 p.

10. Kalimoldayeva A.K. The formation of patriotism of future specialists in the holistic pedagogical process of the university in modern conditions. Abstract. ... candidate sciences: 08.28.03. – Almaty: ASU Abaya, 2003. – 29p.

11. Karpykbaeva A.S. Preparing the future teacher for patriotic education in the process of studying the cycle of humanitarian disciplines. Abstract of thesis ... Ph.D. Int. Kazakh-Turkish un-ty by H.A. Yasawi. – Turkestan, 2008. – 25 p.

12. Lyubova T.V., Evgrafova O.G. The educational potential of the discipline «Foreign Language» in the formation of intercultural communication of students of non-linguistic areas of training. // Philology: questions of theory and practice. – 2016. – No. 4. – P.199–203.

13. Kalybekova A.A. Kazakh folk wisdom on education. – Almaty: Baur, 2011. – 510 p.

14. Lipina E.A. The role of the discipline «Foreign Language» in the educational process. // Humanitarian research. – 2017. – №2 // URL: <http://human.snauka.ru/2017/02/20542>

КАЛЫБЕКОВА А.А., МУСАХАНОВА Г.М., ТОРЫБАЕВА Ж.З. СТУДЕНТТЕРДІҢ ПАТРИОТТЫҚ ТӘРБИЕСІ ЖҮЙЕСІНДЕ «ШЕТ ТІЛІ» ПӘНІНІҢ ӘЛЕУЕТІН ЖҮЗЕГЕ АСЫРУ

Қазіргі күні біздің қоғамымызда жеке тұлғаның, әсіресе жастардың рухани әлеуетінің төмендеуіне байланысты жоғары кәсіби білім беру жүйесіне қойылатын талаптар өзгеріп отыр. Жоғары білімді дамытудың стратегиялық бағыты жоғары білімді жеке тұлғаны қалыптастыру, болашақ маманның белсенді азаматтық ұстанымын дамыту, оның патриоттық сезімдерін тәрбиелеу үшін жағымды жағдайлар құру болып табылады. Қазақстан Республикасының мемлекеттік және нормативті құжаттарында қазақ халқының аса бай мәдени мұраларын, оның сан ғасырлық тәрбиелік дәстүрлерін пайдалануға ерекше назар аударылған. Бұл жоғары оқу орнының тәрбие-білім беру үрдісінің сапасын арттыру, сондай-ақ жоғары оқу орны пәндерінің, соның ішінде шет тілінің болашақ мамандарды кәсіби даярлау жүйесіндегі тәрбиелік әлеуетін іске асыру қажеттілігін анықтайды. Авторлардың пікірінше, жоғарыда айтылғандар шет тілінің білім беру және тәрбиелік әлеуетін қайта түсіндіруді талап етеді. Авторлар бұл міндетті іске асыру шет тілін оқып-үйрену барысында студенттердің патриоттық тәрбиесінің жүйесін кезең-кезеңімен ұйымдастыру әдістемесін жасау мен ендіруді талап етеді деп есептейді.

Кілтті сөздер: тәрбие, патриот, студент, ЖОО, жүйе, пән, шет тілі, әлеует, іске асыру.

KALYBEKOVA A.A., MUSAKHANOVA G.M., TORYBAYEVA ZH.Z. REALIZING THE POTENTIAL OF “FOREIGN LANGUAGE” DISCIPLINE IN THE SYSTEM OF PATRIOTIC UPBRINGING OF STUDENTS

The requirements for the system of higher professional education have currently changed due to the existing tendency of reducing the spiritual potential of people, especially youths.

The current strategic direction of development of higher education is the creation of favorable conditions for the formation of a highly educated personality, the development of an active civil position of a future specialist, and the upbringing of his patriotic feelings taking into account the place given in the state and regulatory documents of the Republic of Kazakhstan to the use of the rich cultural heritage of Kazakh nation, its centuries-old upbringing traditions.

This determines the need to improve the quality of upbringing and education at a university and the implementation of the upbringing potential of general higher school disciplines, including foreign languages, in the system of professional training of future specialists.

According to the authors, the aforesaid requires a review of the educational and upbringing potential of studying foreign languages and the ways to use this potential. The authors believe that this task requires the development and implementation of a methodology for organizing a phased system of the patriotic upbringing of students in the process of studying a foreign language.

Keywords: upbringing, patriot, student, university, system, discipline, foreign language, potential, implementation

ӘОЖ 371.7

Б.Б. ДЖАКУБАКЫНОВ, Ө.С. БАЙМҰРАТОВ, Қ.Ә. ҚҰЛАТАЕВ

Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті

**ЖОҒАРЫ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ САЛАУАТТЫ ӨМІР САЛТЫ МЕН
ӘСКЕРИ ҚЫЗМЕТКЕ ДАЙЫНДЫҒЫНЫҢ САБАҚТАСТЫҒЫ**

Жоғары сынып оқушыларының салауатты өмір салтын қалыптастыру мәселесі олардың әскери қызметке даярлығымен сабақтас. Әскералды жастардың өмір салтын зерттеушілердің көпшілігі соңғы кезде жастардың денсаулығының нашарлауын және олардың әскери қызметке дайындығының төмендеуін айтады. Мақалада жастардың әскери қызметке дайындығы тұлға дамуының әр саласы бойынша қарастырылған. Әскерге шақырылушыларды куәландыру тек денсаулық жағдайымен ғана емес, сонымен қатар эмоциялық-ерік саласы мен интеллектіні зерделеуге арналған тесттер нәтижелерімен де сүйемелденуі тиіс. Сонымен қатар, әскерге шақыру комиссиясынан өту кезінде тұлғаның қажетті іс-әрекет қабілеттерін арнайы сынақтар арқылы диагностикалау керек. Жасөспірімдердің ақыл, жан, тән саулығындағы ауытқушылықты ерте диагностикалап, коррекциялау және оларды сапалы сауықтыруға арналған ортаны құру салауатты өмір салтын қалыптастырудың басым міндеті болып қала береді.

Кілтті сөздер: әскери қызмет, әскерге шақырылушылар, салауатты өмір салты, әскерге шақырылушыларды медициналық куәландыру, рухани саулық, жан саулығы, тән саулығы, әскерге шақырылушыларға қойылатын талаптар.

Кіріспе

Қазақстан қоғамындағы жастардың, соның ішінде әскерге шақырылатындардың салауатты өмір салтын зерттеу проблемасының өзектілігі олардың болашақта ел тізгінін ұстап, оның қауіпсіздігін қамтамасыз ету ісіне араласуымен байланысты. Жастар ортасында инновациялық әлеует пен консервативтілік неғұрлым айқын үйлеседі, бұл олардың өмір салтына әсер етпей қоймайды. Мектепті аяқтау уақыты – бала мен ересек жас арасындағы адамның жетілуі мен дамуының белгілі бір кезеңі. 15-18 жас – бұл тәуелді балалық шақтан дербес және жауапты ересек адамдар қатарына өту кезеңі, бұл бір жағынан тез физикалық жетілуді аяқтауды, ал екінші жағынан азаматтық және әлеуметтік жетілуді талап етеді. Сондықтан жоғары сынып оқушыларының салауатты өмір салтын қалыптастыру мәселесі олардың әскери қызметке даярлығымен сабақтас. Өйткені әскералды жастардың өмір салтын зерттеушілердің көпшілігі соңғы кезде жастар денсаулығының нашарлауын және

олардың әскери қызметке дайындығының төмендеуін айтады [1].

Негізгі бөлім

Әдетте, қазіргі жастар үйде демалуды жақсы көреді, сондықтан ең көп таралған және ешқандай қосымша шығынды талап етпейтін бос уақытты өткізу – теледидар көру, компьютер мен телефонда отыру, оқу, үй шаруасына көмектесу немесе түк істемеу. Жастарда үйден тыс кез-келген әлеуметтік белсенділік аз, негізінен, жастар бос уақытында барынша көп ақпарат алуға ұмтылады. Қазіргі жасөспірімдердің демалыс қарым-қатынас орталығы қоғамдық орындарға: дискотекаға, кафеге, саябаққа – белгілі бір жас тобына арналған «ғибадат» орнына ауысқан. Бұрынғы аула, мектептен тыс үйірме мен секция, ресми мәдени-демалыс мекемелері мен отбасы өздерінің жетекші позицияларынан айырылып, виртуалды қарым-қатынас күн өткен сайын басым болып бара жатыр. Дегенмен, жастарда ең үлкен сенімге ие болған әлеуметтік топтар – отбасы мен туыстары. Достарға үшінші орын, ал ең соңғы орын саяси

және діни көшбасшыларға беріледі [2, 137 б.]. Осылайша, қазіргі қазақстандық жастардың құндылық бағдарларында өте қарама-қайшы көріністерді байқауға болады: дәстүрлі құндылықтарды (отбасына қатынасы, неке, үлкенге деген құрмет) құрметтеуден бастап, индивидуализмнің шарықтауына дейін.

Жоғары сынып оқушыларымен жүргізілген әлеуметтік зерттеулер көрсеткендей, олар бос уақытты өткізудің көңіл көтеруге тәсілдеріне көп мән береді екен, бұл балалар мен жасөспірімдер мәдениетінің жалпы деңгейінің төмендеуімен, қарым-қатынастың қарапайым тәсілдерін меңгерумен, бейәлеуметтік көріністердің өсуімен байланысты [3]. Санадағы елеулі деформациялар, жалғасып келе жатқан трансформациялар, теріс ақпараттық ағымдар, жалпы алғанда, заманауи құндылықтар жүйесі, өкінішке орай, өсіп келе жатқан ұрпақтың азаматтылығы мен патриотизмін дамытуға толық бағытталмаған. Патриотизм жастардың санасында және сезімдерінде үлкен құндылықтардың бірі ретінде немесе басқа құндылықтар арқылы ашық әрі айқын көрінбейді. Сондықтан әскералды жастардың әскери-патриоттық дайындығы бүгінгі күн тәртібінде алдыңғы орында тұр деп айтсақ артық болмайды. Осыған байланысты Қазақстанның Педагогикалық ғылымдар академиясының академигі А.Қ.Құсайынов өзінің орта білімнің сапасын арттыруға арналған мақаласында: «Балалардың рухани-адамгершілік тәрбиесін жүргізу кезінде отбасы, балабақша, мектеппен тығыз байланыс орнатып, балалар тәрбиесіндегі ата-ана жауапкершілігін арттыру және бірлескен тәрбие жүйесін құру керек», – деп дәлелді [4, 7 б.].

Әскери қызметке дайындықты жаппай енгізу, кеңейту, тереңдету, оған мемлекеттік маңызы бар міндет мәртебесін беру қажет. Бұл жұмыс Кеңес Одағы кезінде жүйелі және тиімді жүргізілгені, жастарды әскери қызметке дайындау мәселесіне мемлекет тарапынан үлкен көңіл бөлінгені ешкімге құпия емес. Бүгінгі күнде сол

кездегі тәжірибені қайта қарап, заман талабына сай жандандыру қажеттілігі туындап отыр. Сонымен қатар, орта білім беретін ұйымдарда, колледждерде бастапқы әскери және технологиялық дайындық сапасын арттыруды, дала оқу жиындары мен әскери-спорттық ойындарды қажетті деңгейде өткізуді, әскери-техникалық үйірмелер мен секцияларды кеңінен ұйымдастыруды ойластырған жөн. Әскерге шақыру жасына дейінгі жастармен жұмысқа мемлекет тарапынан қомақты қаражат керек екені рас, себебі бұл өмірлік қажетті нақты міндет: жас адам мектепті немесе колледжді бітіргенше қарулы күштердегі қызметке рухани, моральдық және психологиялық, оған қоса, белгілі бір техникалық жағынан дайын болуы тиіс.

Жыл сайын 16 мыңға жуық жас қазақстандық мерзімді әскери қызметке шақырылып, олар Қарулы күштер қатарына, Ұлттық гвардия мен Шекара қызметі, Мемлекеттік күзет қызметі, ҚР ІІМ Төтенше жағдайлар комитетінің әскери бөлімдеріне жіберілетін болады. Ел аумағындағы әскерге шақырылған ер азаматтардың 80%-ы азаматтық борышын атқаруға дайын екенін мәлім еткен болса, 20%-ы әскерге барғысы келмейтінін айтыпты. Дегенмен, бұл көрсеткіштер жас буынның әскер өміріне деген қызығушылығы басым екенін аңғартады¹. Бірінші кезекте мерзімді әскери қызметке білімі, мамандығы, әскери біліктілігі, отбасы жағдайы, физикалық және алғашқы әскери дайындығы, денсаулық жағдайы, моральдық-психологиялық қасиеттері дамыған, психикалық жағынан тұрақты азаматтар шақырылады. Әскерге алынатындардың санының шектеулілігіне байланысты шақырылушыларға қойылатын талаптар да жоғары. Іріктеу жеке сұхбат және арнайы сынақтар барысында жүзеге асады. Енді мерзімді әскери қызметке кіретін азаматтарға қойылатын талаптар жүйесін талдауға көшейік.

Денсаулыққа қойылатын талаптар.

Казахстан Республикасының Қарулы Күштерінде, басқа да әскерлері мен әскери құралымдарында қызмет ету үшін адамдар денсаулық жағдайының сәйкес келуіне қойылатын талаптар ҚР Қорғаныс министрлігінің 2013 жылғы 29 қаңтардағы №37 бұйрығымен бекітілген. Бұл бұйрықта 89 ауру түрі бойынша әскери қызметке жарамдылықтың жалпы 9 санаты көрсетілген. Мерзімді әскери қызметке қажетті медициналық көрсеткіш тек – «А санаты – әскери қызметке жарамды». Өйткені денсаулықтарынан сәл кінәрат табылса, әскерге бару 1 жылға шегеріледі. Кейбір жастар өткір, сауатты болғанымен, денсаулығы жарамсыз болып шығады. Мысалы, соңғы онжылдықта Ресейде балалар мен жасөспірімдер денсаулығы көрсеткіштерінің теріс динамикасы байқалып келеді, бұл үрдіс әскер жасына дейінгі жасөспірімдерге де тән [5]. Бұл жағдайдың Қазақстанға да қатысы бар деп айтсақ жаңылмаймыз. Себебі Қазақстанда мұндай ақпарат жариялана бермейді және ғылыми зерттеулер өте аз¹.

Ресейдегі жүргізілген зерттеулер мынаны көрсетті: 10 жылдық кезеңде (2001-2010 жж.) әскерге шақыру жасына дейінгі іс жүзінде дені сау жасөспірімдер санының азаюы 23,1%, сонымен қатар шамалы шектеулермен жарамдылар санының өсуі 16,2%-ды құрады. Алғашқы әскери есепке қою кезінде барлық куәландырылғандардың әскери қызметке жарамсыз деп танылған бозбалаларда ең үлкен өсімі 31,2% болды [6, 148 б.].

Жүргізілген талдауға сәйкес, әскерге шақырылушыларды денсаулық жағдайы бойынша әскери қызметке шақырудан босатуға себеп болған аурулар арасында сүйек-бұлшық ет жүйесінің және дәнекер талшықтардың аурулары – 29,8%; психика мен мінез-құлықтың бұзылуы – 17,3%; эндокриндік аурулар, тамақтану мен зат алмасудың бұзылуы – 7,9%; қан айналымы органдарының аурулары – 7,5%; ас қорыту органдарының аурулары – 6,4% және туа

біткен даму кемістіктері 5,2%-ды құрайды [7]. Әскерге шақырылатындар үшін жиі қойылатын диагноз – «бас сүйек ішіндегі қан қысымы жоғары». Мамандар әскери қызметке жарамайтындар арасында көз ауруы бірінші орынға шыққанын айтады. Оның себебі, жастардың бала кезінен бастап компьютер, смартфондармен тым әуестенулерінен болса керек. Гипотрофия және тамақтанудың басқа да бұзылуы диагнозы бар шақырылатындардың саны ұлғаюда. Салмақ жетіспеушілік, бел омыртқасының қисық бітуі секілді аурулар кең тараған². Созылмалы дерті бар жастар да көбейді. Қант диабеті, жүрек-қан тамырлары жүйесі, тыныс демікпесі, жүйке жүйесінің дамуында ақауы барлар көп.

Бұрыннан келе жатқан сырқат түрі ретінде майтабан әлі де болса жастардың арасында жиі кездеседі. Осыған орай айта кететін болсақ, Қазақстанда әскери борышын өтеушілердің денсаулығына қойылар талап соңғы жылдары өзгерген. Бұған дейін жігіттердің әскерге жарамсыз деп табылуына негіз болған кейбір аурулар қазір тізімнен алынып тасталынды. Бұрын созылмалы асқазан ауруымен (гастрит) ауыратын болашақ сарбаздың әскерге баруы үш жыл кейінге қалдырылса, қазір ол мерзім қысқарған. Он екі айдан соң, диагноз қайта расталуы қажет. Сондай-ақ, екінші дәрежелі майтабандылық әскерден құтқармайды. Денсаулық сақтау министрлігімен келісілген Қорғаныс министрінің бұйрығы бойынша, жастар белгілі бір шектеулермен әскери қызметке жарамды саналады. Дәл осындай өзгертулер лор, кардиологиялық ауруларға да қатысты болып отыр.

Антропологиялық талаптар. Ең алдымен әскери медициналық тексеріс кезінде әскерге шақырылушының антропометриялық көрсеткішіне үлкен мән беріледі. Мерзімді әскери қызметке 18-ден 27 жасқа дейінгі азаматтар шақырылады. Құрлық әскерлеріне бой бойынша қойы-

^{1,2}Электронды нұсқа: URL: <https://www.shymkala.kz/index.php/world/item/2198-k-ktemgi-skerge-sha-yru-mitkerlerge-talap-zho-ary/2198-k-ktemgi-skerge-sha-yru-mitkerlerge-talap-zho-ary>.

латын талаптар 155 сантиметрден 165 сантиметрге дейін, Мемлекеттік күзет қызметі үшін сарбаздың бойы 185 сантиметрге дейін, десанттық әскер – 175 сантиметрге дейін, шекара әскері мен Ұлттық гвардия сарбазының бойы 165 сантиметрден төмен болмауы тиіс. Танк әскерлері үшін ұзын бой міндетті емес. Бойы мен салмағының үйлесімділігін

тексереді, яғни дене массасының индексі (ДМИ) анықтайды. Оның формуласы: $\text{ДМИ} = \frac{\text{дене массасы (кг)}}{\text{бойының ұзындығының квадраты (м)}}$. 18–26 жастағы бойы 170–180 см аралығындағы әскерге шақырылатындардың салмағының қалыпты көрсеткіштері 1-кестеде берілген.

1-кесте – 18–26 жастағы бойы 170-180 см аралығындағы әскерге шақырылушылардың салмағының қалыпты көрсеткіштері (дене массасының индексі ДМИ – 20,0-25,9)

Бойы (см)	Салмақ (кг)	Бойы (см)	Салмақ (кг)	Бойы (см)	Салмақ (кг)
170	56,3-66,4	174	58,9-69,4	178	61,6-72,6
171	56,9-67,1	175	59,7-70,3	179	62,4-73,5
172	57,5-67,7	176	60,2-71,0	180	63,2-74,4
173	58,3-68,7	177	61,0-71,9		

Сарбаздың бойы мен келбетіне байланысты қатаң талап Қазақстан Республикасының Мемлекеттік күзет қызметінде борышын өтеуге үміткерлерге қойылады. Мемлекеттің басты нысандары мен жоғары лауазымды басшыларды қорғап, күзететін бұл қызметке барғысы келетін жастың бет әлпеті таза, тыртықсыз, физикалық жағынан жақсы жетілген, бойын тік ұстайтын болуы тиіс. Яғни келбеті келіскен, денсаулығы мықты, сымбатты жастар алынады.

Қазіргі жасөспірімдер арасында дене салмағының жетіспеушілігі мектепті бітіргенше әрбір төртіншіде кездеседі. Мысалы, Сібір әскери округі штабының мәліметтері бойынша, 2007 жылы медициналық куәландыру кезінде әскерге шақырылатындардың 35,3%-да тамақтанудың жеткіліксіздігі анықталып, олардың үлесі 5,9%-дан 9,7% -ға жеткен [7].

Білім деңгейіне қойылатын талаптар. Әлбетте, жоғары сынып оқушыларының білімді де сауатты болуына айрықша мән беріледі, ең кемі орта білімі болуы қажет. Арнаулы орта білімі бар үміткерлерге артықшылық беріледі. Бүгінгі күні әскерге шақырылатындардың «сапасының» нашарлауы бойынша жағымсыз үрдіс

– білім беру деңгейінің құлдырауы. Қазақстандағы жасөспірімдердің білім деңгейін сипаттауға мына 2 дерек жеткілікті. «Хабар 24» сайтында 2019 жылғы 3 желтоқсанда жарияланған материалда Экономикалық ынтымақтастық және даму ұйымының (ОСЭР) стандартына сәйкес 15 жасар оқушылармен (9, 10 сынып) жүргізілген PISA 2018 тестілеу қорытындысы бойынша қазақстандықтардың орташа деңгейден төмен нәтиже көрсеткені айтылған. Ширек ғасыр ұстаздық тәжірибесі бар жоғарғы санаттағы мұғалім Нұрғали Махан өзінің 2019 жылғы 4 желтоқсанда «Abai.kz» сайтында Білім және ғылым министріне арналған «Біз, мұғалімдер, ешкімнен «жаңартылған» оқулық сұраған жоқпыз» атты мақаласында 8-сынып оқушыларымен диктант жүргізгенін айтады. «Диктант жазған оқушы саны 21. Оның ішінде 2 оқушы «4», 5 оқушы «3», 14 оқушы «2» деген баға алды, «5» жоқ... Ашық күнде төбемнен жай түскендей болды...», – деп жазады ол. Әскери бөлімдерге қабылданатын сарбаздардың 20 пайыз үлесі Түркістан облысына тиесілі екенін ескерсек, айтылған жағдай Созақ ауданында орын алған. Қазіргі

кезде тағы бір жағымсыз үрдіс байқалып отыр: орта білім туралы құжаттың болуы әскерге шақырылушының интеллектуалдық дамуының жеткілікті деңгейі мен қанағаттанарлық әлеуметтік бейімделуінің дәлелі бола алмай қалды.

Әлеуметтік жағдайына қатысты талаптар. Жастардың арасында теріс әлеуметтік қылықтарға жататындар – күн тәртібінің, жеткілікті дене белсенділігі болмауы, дұрыс тамақтанбау және бос уақытты дұрыс пайдаланбау, темекі мен ішімдікті пайдалану, оқу мен пайдалы еңбекті елеу. Олардың арасында құқықбұзушы-

лық та соңғы жылдары жиілеп кетті. Мысалы, Қазақстан Республикасындағы кәмелетке толмағандар қылмысының жалпы көрінісі мынадай статистикалық деректермен көрсетіледі: 2010 ж. осы санаттағы адамдар 6070 қылмыс жасаған, 2011 ж. – 6362, 2012 ж. – 5879, 2013 ж. – 5311, 2014 ж. – 4212, 2015 жылғы 11 айда – 2538 құқық бұзушылық, оның ішінде 2435 қылмыс және 103 теріс қылық. Қылмыс жасаған адамдардың жас құрамы туралы мәліметтер 2-кестеде көрсетілген [8].

2-кесте – Қылмыс жасаған азаматтардың жас құрамы туралы мәліметтер.

Жылдар	12–13 жас	14–15 жас	16–17 жас	18–20 жас	21 –29 жас
2010	491	1546	3755	10817	30800
2011	505	1625	3843	10997	31124
2012	58	1229	4561	12155	36577
2013	8	1118	4180	11862	38668
2014	2	803	3406	11148	39850
2015 (қаңтар– қараша)		604	2302	8617	34491

Заң бойынша әскерден үйленгендер, сотталғандар, студенттер босатылады. Сондай-ақ, әскер қатарына шақырылушы жалғызбасты ананың баласы болып, оның отбасында өзінен басқа 18 жасқа толмаған бауырлары болса және ата-анасы мүгедек болған жағдайда асыраушы ретінде оның әскерге бармауына рұқсат етіледі. Мұндай жағдайда әскерге шақырылушы осыны растайтын құжаттарды жергілікті әскери бөлімге тапсыруы керек. Жалпы, түрлі жағдайларға байланысты әскерден босатылғандар жергілікті әскери комиссариатқа жыл сайын анықтама қағазын тапсырып отыруы тиіс. Ал түрлі жағдайларға байланысты әскерге шақыруды кейінге қалдыру азаматтарға тек бір рет жасалады. Ұлттық Ұланның ішкі істер әскери бөлімшелері, ҰҚК Шекара қызметі үшін алынатын балалардың ата-анасы және басқа да туыстарының сотталмағанына аса мән беріледі.

Физикалық дайындық талаптары. Қазіргі жасөспірімдердің тән шымырлығы мен дене шынықтыру дайындығының жағдайы жақсы емес, олардың жартысы дерлік дене шынықтыру дайындығының нормативтерін орындай алмайды. Көп жылдық медициналық куәландыру нәтижелері әскерге шақырылатындардың 64,5%-ы физикалық дамуы орташа болып сипатталғанын көрсетті. Бұл ретте дененің төмен және ортадан төмен дамуы тиісті әскерге шақырылатындардың 7,6% және 5,6%-ында тіркелген. Ал үйлесімді физикалық дамуы бар болашақ сарбаздардың үлесі 52%-ға дейін азайды [9]. Сонымен, әскерге шақырылатындардың сирек тобында ғана толықтай физикалық дайындық бар. Қазіргі таңда физикалық белсенділіктің төмендеуі мен тамақтанудың қолжетімділігі жастардың өз бойына артық салмақ қосуына (семіздікке) алып келді. Адамда артық салмақтың болуы оның буындары-

на, эндокриндік және жүрек-қан тамырлар жүйесіне қосымша ауыртпалық тудырады және физикалық дайындық іс-шаралары кезінде өз денсаулығына қауіп төндіруі мүмкін. Қазақстан Республикасының Қарулы Күштеріндегі дене дайындығы жөніндегі нормативтерді бекіту туралы Қазақстан Республикасы Қорғаныс министрінің 2014 жылғы 5 мамырдағы №195 бұйрығы бар екенін ескертеміз.

Моральдық-психологиялық дайындық талаптары. Тән саулығы мен жан саулығының арасында тығыз байланыс бар. Әскерге шақырылатындар физикалық тұрғыдан ширақ болумен қатар, өмірдің қандай да бір қиындығы мен ауыртпалығына төзімді болулары тиіс. Болашақ сарбаздар 300 сұрақтан психологиялық тестілеуден өтеді. Нәтижелері бойынша үміткердің моральдық және психологиялық тұрақтылығының портреті жасалады.

Алайда, жасөспірімдердің қазіргі өмірінің жоғары стрессогендігі психикалық бұзылулардың өсуіне әкеледі, олардың саны әр он жыл сайын 15%-ға артып отыр. 1 – денсаулық тобына кіретін балалар саны қысқарып, 2 – денсаулық тобы жиі анықталатын болды. Мамандар балалардың тек 15%-ы ғана дені сау болып табылатынын атап өтті [7]. Әскерге шақырылу жасындағы жасөспірімдердің 40%-ның дене және психикалық даму деңгейі оларға әскери қызмет жүктемелеріне бейімделуге мүмкіндік бермейді екен. Осыған орай Қорғаныс министрлігінде және оның құрылымдарында психологиялық және әлеуметтік қызметтер құрылған. Сонымен қатар Қорғаныс істері жөніндегі департаменттерде психолог қызметі енгізілген, бұл әскерге шақырылатындардың психологиялық күйін тіркелген күнінен бастап запасқа шыққанға дейін бақылауға мүмкіндік береді.

Ұсынылатын қосымша талаптар. Жоғарыда айтылғандай әскерге шақырылатын жастағы азаматтарға қойылатын талаптар жүйесі интеллектілік, психикалық және тән саулығына қатысты

екенін көрдік. Олар да заманға сай нақтыланып, өзгерістерге ұшырайды екен. Біздің байқағанымыз: әскерге шақырылатындарға қойылатын талаптар «белсенділікті» ескермейді, яғни азаматтың іс-әрекеттегі күйі ескерусіз қалады. Оны берілген мінездеме арқылы ғана білеміз. Көп жағдайда мінездемелер шаблонды сипатта әрі объективті болмай жатады. Осыған байланысты біз әскерге шақыру комиссиясы кезінде тұлғаның іс-әрекет сферасын диагностикалауды ұсынамыз. Себебі болашақ әскери қызметші істің адамы, оның бойында белгілі бір қабілеттер болу керек. Бұл құзыреттілік ұстанымның талабына сай келеді. Осындай қабілеттердің қатарында мыналарды маңызды деп атауға болады: батылдық, ептілік, шапшаңдық, мергендік, шыдамдылық. Кезекті жұмысымызды осы қабілеттіліктерді диагностикалауға арналған әдістемені жасауға арнамақпыз.

Өскелең ұрпақтың салауатты өмір салтын қалыптастыруда сапалы жаңа негіздерді құруға арналған қағидаттарды, жаңа көзқарастарды іздеу және әзірлеу маңызды мәнге ие. Күштік құрылымдардың дамуының маңызды үрдістеріне сәйкес келетін әскералды жастағы азаматтардың құндылықтары мен мүдделерінің жаңартылған мазмұнын құру қажет. Мұнда мынаны ескерген жөн: жалпы адамның, соның ішінде жасөспірімдердің, саулығы рухани саулықтан (арождан) бастау алып, жан (мінез-құлық) және тән (іс-әрекет) саулығына өтеді. Олар өте тығыз байланыста. Надан, ұяты қашқан адамның кеселдері жан және тән деңгейінде көрініс табады. Жасөспірімдердің ақыл, жан, тән саулығындағы ауытқушылықты ерте диагностикалап, коррекциялау және оларды сапалы сауықтыруға арналған ортаны құру – салауатты өмір салтын қалыптастырудың басым міндеті.

Қорытынды

Әскерге шақырылатындарды куәландыру тек жеке істерден алынған құжаттармен денсаулық жағдайымен ғана емес,

сонымен қатар эмоциялық-ерік саласы мен интеллектіні зерделеуге арналған тестілер нәтижелерімен де сүйемелденуі тиіс. Сонымен қатар, әскерге шақыру комиссиясы кезінде тұлғаның қажетті іс-әрекет қабілеттерін арнайы сынақтар арқылы диагностикалау керек. Әскерге шақырылуға жататын жоғары сынып

оқушыларының салауатты өмір салтын, дене және моральдық-психологиялық дайындығын, сондай-ақ олардың денсаулығын медициналық бақылау жүйесін жетілдіруді қамтитын жастарды әскерге дейінгі даярлаудың ұлттық мұраға негізделген өңірлік бағдарламаларын қабылдап, іске асыру қажеттілігі бар.

ӘДЕБИЕТТЕР

1. Рработкин О.С., Савельева Л.Г. Влияние факторов риска на здоровье допризывной молодежи // Военно-медицинский журнал. – 2009. – Т. 329, № 3. – С. 97-98.
2. Ткачева Н.А., Баймухаметова Р.С. Ценностные ориентации казахстанской молодежи // Историческая и социально-образовательная мысль. – Том 8, №6/2. – 2016. – С.134-138.
3. Мазоренко Д. Общество недоразвитого капитализма: каким стало поколение казахстанцев, рожденных в начале 90-х // URL: <https://www.vlast.kz/generation/19745>.
4. Кусаинов А.К. Проблемы повышения качества среднего образования Республики Казахстан: пути его решения // Вестник АПН Казахстана. – 2015. – №6. – С.3-8.
5. Баранов А.А. Состояние здоровья детей в РФ // Педиатрия. – 2012. – № 3. – С.9-15.
6. Долгих В.В., Смирнов Е.Л., Кулеш Д.В., Шойко С.В., Абашин Н.Н., Коровин С.А., Лебедева Л.Н., Черкашина А.Г. Здоровье допризывников: анализ современных тенденций (по материалам Сибирского региона) // Вестник российской военно-медицинской академии. – 2013. – №2(42). – С.148-151.
7. Кузьмин С.А., Смирнов С.В. Анализ состояния здоровья призывников, проживающих в сельской местности Оренбургской области // Медицинский вестник Башкортостана. – Том 10, № 1. – 2015. – С.80-83.
8. Наурузалиева С.М. Преступность несовершеннолетних в Республике Казахстан // URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/prestupnost-nesovershennoletnih-v-respublike-kazakhstan>.
9. Кучма В.Р. Стратегия развития популяционной и персонализированной гигиены детей и подростков // Здоровье населения и среда обитания. – 2017. – №8(293). – С.7-10.

REFERENCES

1. Rabotkin O.S., Savelyeva L.G. The influence of risk factors on the health of pre-conscription youth // Military Medical Journal. – 2009. – Volume 329, No. 3. – P. 97-98.
2. Tkacheva N.A., Baimukhametova R.S. Value orientations of Kazakhstan youth // Historical and socio-educational thought. – Volume 8, No. 6/2. – 2016. – P.134-138.
3. Mazorenko D. Society of underdeveloped capitalism: what was the generation of Kazakhstanis born in the early 90s [Electronic resource]: URL: // <https://www.vlast.kz/generation/19745>.
4. Kusainov A.K. Problems of improving the quality of secondary education of the Republic of Kazakhstan: ways to solve it // Bulletin of the Academy of Pedagogical Sciences of Kazakhstan. – 2015. – No.6. – P. 3-8.
5. Baranov A.A. Children's health status in the Russian Federation // Pediatrics. – 2012. – No. 3. – P. 9-15.
6. Dolgikh V.V., Smirnov E.L., Kulesh D.V., Shoyko S.V., Abashin N.N., Korovin S.A.,

Lebedeva L.N., Cherkashina A.G. Health of pre-conscripts: analysis of current trends (based on materials from the Siberian region) // Bulletin of the Russian Military Medical Academy. – 2013. – No. 2 (42). – P. 148-151.

7. Kuzmin S.A., Smirnov S.V. Analysis of the health status of draftees living in rural areas of the Orenburg region // Medical Bulletin of Bashkortostan. – Volume 10, No. 1. – 2015. – P. 80-83.

8. Naurzalieva S.M. Juvenile delinquency in the Republic of Kazakhstan // URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/prestupnost-nesovershennoletnih-v-respublike-kazakhstan>.

9. Kuchma V.R. The development strategy of population and personalized hygiene of children and adolescents // Public Health and Environment. – 2017. – No. 8 (293). – P. 7-10.

ДЖАКУБАКЫНОВ Б.Б., БАЙМУРАТОВ О.С., КУЛАТАЕВ К.А. ПРЕЕМСТВЕННОСТЬ ЗДОРОВОГО ОБРАЗА ЖИЗНИ И ГОТОВНОСТИ К ВОЕННОЙ СЛУЖБЕ СТАРШЕКЛАССНИКОВ

Вопросы формирования здорового образа жизни учеников старших классов связаны с их подготовкой к военной службе. Большинство исследователей образа жизни допризывной молодежи в последнее время отмечают ухудшение здоровья молодежи и снижение их готовности к военной службе. В статье рассматривается подготовка молодежи к военной службе по каждой сфере развития личности. Медицинское освидетельствование призывников должно сопровождаться не только диагностированием их здоровья, но и результатами тестов на изучение эмоционально-волевой сферы и интеллекта. Кроме того, во время призывной комиссии необходимо диагностировать необходимые для военной службы способности личности путем специальных испытаний. Приоритетной задачей формирования здорового образа жизни остаются ранняя диагностика, коррекция отклонений в умственном, душевном и физическом здоровье подростков и создание среды для их качественного оздоровления.

Ключевые слова: военная служба, допризывники, здоровый образ жизни, медицинское освидетельствование призывников, духовное здоровье, психическое здоровье, физическое здоровье, требования к призывникам.

JAKUBAKYNOV B.B., BAIMURATOV O.S., KULATAEV K.A. THE CONTINUITY OF A HEALTHY LIFESTYLE AND THE READINESS OF SENIOR SCHOOLCHILDREN FOR MILITARY SERVICE

The issues of the formation of a healthy lifestyle in senior schoolchildren are related to their preparation for military service. Most of the researchers focusing on the lifestyle of pre-conscription youth recently note a deterioration of the health of youth and a decrease in their readiness for military service. The article considers the preparation of young people for military service in each area of personal development. Medical examination of conscripts should include not only their health diagnostics but the tests of their emotional and volitional sphere and intelligence. Also, the conscription commission should diagnose the personal abilities of an individual necessary for military service by means of specialized tests. Early diagnostics, the correction of abnormalities in the mental, psychic, and physical health of adolescents and the creation of an environment for their high-quality recovery remain a priority task of forming a healthy lifestyle.

Keywords: military service, pre-conscripts, healthy lifestyle, medical examination of conscripts, spiritual health, psychic health, physical health, requirements for conscripts.

УДК 355:37

А.А. АДАМОВ¹, А.А.БУЛАТБАЕВА², А.С. БАШЧИКУЛОВ¹¹Академия Пограничной службы КНБ Республики Казахстан²Казахский национальный университет имени аль-Фараби**РЕЗУЛЬТАТЫ ИССЛЕДОВАНИЯ СФОРМИРОВАННОСТИ КУЛЬТУРЫ ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО МЫШЛЕНИЯ У КУРСАНТОВ ВОЕННОГО ВУЗА**

Профессиональное мышление курсанта связано с решением большого круга служебно-боевых задач, возникающих в ходе учебной и военной деятельности обучаемых военного вуза. Профессиональная специфика культуры профессионального мышления курсантов находит свое отражение в особенностях предмета, средств, результатов служебной и боевой деятельности. В этой связи актуализируются определения уровня сформированности данной культуры.

В статье представлены результаты определения актуального состояния проблемы по формированию культуры профессионального мышления. В качестве ведущего метода был применен метод анкетирования. Анкета позволяет с помощью грамотно сформулированных вопросов выявить «пробелы» в изучении состояния сформированности культуры профессионального мышления у курсантов, показать реальное состояние эмпирики. Результаты анкетирования позволили по-новому взглянуть на процесс формирования и развития культуры профессионального мышления в условиях применения ситуативных задач.

Ключевые слова: анкетирование, курсанты, культура профессионального мышления, ситуативная задача.

Введение

В условиях модернизации военного образования, качественных изменений в системе подготовки военных кадров особой остротой стоит вопрос формирования культуры профессионального мышления будущего офицера. Культура профессионального мышления, являясь личностным образованием, предопределяет успешность профессиональной деятельности, качество выполнения служебно-боевых задач, личную мобильность и конкурентоспособность офицера.

Фундаментальная задача научной работы – правильно подобрать методы исследования. Многие утверждения ученых подтверждают, что правильно подобранные методы исследования позволяют получить более высокие результаты по предмету исследования. Так, об этом говорит М.И. Станкин в своей книге «Профессиональные способности педагога»; академик Л.Д. Ландау подчеркивает важность использования новых методов в достижении более высоких результатов;

И.П. Павлов писал: «при хорошем методе и не очень талантливый человек может сделать многое, а при плохом методе и гениальный человек будет работать впустую...» [1, с.125].

Исследование проведено в рамках реализации одной из исследовательских задач докторской диссертации на тему «Формирование культуры профессионального мышления у курсантов в условиях ситуативно-задачного моделирования».

Основная часть**Методология исследования**

Как пишет В.А. Ядов, «опросы – незаменимый прием получения информации о субъективном мире людей, их склонностях, мотивах деятельности, мнения», причем «опрос по анкете предполагает жестко фиксированный порядок, содержание и форму вопросов, ясное указание способов ответа, причем они регистрируются опрашиваемым либо наедине с самим собой (заочный опрос), либо в присутствии анкетера (прямой опрос)»

[2, с.128]. В этой связи разработанная нами небольшая анкета состоит из 18 закрытых вопросов, составленных с учетом особенностей образовательного процесса в Академии ПС КНБ РК. Основной целью исследования стало изучение мнений курсантов о проблеме формирования культуры профессионального мышления и определения уровня сформированности данной культуры.

В рамках исследования ставились следующие задачи:

1. Выяснить у курсантов понимание понятия «культура профессионального мышления».

2. Описать отношение курсантов к процессу формирования культуры профессионального мышления.

3. Определить, что способствует формированию культуры профессионального мышления у курсантов в учебном процессе.

4. Выявить основные трудности исследования проблемы по формированию культуры профессионального мышления у курсантов в условиях ситуативно-задачного моделирования.

Для проведения анкетирования были привлечены 80 курсантов 3-го курса. Анкетирование выявляет слабые места в образовательном процессе по формированию культуры профессионального мышления у курсантов. Также курсантами определены направления по повышению уровня сформированности культуры профессионального мышления. На основании результатов исследования авторами составлены методические рекомендации по формированию культуры профессионального мышления у курсантов в условиях ситуативно-задачного моделирования.

Обсуждение основных результатов анкетирования

В классической психологии мышление принято рассматривать как процесс и деятельность субъекта (А.Н. Леонтьев, С.Л. Рубинштейн) с характерной структурой (мотивы, потребности, внешняя и внутренняя составляющие деятельности).

С другой стороны, мышление рассматривается как процесс решения задач с характерными для процесса фазами, этапами (П.Я. Гальперин). Следовательно, мы можем говорить и о культуре профессионального мышления, и о ментальной деятельности будущего офицера профессионала как деятельности, направленной на процесс решения ситуативных задач.

Под культурой профессионального мышления мы понимаем особое профессионально и личностно значимое качество курсанта, уровня совершенства мышления, обусловленные характером профессиональной деятельности, ориентированной на решение многообразия ситуативных задач и воспитания культуры личности. Такой офицер должен обладать высоким уровнем профессионализма и высоким уровнем общего интеллекта. Этот уровень позволяет ему охватить суть возникшей ситуации, способность видеть оптимальные способы решения, выход на практические задачи, прогнозирование.

Процесс формирования культуры профессионального мышления у курсантов реализуется мыслительными действиями и операциями, которые ориентировали бы их успешно решать ситуативные задачи на высоком уровне мастерства – быстро, точно, оригинально решать как обычные, так и неординарные задачи служебной и боевой деятельности. В этой связи вопросы анкеты были построены таким образом, чтобы дать оценку, насколько актуализированы в учебном процессе мыслительные операции и действия курсантов, какие учебные задания этому способствуют.

Оценки знаний курсантами понятия «культуры профессионального мышления» распределились следующим образом: совокупность культурных образов, интегративных характеристик мышления, ценностей культуры и культуры механизмов их освоения, которые развиваются у человека в процессе профессиональной подготовки и профессиональной деятельности, отметили 66% респондентов; то,

что это является определенным уровнем развития способности человека к адекватному отражению в понятиях и других мыслительных формах – 18%; а 16% респондентов отмечают, что это высокий уровень развития творческих способностей в профессиональной деятельности. Анализ ответов показывает, что более 66% респондентов имеют правильное представление о понятии «культура профессионального мышления».

На вопрос, что, на ваш взгляд, определяет уровень сформированности культуры профессионального мышления у курсантов, респондентам надо было выбрать один из вариантов ответа, который определяет уровень сформированности культуры профессионального мышления (КПМ) у курсантов. Результаты распределения ответов отражены на рисунке 1.

Из ответов респондентов видно, что

64% курсантов уровень сформированности культуры профессионального мышления определяют через уровень мыслительной активности курсантов, то есть через характер познавательной деятельности, проявляемый ими в процессе решения ситуативных задач.

На вопрос, осуществляется ли в учебном заведении процесс по формированию культуры профессионального мышления у курсантов на учебных занятиях, подавляющее большинство респондентов ответили: «да» – 77%; «нет» – 12%; «затрудняюсь ответить» – 11%. Ответы респондентов свидетельствуют о том, что процесс формирования культуры профессионального мышления у курсантов на определенном уровне осуществляется. При этом 23% респондентов не подтверждают данный процесс в полном объеме.

УРОВНИ СФОРМИРОВАННОСТИ КПМ

Рисунок 1 – Распределение ответов на вопрос: «Что, на ваш взгляд, определяет уровень сформированности культуры профессионального мышления у курсантов?»

Для уточнения в этом контексте выше заданного вопроса нами был сформулирован вопрос: «Достаточно ли профессорско-преподавательский состав уделяет внимание по формированию культуры профессионального мышления?» Итоги этого вопроса подтверждают, что более 54% респондентов ответили «уделяют редко», 42% – «да, уделяют» и 4% – от-

ветили «нет, не уделяют». Ответы курсантов раскрывают, что необходимы целенаправленные мероприятия по созданию развивающей образовательной среды, способствующей повышению заинтересованности у курсантов в овладении умениями культуры профессионального мышления.

Немаловажно было для нас опреде-

лить, какие формы организации обучения способствуют наиболее формированию культуры профессионального мышления у курсантов. Распределение ответов можете увидеть на рисунке 2.

По результатам ответов респондентов отмечается, что групповые занятия и практические занятия, где применяется комплексно-тактическая задача, могут способствовать формированию культуры профессионального мышления. Это свидетельствует о том, что решение комплексной тактической задачи является составной частью практического усвоения курсантами основ работы руководителя

подразделения.

Еще одним из интересующих вопросов для нас было, с какого курса лучше всего начинать процесс формирования культуры профессионального мышления у курсантов. Ответы респондентов распределились следующим образом: с 1 курса – 26%; со 2 курса – 53%; с 3 курса – 21%; с 4 курса – 0%. Из ответов респондентов мы видим, что целесообразно начинать процесс формирования культуры профессионального мышления со 2 курса, так как именно в этот период начинается активная фаза познавательной деятельности у курсантов.

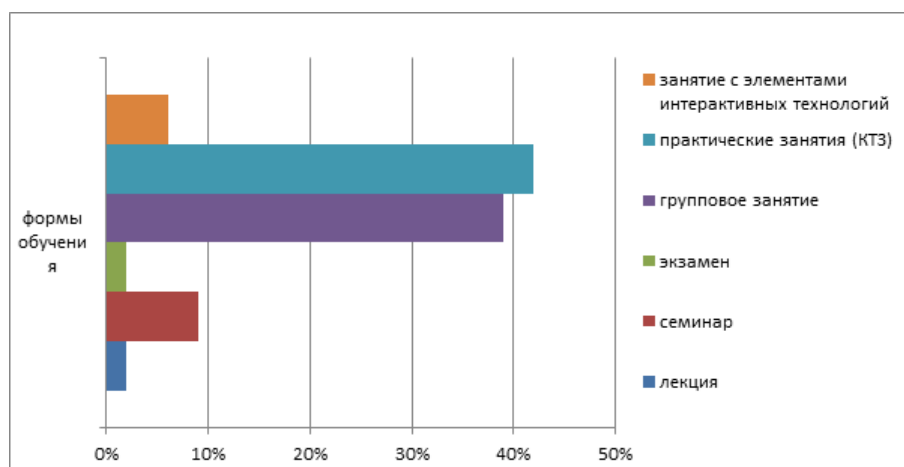

Рисунок 2 – Ответы на вопрос: «Какие формы организации обучения будут наиболее способствовать формированию культуры профессионального мышления у курсантов?»

Мнения респондентов на вопрос о том: «Что влияет на формирование культуры профессионального мышления у курсантов?» распределились следующим образом: «решение ситуативных задач, связанных с будущей профессиональной деятельностью» – 71%; «практические занятия (комплексно-тактические задачи)» – 25%; «конспектирование» – 4%. Исходя из этих ответов респондентов, мы можем утверждать, что решение ситуативных задач влияет на процесс формирования культуры профессионального мышления у курсантов.

На вопрос: «Какие виды обучения пре-

имущественно будут способствовать процессу по формированию культуры профессионального мышления у курсантов?», результаты ответов распределились следующим образом: объяснительно-иллюстративное – 62%; дистанционное – 3%; проблемное – 14%; компьютерное – 14%. Ответы респондентов свидетельствуют о том, что объяснительно-иллюстративный вид обучения является преимущественно способствующим формированию культуры профессионального мышления у курсантов.

Из ответов на вопрос: «Укажите черты и качества, которые могут способство-

вать формированию культуры профессионального мышления у курсантов?», мы видим, что 26% курсантов отмечают, «нужна интеллектуальность»; 29% – «последовательность, дисциплина и зрелость ума»; 10% – «наличие творческих способностей»; 35% – «постоянное стремление личности к самопознанию, самореализации и самоактуализации». В целом по итогам ответов все вышеуказанные черты и качества могут в комплексе способствовать формированию культуры профессионального мышления у курсантов. На наш взгляд, постоянное стремление личности к самопознанию, самореализации и самоактуализации преимущественно будет направлять курсантов на процесс формирования культуры профессионального мышления и ответы более 35% респондентов свидетельствуют об этом.

На вопрос: «Какие задания вы выполняете с большим интересом?», ответы респондентов расположились следующим образом (Рисунок 3).

Итоги этого вопроса подтверждают, что более 58% респондентов с большим интересом выполняют задания по решению ситуативных задач, которые являются одним из наиболее эффективных мето-

дов подготовки курсантов.

Далее нами был сформулирован вопрос в следующем содержании: «Какие трудности возникают у вас на занятиях при решении ситуативных задач?» Ответы респондентов распределились таким образом: отсутствие познавательного интереса к приобретению знаний – 20%; неумение выделить главное, отбросить несущественное – 25%; неумение рассмотреть ситуацию с разных сторон – 21%; неумение устанавливать причинно-следственные связи – 10%; отсутствие гибкости мышления – 24%. На наш взгляд, вышеуказанные трудности устраняются, систематически решая ситуативные задачи.

На вопрос: «Укажите, по каким учебным дисциплинам активно введены технологии по решению ситуативных задач, связанных непосредственно с профессиональной деятельностью?» были получены следующие ответы. Более 63% респондентов указали на предмет «Управление профессиональной деятельностью» на 3, 4 курсе; 22% на предмет «Тактика пограничной службы», проходящей на 1, 2 курсе; 11% – на предмет «Военная педагогика и психология» и 3% – считают, что «не проводятся».

Задания выполняемые курсантами с большим интересом

Рисунок 3 – Задания, выполняемые курсантами с большим интересом

С учетом ответов респондентов мы можем утверждать, что по дисциплине «Управление профессиональной деятельностью» проводятся комплексно-такти-

ческие задачи, которые предназначены для организации практических занятий и групповых упражнений, направленные на работу руководителя подразделения.

Ответы респондентов на вопрос: «В период прохождения практики в подразделениях какие у Вас возникли трудности?», распределились следующим образом: 9% – трудности возникли из-за недостаточной теоретической подготовки; 34% – из-за недостаточной практической подготовки; 22% – в решение возникших ситуаций, которые возможны из-за слабых практических навыков и умений; 35% респондентов ответили, что трудностей не возникало. На наш взгляд, это естественный процесс, так как любая деятельность подразумевает практическую подготовку. Совершенствовать практическую подготовку курсантов к профессиональной деятельности способствует широкое использование в учебном процессе метода анализа и решения ситуативных задач.

При изучении мнений респондентов о том, какие качества необходимы будущему офицеру, которые позволяют ему успешно исполнять служебные обязанно-

сти, были следующими: 19% респондентов отметили «умение управлять и решать профессиональные задачи»; 7% – «обладание офицером способностью и умением выполнять определенные профессиональные функции»; 18% – «сочетание профессиональных знаний, умений и навыков». И радует нас то, что более 56% респондентов отмечают «высокий уровень культуры мышления и мастерства, творческий подход к организации профессиональной деятельности, готовность к постоянному саморазвитию» как необходимые качества будущего офицера.

Для разработки ситуативных задач с учетом потребностей и необходимых знаний в области будущей профессиональной деятельности, нами был сформулирован вопрос: «Какие у вас могут возникнуть трудности в будущем при исполнении служебных обязанностей?» и распределение ответов на этот вопрос отображен на рисунке 4.

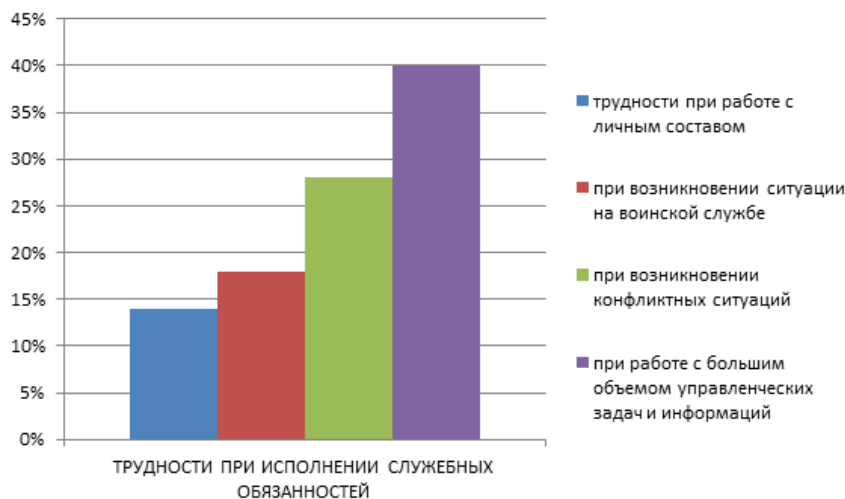

Рисунок 4 – Распределение ответов по трудностям, которые могут возникнуть у курсантов в будущем при исполнении служебных обязанностей

С учетом ответов мы можем разрабатывать ситуативные задачи с описанием типичных ситуаций в условиях по вышеперечисленным трудностям, которые могут возникнуть у курсантов в будущем

в процессе профессиональной деятельности.

В качестве эффективных методов достижения сформированности высокого уровня культуры профессионального

мышления респонденты предложили следующее: 28% – проводить занятия с применением и решением ситуативных задач; 25% – проводить тренинговые занятия по овладению приемами и способами мыслительного процесса; 22% – решение проблемных ситуаций, связанных с будущей профессиональной деятельностью; 20% – увеличить количество часов для практических занятий; 5% – самостоятельное изучение дополнительной литературы.

Таким образом, профессорско-преподавательский состав, создавая и используя в учебном процессе эффективные методы по формированию культуры профессионального мышления, научит мыслить и глубоко оценивать возникшие ситуации, своевременно принимать решения, с исключительной оперативностью выбирать оптимальные методы и пути их решения, прогнозировать результаты и возможные последствия разных вариантов решений, устанавливать причинно-следственные связи, оценивать полученные результаты с обоснованными выводами и эффективно их использовать на практике.

При этом 93% респондентов считают, что возможно достигнуть более высокого уровня сформированности культуры профессионального мышления; 3% – нет; 4% – затрудняются ответить. Результаты ответов свидетельствуют о том, что курсанты заинтересованы и готовы к овладению умениям культуры профессионального мышления в условиях ситуативно-задачного моделирования.

Выводы

Характер, особенности, условия ситуативных задач задают направление, в котором разворачивается сам процесс формирования культуры профессионального мышления. Этот процесс опосредуется, во-первых, внутренними условиями – ис-

ходными знаниями, способностями, особенностями нервной системы, во-вторых, объективными – сутью самой ситуативной задачи. В этой связи результаты анкетирования показывают, что респонденты готовы к применению ситуативных задач при условии, что будут соблюдены дидактическое и технологическое обеспечение данного процесса.

Проведенное анкетирование и его результаты не претендуют на исчерпывающие решения проблемы, но дают возможность для руководства наметить ориентиры в совершенствовании процесса формирования культуры профессионального мышления у курсантов в условиях ситуативно-задачного моделирования. При выделении рекомендаций мы отталкивались от теоретических положений В.И.Загвязинского [3], В.А. Моляко [4], П.М. Якобсона [5] и др.

Мы обращаем внимание при реализации ситуативно-задачного моделирования на учет, во-первых, преобразующей позиции курсанта. Главный смысл состоит в том, что курсант при решении ситуативных задач должен уметь проектировать изменения и преобразовывать решения. Во-вторых, учет прогностического компонента культуры профессионального мышления курсантов. Возможности человека не всегда удовлетворяют требованию предвидеть результат процесса профессиональной деятельности еще до его начала. В этой связи необходимо обращать внимание на возможности воплощения, искусство реализации конструктивных замыслов в условиях конкретных ситуаций служебно-боевой деятельности. В-третьих, понимание условия решаемой задачи является необходимой предпосылкой построения замысла и последующего решения.

ЛИТЕРАТУРА

1. Станкин М.И. Профессиональные способности педагога: Акмеология воспитания и обучения. – М.: Московский психолого-социальный институт Флинта, 1998. – 368 с.
2. Ядов В.А. Социологическое исследование: методология программа методы. – Самара, 1995. – 328 с.

3. Загвязинский В.И., Педагогическое предвидение. – М.: Педагогика, 1987. – 77 с.
4. Моляко В.А., Психология конструкторской деятельности. – М.: Машиностроение, 1983. – 134 с.
5. Якобсон П.М., Психология чувств и мотивации: Избр. психол. тр. – М.: Изд-во Ин-та психологии, 1998. – 303 с.

REFERENCES

1. Stankin M.I. Professional abilities of the teacher: Acmeology of education and training. – M.: Moscow Psychological and Social Institute of Flint, 1998. – 368 p.
2. Yadov V.A. Case Study: Methodology Program Methods. – Samara, 1995. – 328 p.
3. Zagvyazinsky V.I. Pedagogical Foresight. – M.: Pedagogy, 1987. – 77 p.
4. Molyako V.A. Psychology of design activity. – M.: Engineering, 1983. – 134 p.
5. Jacobson P.M. Psychology of feelings and motivation: Elect.psychol.tr. – M.: Publishing House Institute. psychology, 1998. – 303 p.

АДАМОВА А.А., БУЛАТБАЕВА А.А., БАШЧИКУЛОВ А.С. ӘСКЕРИ ЖОҒАРЫ ОҚУ ОРЫНДАРЫНДА КӘСІБИ ОЙЛАУ МӘДЕНИЕТІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ БОЙЫНША ЗЕРТТЕУДІҢ НӘТИЖЕЛЕРІ

Курсанттың кәсіби ойлауы әскери жоғары оқу орындарында оқу және әскери іс-әрекеттерді орындау кезінде пайда болатын әскери-жауынгерлік тапсырмалардың кең спектрін шешумен байланысты. Курсанттардың кәсіби ойлау мәдениетінің кәсіби ерекшеліктері пәннің, құралдардың, қызметтік және жауынгерлік қызметтің нәтижелерінен көрінеді. Осыған байланысты осы мәдениеттің қалыптасу деңгейінің анықтамасы жаңартылуда. Мақалада кәсіптік ойлау мәдениетін қалыптастырудағы мәселенің қазіргі жағдайын анықтау нәтижелері келтірілген. Жетекші әдіс ретінде сауалнама әдісі қолданылды. Сауалнама курсанттар арасында кәсіби ойлау мәдениетін қалыптастыру жағдайын зерттеудегі «олқылықтарды» анықтауға, эмпирикалық нақты жағдайды көрсетуге мүмкіндік береді. Сауалнама нәтижелері жағдаяттық тапсырмаларды қолдану контекстінде кәсіби ойлау мәдениетін қалыптастыру және дамыту процесіне жаңаша қарауға мүмкіндік берді.

Кілтті сөздер: сауалнама, курсанттар, кәсіби ойлау мәдениеті, жағдаяттық тапсырма.

ADAMOV A.A., BULATBAYEVA A.A., BASHCHIKULOV A.S. THE RESULTS OF THE STUDY OF THE FORMATION OF THE CULTURE OF PROFESSIONAL THINKING IN MILITARY UNIVERSITY CADETS

The professional thinking of a cadet is associated with solving a wide range of service and fighting tasks arising during the training and military activities of military university students. The professional specificity of the culture of professional thinking of cadets is reflected in the features of the discipline, the tools, and the results of service and fighting activities. It actualizes the assessment of the level of formation of this culture.

The article presents the results of determining the current state of the problem of the formation of the culture of professional thinking, using mainly the method of questioning. A questionnaire utilizes well-formulated questions to reveal gaps in the study of the state of the formation of the culture of professional thinking in cadets, to show the real state of empiricism. The questioning results made it possible to take a fresh look at the process of formation and development of the culture of professional thinking in the settings of solving situational tasks.

Keywords: questioning, cadets, the culture of professional thinking, situational task.

ӘОЖ 37.026.9

Н.Ш. АЛМЕТОВ, А.М. УСЕНОВА, Т.С. СМАХАНОВ
М.Әуезов атындағы Оңтүстік Қазақстан мемлекеттік университеті
**БОЛАШАҚ МҰҒАЛІМНІҢ ПРАГМАТИКАЛЫҚ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ
ОЙЛАУЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ**

Мақала қазіргі қазақстандық қоғамдағы рухани жаңару жағдайында жоғары кәсіптік білім беру жүйесінде педагогикалық кадрларды даярлаудың өзекті бағыты ретінде болашақ мұғалімнің прагматикалық педагогикалық ойлауын қалыптастыру мәселесіне арналған. Педагогикалық мамандықтар студенттерінің педагогикалық ойлауының қалыптасуы мен дамуындағы прагматикалық тәсілдің артықшылығы негізделген. Болашақ мұғалімнің прагматикалық ойлауының кәсіби және педагогикалық құзыреттілігінің маңызды көрсеткіштерінің бірі ретінде сипатталған. Болашақ мұғалімнің педагогикалық ойлауын қалыптастыру мұғалім-практиктің қызметін модельдейтін процесс ретінде қарастырылған. Осы тұрғыдан қазіргі заманғы практик-мұғалімнің ойлау стереотиптеріне талдау жасалған. Университетте болашақ мұғалімнің прагматикалық педагогикалық ойлауын қалыптастырудың ерекшеліктері, мазмұны мен әдіснамалық ерекшеліктері қарастырылған. Болашақ мұғалімнің прагматикалық педагогикалық ойлауын қалыптастыруға бағытталған университеттің оқу процесінің тиімділігін арттырудың жаңа мүмкіндіктері ашылған.

Кілтті сөздер: педагогикалық сана, педагогикалық ойлау, прагматизм, прагматикалық педагогикалық ойлау, болашақ мұғалім, жоғары оқу орны, өнімді педагогикалық ойлау.

Кіріспе

Қазақстанда Тұңғыш президент – Елбасы Н.Ә.Назарбаевтың «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру» бағдарламалық мақаласында алға қойылған ХХІ ғасырда ұлттық сананы және әрбір қазақстандықтың санасын жаңғырту идеясы мен міндеттерінен бастау алатын рухани жаңғыру үдерістері қарқынды жүзеге асырылуда [1]. Рухани жаңғыру үдерістерінде педагогтардың орны мен рөлі ерекше екендігі мәлім. Педагогтың санасын жаңғыртпай, жас ұрпақтың, оқушы-жастардың санасы мен мінез-құлқын қалыптастыру мәселесін «Рухани жаңғыру» бағдарламасында айқын көрініс тапқан қоғамдық сананы жаңғырту міндеттері аясында шешу мүмкін емес. Қоғамдық сананы жаңғырту мен педагогтар санасын жаңғырту – бір-бірімен объективті байланысты үдерістер. Педагогтар санасын жаңғыртпай, қоғам санасын жаңғырту да мүмкін емес дегені

заңдылық. Педагог санасының іргетасы жоғары оқу орнында, болашақ мұғалімдерді дайындау үдерісінде қалыптасады. Сондықтан, бүгінгі таңда жоғары кәсіби-педагогикалық білім беру жүйесінде болашақ мұғалімдердің педагогикалық санасын «Рухани жаңғыру» құндылықтары негізінде қалыптастыру – өзекті педагогикалық мәселе.

Педагогикалық ойлау – педагогикалық сананың нақты көрінісі. Педагогикалық сана мұғалімнің педагогикалық ойлауы таптаурындарында (стереотиптерінде), формалары мен тәсілдерінде, педагогикалық мақсаттар мен міндеттерді тұжырымдауында, педагогикалық идеялар ұсынуында, жобалар әзірлеуінде, педагогикалық мәселелерді шешуінде айқын көрініс табады. Педагогикалық ойлау психологиялық-педагогикалық, әдістемелік және арнаулы пәндік білімдерге, педагогикалық тәжірибеге негізделеді. Ал педагогикалық ойлаудың қалыптасуы

студент – болашақ мұғалім педагогикалық іс-әрекетке бағыт-бағдар алған алғашқы сәттен бастау алады. Бұл университеттегі 1-курс студенттері үшін шолу-дәрістер, «Педагогикалық мамандыққа кіріспе» пәнінен сабақтар, кураторлық сағаттары болуы мүмкін.

Болашақ мұғалімнің педагогикалық ойлауын қалыптастыру сананы жаңғыртудың барлық бағыттарын (бәсекелік қабілет, прагматизм, ұлттық бірегейлікті сақтау, білімнің салтанат құруы, Қазақстанның эволюциялық емес, революциялық дамуы, сананың ашықтығы) қамтуы қажет. Тек сонда ғана біз болашақ мұғалімнің жаңа педагогикалық ойлауын қалыптастыра аламыз.

Болашақ мұғалімнің педагогикалық ойлауын қалыптастырудың тиімді жолдарын анықтау үшін мектеп мұғалімі – тәжірибешіл педагогтардың ойлау тәсілдерін жан-жақты талдауды жөн көрдік. Өйткені, соңғы жылдары педагогикалық білім беру шынайы мектеп тәжірибесінен әлдеқайда алшақтап, артта қалуда десек қате болмас.

Негізгі бөлім

Қазақстан Республикасында білім беруді және ғылымды дамытудың 2020-2025 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасында «педагогикалық білім сапасының төмендігі» атап көрсетілген¹. Оның себептерін тек педагогикалық мамандықтарға оқуға келетін абитуриенттердің ҰБТ-да алған төмен балдарынан іздеу дұрыс болмас. Педагогикалық білім беру сапасының төмендігі себептерінің бірі – болашақ мұғалімдерді дайындау мазмұны мен үдерісінің қазіргі мектеп тәжірибесі, оның даму тенденцияларынан артта қалуы. Бір кездері ілгерілеп (опережающий) педагог кадрлар дайындаған жоғары педагогикалық оқу орындары қазірде мектептен жаңартылған білім беру бағдарламалары үшін мұғалім даярлауды үйренуіне тура келіп отыр.

Тағы бір себеп – болашақ мұғалімнің педагогикалық ойлауын дамытуға байланысты мәселені біз мектептен іздеуге тырысамыз. Өйткені, болашақ мұғалімді даярлау үдерісі мектеп мұғалімінің педагогикалық іс-әрекетін модельдейді. Сол себепті, мақалада болашақ мұғалімнің педагогикалық ойлауын қалыптастыру мәселесін қарастыра отырып, бірінші тәжірибешіл мектеп педагогтарының педагогикалық ойлауымен байланысты мәселелерді қарастырдық. Екіншіден, «жоғары оқу орнына қайта оралып», студент – болашақ мұғалімнің педагогикалық ойлауын қалыптастырудың тиімді жолдарын ашып көрсетуге әрекет жасадық.

Ұсынылып отырған педагогикалық іс-тәжірибені талдау материалдары және ой-пікірлер жай авторлық пайымдар емес. Түркістан облысы мектептеріндегі тәжірибелік-педагогикалық жұмыстар, авторлардың жоғары оқу орны оқытушысы, әрі жалпы мектептердің ғылыми жетекшісі, әрі қарапайым мұғалім ретіндегі көп жылдық тәжірибелерінің жемісі болып табылады.

Отандық білім беру саласының қызметін барлық өлшемдер бойынша әлемдік озық стандарттар дәрежесіне келтіру педагогтар санасын жаңғыртумен заңды байланысты. Педагогтар санасын жаңғырту дәстүрлі педагогикалық менталитетте қалыптасқан бірқатар әдеттер мен таптаурындардан (стереотиптерден) арылуды, қазақ халқының және әлемдік озық педагогикалық мәдениеттің прагматикалық сипаттағы құндылықтарын, дағдыларын меңгеру, қазіргі жаһандану және цифрландыру қоғамындағы педагогикалық мәселелерді шешуге прагматикалық тұрғыдан келуді талап етеді.

Мектеп мұғалімі – теорияшыл емес, тәжірибешіл маман. Ол педагогикалық теорияны меңгерген және оны педагогикалық практика жүзінде іске асырады. Педагог санасының іргетасы – ол

¹Қазақстан Республикасында білім беруді және ғылымды дамытудың 2020-2025 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы // 27.12.2019.

жоғары білім алған кезде, одан кейінгі тәжірибелік педагогикалық қызмет барысында, біліктілікті арттыру курстарында, өздігінен педагогикалық білім алғанда меңгерген білімдер, дағдылар мен икемділіктер, көзқарастар мен мұраттар, құндылықтар. Біздің мектеп мұғалімдерімен жүргізген сұхбаттарымыз бойынша, қазіргі тәжірибешіл мұғалімдер (70%-тен астам) тәжірибелік білімдер мен дағдыларды алдыңғы қатарға қояды, ал теориялық білімдерді қалайда екінші орынға қояды. Мұғалімдердің 85%-і жоғары оқу орнын бітірген соң психология мен педагогика салаларында белгілі бағыттарда ғана білім алғандықтарын, ал жүйелі түрде заманауи педагогика курсы мен өтпегендіктерін атап көрсеткен. Сөз мұғалім студент болған кездегі педагогика курсы мен одан бірнеше, тіпті он жылдар өткеннен соң қалыптасқан жүйелі педагогикалық білімдер (педагогика курсы) туралы. Студент үшін жазылған «Педагогика» немесе «Психология», мұғалім үшін «таныс», «түсінікті» болуы мүмкін. Дегенмен, жаңа педагогика мен психологияда қазіргі мұғалім оқыған кездегі білім беру парадигмаларынан мүлдем айрықша, демек оның педагогикалық ойлауына өзгеше әсер ететін біртұтас педагогикалық (психологиялық) білімдерді қамтитындығын атап өту орынды.

Әрдайым өз білімін біліктілік курстарында жетілдіріп отырған мұғалімде «Бұл білімдер табысты педагогикалық қызмет жасау үшін жеткілікті емес пе?» деген сұрақ туындайды.

Бірақ тәжірибешіл мұғалімдердің педагогикалық ойлау мәселесін талдау, педагогтар санасын жаңғыртуда қазіргі педагогикалық парадигмалар, фундаменталдық теориялық ұстанымдар мен тұжырымдамалар, заманауи педагогикалық мәселелерді шешуге жаңашыл теориялық тұғырларды терең және жан-жақты білу, оларды тәжірибе жүзінде қолдану дағдылары қаншалықты маңызды екендігін айқын көрсетеді.

Педагогикалық теория мен тәжірибені бір-бірінен айыру – жылдар бойы педагогтар санасында қалыптасып қалған, педагогикалық ойлау тәсілдеріне тікелей ықпал ететін, қазіргі педагогикалық шындық, педагогикалық үдерісте туындап отырған күрделі педагогикалық мәселелерді тиімді шешуге тосқауыл болып отырған стереотиптердің бірі.

М.Н. Гольдина «Педагогика болашақ мұғалімдерді дайындауға, сонымен қатар өнімді педагогикалық ойлауды қалыптастырудың әртүрлі тұғырларын жүзеге асырудың тәсілдерін қарастырады. Бірақ педагогикалық іс-тәжірибеде болашақ мұғалімнің өнімді педагогикалық ойлауын қалыптастырудың мәселелік-әдіснамалық, мәселелік-диалогтық, мәселелік-дидактикалық және т.б. тұғырлары әрдайым табысты жүзеге асырылып отырған жоқ. Бұл жоғары оқу орны оқытушыларының қалыптасқан стереотиптерін жеңуге әрекет жасамағандықтарынан емес, бәлкім олардың бұл құбылысты дәстүрлі білім беру парадигмасынан гумандық, тұлғаға бағдарланған парадигмаға өтудің маңызды шарты болған өнімді педагогикалық ойлауды толық пайымдамауында» [2, 14 б.].

Неліктен болашақ мұғалімдердің педагогикалық санасын дамытуда прагматикалық тұғыр өз шешімін күтетін мәселе болып қалуда?

– біріншіден, қазіргі мұғалімдердің педагогикалық мәселелерді шешуге прагматизм тұрғысынан келуі жеткіліксіз;

– екіншіден, педагогтың санасындағы прагматизмнің жетіспеуі оның іс-әрекетінен көрініс табады. Нақты тәжірибелік мақсаттарға қол жеткізуге бағытталған педагогикалық іс-әрекет (немесе іс-қимыл) көбінесе формальды деңгейден әрі өтпей жатады;

– үшіншіден, кез келген педагогикалық іс-қимыл, педагогикалық іс-әрекет педагогтың санасында қалыптасқан ойлардан, идеялардан, тұжырымдардан, шешімдерден, құндылық бағдарлардан басталады. Біліктілік курсынан өткен педагогтар

жаңа педагогикалық міндеттерді шешуге жүйелі, тұтас тұрғыдан келе ала ма?

– төртіншіден, мектеп мұғалімдерінің ойлауын жаңғырту туралы тезистеріміз педагогикалық іс-әрекетті жоспарлап, ұйымдастыруда рационалдық жетіспейтіндігін, мұғалімнің еңбегін ғылыми негізде ұйымдастыру дағдыларының әлдеқайда артта қалып отырғанын аңғартады.

Педагог санасын жаңғырту жоғары оқу орнындағы оқу-тәрбие үдерісінен бастау алады. Болашақ мұғалімнің педагогикалық санасы біртұтас жоғары кәсіби-педагогикалық білім үдерісінде қалыптасады. Педагогикалық сананың ерекше формасы – педагогикалық ойлау. «Қазақстан Республикасында жоғары педагогикалық білімді жүйелі модернизациялау тұжырымдамасы»¹ анықтаған курстар және оқу жылдары бойынша мұғалімді кәсіби-педагогикалық дайындаудың құрылым мен мазмұнын басшылыққа ала отырып, сондай-ақ жүргізілген зерттеулердің нәтижелеріне негіздей келе, болашақ мұғалімнің педагогикалық ойлауын қалыптастырудың төмендегідей кезеңдерін ажыратып көрсетеміз².

Болашақ мұғалімнің педагогикалық ойлауын қалыптастыру бірнеше кезеңнен тұрады, атап айтқанда:

I кезең. Қоғамдық-гуманитарлық және психологиялық-педагогикалық пәндерді меңгеру арқылы студенттерде әлеуметтік, тұлғалық, этномәдени және көпмәдени құзыреттіліктер қалыптасады. Бұл құзыреттіліктер болашақ мұғалімнің педагогикалық ойлау тәсілдерінің қалыптасуына негіз болатын әлеуметтік, жалпымәдени білімдер, көзқарастар мен құндылық бағдарларды жүзеге асыруына септігін тігізеді.

II кезең. Жалпы педагогикалық дайындық кезеңі. Мұнда «Психология», «Заманауи педагогика», «Тәрбие жұмы-

сының теориясы мен әдістемесі» секілді базалық пәндер, сондай-ақ «Этнопедagogика», «Педагогикалық менеджмент» және т.б. таңдаулы пәндерді оқыту үдерісінде студенттер педагогикалық іс-әрекет туралы тұтас теориялық білімдерді меңгереді. Болашақ мұғалімнің педагогикалық ойлауын қалыптастыруда проблемалық жағдайлардың орны ерекше [3]. Психологиялық-педагогикалық пәндерді меңгеру педагогикалық мәселелерді шешу (педагогикалық талдау және жинақтау, абстракциялау, салыстыру, қорыту, жіктеу және т.б.) дағдыларын меңгерумен ұштасады.

Соңғы кездері педагогикалық пәндер бағдарламаларынан «Педагогика тарихы» курсының алып тасталуы педагогикалық ойлауды қалыптастыруда прагматикалық тұрғыдан мүлдем қателік болды деп санаймыз. Кейбір жоғары оқу орындары педагогика курстарында педагогика тарихы «Педагогика» курсының жеке бөлімі ретінде оқытылатын болса, көптеген педагогикалық мамандықтардың бағдарламаларында адамзат және отандық тарихтағы педагогикалық ойларды меңгерту мүлдем қарастырылмаған. Педагогика тарихында прагматизм үлгілері болатын прогресшіл педагогикалық ой-пікірлер мен тәжірибелер аз емес. Педагогика тарихында прагматикалық педагогикалық сананы толықтай қалыптастырмай болмайды.

Студент оқу педагогикалық іс-тәжірибе барысында психологиялық-педагогикалық білімдерін шынайы педагогикалық мәселелерді шешуде қолдана бастайды. Бұл алдымен тәжірибешіл мектеп мұғалімдерінің педагогикалық іс-қимылдарын байқауда, оқып-үйренуде, талдауда көрініс табады. Студент жоғары оқу орнында теорияны және тәжірибені, психологиялық-педагогикалық білімдерін мектеп мұғалімінің іс-тәжірибесімен салыстыра бастайды. Оқу тәжірибесі

¹Концепция системной модернизации высшего педагогического образования Республики Казахстан // URL: <https://ppt-online.org>.

²Концепция педагогического образования в ЮКТУ им. М.Ауэзова. – Шымкент, 2018.

барысында студенттің педагогикалық ойлары, көзқарастары, жеке педагогикалық іс-әрекет стильдері, құндылықтары қалыптаса бастайды. Жоғары оқу орны оқытушылары – педагогикалық іс-тәжірибеге жетекші әдіскерлер студенттердің шынайы мектеп өмірінен алатын тәжірибелік білімдерінің, әсерлерінің дұрыс бағдарлануын, болашақтың мұғалімдері болып қалыптасатындығын естен шығармаулары қажет.

III кезең. Студент психологиялық-педагогикалық теориялық білімдерін шынайы педагогикалық іс-қимылдарға айналдыру құзыреттіліктерін меңгереді. Педагогикалық білімдер, ойлар, идеялар, құндылықтар тәжірибелік әрекеттерге айнала бастайды. Мұнда «Қазіргі білім беру технологиялары», «Педагогикалық шеберлік негіздері» таңдаулы пәндерінің орны мен рөлі ерекше болады. Өндірістік педагогикалық іс-тәжірибе барысында студент педагогикалық үдерістерді жобалау, жоспарлау, жобаларды нақты педагогикалық іс-қимылдар арқылы жүзеге асыру, педагогикалық тәжірибені зерделеу және қорыту дағдыларын меңгереді. Студенттің санасында әртүрлі деңгейдегі педагогикалық сұрақтар туындай бастайды. Ол бұл сұрақтарға теориядан да, тәжірибеден де жауаптар іздей бастайды. Педагогикалық іс-тәжірибеде білім алмасып, өзінің таңдаған мамандығына қызығушылығы, құлшынысы артады. Бірақ педагогикалық іс-тәжірибеден теріс әсерлермен қайтатындар да кездеседі. Бұған студенттің жоғары оқу орнында алған білімдері мен шынайы тәжірибе арасындағы айырмашылықтарды оң пайымдамауы, алған білімдерін қолданудағы қиындықтар, шынайы педагогикалық міндеттерді шешу дағдылары мен икемділіктерінің әлсіздігі, кейбір жағдайларда мектепте мұғалімдердің практиканттарға деген қатынасы, ескіше таптаурындар, ойлау тәсілдерінен әлі де арылмағандығы себепші болады.

IV кезең. Бейіндік курстар (мысалы,

«Музыканы оқыту әдістемесі»), өндірістік және дипломалды педагогикалық іс-тәжірибелер арқылы студент кәсіби-педагогикалық іс-әрекетті терең меңгеру деңгейіне көшеді. Кәсіби-әдістемелік және технологиялық құзыреттіліктердің қалыптасуы болашақ мұғалімнің жаңаша педагогикалық ойлауының қалыптасуына тиімді әсер етеді.

Жоғары оқу орнында болашақ мұғалімнің педагогикалық ойлауын қалыптастырудағы артықшылықтар неде?

Біріншіден, педагогикалық білімдер студенттің санасына икемділіктер, дағдылар, құзыреттіліктер негізінде қалыптасады. Ал мектепте жұмыс істейтін мұғалімнің педагогикалық санасын жаңғырту дәстүрлі әрі ескірген таптаурындармен «күресетін» жаңа білімдер негізінде қалыптасады.

Екіншіден, педагогикалық мамандықтар студенттерінің кәсіби-педагогикалық санасы жүйелі, жоспарлы түрде, кезең-кезеңмен қалыптасады.

Үшіншіден, студенттің ең жаңа, озық отандық және әлемдік педагогикалық теориялар, тұжырымдамалар туралы алған білімдерін шынайы мектеп тәжірибесімен салыстыруға, мұғалімдердің педагогикалық іс-әрекеттеріне қазіргі заманғы педагогикалық парадигмалар тұрғысынан баға беруге мүмкіндігі болады.

Төртіншіден, болашақ мұғалімнің педагогикалық ойлауы педагогикалық сананы қалыптастырудың (кәсіби-педагогикалық білім берудің) ең озық үлгілері, технологиялары негізінде жүзеге асырылады. Мысалы, сындарлы ойлау технологиялары.

Бесіншіден, педагогикалық мамандықтардың студенттері өзіндік білім алу дағдыларын қалыптастыруға, өздігінен ізденуге басымдық беретін кредиттік оқыту жүйесі негізінде білім алады. Бұл олардың педагогикалық ойлауын қалыптастырып қана қоймай, оның ұдайы жаңғыртып тұруға жол ашады.

Қорытынды

Қорыта келе, жоғары оқу орнын-

да болашақ мұғалімнің прагматикалық педагогикалық ойлауын қалыптастыру тұтас педагогикалық үдерісті ұйымдастыруға прагматикалық тұрғыдан келуді болжайды. Болашақ педагог маманның өзіндік педагогикалық іс-қимылдарын, рационалдық әрекетін ұтымды жобалауы,

жоспарлауы және жүзеге асыруы, жеке тұлғаның қалыптасуы мен дамуының нақты мақсаттарына бағдар алуына қол жеткізуі оның педагогикалық ойлауының жоғары деңгейде қалыптасқандығын көрсетеді.

ӘДЕБИЕТТЕР

1. Назарбаев Н. Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру // Егемен Қазақстан. – Астана, 2017. – 12 сәуір.
2. Гольдина М.Н. Формирование продуктивного педагогического мышления студента-будущего учителя // Дисс...канд.пед.наук. – Самара, 2003. – 205 с.
3. Ниязова Г.Ж., Міндетбаева А.А., Шектібаев Н. Болашақ мұғалімдердің кәсіби даярлығын жетілдіру // Вестник АПН Казахстана. – 2015. – №3 (65). – С. 30–37.

REFERENCES

1. Nazarbayev N. Course towards the future: spiritual modernization // Egemen Kazakhstan. – Astana, 2017. – April 12.
2. Goldina M.N. Formation of productive pedagogical thinking of the student-future teacher. Diss. cand.ped.sciences. – Samara, 2003. – 205 p.
3. Niazova G. Zh., Mindetbaeva A.A., Shektibaev N. Improving the professional skills of future teachers // Bulletin of the Academy of Pedagogical Sciences. – 2015. – №3 (65). P.30–37.

АЛМЕТОВ Н.Ш., УСЕНОВА А.М., СМАХАНОВ Т.С. ФОРМИРОВАНИЕ ПРАГМАТИЧЕСКОГО ПЕДАГОГИЧЕСКОГО МЫШЛЕНИЯ БУДУЩЕГО УЧИТЕЛЯ

Статья посвящается проблеме формирования прагматического педагогического мышления будущего учителя как актуальное направление подготовки педагогических кадров в системе высшего профессионального образования, в контексте модернизации общественного сознания в современном казахстанском обществе. Обоснованы преимущества прагматического подхода в формировании и развитии педагогического мышления студентов педагогических специальностей. Прагматизм мышления будущего учителя охарактеризован как один из важных показателей его профессионально-педагогической компетентности.

Формирование педагогического мышления будущего учителя рассматривается как процесс моделирующий деятельность педагога-практика. С этой точки зрения анализируется стереотипы мышления современного учителя-практика. Отмечается недостаток прагматизма в сознании и мышлении некоторой части учителей, который отражается на решении педагогических проблем, поиске и реализации инновационных идей и подходов, действительно работающих на результат.

Охарактеризованы специфические особенности формирования прагматического педагогического мышления будущего учителя в вузе. Выделены этапы подготовки будущих учителей в вузе через призму формирования прагматического педагогического мышления. Акцентирование внимания на содержание и методические особенности формирования педагогического мышления будущего учителя на основе прагматиче-

ского подхода. Раскрыты новые возможности повышения эффективности учебно-воспитательного процесса вуза, направленного на формирование прагматического педагогического мышления будущего учителя.

Ключевые слова: педагогическое сознание, педагогическое мышление, прагматизм, прагматическое педагогическое мышление, будущий учитель, высшее учебное заведение, продуктивное педагогическое мышление.

ALMETOV N.Sh., USSENOVA A.M., SMAKHANOV T.S. THE FORMATION OF PRAGMATIC PEDAGOGICAL THINKING IN FUTURE TEACHERS

The article studies the problem of the formation of pragmatic pedagogical thinking in future teachers as a relevant direction of training of pedagogical staff in the system of higher professional education in the context of modernization of public consciousness in modern Kazakhstanian society. The authors substantiate the advantages of a pragmatic approach to the formation and development of pedagogical thinking in students of pedagogical specialties. The pragmatism of thinking of a future teacher is considered as an essential indicator of his/her professional and pedagogical competence.

The formation of pedagogical thinking of a future teacher is viewed as a process that models the activity of a practicing teacher. The conducted analysis of stereotypes of thinking of a modern practicing teacher shows a lack of pragmatism in the consciousness and thinking of some teachers, which is reflected in solving the pedagogical problems, searching for and implementation of innovative ideas and approaches that really work for the result.

The authors describe the specific features of formation of pragmatic pedagogical thinking of a future teacher at the university, identify the stages of training of future teachers at the university through the lens of formation of pragmatic pedagogical thinking, focus on the content and methodological peculiarities of the formation of pedagogical thinking of a future teacher based on a pragmatic approach, reveal new opportunities to increase the efficiency of the process of education and upbringing at the university aimed at the formation of pragmatic pedagogical thinking of a future teacher.

Keywords: pedagogical consciousness, pedagogical thinking, pragmatism, pragmatic pedagogical thinking, future teacher, higher school, productive pedagogical thinking.

ӘОЖ 378:378.22 (574)

Г.К. НАКЫПОВА, Ж. САПАРҚЫЗЫ

Қорқыт Ата атындағы Қызылорда мемлекеттік университеті

**ЖОҒАРЫ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ БІЛІМ БЕРУ ЖҮЙЕСІНДЕГІ КӘСІПТІК
МАГИСТРЛІК ДАЯРЛЫҚ**

Мақалада жоғары оқу орнынан кейінгі білім беруде магистратураның дамуы үшін қолайлы жағдайлар, педагогикалық мамандықтарға мамандар даярлау жүйесі, қазіргі заманғы жоғары мектептерде жаңа көзқарастағы оқытушыларға қажеттілік, магистратураның білім беру функциясы, жаңа үлгідегі маман даярлау құралы ретінде студенттер таңдаған салада ғылыми-зерттеу қызметінің әдістері мен тәсілдерін меңгеруі мәселесі қаралады. Сонымен қатар, жоғары педагогикалық білім беру жүйесінде магистратураның атқаратын түрлі қызметтері талданып, жүйеленді. Жоғары оқу орнының ғылыми-зерттеу қызметін жүргізуі магистратурада даярлаудың мақсаты ретінде, жаңа үлгідегі маман даярлау құралы ретінде,

студенттер таңдаған салада ғылыми-зерттеу қызметінің әдістері мен тәсілдері, магистрлік бағдарламалардың жалпы бағыттылығы талданды. Магистранттардың ғылыми-зерттеу әрекетіне өз бетінше жұмыстың әсері, өзіндік жұмысты үздіксіз жоспарлау, өз бетінше жұмыстың түрлерін қисынды түрде қиындатып отыру, өз бетінше жұмыс түрлерінің кәсіптік міндеттерге сәйкес келуі, өз бетінше жұмыс жасау үшін жағдайлар жасау, өз бетінше жұмысты басқару, оның жүру барысы мен нәтижелерін бағалау мәселесі қарастырылды.

Кілтті сөздер: *магистратура, жаңа көзқарастағы оқытушы, маман, ғылыми зерттеу жұмыстары, өзіндік білім алу.*

Кіріспе

Жаңа кәсіптік білім беру бағдарламалары бойынша жұмыс істейтін білім беру мекемелерінің пайда болуы, мемлекеттік емес оқу орындарының дамуы, білім беру саласында мамандардың жаңа саладағы қызметін құру еліміздегі магистратураның дамуы үшін қолайлы жағдайлар туғызды.

Жоғары кәсіптік педагогикалық білім беру жүйесінде магистрлерді даярлау ғылыми және ғылыми-педагогикалық кадрларды мамандандырылған іргелі даярлықты қамтамасыз етеді. Магистратурада оқу зерттеулер арқылы жүзеге асырылады, сондықтан магистратураны ғылымды қажетсінетін білім беру институты деп қарастыруға толық негіз бар.

Нормативтік құжаттарды зерделеу магистратура мақсаттарының бірі педагогикалық мамандықтарға мамандар даярлау болып табылады. Қазіргі заманғы жоғары мектептерде жаңа көзқарастағы оқытушыларға қажеттілік айтарлықтай сезіледі. Бір жағынан, іргелі білім мен ақпарат ізденісінде жаңа әдістерге ие оқытушылар қажет. Екінші жағынан, жоғары оқу орындары ғылым мен білім беру ортасында болатын өзгерістерге тез бейімделе алатын, білімді жай бере салмай, жаңа оқу пәндерін енгізе және құра отырып, оқу үдерісін жобалауға бағытталған оқу мақсатында ғылыми ақпаратты ұсына алудың қазіргі заманғы тәсілдерін пайдалана алатын қабілетті

оқытушыларды қажет етеді¹.

Психологиялық және педагогикалық ғылыми зерттеу жұмыстарын зерделеу жоғары педагогикалық білім беру жүйесінде магистратура қызметі заңнамалық актілер мен нормативтік құжаттарға сәйкес бұл жүйедегі мәртебесіне қарай анықталатындығын көрсетті. Осылайша магистратура, біріншіден, педагогикалық білім беретін жоғары оқу орындарының жүйесінде жоғары буын болып табылады; екіншіден, көпдеңгейлі жоғары кәсіптік білім беру жүйесінде белгілі бір саты болып табылады (бірінші және екінші буындағы Мемлекеттік білім беру стандарты – МБС). МБС-ға сәйкес магистратура жоғары педагогикалық білім беру жүйесінде дербес буын ретінде қарастырылады, яғни, кез келген бағыттағы бакалавриат түлектері, сонымен қатар маман дипломы барлар кез келген бағдар бойынша және жоғары педагогикалық білім берудің мамандандырылған даярлығының кез келген бағдарламасы бойынша конкурс негізінде магистратураға түсе алады. Магистратурадағы оқу ғылыми-зерттеу қызметіне айрықша бейімділігі мен қабілеттілігі айқындалған студенттердің оқуын жалғастыруы, докторантурада оқуы үшін даярлық кезеңі ретінде қарастырылады².

Негізгі бөлім

Мемлекеттік білім беру стандартының

¹Қазақстан Республикасында білім беруді дамытудың 2011–2020 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасын бекіту туралы. – 2008, тамыз 12: <http://online.zakon.kz>

²Қазақстан Республикасының жоғары оқу орнынан кейінгі білім берудің жалпыға міндетті стандарты. Жоғары оқу орнынан кейінгі білім (магистратура) ГОСО ҚР. – Астана, 2012.

екінші буындағы талдауы жоғары педагогикалық білім беру жүйесінде магистратура түрлі қызметтерді орындауға арналғандығын көрсетті. Біріншіден, магистратура білім беру функциясын орындайды, себебі берілген бағдарлама аясында кәсіптік әрекеттердің белгілі бір түрлерін жүзеге асыру үшін қажетті білімді студенттердің игеруі негізінде жалғасын табады. Екіншіден, ғылыми-зерттеу қызметін атқарады, себебі, нақты осы буында белгілі бір пәндік сала мен кәсіби қызмет саласын қамтитын ғылыми білімнің саласында зерттеу қызметіне мақсатты бағытталған оқыту жүзеге асырылады. Үшіншіден, магистратура кәсіптік қызметті атқарады, себебі ол бітірушілерді әрекеттің белгілі бір кәсіп түрлерін орындауға арналған.

Жоғары оқу орнының ғылыми-зерттеу қызметін жүргізуді көздеуі маңызды шарт болып табылады. Бұл магистратурада даярлаудың мақсаты ретінде, жаңа үлгідегі маман даярлау құралы ретінде студенттер таңдаған салада ғылыми-зерттеу қызметінің әдістері мен тәсілдерін меңгеруіне магистрлік бағдарламалардың барлығының жалпы бағыттылығымен байланысты. Бұл өз кезегінде білім беру үдерісіндегі ғылыми қызметтің ролін күшейтуді; магистранттар мен оқытушылардың нақты ғылыми-зерттеу жұмыстарын орындауға бірлесе қатысуын; магистранттардың шығармашылық ғылыми өсуі үшін жағдайды қамтамасыз етуді; магистранттардың ғылыми әрекетін ынталандыру және оларда ғылыми еңбекке тұрақты кәсіптік қызығушылықты дамытуды; студенттердің оқу және ғылыми-зерттеу әрекетін біріктіруді; білім беру үдерісінің қарқындылығын арттыру және дараландыруды жоспарлайды. Басқа сөзбен айтқанда магистрлік даярлықты жүзеге асыру педагогикалық жоғары оқу орнының білім беру ортасының толықтай өзгеруін талап етеді.

Осыған байланысты болашақ магистрлерді дайындауды жүзеге асыратын оқы-

тушылардың ұстанымын қайта қарау талап етіледі. Оқытушылардың басым көпшілігі білім берудің түрлі салаларында білім беру міндеттерін біріктіру есебінен «толассыз» әрекет етуді қамтамасыз етуі қажет. Бұл жағынан оқытушы тиісті бағыт бойынша бакалавр және магистр даярлаудың кәсіптік білім беру бағдарламаларын жақсы білуі және бағыттау алуы қажет. Оқытушының шектес ғылымнан білім ауқымы кең болғаны да маңызды, себебі магистрлік бағдарламалардың көбісі түрлі саланың мамандарын дайындауға бағытталған.

Білім беру үдерісі іске асырылып жатқан білім беру бағдарламаларына сәйкес ұйымдастырылады. Педагогикалық білім берудің көпдеңгейлі жүйесіне әрекет ету жағдайында әзірленген және іске асырылатын барлық деңгейдегі білім беру бағдарламалары екі құрамдас бөліктен тұрады: білім беру және кәсіптік. Магистрлік бағдарламаларда ғылыми-зерттеушілік құрамдас бөлігі айтарлықтай орын алады.

А.А. Булатбаева магистрлік оқыту бағдарламасында мынадай мақсаттар мен идеяларды белгіледі: білім беру саласының беріктігі, оқыту сапасының жоғары болуы, тұлғаның біліктілігі; оқу үрдісін ізгілендіру, яғни тұлғаның дамуы, өзін-өзі тәрбиелеу, өз бетінше білім алу механизмін дағдыландыру; оқу үрдісін кәсіптендіру [1, б. 83]. Бұл жерде зерттеушілік біліктілігі даярлықтың сапасын анықтайтын негізгі сипаттама болып тұр. Магистратураны бітіруші таңдап алған бағыты бойынша тереңдетілген білімді игеріп қана қоймай, сонымен қатар өз бетінше жұмыс дағдысына ие болуы қажет. Сондықтан магистрлік даярлықтың негізгі білім беру бағдарламасын қарастыра отырып, оның құрамдас бөлігі – магистранттардың ғылыми-зерттеу жұмыстарын ұйымдастыруға нақтырақ тоқталу қажет.

Н.В. Бордовская ғылыми-зерттеу әрекетін педагогикалық ғылым жетістіктері және ғылыми әдістерді қолдану нәти-

жесінде педагогикалық нақтылықты тану және түрлендіруге бағытталған педагог әрекеттерінің бір түрі ретінде анықтайды [2, б. 65]. Бұл әрекеттің нәтижесі ретінде жаңа педагогикалық білім мен тәжірибе жинақтау, педагогтің әдіснамалық мәдениетін дамыту болып табылады. Ғылыми-зерттеу әдісі жаңа білімді алу, ұйымдастыру, жұмыс істету, өңдеу және тарату бойынша әрекеттің барлық сипаттарына ие үдеріс ретінде белгіленеді, яғни ғылыми-зерттеу әрекеті ғылыми-зерттеу әрекетін ұйымдастырудың түрі ретінде қарастырылып, өзіне ғылыми-зерттеу жұмыстарын қоса алады. Ғылыми-зерттеу жұмысы студенттердің өз бетінше теориялық және тәжірибелік пайым жасай алу және қорытынды шығара алу қабілетін, ғылыми ақпаратқа объективті түрде баға беру, білім беру әрекетінде ғылыми ізденіс еркіндігі мен ғылыми білімін қолдануға құлшынысты дамытуға бағытталған зерттеу жұмыстарын жүргізуді болжамдайды.

В.Д. Шадриковтің тұжырымдауынша, кәсіби мәнді дамыту іс-әрекеттің психологиялық жүйесін қалыптастырудың түйінді кезеңі болып табылады. Ол іс-әрекеттің психологиялық жүйесін, нақты іс-әрекеттің функцияларын орындау тұрғысында ұйымдастырылған іс-әрекеттің психологиялық құрылымы деп түсіндіреді (нақты мақсатқа жету тұрғысында) [3, б. 78].

Магистранттардың ғылыми-зерттеу әрекетіне өз бетінше жұмысты үздіксіз жоспарлауды, өз бетінше жұмыстың түрлерін қисынды түрде қиындатып отыруды, өз бетінше жұмыс түрлерінің кәсіптік міндеттерге сәйкес келуі, өз бетінше жұмыс жасау үшін жағдайлар жасау, өз бетінше жұмысты басқару, оның жүру барысы мен нәтижелерін бағалауды бақылау жатады.

Тәжірибе жинақтау негізгі білім беру бағдарламасының құрамдас бөлігі болып табылады, тәжірибе жинақтау барысында бір жағынан теориялық оқу үдерісінде алынған білімді қолдану, ғылыми-педа-

гогикалық кәсіптік әрекетте туындайтын түрлі тәжірибелік тапсырмаларды шешу үшін жағдайлар жасалады, екінші жағынан бұл әрекеттің негізгі құрамдас бөліктерін игеруге мүмкіндіктер туындайды. Практика барысында магистранттар оқушылардың тобымен білім беру әрекетін жоспарлайды және жоспарды іске асырады, бейіндік пәндердің бірін оқыту үдерісінің аяқталған бөлігін көрсететін сабақтар жүйесін әзірлейді және өткізеді.

Магистрлік даярлық мәселесіне қатысты әдебиеттерге теориялық талдауға сәйкес, магистратурадағы студент әрекетінің сипаты бакалавриаттан ерекшеленеді: бұл жерде өз бетінше жұмыс жасау үлесі күрт жоғарылайды, оқытудың технологиясын таңдау еркіндігі жоғарылайды. Мазмұнды игерудің бұндай сипаты рефлексия дағдыларының қалыптасуына жол береді. Магистрлік даярлықтың ерекшелігін сипаттайтын магистранттардың өз бетінше жұмысы болып табылады, өйткені 50% оқу уақытын құрайтын бакалавриатқа қарағанда магистратурада ол 80%-ды құрайды. Көпдеңгейлі білім беру жүйесінде өз бетінше жұмысты ұйымдастырудың мұндай амалы оқыту үдерісін ұйымдастырудың әдістері мен түрлерін, оқу-әдістемелік қамтамасыз етуді, ағымдағы, аралық және қорытынды аттестацияны ұйымдастыруды өзгертуді болжамдайды.

Қазіргі заманғы маманның ерекшелігін анықтайтын тағы бір қасиет құзыреттілік болып табылады. Құзыреттілік әрдайым қызмет барысында көрінеді, ол осы шақта жүзеге асып, болашаққа бағытталады.

Ш.Таубаеваның тұжырымдамасы бойынша, педагогикалық жоғары мектеп алдында педагогикалық міндеттерді өз бетінше шешуге қабілетті кәсіби құзыретті педагог дайындау міндеті төмендегі педагогикалық міндеттерді шеше алатындай болуы керек:

– рефлексивті-талдау (тұтас педагогикалық үдерісті, оның элементтерін, туындаған қиындықтарды талдау және қо-

рытынды жасау және т.б.);

– жобалау-болжау (тұтас педагогикалық үдерісті құру, жоспарлау, нәтижені және алынған шешімдердің салдарын болжау);

– ұйымдастырушылық -әрекеттік (оқу-тәрбие үдерісінің әртүрлі нұсқаларын іске асыру, педагогикалық қызметтің әралуан түрінің сәйкестігі);

– бағалау-ақпараттық (педагогикалық жүйенің даму болашағы туралы ақпарат жинау, өңдеу, сақтау және оны бағалау);

– түзету-реттеу (педагогикалық үдеріс ағымын түзету, қажетті коммуникативтік байланыстар орнату, оларды реттеп отыру және қолдау) [4, б. 62].

Магистрдің кәсіптік құзыреттілігі оның кәсіптік әрекеті жағдайына бейімделуі; таңдап алған бағыты немесе оқытушылық әрекеті бойынша ғылыми-зерттеу қызметін жобалауға және оны жүзеге асыруға; тұлғалық және кәсіптік тұрғыдан танылуға; тұлғаралық және іскерлік кәсіптік байланыстар мен қарым-қатынастарды құруға; өз білімін жалғастыруға қабілеттілігімен ерекшеленеді.

Осылайша, магистрлік даярлыққа тән ерекшелік өздігінен білімін көтерудің өсуі және магистранттарды зерттеу жұмыстарына тарту болып табылады. Бұл өз кезегінде магистранттардың өз бетінше ғылыми-зерттеу және ғылыми-педагогикалық әрекеті дағдыларын игеруді, кәсіптік проблемаларды өзіндік көре білуі бойынша және оларды шешудің мейлінше сәйкес келетін әдістері туралы өз түсінігі бойынша өз бетінше жұмыс жасау тәсілдерін игеруді қамтамасыз етеді.

Ж.Е. Иманчиев магистратураны бітірушіден белгілі бір проблеманы шешу үшін қажетті фактілерді жинай білу, оларды талдай білу, проблеманы шешу жолдарын ұсыну, шешімнің ұқсас немесе баламалы нұсқаларына қажетті қорытулар, салыстырулар жасау, статистикалық заңдылықтарды белгілеу, дәлелді тұжырымдар жасау, алынған тұжы-

рымдарды жаңа проблемаларды табуға және шешуге жұмсау қажеттігін айтады [5, б. 43].

Оқытушы Ю.В. Соляниковтің сараптамалық бағасының көмегімен зерттеушілік құзыреттілігінің қалыптасу белгілері айқындалды. Бұл мотивациялық (ғылыми-зерттеушілік әрекетке белсенді қосылу, айтарлықтай ғылыми нәтижелерге қолжеткізуге талпыну), когнитивті (пәндік білімнің болуы, материалды түсіну, оны өңдеуге қабілеттілік), операциялық-әрекеттік (кәсіптік міндеттерді шешу барысында педагогикалық білімді қолдану) және рефлексивті (бірлескен жұмысқа өз қатысуының құндылығын дәлме-дәл бағалау) компоненттердің зерттеушілік әрекет құрылымындағы өзара іс-қимылы [6, б. 106].

Қорытынды

Қорытындылай келе, магистрлік даярлық бүгінгі күні жоғары кәсіптік педагогикалық білім беруді дамытудың тенденцияларына мейлінше толықтай жауап бере алады. Себебі ол қоғамның қажеттілігіне сәйкес жаңа мамандықтар банкісін құру стратегиясын белгілеуде икемділік пен ұтқырлықты қамтамасыз етеді; қандай да бір мамандықтарға аймақтық қажеттілікті қанағаттандырады, магистрлік бағдарламалардың арнайы бағыттылығы осыған негізделеді; білім алушылардың жеке қабілеттерін және олардың сұраныстарын, яғни жеке кәсіптік білім алу мүмкіндігін дамыту және іске асыруға жағдайлар жасайды, ал бұл өз кезегінде өзін-өзі дамыту мен өзін-өзі ұйымдастыруды жоспарлайды; мамандықтардың тоғысында кәсіптік әрекет алу мүмкіндігін береді, яғни пәнаралық дамытудың қажеттіліктеріне жауап береді; үздіксіз білім алу мүмкіндігі; «бүкіл өмірі арқылы білім алу» ұстанымын іске асыру; зерттеу және өз бетінше әрекет дағдыларына ие бәсекеге қабілетті маманды даярлауды қамтамасыз етеді.

ӘДЕБИЕТТЕР

1. Булатбаева А.А. Развитие концептуальных и прикладных основ процесса овладения магистрантами военного вуза методологией исследовательской деятельности: дис. ... док. пед. наук. – Алматы, 2009. – 616 с.
2. Бордовская Н.В. и Реан А.А. Педагогика. – СПб.: Питер, 2001. – 304с.
3. Шадриков В.Д. Новая модель специалиста: инновационная подготовка и компетентностный подход // Высшее образование сегодня. – 2005. – № 9. – С.64-68.
4. Таубаева Ш.Т. Теория готовности к научно-исследовательской деятельности как методологическая составляющая исследовательской культуры учителя // «Духовное наследие народов Казахстана и школьное образование»: материалы международной научно-практической конференции. – Алматы: ШДС «Парасат», 2001. – С. 116-124.
5. Иманчиев Ж.Е. Магистранттардың кәсіби сапаларының қалыптастыруының психологиялық-педагогикалық шарттары // «Салыстырмалы білім беру: әдіснамасы, заманауи үрдістері мен мәселелері»: VI халықаралық ғылыми-практикалық конференция. – Алматы, 2014. – Б. 90-92.
6. Соляников Ю.В. Обеспечение качества подготовки магистрантов педагогического университета к научно-исследовательской деятельности: дис. ... канд. пед. наук. – Санкт-Петербург, 2003. – 169 с.

REFERENCES

1. Bulatbaeva A.A. Development of the conceptual and applied foundations of the process of mastering the methodology of research activity by undergraduates of a military University: dis. ... dock. ped.sciences'. – Almaty, 2009. – 616 p.
2. Bordovskaya N.V. and Rean S. A. Pedagogy. – SPb.: Peter, 2001. – 304 p.
3. Shadrikov V.D. New model of a specialist: innovative training and competence approach. Higher education today. – 2005. – No. 9. – P. 64-68.
4. Taubayeva Sh.T. Theory of readiness for research activity as a methodological component of the teacher's research culture // «Spiritual heritage of the peoples of Kazakhstan and school education»: materials of the international scientific and practical conference. - Almaty: shds «Parasat», 2001. - P. 116-124.
5. Imanchiev E. Psychological and pedagogical conditions for the formation of professional qualities of undergraduates // «Comparative education: methodology, current trends and problems»: VI international scientific and practical conference. – Almaty, 2014. – P. 90-92.
8. Solyanikov Yu.V. Ensuring the quality of training of undergraduates of the pedagogical University for research activities: dis. ...Cand. PED. the science. – Saint Petersburg, 2003. – 169 p.

НАКЫПОВА Г.К., САПАРКЫЗЫ Ж. ПРОФЕССИОНАЛЬНАЯ МАГИСТЕРСКАЯ ПОДГОТОВКА В СИСТЕМЕ ВЫСШЕГО ПЕДАГОГИЧЕСКОГО ОБРАЗОВАНИЯ

В статье рассматриваются вопросы создания благоприятных условий для развития магистратуры в послевузовском образовании, системы подготовки специалистов на педагогические специальности, потребности преподавателей нового поколения в современных высших школах, образовательной функции магистратуры, освоения студентами методов и способов научно-исследовательской деятельности в избранной области как средства подготовки специалистов нового типа. Кроме того, в системе высшего педагогического образования проанализированы и систематизированы различные функции магистратуры. Проведение научно-исследовательской деятельности вуза как цель подготовки в магистратуре, как инструмент подготовки специалиста но-

вого типа проанализированы методы и приемы научно-исследовательской деятельности в избранной студентом области, общая направленность магистерских программ. Рассмотрены вопросы влияния самостоятельной работы магистрантов на научно-исследовательскую деятельность, непрерывное планирование самостоятельной работы, логическое затруднение форм самостоятельной работы, соответствие видов самостоятельной работы профессиональным задачам, создание условий для самостоятельной работы, управление самостоятельной работой, оценка хода и результатов ее реализации.

Ключевые слова: магистратура, преподаватель нового формата, специалист, научно-исследовательская работа, самостоятельное обучение.

NAKYPOVA G.K., SAPARKYZY Zh. POSTGRADUATE TRAINING IN THE SYSTEM OF HIGHER PEDAGOGICAL EDUCATION

The article talks about the creation of favorable conditions for the development of post-graduate masters programs, the system of teaching the teachers, the needs of modern teachers in modern higher schools, the educational function of the magistracy, mastering by the students of methods and techniques of research activity in the chosen field of knowledge as a tool for training a new type of specialists. The authors also analyze and systematize the varied functions of the magistracy in the system of higher pedagogical education. They see the research activity of a university as a goal of Master training, a tool for training a new type of specialist. They analyze the methods and techniques of research activity in the area chosen by the student and the general direction of masters programs. They review the influence of independent work of Master students on research activity, continuous planning of independent work, logical difficulties of independent work, correspondence of types of independent work to professional tasks, the creation of conditions for independent work, management of independent work, assessment of progress and results of its implementation.

Keywords: the magistracy, the teacher of a new format, the specialist, research activity, independent learning.

ӘОЖ 37.015.3

К.К. КЕНЖЕҒАЛИЕВ, А.Б. ТАҒАЙ

Ш.Ш. Уәлиханов атындағы Көкшетау мемлекеттік университет

ПСИХОЛОГТАРДЫ ДАЯРЛАУДЫҢ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ МӘСЕЛЕЛЕРІ

Болашақ психолог мамандарын даярлауда тұлғаның ұстанымдарының жоғары болуы оның өзіндік санасымен тығыз байланысты, яғни ол болашақ маман ретінде өз кәсіби іс-әрекетін, ондағы түрлі жағдайлар мен мәселелерді шешуге дайын болуы керек. Психология саласына деген қызығушылық ерекше, бірақ ол қызығушылық пен қажеттілік психолог маманның өз қызметін тиімді және нәтижелі атқаруына байланысты. Осы мәселелерге орай қазіргі кезде психолог мамандарды даярлауда олардың жеке ұстамдығы мен оны қалыптастыру маңызды және студенттік кезеңде, оқу және тәжірибе барысында қалыптастыра білуі тиіс. Болашақ психологтың өзіндік жеке тұлғалық сапалары, мінез-құлық ерекшеліктері оның қызметінде негізгі роль атқарады. Психологияда маман даярлау үшін үш жетекші әдістемелік парадигмасы мен психологтың жұмысы, ғылымның постклассикалық әдіснамасына негізделген психологиялық-педагогикалық принциптер жүйесін қалыптастырудың әдістемелік мәселелері, сонымен қатар болашақ маманның психологиялық дайындығы мен бұл мақсатқа жету үшін негізгі міндеттері қарастырылған.

Кілтті сөздер: психолог, парадигма, сапа, әдістеме, маман, принцип, тұлға.

Кіріспе

Қазіргі кезде өзекті болып отырған мәселелердің бірі – психолог маманды даярлау барысында оның ең алдымен өзі-өзі және таңдаған мамандығына сай өзі-өзі өзектендіруі.

Бүгінгі студент – ертеңгі жас маман. Елімізде «Қазақстан-2050» ұзақмерзімдік стратегиялық бағытын жүзеге асыруда болашақ мамандарға айрықша жауапкершілік жүктеліп отыр. Тұңғыш Елбасы Н.Ә.Назарбаев Қазақстан халқына Жолдауында: «Біздің басты мақсатымыз – 2050 жылға қарай мықты мемлекеттің, дамыған экономиканың және жалпыға ортақ еңбектің негізінде берекелі қоғам құру болып отыр» деген болатын. Сондай-ақ, Елбасы қолжетімді және сапалы білім беруді дамыту бағытын дәйекті жүргізу басымдықтарын нақтылауды тапсырды. Осы орайда, болашақ мамандардың шығармашылық әлеуетін қалыптастырудың ғылыми-теориялық негіздерін ай-

қындау ХХІ ғасырдың ортасына қарай әлемнің ең дамыған 30 елінің қатарында енуімізге септігін тигізери анық¹.

Қазақстан Республикасының «Білім беруді дамытудың 2011-2020 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасын» іске асыру бағытында еліміздің білім беру саласы келелі табыстарға қол жеткізді. Ұлт Көшбасшысының білім беруді жаңа сапаға көтеру, оқытудың тиімді жүйесіне көшу, ғылыми зерттеулерді инновациялық үдерістерге қосу арқылы әлемдік деңгейге көтеру туралы тапсырмаларын басшылыққа ала отырып, мемлекетіміздегі білім жүйесі ұтымды модернизациялануда. Қазақтың ұлттық білімінің теориялық-әдіснамалық негізін, ғылыми-тұжырымдамалық ұстанымдары мен парадигмалық модельдерін, даму үдерісін анықтап, қоғамымыздың басты бағытына қарай бұру – білім жүйесінің бүгінгі және болашақтағы ісі². Осыған орай, еліміздің білім саласына қатысты ірі

¹ Назарбаев Н.А. ҚР Президентінің «Қазақстан-2050» стратегиясы – қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты» атты Қазақстан халқына Жолдауы. - Астана, 2012.

² Қазақстан Республикасы Білім беруді дамытудың 2011-2020 жылдарға арналған Мемлекеттік бағдарламасы. – Астана, 2011.

мемлекеттік көлемде жасалған қадамдар шығармашылық әлеуеті қалыптасқан құзыреттілігі жоғары болашақ психологтың кәсіби мәнді тұлғасын жетілдірудің өзекті екендігін дәлелдейді.

Осы мәселелерге байланысты қазіргі кезде болашақ психологтарды даярлауда олардың жеке тұлғалық сапалары, мінез-құлық ерекшеліктері оның қызметінде негізгі роль атқарады. Сол себепті психолог мамандарды даярлауда олардың өзін-өзі тану мәселесіне үлкен мән беруі, жаңа нәрсені білуге үйренуге деген талпынысы өте жоғары болуы маңызды. Болашақ психолог маман өзін-өзі тану арқылы өзіндік санасы мен өзін-өзі өзіктендіруі арта түсуі және рефлексиясының жоғары деңгейде болуы оның кәсіби іс-әрекетіне деген мотивациясын жоғарылата түседі [1].

Негізгі бөлім

Болашақ психолог мамандар, маман ретінде өз кәсіби іс-әрекетінде, ондағы түрлі жағдайлар мен мәселелерді шешуге дайын болуы тиіс. Психология саласына деген қызығушылық ерекше, бірақ ол қызығушылық пен қажеттілік психолог маманның өз қызметін тиімді және нәтижелі атқаруында. Осы орайда қазіргі кезде психолог маманның өз қызметінде түрлі қиындықтарға төтеп бере білуі ең алдымен өзіндік жеке ұстамдылығының қалыптасуына байланысты болып келеді. Себебі әрбір психолог маманның дұрыс бағдар беруі, оның адам санасына әсер ететін психологиялық кеңестері одан көмек сұраушы жеке тұлғаның өміріне, сана-сезіміне үлкен әсерін тигізеді.

Психолог мамандарды даярлауда қызмет сапалардың қажеттілігі басқа мамандардан ерекше, ол әр кезде ең алдымен өзін-өзі басқара алуы қажет, түрлі жағдайлар мен сұрақтарға дайын болуы оның қызметінде ерекше роль атқарады, осы арқылы ол ең алдымен одан көмек сұраушы адамға үлкен сенім береді.

Психологияда жеке тұлғалық сапалары, мінез-құлық ерекшеліктері туралы бұл мәселені кеңінен қарастырған ғалымдар Абрамова Г.С., Аминов Н.А., Овчарова

Р.В., Обозов Н.И. және т.б., психолог маманның кәсіби іс-әрекетімен жеке тұлғалық ерекшеліктерінің мамандығына сай болуын қарастырғандар Сизова И.Г., Юдина Е.В., бұл ғалымдар сәтті және нәтижелі қызмет маманының тұлғалық моделінің тиімділігін құрайды деген болатын [2].

Шетелдік психологтар З.Фрейд, К.Юнг, В.Франкл, Ж.Роджерс, Ф.Перлз өз зерттеулерінде психолог маманның эмоционалды ұстамдылығы клиентке деген қатынасында ең маңызды тұлғалық сапаларының бірі екендігі жайлы атап айтқан болатын.

Психолог Р.Кэттел өз әдістемесін жүргізгеннен кейін практик-психологтың жеке тұлғалық ерекшеліктерін көрсеткен:

1. Психолог-аналитик – өте ақылды, өз ойын еркін жеткізуші, адамның жан дүниесіне үңіле алушы.

2. Жылдам тілдесе алушы психолог – қарым-қатынасшыл, адамдардың есімін есінде жақсы сақтаушы, белсенді топтарды ұйымдастырушы, адамдарға үлкен үміт артушы.

3. Тәжірибелік сұрақтарды жылдам шешуші, адал, жауапкершілігі өте жоғары, мықты, өжет, өзін-өзі басқара алушы.

4. Эмоционалды ұстамды, стресске төзімді, салмақты, мәселені дұрыс шешуші [3].

Келесі кезеңде Г.Айзенк және Р.Кэттел факторлық талдауды жекелік психологиялық қасиеттерді зерттеуге қолданды. Осы кезден бастап жеке адамның психологиялық қасиеттерін толық өлшеп психологиялық кескінін жасауға, барлық кісілік психикалық көрсеткіштерін бір-бірімен ұштастырып анықтауға жол ашылды. Сонымен қатар интеллектуалдық қасиеттерді зерттеу тестері кеңінен қолданыла бастады. 1905-1907 жылдары француз ғалымы Альфред Бине статистикалық жағынан негізделген интеллектуалдық тест жасап шығарды.

Ұсынылған тәсілді өңдеп шығуға Теодор Симон өз үлесін қосып, психодиагностикада бұл әдістеме Бине-Симон шкаласы деп қолданыла бастады [4].

Бұл ғылыми қағидаларды ескере келе, болашақ психолог өз мамандығының қаншалықты маңызды екендігін, аз уақыт арасында мүлдем таныс емес адамның жанына үңілетіндігі жайлы, оның жан күйзелісіне терең ой салып кәсіби көмек көрсете алатындығы жайлы білуі қажет.

Психологияда маман даярлау үшін үш жетекші әдістемелік парадигма дамыды – классикалық (табиғи ғылыми), классикалық емес (гуманитарлық) және мәдени-тарихи. Парадигма – бұл белгілі бір уақыт аралығында ғылыми қауымдастыққа мәселелер мен оларды шешудің жаңа моделін беретін ғылыми жетістіктер (Кун Г.).

Жаратылыстану парадигмасы бүкіл әлемде кең таралған. Оның сенімі көп түсіндіруді қажет ететін фактілер, бірақ оларды әртүрлі жолмен түсіндіруге болады. Бұл парадигма мыналармен сипатталады: объективті және объективті білімнің құндылығы және жаңалықтың құндылығы, әлемнің объективті білімінің үнемі өсуі.

Ғылымда гуманитарлық парадигма – табиғатты, қоғамды және адамның өзін адамзат тарихы тұрғысынан білу. Ол қоғамдық өмірдің барлық салаларына «адами өлшемді» әкеледі. Ол жеке, әлеуметтік немесе тарихи оқиғаларды түсіндіруде жалпы принциптерді қолданумен сипатталады.

Мәдени-тарихи парадигма жалпы революцияның ерекше тарихи кезеңінде ғана пайда болуы мүмкін, ол сонымен бірге сананы революциялық етуі мүмкін. Объективті қажеттілік психикалық дамудың қозғаушы күштері мәселесін, оның биологиялық түрімен салыстырғанда адамдардағы ерекшеліктерін қайта қарастыру болды, Ресей ғылымының жетістіктері көптеген жылдар бойы психологияның орталық проблемасына айналды.

Мәдени-тарихи парадигма аясында әртүрлі құбылыстарды түсіндіру үшін эксперименталды генетикалық әдіс қолданылады: құбылысты түсіну үшін оны

құрастыру қажет. Л.С.Выготский адамның ақыл-ойының жоғары психикалық функциялары әлеуметтік сипатқа ие деп тұжырымдады. Сонымен қатар, жоғары психикалық функциялар дегеніміз ерікті есте сақтау, ерікті көңіл, логикалық ойлау болып табылады [5].

Психологтың жұмысы ғылымның постклассикалық әдіснамасына негізделген психологиялық-педагогикалық принциптер жүйесін қалыптастырды:

1. Адамның ішкі әлемінің күрделі құбылыстарын, құндылық-семантикалық және рухани-адамгершілік саласын феноменологиялық талдауды жеке зерттеу аясында интеграция арқылы ашылатын психологиядағы, идеографиялық және номотетикалық зерттеу тәсілдеріндегі жаратылыстану және гуманитарлық парадигмалар принципі.

2. Жаңабудың маман даярлау болашақ психологтардың кәсіби дайындығы үдерісін ғылыми, технологиялық және әдістемелік тұрғыдан қамтамасыз етудің интегративті тәсілі арқылы жүзеге асырылады, оның негізін инновациялық білім беру және зерттеу парадигмасы құрайды. Бұл адамның психикасын зерттеу, пәнаралық байланыстармен сипатталатын және біртұтас оқу модулі ретінде әрекет ететін оқу пәндерінің кешендерін құру.

3. Респонденттердің ізденіс әрекетін, зияткерлік бастамасын қоса, өзіндік жұмысты ұйымдастыру арқылы жүзеге асырылатын ғылыми-зерттеу, оқу, тәрбие және практикалық жұмысты синтездеу қағидасы.

4. Оқуға көп пәндік көзқарастың принципі: оқу үдерісі диалогтік, интерактивті сипатта болады, білім беру ортасының әртүрлі субъектілерінің өзара әрекеттесуін қарастырады. Психологтардың практикаға бағытталған қасиеттері мен дағдыларын қалыптастыруды айқындаудың мұндай тәсілі келешегі зор, оған мыналар кіреді:

– психологиялық ғылымның теориялық қағидаларын адамдардың мінез-құлқы мен өздері кездесетін жағдайларды

түсіндіру үшін алған теориялық қағидаларды қолдана білу деңгейінде игеру.

5. Білуші субъектінің белсенділігі және шындықтың көптеген интерпретациясын қалыптастыру мәселесі. Оның кейінгі күйлерінің өмір сүруінің бастапқы жағдайларына тәуелсіз екендігі синергетикада немесе диссипативті құрылымдар теориясында қарастырылған (Пригогин және Хакен. - 2005; Аршинов, 1997).

6. Шынайылық, синергетикалық көзқарас – өзгермелі, тұрақсыз жағдайларда өмір сүретін өзіндік дамушы жүйелердің жиынтығы. Жүйелер тұтастығымен, құрылымы мен өзін-өзі ұйымдастыру үдерістерінің тұрақтылығымен, сызықтық емес сипатталады. Синергетикалық тәсіл ықтимал даму жолдарының көптігін түсінумен байланысты, мұнда нақты бар мүмкіндіктер әлеуеттің енгізілген нұсқаларының бірі болып табылады (Петренко, 1997).

7. Психикалық шындықты тануға жүйелі түрде қараудың маңызы зор, ол білім беруге қолданылған кезде мәселелер мен тәрбиелік міндеттердің қалыптасуына ықпал етеді, оқу үдерісін адамның тұтас бейнесін ашуға бағыттайды [6].

Болашақ психологтың кәсіби маңызды қасиеттері перспективалық, біздің ойымызша, кәсіби модельдерді А.Е. Пятинин ұсынған. Оның пікірінше, психолог «теоретик-практик немесе практик-теоретик». Ұсынылған модель болашақ психологтарды даярлау барысында мақсатқа жету үлгісі бола алады. Осы мақсатқа жетудегі негізгі міндеттердің мазмұны, оның кәсіби ұстанымының екі компоненті: теория пен практиканың конвергенциясы мен нақты синтезін жеңілдететін психологтарды даярлаудың осындай формаларын әзірлеу және тиімділігін сынақтан өткізу қажеттілігінде [7].

Айта кету керек, психологтарды даярлауда екі бағыт бар. Олардың бірі кәсіби құзыреттілікті дамыту, яғни кәсіби қызметтің мазмұны, теориясы, әдістері мен құралдары туралы хабардар болуды қамтиды. Екіншісі – жеке тұлғаны

қалыптастыру, белгілі бір мамандықты дамытуға деген ішкі (тілек, ынталандыру, бағдарлау) дайындығын қалыптастыру, өзін-өзі жүзеге асыру [8].

Т.А. Казанцеваның айтуынша, психолог үшін тыңдау, есту, адамның ішкі жан дүниесін түсіну, гуманитарлық білім саласындағы кең дүниетаным, айқын және келісімді сөйлеу, ақыл-ойдың өзіндік психикалық бағдары, сезімдердің, ақыл-ой мен мінездің көрінісін байқау сияқты қасиеттер маңызды болып табылады. Адамның мінез-құлқы, ішкі жан дүниесін ақылмен бейнелеу қабілеті, адамға субъективті көзқарас, сонымен қатар басқа адамға жанашырлық сезімі, жауапкершілік, ізгі ниет, шыдамдылық пен ықылас, шығармашылық талант ақыл-ой мен басқа адамдарға бағытталған мінез-құлықты моральдық-құқықтық нормалармен қатаң түрде келісу мүмкіндігі [9].

Болашақ психолог – болашақ кәсіби маман. Кәсіби дайындық білімді, нақты дағдыларды игеруге, нақты мінез-құлық үлгілерін дамытуға негізделген. Психолог мамандығы адам, табиғат, механизмдер, мінез-құлық үдерістері туралы әртүрлі білімді қамтиды. Білікті психолог – адамзаттың діни, рухани, адамгершілік, этикалық, әлеуметтік және саяси тәжірибесін көрсететін өте жоғары жалпы мәдениетке ие тұлға.

Психологтың кәсіби қызметінің маңызды құрамдас бөлігі модельдеу, байланыс құру, маңызды элементтерді бөліп көрсету және осы білімді шығармашылықпен қолдану қабілеті болып табылады [10].

Сонымен, К.К. Платонов психологиялық дайындықты белгілі бір іс-әрекет түрінің қабілеттерін белсенділендіруді білдіретін психологиялық дайындықты қалыптастыру үдерісі деп түсіндіреді [11]. М.И. Дьяченко психологиялық дайындықтың мазмұны оқушыға саналы түрде «кен қызметін» бастауға және оны сәтті аяқтауға мүмкіндік беретін осындай қажетті қатынастарды, көзқарастарды,

дағдыларды, тұлғалық қасиеттерді қалыптастыру керек деп санайды [12]. А.М. Матюшкин психологиялық дайындық кәсіби маңызды сапаларды қамтамасыз ету ретінде анықтаған: кәсіби мәселелерді шешуге қажетті психологиялық білімді игеру және кәсіпқойдың психикалық қасиеттерін жетілдіру дейді [13]. Т.Р. Шишигина психологиялық дайындық оқушының жеке тұлғасын қалыптастырудың мақсатты үдерісі ретінде әрекет ететінін және бұл оның оқыту мен тәрбиелеу үдерістерімен үйлесетіндігін көрсетеді [14]. Болашақ мұғалімдердің кәсіби даярлығын жетілдіру проблемасын зерттей келе, отандық ғалымдар Г.Ж. Ниязова, А.А.Міндетбаева, Н.Шектібаев психологиялық даярлыққа көңіл бөледі [15].

Маманның психологиялық дайындығы кәсіби маңызды жеке тұлға ретінде күрделі психологиялық білім болып табылады және тұрақты бірлікте келесі компоненттерді көрсетеді:

- қажеттілік-мотивациялық (мамандыққа оң көзқарас, оған деген қызығушылық және басқа тұрақты кәсіби мотивтер);

- гностикалық (кәсіби қызметтің негізін құрайтын білім мен дағдылардың жүйесі, сонымен қатар оның тиімділігіне әсер ететін танымдық іс-әрекеттің белгілі бір қасиеттері);

- эмоционалды-ерікті (өзін-өзі бақылау, еңбек және тәрбиелік міндеттерді орындауға қосылатын әрекеттерді басқару қабілеті, эмоционалды-ерікті тұрақтылық);

- бағалау (кәсіби дайындықты өзін-өзі бағалау және кәсіби мәселелерді шешу үдерісінің оңтайлы әдістермен сәйкестігі) [16].

Болашақ психолог маман даярлауда кәсіби қызмет адамның психотерапевтік қарым-қатынас техникасы мен технологиясын, сөйлесулерді, сұхбаттарды жүргізу, адамдардың назарын өзіне аудару, оларға сену және білу қабілеттерін жақсы білуді қамтиды. Ол үшін психолог

адамдарды дұрыс қабылдап, түсінуі керек, өзіне деген сенімін қалыптастырып, адамдарға психологиялық әсер етуде сенімді болуы тиіс. Демек, психологтарды дайындауда олардың тұлғааралық қарым-қатынасқа қатысты білімі мен дағдыларын меңгеруіне ерекше назар аудару қажет.

Сонымен қатар, болашақ психологтардың кәсіби дайындығы тек өзіне деген сенімділікті және өзін-өзі дамытудың мотивациялық негізін қалыптастыруға ғана емес, сонымен қатар оларды өздігінен жұмыс істеуге арналған ішкі құралдармен қаруландыруға да бағытталған – өзін-өзі жетілдірудің жедел негізі [17].

Болашақ маманның психологиялық дайындық мақсаты – жеке тұлғалық маңызды қасиет ретінде қалыптастыру. Бұл мақсатқа жету үшін психологиялық дайындыққа келесі міндеттер қойылуы керек: болашақ маманның жеке кәсіби бағдарлануына ықпал ету (мамандыққа деген оң көзқарас, оған деген бейімділік және қызығушылық, олардың дайындығын жақсарту, материалдық және рухани қажеттіліктерді қанағаттандыру, өз мамандығы саласында жұмыс жасау); іс-әрекетті сәтті жүзеге асыру үшін қажетті психологиялық білім мен дағдылар жүйесін қалыптастыру, танымдық саланың белгілі бір қасиеттерін жақсарту; өзін-өзі реттеу, өзін-өзі басқару, саналы түрде жұмылдыру және олардың мінез-құлқы мен эмоцияларын, жеке басының ерік-жігерін бақылау қабілеттерін дамыту; белсенділікті өзін-өзі бағалау дағдыларын дамыту, олардың жұмысы мен әріптестерінің жұмысын талдау, оның теория талаптарына сәйкестігін анықтау, оны жетілдірудің міндеттері мен бағыттарын анықтау.

Қорытынды

Психолог мамандарды даярлаудың, оқытудың маңызды нәтижесі болашақ мамандардың жеке тұлғасын дамыту, ең алдымен, студенттердің құндылық-семантикалық сферасының шарттарының бірі ретінде қарастыруға болатын

тұлғааралық қарым-қатынасты дамыту болып табылады. Болашақ психологтарды даярлаудың қазіргі кезеңінде болашақ психологтардың коммуникативтік ерекшеліктеріне және тұлғааралық қарым-қатынасты дамытудың жаңа әдістерін, сценарийлер, рөлдік және іскерлік ойындар сияқты бірнеше жұмыс түрлерін, тұлғааралық қарым-қатынасты дамыту бойынша тренингтерді, диалог жүргізу, хабарламалардың мәні, хабарлама, ақпарат беру, кері байланыс және т.б. дамыту қажет. Осыған орай психолог мамандарды даярлаудың әдістемелік мәселелерін шешуге мүмкіндік береді деп ойлаймыз.

Қазіргі психологтарды даярлаудағы бір елеулі кемшілік: пән мұғалімдерін оқыту психологиясымен таныстырмайды. Пән мұғалімдері ішкі және сыртқы интериоризацияларды пайдаланып, өз пәнінің негізгі ұғымдарын іс-әрекет теориясының, жоғары психикалық функциясы теорияларының негізінде қалыптастыруға үйретуі керек. Әрбір оқытушы әр сабақты оның мазмұнының операциялық матрицасын құрып оқыту керек. Операциялар білімнің, біліктіліктің атомы мен молекулаларына ұқсас.

ӘДЕБИЕТТЕР

1. Изард К.Э. Психология эмоций: пер. с англ. – СПб.: Питер, 1999. Ильин Е.П. Эмоции и чувства. – СПб.: Питер, 2001.
2. Овчарова Р.В. Практическая психология образования. – М., «Академия», 2003.
3. Рубинштейн С.Л. Основы общей психологии. – СПб., 2008.
4. Саймон К., Стилл Р., Сатан К. Метафорическое чувство: понимание текстурных метафор активирует соматосенсорную кору // Мозг и язык. – 120 (3), 2011. – С.416–421.
5. Битянова М.Р. Психология личностного роста. Практическое пособие по проведению личностного роста психологов, педагогов, социальных работников. – М., 1995. – 127 с.
6. Рожкова А.П. Развитие личностных профессионально-важных качеств студентов-психологов средствами тренинга: Автореф. дис. ... канд. психол. наук. – Казань, 2004. – 22 с.
7. Пятинин А.Э. Психолог – теоретирующий практик и практикующий теоретик // Журнал практического психолога. – 1999. – №4. – С. 5-12.
8. Кораблина Е.П. Психологическая помощь как профессиональная деятельность практического психолога // Психологические проблемы самореализации личности / Под ред. Е.Ф. Рыбалко, Л.А. Коростылевой. – СПб., 2001. – Вып. 5. – С. 171–181.
9. Аминов Н.А., Молоканов М.В. О компонентах специальных способностей будущих психологов // Психологические исследования. – 1992. – № 5. – С. 104–109.
10. Березин А.Ф. Развитие субъективности студентов-психологов в процессе самостоятельной учебной деятельности: Автореф. дис. ... канд. психол. наук. – Ставрополь, 2002. – 22 с.
11. Платонов К.К. Проблемы способностей. – М.: Наука, 1972. – 312с.
12. Дьяченко М.И., Кандыбович Л.А. Психология высшей школы. – Минск. Изд-во БГУ 1993. – 323 с.
13. Матюшкин А.М., Понукалин А.А. Проблемные ситуации в психологической подготовке специалиста в ВУЗе // Вопросы психологии. – 1988. – №2. – С. 76-82.
14. Шишигина Т.Р. Психологическая подготовка студентов к будущей профессиональной деятельности в процессе обучения в вузе: Дис.канд. псих. наук. – Тверь, 1993. – 104 с.
15. Ниязова Г. Ж., Міндетбаева А. А., Шектібаев Н. Болашақ мұғалімдердің кәсіби

даярлығын жетілдіру // Вестник АПНК. – № 3. – 2015. – С. 26-31.

16. Гонина О.О. Системный подход к психологической подготовке будущих педагогов в вузе // Научный электронный архив. URL: <http://econf.rae.ru/article/7921> [дата обращения: 07.12.2019].

17. Спиркина Е.А. Подготовка психотерапевтов и психологических консультантов [проблема адаптации западного опыта] // Психологический журнал. – 1994. – № 6. – С.121-127.

REFERENCES

1. Isard K.E. Psychology of emotions: Per. from English – St. Petersburg: Peter, 1999.
Ilyin E.P. Emotions and feelings. – St. Petersburg: Peter, 2001.

2. Ovcharova R.V. Practical Psychology of Education. – M., «Academy», 2003.

3. Rubinstein S.L. Fundamentals of General Psychology. – SPb., 2008.

4. Simon K., Stilla R., Sathian K. Metaphorically feeling: Comprehending textural metaphors activates somatosensory cortex // Brain and Language. – 120 (3), 2011. – P. 416-421.

5. Bityanova M.R. Psychology of personal growth. Practical guide on the personal growth of psychologists, educators, social workers. – M., 1995. – 127 p.

6. Rozhkova A.P. The development of personal professionally important qualities of student psychologists through training: Abstract. dis. ... cand. psi-hall. sciences. – Kazan, 2004. – 22 p.

7. Pyatinin A.E. Psychologist – theorizing practitioner and practicing theorist // Journal of the practical psychologist. – 1999. – No. 4. – P. 5–12.

8. Korablina E.P. Psychological assistance as a professional activity of a practical psychologist // Psychological problems of personal self-realization / Ed. E.F. Rybalko, L.A. Koroštyeva. – SPb., 2001. – Vol. 5. – P. 171–181.

9. Aminov N.A., Molokanov M.V. On the components of special abilities of future psychologists // Psychological research. – 1992. – No. 5. – P. 104–109.

10. Berezin A.F. The development of subjectivity of student psychologists in the process of independent educational activity: Abstract. dis. ... cand. psychol. sciences. – Stavropol, 2002. – 22 p.

11. Platonov K.K. Ability problems. – M.: Nauka, 1972. – 312 p.

12. Dyachenko M.I., Kandybovich L.A. Psychology of higher education. – Minsk. BSU Publishing House 1993. – 323 p.

13. Matyushkin A.M., Ponukalin A.A. Problematic situations in the psychological preparation of a specialist at a university // Psychology Issues. – 1988. – No. 2. – P. 76-82.

14. Shishigina T.R. Psychological preparation of students for future professional activities in the process of learning at the university: Dis. crazy, science. – Tver, 1993. – 104 p.

15. Niyazova G.Zh., Mindetbaeva A.A., Shektibayev N. Improving the professional training of future teachers // Bulletin of the APC. – No. 3. – 2015. – P. 26-31.

16. Gonina O.O. A systematic approach to the psychological training of future teachers at the university // Scientific electronic archive. URL: <http://econf.rae.ru/article/7921> [access date: 12/07/2019].

17. Spirkina E.A. Training of psychotherapists and psychological consultants [the problem of adapting Western experience] // Psychological journal. – 1994. – No. 6. – P.121-127.

КЕНЖЕҒАЛИЕВ К.К., ТАҒАЙ А.Б. ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ ПРОБЛЕМЫ ПОДГОТОВКИ ПСИХОЛОГОВ

В данной статье выявлено, что высокий уровень личностных отношений в подготовке будущих психологов тесно связан с их собственным восприятием, то есть как будущий профессионал, готовый решать свою профессиональную деятельность, различные ситуации и проблемы. Психология представляет особый интерес, но это интерес и необходимость для психолога работать эффективно и результативно. Из-за этих проблем психологи в настоящее время находятся в процессе обучения своего персонала и его способности формировать его в процессе обучения, практики и обучения студента. Личные особенности будущего психолога, особенности поведения играют ключевую роль в его деятельности. В психологии тремя ведущими методологическими парадигмами для подготовки психолога и работы психолога являются методологические вопросы формирования системы психолого-педагогических принципов, основанных на постклассической методологии науки, а также цель психологической подготовки будущего специалиста и ключевые задачи для ее достижения.

Ключевые слова: психолог, парадигма, качество, методология, специалист, принцип, личность.

KENZHEGALIEV K.K., TAGAY A.B. PSYCHOLOGICAL PROBLEMS OF TRAINING PSYCHOLOGISTS

The authors reveal that a high level of personal relationships in the training of future psychologists is closely related to their own perception as future professionals ready to solve their professional tasks, deal with different situations and problems. Psychology is of particular interest, but it is an interest and need for a psychologist to work effectively and efficiently. Due to this, the psychologists are now in the process of training their personnel and its ability to shape it in the process of teaching and practical training of a student. Personal features of a future psychologist, the peculiarities of his behavior, play a key role in his activity. In psychology, the three leading methodological paradigms for training a psychologist and his future professional activity are the methodological issues of forming a system of psychopedagogical principles based on the post-classical methodology of science, as well as the goal of psychological training of a future specialist and the critical tasks to achieve it.

Keywords: psychologist, paradigm, quality, methodology, specialist, principle, personality.

УДК 378.02

А.К. УМИРБЕКОВА, К.С. АХМЕТКАРИМОВА, Р.Ш. АБИТАЕВА
Жезказганский университет имени О.А. Байконурова
О ПОДГОТОВКЕ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ К РЕАЛИЗАЦИИ НОВЫХ ПОДХОДОВ В ПРЕПОДАВАНИИ И ОБУЧЕНИИ

В содержании статьи представлены размышления авторов о необходимости подготовки будущих учителей к реализации новых подходов к преподаванию и обучению в условиях обновленного школьного образования.

Внесены уточнения в понятия подготовленность будущих учителей к реализации новых подходов к преподаванию и обучению, в преподавании и обучении. В представленных этапах работы по подготовке студентов отражены научные подходы, цели, новообразования и фрагменты возможных видов деятельности в ходе обучения, способствующие их профессиональному развитию. На основе исследования сущности понятия готовность, выделены ценностно-мотивационный, содержательный и про-

цессуальный компоненты подготовленности будущего учителя, их критерии и возможные уровни.

Исследователями в рамках данной статьи представлены результаты промежуточных срезов опытной работы, критерии, показатели и уровни подготовленности студентов к деятельности в условиях подготовки к преподаванию и обучению в условиях реализации новых стандартов школьного образования.

Ключевые слова: *подготовка, преподавание и обучение, обновленное образование.*

Введение

Новая модель общего среднего образования, сложившаяся в Казахстане в последние годы, выдвинула, на наш взгляд, новые требования к подготовке будущих учителей в высших учебных заведениях. Изучение теории и практики подготовки будущих специалистов показало, что требуется изменение целей, задач и стратегий подготовки к педагогической деятельности с программным и методическим сопровождением, внедрением новых способов и форм оценивания уровня профессиональных компетенций студентов в период педагогических практик [1].

Безусловно, педагогические условия подготовки будущих учителей к реализации обновленного содержания образования в школе предполагает развитие у них профессиональных убеждений и видения своей роли в преподавании и обучении. Все более очевиден факт, что без соответствующей подготовки будущих учителей к освоению и реализации на практике новых теоретических идей и подходов к преподаванию и обучению, без осмысления их содержания, особенностей используемых технологий и форм оценивания невозможно содействовать конкурентоспособности и востребованности выпускников вузов на рынке образовательных услуг.

Согласно последним научным исследованиям, явления, происходящие в образовании, достаточно точно, по нашему мнению, охарактеризовал С.В. Кульневич, отметивший, что в настоящее время происходит болезненная смена педагогических цивилизаций. От педагогической культуры техногенной цивилизации общество переходит к гуманистической

педагогической культуре антропогенной цивилизации [2]. По образному выражению М.Н. Фроловской, сегодня миссия учителя – помочь человеку самоопределиваться и обрести себя [3]. По ее мнению, профессионал это не тот, кто только обучен «своему» предмету и технологиям его развёртывания в педагогическом процессе, и что учебный предмет сегодня из цели превращается в средство педагогической деятельности, способствующего обеспечению эффективного взаимодействия учителя с учеником. Организовать «встречу поколений» в образовательном пространстве способен такой учитель, который может реализовать в своей деятельности принципы нового педагогического мышления: диалогичности, метафоричности, рефлексивности, эмпатии. Новое поколение учителей готовится осуществить свою деятельность уже не по предписанным кем-то канонам, он руководствуется, в первую очередь, своим профессиональным образом мира [3].

Изучение теории и практики в области подготовки студентов показывает, что знаниевая ориентация уступает место личностно-смысловым способам преподавания и обучения [3, С. 23]. Репродуктивные же способы усвоения культурного наследия – творческим методам, коллективные формы обучения – групповым и индивидуальным, авторитарный стиль педагогического взаимодействия – диалогу, культурному полилогу и сотрудничеству. Смена знаниевой парадигмы образования предполагает, по нашему мнению, не только достижение новых результатов образования «в ученике», но и изменения в готовности к педагогической деятельности, профессиональном мышлении педагога, без чего это достижение

невозможно [4, С.65].

Следует отметить, что понятие «готовность» к определённому виду профессиональной деятельности является одной из основных категорий профессиональной педагогики. Анализ психолого-педагогической литературы по данной проблеме свидетельствует о высокой степени его разработанности в теории и практике [5; 6]. Например, согласно исследованиям Н.Д. Левитова, К.К. Платонова, готовность предполагает конкретное проявление всех компонентов, явлений психики в данный период времени, это субъективное состояние личности, считающей себя способной и подготовленной к выполнению определённой профессиональной деятельности, стремящейся выполнить её эффективно [7, С.11].

Мнение В.А. Сластёнина [8, С.29] так же привлекло наше внимание тем, что существенными показателями готовности, по его мнению, являются не только психическое состояние, эмоциональная устойчивость, но и профессионально-педагогическое мышление, позволяющее проникать в причинно-следственные связи педагогического процесса, анализировать свою деятельность, отыскивать научно-обоснованное объяснение успехов и неудач, предвидеть результаты работы. Это особо актуально, на наш взгляд, в условиях подготовки будущих учителей к реализации новых подходов к преподаванию и обучению в условиях обновленного содержания образования [9, С.41-53], поскольку именно навыки профессионального мышления позволят будущему учителю перейти в разряд рефлексивного практика.

На основании изысканий С.И.Архангельского, мы пришли к убеждению, что готовность педагога отражается в умении мастерски преподавать свой предмет, доступно, глубоко излагать учебную информацию, увлекать потребностью в знаниях, провоцировать учащихся к трудолюбию и упорству, стремлению самостоятельно находить решение

научных задач, развивать ширину своих взглядов и гибкость мышления [10, С.18-34], что особенно важно в условиях реализации обновленного содержания образования.

Согласно ведущим тенденциям развития образования, будущий учитель должен уметь обеспечивать вариативность и личностную ориентацию образовательного процесса через проектирование образовательных траекторий и практическую его ориентацию с целью формирования у учащихся компетенций, необходимых для продолжения профессионального образования в соответствующей сфере. Поэтому основная задача образования на современном этапе – это поставить учащегося в позицию активного субъекта учебно-познавательной деятельности, организовать её таким образом, чтобы он активно и самостоятельно овладевал научными фактами и законами, формировал собственные убеждения, совершенствовал умения и навыки, обеспечивающие завершение социального и профессионального самоопределения [11;12].

Основная часть

Изучение сущности понятия «готовность» позволила нам уточнить сущность понятия «подготовленность будущего учителя к реализации новых подходов к преподаванию и обучению в условиях обновления общего среднего образования», под которым мы понимаем структурно-функциональное новообразование, включающее в себя совокупность профессионально значимых качеств личности, проявляющееся в его потребности и способности реализовывать компетентностно-ориентированные подходы к преподаванию и обучению в системе внешних и внутренних связей «учитель-учащийся».

В дополнение к этому в рамках данной статьи мы уточнили и сущность понятия «новые подходы в преподавании и обучении», которое трактуется нами как образовательная система, поддерживающая и выравнивающая возможности каждого ученика в учебно-познавательной дея-

тельности на основе ее персонализации, результатом которой является саморегулируемое обучение, способствующее оптимальному развитию его индивидуальных способностей и возможностей.

С учетом того что деятельность буду-

щего учителя по своей структуре повторяет построение любой деятельности, в содержании исследуемой подготовленности нами выделены ценностно-мотивационный, содержательный и процессуальный компоненты (таблица 1).

Таблица 1– Критерии и показатели подготовленности будущих учителей к реализации новых подходов в преподавании и обучении

Компоненты	Критерии	Показатели
1. Ценностно-мотивационный компонент	1 Направленность интереса к новым подходам в преподавании и обучении	1.1 сформированность мотивации к профессиональному развитию; 1.2 изменение убеждений на характер преподавания и обучения в условиях обновленного содержания образования; 1.3. стремление демонстрировать ценностное отношение в преподавании и обучении к учащемуся как к субъекту педагогического процесса;
	2 Профессиональная позиция	2.1 потребность в целеполагании, планировании новых подходов к преподаванию и обучению <i>ориентированы на процесс и результат</i> ; 2.2 интерес к сбору, анализу и оценке информации о результатах преподавания и обучения в условиях обновленного содержания образования;
	3 Коммуникативные способности	3.1 способность к проектированию с учащимися равноправных взаимоотношений и признание их права на самостоятельность; 3.2 осознание <i>значимости</i> уважения чувств собственного достоинства ученика <i>на уроке</i>
2. Содержательный компонент	4 Знание социоконструктивистских теорий и их влияния на качество преподавания и обучения	4.1 знание механизмов развития глубокого понимания предмета учеником для использования и применения знаний вне класса; 4.2 знание новых подходов в преподавании и обучении для обеспечения обратной связи в оценке усвоения содержания предмета;
	5 Знание-понимание особенностей планирования серии уроков с учетом новых подходов в преподавании и обучении	5.1 знание цели и основных задач в преподавании и обучении в условиях обновленного содержания образования; 5.2 знание специфики долгосрочного, среднесрочного и краткосрочного планирования содержания преподавания и обучения в условиях обновленного образования; 5.3 знание необходимости использования доказательств/результатов исследования (наблюдений за учениками различных категорий А,В,С) при планировании серии уроков;
3. Процессуальный компонент	6 Умения и навыки по применению новых подходов в преподавании и обучении в контексте обновленного содержания общего среднего образования	6.1 умения и навыки по диагностированию интересов, склонностей и способностей учащихся в целях организации преподавания и обучения с учетом их зон затруднений; 6.2 умения и навыки планирования среднесрочного и краткосрочного планов в контексте обновленного содержания образования; 6.3 умение и навыки по проектированию развивающей образовательной среды для учащегося и подбору соответствующих программно-методических средств в преподавании и обучении; 6.4 умение использовать целесообразные формы и методы взаимодействия, стимулирования и оценивания результатов самостоятельной деятельности учащихся.

Ценностно-мотивационный компонент обеспечивает аксиологические характеристики подготовки, ценностно-смысловые установки, потребности и мотивы будущего учителя. В структуре подготовки он выполняет регулятивную функцию и проявляется в изменениях профессиональных убеждений, мышления будущего учителя, принятии им педагогических ценностей субъектной педагогики (этических и моральных ценностей профессии: честность, смелость, терпимость, сострадательность, уважительность по отношению к ученикам, справедливость и др.).

Убеждение (позитивное или негативное) как личное предрасположение учителя к действию оказывает большое влияние при формировании его установок, которые впоследствии объясняют принятие решений, и в итоге демонстрируют его действия в классе. Обучающий арсенал учителя представляет собой совокупность этических убеждений, знаний и предположений, которые в ситуации взаимосвязи составляют уникальные «обучающие схемы» личности (по Пажаресу) [13, С.307-332].

Содержательный компонент наряду с ценностно-мотивационным компонентом входит в управляющую часть действия и составляет основу для построения внутреннего плана управленческой коммуникации будущего учителя на основе системно-деятельностного и компетентностного подходов. Основан на значительной теоретической базе и предполагает наличие теоретических и методологических знаний о новых подходах к планированию содержания преподавания и обучения, о потребностях и возрастных особенностях учеников (ЗБР) [14, С.7-60], необходимых студенту для овладения профессиональными компетенциями.

Знание методики использования доказательств/результатов исследования (наблюдения за учениками различных категорий с различной степенью моти-

вации и успеваемости) в целях дальнейшего совершенствования практики преподавания и обучения (рефлексивный практик) является одним из механизмов, способствующих видению собственных зон затруднений, принятию решений о их коррекции. Данный компонент характеризуется знанием технологических и практических способов работы на уроке в классе, умением разъяснить идеи при помощи широкого диапазона имеющихся педагогических подходов в процессе реализации, корректирования и оценивания результатов обучения. Необходимо также владение методами поощрения, вознаграждения, навыков видения перспектив развития ученика в предмете, планирования этапов урока и оценивания учащихся.

Процессуальный компонент представляет собой комплекс практических умений и навыков, способов и приёмов, педагогического мышления, позволяющих будущему учителю реализовать в педагогическом процессе личностные ценностно-смысловые установки, профессиональные компетенции, потребности и мотивы в совокупности со специальными знаниями.

По мнению Л.К. Гребёнкиной, процесс установления взаимосвязей всех компонентов системы внутренних связей, возникающих противоречий, движущих сил, обуславливающих динамику изменения профессионализма личности будущего педагога, является наиболее сложным [15, с.123]. Поэтому моделирование процесса подготовки будущих учителей к реализации новых подходов в преподавании и обучении, определение критериев и показателей подготовленности следует вести в соответствии с надлежащими теоретическими и методологическими основаниями. Общая же характеристика уровней подготовленности будущих учителей к реализации новых подходов в преподавании и обучении по обозначенным критериям, показателям и уровням фрагментарно представлена в таблице 2.

Таблица 2 – Фрагменты характеристик уровней подготовленности будущих педагогов к реализации новых подходов в преподавании и обучении

Ценностно-мотивационный компонент			Содержательный компонент		Процессуальный компонент	
Критерии			Профессиональная позиция		Знание-понимание особенностей планирования серии уроков с учетом новых подходов в преподавании и обучении	
Уровень подготовленности к преподаванию и обучению в условиях обновленного содержания образования			Критический уровень		Умения и навыки по диагностированию интересов, склонностей и способностей учащихся в целях организации преподавания и обучения с учетом их зон затруднений не сформированы; умения и навыки планирования среднесрочного и краткосрочного планов в контексте обновленного содержания образования не связываются с качеством преподавания и обучения, учебными результатами ученика	
Оптимальный уровень			Допустимый уровень		Умения и навыки по диагностированию интересов, склонностей и способностей учащихся в целях организации преподавания и обучения с учетом их зон затруднений не сформированы; умения и навыки планирования среднесрочного и краткосрочного планов в контексте обновленного содержания образования не связываются с качеством преподавания и обучении	
потребность в целеполагании и планировании преподавания и обучения ориентированной на процесс и результат, интерес к сбору, анализу и оценке информации о результатах преподавания и обучения в условиях обновленного содержания образования является управленческой задачей.			потребность в целеполагании и планировании преподавания и обучения ориентирована на процесс, необходимость ориентации и на результат не достаточно осознана; интерес к сбору, анализу и оценке информации о результатах преподавания и обучения в условиях обновленного содержания образования проявляется на уровне любопытства		умения и навыки по диагностированию интересов, склонностей и способностей учащихся в целях организации преподавания и обучения с учетом их зон затруднений не сформированы; умения и навыки планирования среднесрочного и краткосрочного планов в контексте обновленного содержания образования не связываются с качеством преподавания и обучении	
знания об основных механизмах развития степени понимания предмета учеником для использования и применения знаний вне класса <i>фрагментарны и эпизодичны</i>; знание цели и основных задач в преподавании и обучении в условиях обновленного содержания образования перепроверяет на основе ГУПов, знание необходимости использования доказательств/результатов исследования при планировании серии уроков <i>фрагментарны и эпизодичны</i>.			знания об основных механизмах развития степени понимания предмета учеником для использования и применения знаний вне класса <i>фрагментарны и эпизодичны</i>; знание цели и основных задач в преподавании и обучении в условиях обновленного содержания образования перепроверяет на основе ГУПов, знание необходимости использования доказательств/результатов исследования при планировании серии уроков используется как средство управления учебно-познавательной деятельностью ученика		умения и навыки по диагностированию интересов, склонностей и способностей учащихся в целях организации преподавания и обучения с учетом их зон затруднений не сформированы; умения и навыки планирования среднесрочного и краткосрочного планов в контексте обновленного содержания образования не связываются с качеством преподавания и обучении	
знания об основных механизмах развития степени понимания предмета учеником для использования и применения знаний вне класса <i>системны</i>; знание цели и основных задач в преподавании и обучении в условиях обновленного содержания образования перепроверяет на основе ГУПов, знание необходимости использования доказательств/результатов исследования при планировании серии уроков используется как средство управления учебно-познавательной деятельностью ученика			знания об основных механизмах развития степени понимания предмета учеником для использования и применения знаний вне класса <i>системны</i>; знание цели и основных задач в преподавании и обучении в условиях обновленного содержания образования перепроверяет на основе ГУПов, знание необходимости использования доказательств/результатов исследования при планировании серии уроков используется как средство управления учебно-познавательной деятельностью ученика		умения и навыки по диагностированию интересов, склонностей и способностей учащихся в целях организации преподавания и обучения с учетом их зон затруднений не сформированы; умения и навыки планирования среднесрочного и краткосрочного планов в контексте обновленного содержания образования не связываются с качеством преподавания и обучении	

Вместе с тем разнообразие исследовательских подходов к изучению профессиональной подготовки будущих учителей показало также, что он складывается из общего (психолого-педагогическая подготовка), особенного (учебно-методическая подготовка) и индивидуального (формирование и развитие профессиональных убеждений и новообразований), рассматривается во взаимосвязи педагогических условий, содержания, методов обучения и диагностических методов оценки эффективности всей системы подготовки. К педагогическим условиям мы отнесли различные этапы этой подготовки, предлагаемые рядом исследователей [3].

Процессный подход. Это процесс, состоящий из серии взаимосвязанных функций, предполагающих учет последовательности и взаимовлияния результатов освоения и успеваемости во времени по различным дисциплинам. По мнению К. Девис, различные виды деятельности остаются нераскрытыми до тех пор, пока не приведены в действие рычаги мотивации и нет ориентации на поставлен-

ные цели [16, С.134].

Системный подход. При оценке обучения позволяет определить, что в качестве подсистем целесообразно оценивать учебную среду или комплекс дисциплин, необходимых для их освоения, индивидуальные особенности студента или социально-экономические условия, в которых происходит обучение [3]. Взаимодействие этих элементов системы и обуславливает продуктивность учебной деятельности, качество овладения профопытом.

Ситуационный подход. Является способом мышления о проблемах и возможных решениях, не дает готового единого рецепта по управлению учебно-познавательной деятельностью ученика. Будущий учитель сам должен научиться увязывать причинно-следственные факторы, конкретные ситуации и конструировать способы, средства и приемы, вызывающие наименьший отрицательный эффект и приводящий его к принятию решений с наилучшим из возможных результатов [17, С.32; 18, С.110].

Таблица 3 – Фрагменты механизмов, заложенных в содержании образовательной программы по подготовке будущих учителей к реализации новых подходов в преподавании и обучении в обновленном ГОСО

Подходы/этапы	Виды деятельности студентов на занятии	Новообразования
Системный, ситуационный Стимулирующе-мотивационный этап Цель: Формирование профессиональных убеждений и ценностных установок	Сопоставление представлений будущих учителей о качествах хорошего ученика с представлениями учителей других стран (Англия, Польша, Мексика и др.).	«Я» - актуальное
Процессный, системный Операционно-деятельностный этап Цель: Мотивация и стимулирование к освоению новых подходов к преподаванию и обучению	Планирование и разработка содержания среднесрочных и краткосрочных планов уроков на основе таксономии учебных целей Б.Блума	«Я» - потенциальное
Системный, ситуационный Контрольно-регулирующий этап Цель: Развитие способности к саморазвитию и самообразованию	Наблюдения за деятельностью учащихся категории А,В,С на уроке, анализ, интерпретация и рекомендации по психолого-педагогической поддержке ученика.	«Я» - перспективное
Процессный, системный, ситуационный Оценочно-результативный этап Цель: уровня подготовки к реализации новых подходов в преподавании и обучении	Оценивание процесса планирования урока. Презентация серии уроков Диагностика подготовленности к педагогической деятельности	

В рамках данного исследования с учетом указанных подходов процесс подготовки к преподаванию и обучению в условиях обновленного содержания нами в ходе опытной работы осуществлялся поэтапно и представлен в таблице 3, в которой отражены цели и результаты. Для выявления у будущих учителей понятий и представлений о новых подходах к преподаванию и обучению в условиях обновления содержания общего среднего образования, нами был использован комплекс методов исследования (опрос, анке-

тирование, методы математической статистики и др.) [19-22]. Некоторые промежуточные результаты изучения сформированности содержательного компонента подготовки к реализации новых подходов к преподаванию и обучению в условиях обновленного содержания образования представлены в таблице 4. Итоговые результаты, демонстрирующие изменения в уровнях подготовленности будущих учителей к реализации новых подходов в преподавании, представлены в таблице 5.

Таблица 4 – Распределение испытуемых по уровням сформированности содержательного компонента исследуемой подготовки (в %)

Показатели/Уровни	Оптимальный		Допустимый		Критический	
	ЭГ	КГ	ЭГ	КГ	ЭГ	КГ
Знание социоконструктивистских теорий и их влияния на качество преподавания и обучения	-	-	3,9	2	96,1	98
Знание особенностей обновленного содержания обучения	-	-	32,9	32	67,1	68
Знание цели и основных задач в преподавании и обучении в условиях обновленного содержания образования	-	-	44,6	42,1	55,4	57,9
Знание-понимание особенностей планирования серии уроков с учетом новых подходов в преподавании и обучении	-	-	38,7	37,3	61,3	62,7
Знание механизмов использования доказательств/результатов исследования при планировании серии уроков	-	-	43,9	42,8	56,1	57,2
Средний показатель	-	-	41,2	40,3	58,8	45,6

Таблица 5 – Изменения в уровнях подготовки будущих учителей к реализации новых подходов в преподавании и обучении в условиях обновленного содержания образования в ходе четырех срезов (в %)

Уровни	Исходное состояние	Экспериментальная группа				Контрольная группа			
		1-й	2-й	3-й	4-й	1-й	2-й	3-й	4-й
Критический	86,7	82,3	77,4	50,9	48,1	86,7	82,2	79,9	76,8
Допустимый	13,3	17,7	22,6	44,3	37,2	13,3	17,8	20,1	23,2
Оптимальный	-	-	-	4,8	14,7	-	-	-	-

Таким образом, проведенные нами исследования позволяют сделать вывод, что изменения в уровнях подготовлен-

ности к реализации новых подходов в преподавании и обучении в условиях обновленного содержания образования име-

ют закономерный характер. Показатели критического уровня у студентов значительно снижены, увеличены показатели допустимого и оптимального уровней. Данные об уровнях подготовки у студентов контрольной и экспериментальной групп существенно различны, причем эти различия статистически значимы. Отсюда можно сделать вывод о том, что достигнутый уровень подготовленности будущих учителей к реализации новых подходов в преподавании и обучении в экспериментальной группе выше, чем в контрольной, при уровне значимости 0,01.

Выводы

Для успешной подготовки будущих учителей к реализации новых подходов к преподаванию и обучению в условиях реализации обновленного содержания общего среднего образования следует:

- в содержание дисциплин инвариант-

ной и вариативной части рабочих учебных планов кафедр на педагогических специальностях внести дополнения и изменения, которые способствовали бы осмыслению значимости новых подходов к преподаванию и обучению в условиях реализации обновленных учебных программ в школе;

- в процессе изучения социально-гуманитарных и психолого-педагогических дисциплин следует использовать практико-ориентированные задания на основе использования учебных целей таксономии Б. Блума, способствующих развитию профессионального и критического мышления студентов;

- уровень подготовленности будущих учителей к реализации новых подходов в преподавании и обучении в экспериментальной группе выше при уровне значимости 0,01.

ЛИТЕРАТУРА

1. Аксенова Н.И. Системно-деятельностный подход как основа формирования метапредметных результатов // Теория и практика образования в современном мире: материалы Междунар. науч. конф. (г. Санкт-Петербург, февраль 2012 г.). – СПб.: Реноме, 2012. – С. 140-142. // URL <https://moluch.ru/conf/ped/archive/21/1656/> (дата обращения: 23.11.2018).
2. Кульневич С.В. Педагогика: личность в гуманистических теориях и системах воспитания. – Москва-Ростов-н/Д: Творческий центр «Учитель», 1999. – 560 с.
3. Фроловская М.Н. Профессиональный образ мира как основание деятельности педагога // Педагогика. – 2007. – № 6. – С. 60-63.
4. Митина Л.М. Психологическая диагностика коммуникативных способностей учителя. – Кемерово, Кемеровский ОИУУ, 1996. – С. 34.
5. Европейская рамка квалификаций для образования и обучение на всем протяжении жизни (ЕРК) Рекомендации Европейского парламента, Совета сюжета от 23 апреля 2008 . Приложение II. Дескрипторы, определяющие уровни Европейской структуры квалификаций (EQF) // Официальный журнал Европейского Союза С. 111 от 6.5.2008. – С. 5–6. Перевод Четверикова А.О.
6. Умирбекова А.К., Токсонбаев Р.Н., Абитаева Р.Ш., Ахметкаримова К.С. Preparation of future teachers to the implementation of new pedagogical approaches in the conditions of the renewed contents of school education (Подготовка будущего учителя к реализации новых подходов в преподавании и обучении в условиях обновленного содержания школьного образования) // Periódico Tchê Química (ISSN: 2179-0302), Open Access. – Volume 16, Issue 32. –15 June, 2019. – P.455-474.
7. Платонов К.К. Структура и развитие личности. – М.: Наука, 1986. – 256 с.
8. Сластенин В.А. Формирование личности учителя в процессе профессиональной подготовки. – М.: Просвещение, 1987. – С. 98.

9. Государственный общеобязательный стандарт общего среднего образования (далее – ГОСО РК) / Утвержден постановлением Правительства РК от 31 октября 2018 года, № 604. – С.41-53.

10. Архангельский С.И. Учебный процесс в высшей школе и его закономерные основы и методы. – М.: Высшая школа, 1980. – 367 с.

11. Брансфорда Дж., LePage Р. Вступление. В книге Л. Дарлинг-Хаммонда и Дж. Брансфорда (Ред.) Подготовка учителей для меняющегося мира: чему учиться и быть способным (1-е изд.). – Сан-Франциско, Калифорния: Джосси-Басс. – 2005. – С. 1-39.

12. Абитаева Р.Ш., Мамерханова Ж.М., Ахметкаримова К.С., Умирбекова А.К. Стереотипы учителя о предназначении и возможностях учебно-методической работы как препятствие в освоении им подхода Lesson study // Вестник АПН. – 2016. – №6. – С. 20-29.

13. Пахарес М. Ф. Мнения учителей и исследования в области образования: наведение беспорядочной конструкции // Обзор исследований в области образования. – 1992. – 62 (3). – С. 307–332.

14. Барбер М. Как добиться стабильно высокого качества обучения в школах // Вопросы образования. ГУ-ВШЭ. – 2008. – №3. – С.7-60.

15. Гребёнкина Л.К. Формирование профессионализма учителя в системе непрерывного педагогического образования. – Рязань: Ряз. гос. ун-т им. С.А. Есенина, 2006. – С. 36.

16. Подласый И.П. Педагогика: 100 вопросов – 100 ответов: учеб. пособие для вузов. – М.: ВЛАДОС–пресс, 2004. – С. 122.

17. Иванов Д. Компетенции учителя. – М.: Чистые пруды, 2008. – С.15.

18. Петровский В.А. Личность в психологии: парадигма субъектности. [Текст] / В.А. Петровский. – Рост. н/Д.: Феникс, 1996. – С.98.

19. Татур Ю.Г. Высшее образование: методология и опыт проектирования. – М.: Логос, 2007. – С. 56.

20. Журавлёв В.И. Методы педагогического исследования. Лекции. Учеб. пособие для студентов пед. ин-тов. – М.: «Просвещение», 1972. – 158 с.

21. Кудайбердиев Т.К. Исследование творческого потенциала педагогического коллектива. – Караганда: Издательство КарГУ им. Е.А. Букетова, 1997. – С.43.

22. Митина Л.М. Психология личностного и профессионального развития человека в современном социокультурном пространстве // Гуманитарные ведомости ТГПУ им. Л.Н. Толстого. – № 3. – октябрь, 2015.

REFERENCES

1. Aksenova N.I. System–activity approach as the basis for the formation of meta–subject results // Theory and practice of education in the modern world: materials of international scientific conference (St. Petersburg, February 2012). – St. Petersburg: Renome, 2012. – P.140–142. // URL <https://moluch.ru/conf/ped/archive/21/1656/> (accessed: 11/23/2018).

2. Kulnevich S.V. Pedagogy: personality in humanistic theories and educational systems. – Moscow–Roštov–n/D: Creative Center «Teacher», 1999. – 560 p.

3. Frolovskaya M.N. Professional image of the world as the basis of the teacher’s activities // Pedagogy. – 2007. – No. 6. – P.60–63.

4. Mitina L.M. Psychological diagnosis of the communicative abilities of the teacher. – Kemerovo, Kemerovo OIUU, 1996. – P.34.

5. European Qualifications Framework for Education and Lifelong Learning (ERC) Recommendation du Parlement européen et du Conseil du 23 avril 2008 établissant le cadre

europé end es certification spourl' éducation et la formation to ut au long delavie. Annexe II. Descripteurs définissant les niveaux du cadre européen des certifications (CEC) // Journal officiel de l'Union européenne C. 111 du 6.5.2008. P. 5–6. Translation by A. Chetverikov.

6. Umirbekova A.K., Toksonbaev R.N., Abitayeva R.Sh., Akhmetkarimova K.S., Preparation of future teachers to the implementation of new pedagogical approaches in the conditions of the renewed contents of school education // Periódico Tchê Química (ISSN: 2179–0302), Open Access. – Volume 16, Issue 32. – 15 June, 2019. – P.455–474.

7. Platonov K.K. The structure and development of personality. – M.: Nauka, 1986. – 256p.

8. Slaštenin V.A. Teacher personality formation in the process of training. – M.: Prosveshение, 1987. – 98p.

9. The State Compulsory Standard of General Secondary Education (hereinafter referred to as the SCES of the Republic of Kazakhstan) / Approved by the Government of the Republic of Kazakhstan dated October 31, 2018, No. 604. P.41–53.

10. Arkhangelsky S.I. The educational process in higher education and its regular principles and methods. – M.: Higher School, 1980. – 367 p.

11. Bransford J. & LePage P. (2005). Introduction. In the book by L. Darling–Hammond and J. Bransford (Ed.) Teacher Training for a Changing World: What to Learn to Learn and Be able to [Text] (1st ed., Pp. 1–39) / Bransford, J., Darling –Hammond, L., & LePage, P. San Francisco, CA: Jossey Bass.

12. Abitayeva R.Sh., Mamerkhanova Zh.M., Akhmetkarimova K.S., Umirbekova A.K. Teacher's stereotypes about the purpose and opportunities of educational and methodical work as an obstacle in the mastering of «Lesson study» approach // Vestnik PSA. – 2016. – №6. – P. 20–29.

13. Pajares M. F., Teachers' beliefs and educational research: Cleaning up a messy construct / M.F. Pajares // Review of Educational Research. – 1992. – 62 (3). – P.307–332.

14. Barber M. How to achieve a consistently high quality of teaching in schools // Issues of education. SU–HSE. – 2008. – No3. – P.7–60.

15. Grebenkina L.K. The formation of teacher professionalism in the system of continuous teacher education. – Ryazan: Ryazan state university by S.A. Yesenin, 2006. – P.36.

16. Podlasiy I.P. Pedagogy: 100 questions – 100 answers. Textbook. Manual for universities. – M.: VLADOS–press, 2004. – P.122.

17. Ivanov D. Teacher Competencies. – M.: Chisty Prudy, 2008. – P.15.

18. Petrovsky V.A. Personality in psychology: the paradigm of subjectivity. – Height.n/a: Phoenix, 1996. – P.98.

19. Tatur Yu.G. Higher education: methodology and design experience. – M.: Logos, 2007. – P.56.

20. Zhuravlev V.I. Methods of pedagogical research. Lectures. Textbook manual for students of pedagogic institutions. – M.: «Education», 1972. – 158p.

21. Kudaiberdiev T.K. Study of the creative potential of the teaching staff. – Karaganda: Publishing house KSU, 1997. – p.43.

22. Mitina L.M. Psychology of personal and professional development of a person in the modern socio–cultural space // Humanitarian Bulletin of TSPU by L.N. Tolstoy. – number 3. – October, 2015.

УМИРБЕКОВА А.К., АХМЕТКАРИМОВА К.С., АБИТАЕВА Р.Ш. БОЛАШАҚ МҰҒАЛІМДЕРДІ ОҚЫТУ МЕН ОҚУДА ЖАҢА ӘДІС-ТӘСІЛДЕРДІ ЕНГІЗУГЕ ДАЯРЛАУ

Мақалада жаңартылған мектептегі білім беру контекстінде оқыту мен білім алу жүйесіне жаңа тәсілдерді енгізу үшін болашақ мұғалімдерді дайындау қажеттілігі

қарастырылады. Болашақ мұғалімдердің білім беру мен оқуға жаңа тәсілдерді енгізуіне дайындығы мен білім беру жүйесіндегі жаңа тәсілдер ұғымдарына түсініктеме берілді. Студенттерді даярлау бойынша ұсынылған жұмыстың кезеңдерінде олардың кәсіби дамуына ықпал ететін тренинг барысында мүмкін болатын іс-әрекеттердің ғылыми көзқарастары, мақсаттары, шағымдары және үзінділерін көрсетілген. Дайындық тұжырымдамасының мәнін зерделеу негізінде болашақ мұғалім дайындығының құндылықты-ынталандыратын, танымдық және процедуралық компоненттері, олардың критерийлері және ықтимал деңгейлері анықталған. Осы мақаланың зерттеушілері эксперименттік жұмыстың аралық бөлімдерінің нәтижелерін, білім алушылардың мектептік білім беруде жаңа стандарттарды енгізу кезіндегі білім беру мен оқуға дайындығы көрсеткіштері мен критерийлерін көрсеткен.

Кілтті сөздер: дайындау, оқыту және білім беру, жаңартылған білім беру.

UMIRBEKOVA A.K., AKHMETKARIMOVA K.S., ABITAYEVA R.SH. ON TRAINING FUTURE TEACHERS TO IMPLEMENT NEW APPROACHES IN TEACHING AND EDUCATION

The article presents the authors' thoughts on the need to train future teachers to implement new approaches in teaching and education in the settings of updated school education.

The authors clarify the concepts of new approaches in teaching and education, the preparedness of future teachers to implement new approaches in teaching and education. The presented stages of training students reflect the scientific approaches, goals, neoformations, and fragments of a possible type of activity during studying that contribute to their professional development. The investigation of the essence of the concept of preparedness allowed to separate the value-motivational, informative, and procedural components of preparedness of a future teacher, their criteria, and possible levels.

The article shares the intermediate results of experiments, the criteria, indicators, and levels of preparedness of students for activities in preparation for teaching and education in the settings of the implementation of new standards of school education.

Keywords: training, teaching and education, updated education.

ӘОЖ 51-37:373

Е.Ж. ТӨРЕБЕК¹, М.О. МҰСАБЕКОВ², М.А. АБДУАЛИЕВА³

¹М.Әуезов атындағы Оңтүстік-Қазақстан мемлекеттік университеті

²«Өрлеу» БАҰО АҚФ Түркістан облысы және Шымкент қаласы бойынша

ПҚБА институты

ЖАРАТЫЛЫСТАНУ ПӘНДЕРІН ОҚЫТУДЫҢ ЗАМАНАУИ ТӘСІЛДЕРІ

Жаратылыстану пәндерін оқытудың заманауи тәсілі ең алдымен қазіргі қоғамның талаптарын және қажеттілігін жүзеге асыруы тиіс. Сонымен бірге осы қоғамды дамытуға және жетілдіруге бағытталған, заманауи қоғамның саналы мүшесі болып табылатын адам мен азаматты қалыптастыруда білім алушының қабілеттерін ескере отырып, оның білім алу қажеттіліктері мен мүдделерін қанағаттандыру, қоғамның кадрлық әлеуетін дамытуында қамтамасыз етуі қажет. Мақалада оқытудың заманауи тәсілдерінің негізгі басымдықтары – жеке тұлғаны, моральдық ұстанымды, проблемаларға бейімделу қабілетін, туындаған қиындықтарды өз бетінше шеше білуін қалыптастыру мәселелері қарастырылады. Осы талаптарға

сәйкес болу үшін педагогика бүгінгі күні оқу үдерісін ұйымдастырудың өз әдістер жиынтығын үнемі кеңейтіп отыру арқылы оқыту үдерісінде ең үздік әдістемелерін қолдану қажеттігі туындайды. Мақалада сонымен қатар, мектепте жаратылыстану пәндерін оқыту үдерісінде білім беру мазмұнын қалыптастырудың негізгі қағидалары ұсынылып, мазмұнды-құрылымдық ерекшеліктері де қарастырылады.

Кілтті сөздер: Жаратылыстану пәндері, оқытудың заманауи тәсілдері, орта мектеп.

Кіріспе

Еліміздің тұңғыш Президенті Н.Ә. Назарбаев атап көрсеткендей: «Ғасыр мақсаты – қоғамның нарықтық қарым-қатынасқа көшу кезінде саяси-экономикалық және рухани дағдарыстарды жеңіп шыға алатын, ізгіленген ХХІ ғасырды құрушы, іскер, өмірге икемді, жан-жақты мәдениетті жеке тұлғаны қалыптастыруға қол жеткізу»¹. Сондықтан да, ақыл-ойы жетіліп, жан-жақты дамыған, қажырлы еңбек етуге қабілетті, өз бетінше білімін толықтыру және кәсіби шеберлігін арттыру қабілеті жоғары мамандарды даярлау қазіргі замандағы маңызды мәселелердің бірі екендігі белгілі. Сонымен бірге, Елбасымыз «Цифрлық білім беру ресурстарын дамыту, кең жолақты Интернетке қосу және мектептерімізді видеоқұралдармен жабдықтау жұмыстарын жалғастыру қажет» деп атап өтті². Ал компьютерлік ресурстарды пайдалану қазіргі кезеңдегі Қазақстанның білім беру жүйесіне, мәдениетіне елеулі әсер ете бастады және де оқытудың инновациялық әдістерін дамыту үшін жағдай жасауда. Расында да қазіргі замандағы негізгі мәселелердің бірі оқыту және білім беру үдерісін жоғары деңгейге көтеру болып табылады. Білім берудегі көптеген пәндерге компьютерлік ресурстармен оқытуды ендіру, оларды электронды бағдарламалармен қамтамасыз ету мен білім беру саласында қолданылатын интерактивті оқулықтардың мазмұнын

толықтыру сияқты келелі мәселелерді туындатады.

Негізгі бөлім

Жалпы оқыту үдерісіндегі «оқытудың заманауи тәсілі» түсінігін қарастыра отырып, алдымен оның құрамдастарына анықтама берейік: «тәсіл» және «оқыту». Түрлі дерек көздерінде оқыту терминіне анықтама беріледі, олардың кейбірін қарастырайық. В.А. Сластенин: «Оқыту – жүйелі білім алудың ең маңызды және сенімді әдісі. Педагогикалық процестің барлық маңызды қасиеттерін (екіжақтылық, тұлғаның үйлесімді дамуына бағыттылық, мазмұндық және процессуалдық тараптардың бірлігі) көрсете отырып, оқытудың сонымен қатар ерекше сапалық айырмашылықтары да бар. Баланың санасында нақты шындықты бейнелеудің күрделі және көп қырлы арнайы ұйымдастырылған процесі бола отырып, оқыту педагогпен басқарылатын танымның арнайы процесі. Мұғалімнің бағыттаушы ролі оқушылармен білімді, білікті және дағдыларды толыққанды игеруін, олардың ақыл-ой күші мен шығармашылық қабілеттерін дамытуын қамтамасыз етеді» деп жазады [1].

М.Ю. Олешков және В.М. Уваров келесі анықтаманы береді: «Оқыту адамның білім алуы іске асырылатын процесс барысындағы мұғалім мен оқушының мақсатқа бағытталған процесі». Тағы да «...оқыту мұғалім мен оқушының біліміндегі, ұстанымындағы, мінез-құлқындағы, оқыту ықпалымен мінез-құлқындағы

¹Қазақстан Республикасының Президенті Н.Ә.Назарбаев. «Қазақстан–2050» стратегиясы: қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты»: Қазақстан халқына жолдауы // Егемен Қазақстан. – 2012, желтоқсан – 14.

²Қазақстан Республикасы Президентінің халыққа жолдауы. Төртінші өнеркәсіптік революция жағдайындағы дамудың жаңа мүмкіндіктері: 2018, қазан – 5.

және тұлғаның өзіндегі, білім мен құндылықтарды игерудегі өзгерістерді іске асыру және бекітуге, сондай-ақ өзінің практикалық қызметіне негізделген мұғалім мен оқушының жұмысы болып табылады» деп айтылады [2, 3].

Кейбір авторлар оқытуды оны өте күрделі процесс деп есептегендіктен, оған толық анықтама беру өте күрделі деп санайды және «Оқыту – алға қойылған мақсатқа қол жеткізуге бағытталған мұғалімнің оқушымен реттелген өзара байланысы» деген анықтама береді.

Біздің ойымызша, И.П.Подласыйдың: «Оқыту-1. Мұғалімдер мен оқушылардың білімді, білік пен дағдыларды игеруге, көзқарасын қалыптастыруға, ақыл-ой күші мен әлеуетті мүмкіндіктерін дамытуға бағытталған арнайы ұйымдастырылған, мақсатты және басқарылатын өзара әрекеттесуі, қойылған мақсаттарға сәйкес өз бетінше білім алу дағдыларын қалыптастыру және бекіту. 2. Адамның танымдық белсенділігін оны жалпы және кәсіби білімге, оларды алу тәсілдеріне, жеке тәжірибеде сақтау және қолдану арқылы ояту және қанағаттандыру. 3. Адамның ақпараттық-операциялық саласын дамытуға мақсатты ықпал ету. 4. Мұғалім (оқыту) мен оқушылар жүзеге асыратын екі жақты процесс (оқу)» деген анықтамасын растайтын Г.М. Коджаспированың сөздігі жеткілікті толық анықтама береді [4].

«Оқыту» түсінігін қарастырып, келесі «тәсіл» терминінің түсінігіне өтейік. Философиялық сөздікте келесі анықтама беріледі: «Тәсіл – философиядағы, ғылымдағы, саясат немесе адамдардың өмірі мен қызметін ұйымдастырудағы өзара бәсекелес (немесе бірін-бірі тарихи алмастыратын) стратегиялар мен бағдарламалар таным және/немесе тәжірибедегі парадигматикалық, синтагматикалық және прагматикалық құрылым мен механизмдердің кешені. Әдетте тәсіл категориясын талдауға принципіальді өзгерістері нақтыланғанда немесе қолма қол қаражатпен шешілмейтін проблема-

лар туындағанда қандай да бір қызметтің дамуының ерекше кезеңдерінде жүгінеді», «Оқыту» және «тәсіл» түсініктерін жеке қарастырып, енді жалпы «оқыту тәсіліне» анықтама беру қажет. «Оқыту тәсілі – оқу пәнін оқыту стратегиясын және осындай стратегияны іске асыратын оқытуды таңдау әдісін анықтайтын әдістеменің базистік категориясы; оқытуға тиісті пәннің мәніне өз көзқарасын білдіреді. Білімнің нақты саласындағы зерттеудің әдіснамалық негізі ретінде шығады» [5].

И.А. Зимняяға сәйкес: «Оқыту тәсілі – 1. Қоғамдық сананы тасымалдаушы ретінде оқыту субъектілерінің әлеуметтік ұстанымдары көрініс табатын дүниетанымдық санат. 2. Білім беру процесінің барлық құрамдас бөліктерін және ең алдымен педагогикалық өзара әрекеттестік субъектілерінің өздерін: мұғалім мен оқушыны қамтитын білім беру процесін жаһанды және жүйелі ұйымдастыру және өзін-өзі ұйымдастыру [6].

Д.Н. Ушаковтың заманауи сөздігінде «заманауи» сөзі: «...біреумен бір уақытқа, бір дәуірге қатысты; сөз боп жатқанның уақытына қатысты; қазіргі уақытқа, ағымдағы уақытқа, қазіргі дәуірге, қазіргіге қатысты» деп түсіндіріледі [7].

Оқытудың заманауи тәсілі ең алдымен мемлекет пен қазіргі қоғамның талаптарын, тілегін және қажеттілігін жүзеге асыруы тиіс. Білім беру мазмұны: тұлға мен қоғамның жалпы және кәсіби мәдениетінің жоғары деңгейін; білім алушыда ғылым дамуының заманауи деңгейіне лайықты әлем бейнесі туралы түсінік жүйесін қалыптастыру; жалпыадамзаттық әлеуметтік-мәдени құндылықтар негізінде жеке тұлғаның рухани-адамгершілік дамуы; оны ұлттық және әлемдік мәдениетке кіріктіру; осы қоғамды дамытуға және жетілдіруге бағытталған заманауи қоғамның саналы мүшесі болып табылатын адам мен азаматты қалыптастыру; білім алушының қабілеттерін ескере отырып, оның білім алу қажеттіліктері мен мүдделерін қанағаттандыру; қоғамның

кадрлық әлеуетін дамытуын қамтамасыз етуі қажет. Демек, оқытудың заманауи тәсілдерінің негізгі басымдықтары – жеке тұлғаны, моральдық ұстанымын, проблемаларға бейімделу қабілетін, туындаған қиындықтарды өз бетінше шеше білуін қалыптастыру болып табылады. Осы талаптарға сәйкес болу үшін педагогика бүгінгі күні оқу процесін ұйымдастырудың өз әдістер жиынтығын үнемі кеңейтіп отыру және жаратылыстану пәндерін оқытуда ең үздік әдістемелерін қолдануы қажет.

Енді оқыту тәсілдерінің әрқайсысы оқыту үдерісін тиімдірек іске асыратын және білім беру мазмұны туралы талаптарға сәйкес келетін бірқатар тәсілдерді қарастырайық. Мәнмәтіндік тәсіл. Аталған тәсілдің «атасы» деп мәнмәтіндік тәсілді өзінің «Жаңа білім беру парадигмасы және мәнмәтіндік тәсіл» атты монографиясында сипаттаған А.А. Вербицкийді есептейді. Ол ХХІ ғасырда оқушымен өткен жылдардың материалдарын жәй ғана меңгеруіне емес, өз болашағын ұғынуға бағытталған оқушының жеке тұлғалық білім алуына және өзін-өзі іске асыра білуіне бағытталған білім берудің өзгеруіне байланысты пайда болды. Білім беру тиімсіз бола бастады, себебі аталған оқытудың нәтижелері тек білім беру жүйесінің ішінде ғана маңызды болып, оның шегінен тыс шықпады. Оқыту технологиясы тұлғаны тәрбиелеуге, проблеманы өз бетінше шешуге, өнімді жұмыс істеуге және әрекет етуге, өзінің жеке әлеуетіне бағытталмаған болатын. Аталған жағдай-да мәнмәтіндік тәсіл ХХ ғасырдың білім беру жүйесінің барлық аталған кемшіліктерін шешеді. А.А. Вербицкийдің айтуы бойынша: «Мәнмәтіндік тәсіл – бұл ғылымдар тілінде және оқытудың барлық түрлері, әдістері және құралдары жүйесінің көмегімен оқушылардың болашақ кәсіби қызметінің пәндік және әлеуметтік мазмұны жүйелі модельденетін оқыту» [8].

Мәнмәтіндік тәсілдің қағидаларына

сәйкес, алыстағы дереккөздерден қосымша ақпаратты талап ететін тапсырмалар, әр түрлі мәтіндерді жасауға арналған тапсырмалар;

– адам қызметінің кәсіби салаларынан сандық деректерге арналған тапсырмалар;

– оқушыларға сабақтан тыс (аудиториядан тыс) іс-шараларды ұйымдастыру;

– математика сабақтарын өткізу үшін дидактикалық материалдар жасау;

– әртүрлі мақсаттағы тапсырмаларды, өзіндік және бақылау жұмыстарын жасау және т.б. оқыту барысындағы әдістемелік құрамдастар бола алады [9, б.2]. А.А. Вербицкий осындай тапсырмалардың көмегімен оқушылар ақпарат іздеу білігін алады деген пікір айтады. Олар әртүрлі бағыттағы мәтіндерді құрастырады, ақпаратқа аналитикалық шолулар жасайды және оған іріктеу жүргізеді, өз банкін арнайы ақпаратпен және дидактикалық материалдармен толықтырады. Одан басқа мәтінмәндік тәсілдің білім беру сипаты болуы тиіс: оқылатын пән бойынша білімді меңгеру, оның практикалық бағытталған акценті болуы тиіс, білім алушылардың өмірі мен тәжірибесінен түрлі жағдайларға сүйеніп, болашақ кәсіби қызметке дайындауы тиіс.

Мектепте оқушыларға жаратылыстану пәндері бір-бірімен байланысы жоқ теоремалар, формулалар мен ережелердің жинағы ретінде көрінеді. Оқушы неліктен осы формулалар мен теоремаларды оқу керектігін, неліктен дәл осы қасиеттерді дәделдеу қажет екенін, неліктен дәл осы тапсырмаларды шешу керектігін түсінбейді. Олардың «Не үшін және неліктен?» деген сияқты сұрақтары туындайды. Оларға жауап таппай, оқушы тақырыпты оқуды міндетті деп қабылдайды да, өзіне дайын білімді игеруді қарастыратын пассивті ролді таңдайды. Бірақ білім берудің заманауи тұжырымдамасы оқушылардан анықтамаларды, формулаларды, теоремаларды, түрлі қатынастарды, қасиеттер мен сипаттарын өз бетінше ашуын талап етеді. Осы тұжырымдама шеңберінде

мұғалім оқушылардың ақпаратты жаттап алғаны үшін (кейде жаттағанын түсінбейтін кездері де болады) емес, математикалық, физикалық ойларының барысын қадағалап, оқушыларды идеялар мен жаңалықтары үшін, өз пікірлерін білдіргені үшін және жеке қорытындыларын қалыптастырғаны үшін көтермелеуі тиіс. Аталған жағдайда жаратылыстану пәндерін оқытуды іс-әрекетке үйрету ретінде ұйымдастыруды қарастыратын геометрияны оқытудың генетикалық тәсілін қолданған тиімдірек.

Педагогика ғылымдарының докторы И.С. Сафуанов өз диссертациясында генетикалық тәсілге былай деп анықтама берді: «Математика пәнін оқыту математикалық теорияның пайда болуы мен қолдануының табиғи жолдарымен жүрген жағдайда, ол генетикалық тәсілге сәйкес келеді. Генетикалық тәсілдің көмегімен оқыту «математикалық теорияның мазмұнын дамыту қалай түсіндірілуі мүмкін?» деген сұраққа жауап береді», «Теоремаларды баяндаудың генетикалық тәсілі геометриялық курсын құру барысында теоремаларды белгілі бір іріктеуге әкелетін идеяларды оқушылардың түсінігіне жеткізуді көздейді» [9]. Мұндай тәсіл математикалық фактілерді өз бетінше іздеп табуды болжайды, яғни мұғалім мұндай фактінің болуы тиіс екенін және пайдаланылуы мүмкін екенін оқушылардың түсінігіне жеткізуі қажет. Оқушыларға жаңа ұғымның, қасиеттің немесе теореманың мұндай «ашылуын» оқушы жауап беретін, сосын қорытынды жасайтын алдын оқытылған геометриялық материал бойынша бірқатар сұрақтар қою арқылы алып келуге болады. Бұл жағдайда оқушыға оның математика-физикалық білімінің толық еместігі және осы білімді кеңейту туралы міндеттерді құру көрсетіледі, олардың салдарынан күтілетін математика-физикалық пікірді ашу жасалады. Осының есебінен оқушылар оқыған және жаңа теорема арасындағы байланысты түсінеді, себебі

олар өз білімін бағалай алады, білетінін және тағы да нені оқу керектігін нақты түсінеді. Жаратылыстану пәндерін дамытушы жүйе ретінде түсінігі қалыптасады, оның құрылымын жалпы түсіну және оның логикалық құрылымына терең үңілу жүреді. Мақалаға сәйкес, «Генетикалық тәсіл балалардың беймәлімнен белгіліге (талдау) және белгіліден (синтез) беймәлімге (синтез) пікір жасау ретінде шешім іздеу әдістерін саналы түрде игеруін болжайды, ол үшін оқушылардың санасында стереотиптік деңгейге дейін жеткізілетін тиісті эвристикалық сұрақтар жүйесіне бағыттау қажет». «Генетикалық тәсілдің синтезі мынадай мәселелерді келесі сұрақтардың көмегімен шешу арқылы жүзеге асырылады: «Не табу/дәлелдеу керек?», «Тапсырманы шешу үшін нені дәлелдеу жеткілікті?», «Бұл қайдан, қандай теоремадан шығады?» және т.б. Оқыту үдерісі барысында генетикалық тәсілдің көмегімен оқушылар пікірлер мен әрекеттердің математика-физикалық қаталдығының маңыздылығын түсінеді, дәлелдеменің әр кезеңін негіздеуге талпынысы қалыптасады. Жаратылыстану пәндерін оқытудың алғашқы кезеңдерінде анықтамалар, теоремаларды сауатты баяндау және негіздеуге талпыну барысында көп проблемалар мен күрделіліктер туындайды. Генетикалық тәсілдің көмегімен оқыту кезінде жаратылыстану пәндерін оқытуда пайдаланылатын рәсімдеудің, жазбаның барлық ережелері оқушыға таңылмайды, осы оқыту әдісінің тұжырымдамасының өзіне сәйкес туындайды, олардың туындау себептері түсіндіріледі. Осылайша оқушылар материалды жақсырақ игереді және жаңа ұғымдарды оқу барысында олардың қосымша кедергілері туындамайды. Бұл тәсілде оқытылған теоремалар, қасиеттер және т.б. қолданылатын тапсырмаларды оқушылардың орындауы дұрыс болады. Мұндай шығармашылық әрекет есептің құрылымын, сонымен қатар шешімін іздеу стратегиясын дұрыс түсінуді қамтамасыз етеді. Оқушылар мектептегі

жаратылыстану пәндерінің әр формуласы, теоремасының, анықтамасының сипаты немесе қасиетінің ролі мен орнын түсінеді, олардың жаратылыстану пәндеріне ғылым ретінде бүтін көзқарасы қалыптасады, сонымен қатар аталған тәсіл барысында мұғалім оқушының физика-математикалық әрекетін бақылауы, олардың пікірін, жаңалықтарын және идеяларын мақтауы қажет.

Әрине, оқушының материалды меңгерудегі табыстылығы мұғалімге, оның қандай құралдарды, қандай әдістеме және оқытудың қандай технологиясын қолданғанына байланысты. Мұндай тәсілдің негізін қалаушы В.А. Далингер болып табылады. Оның пікірінше, заманауи мектепте оқушылардың логикалық ойлауын дамытуға бағытталған оқыту, яғни мидың оң жарты шарын толық ескермей, мидың сол жарты шарына бағытталған оқыту басым [10]. Көптеген дерек көздерінде ғалымдар адамдарды қабылдау түріне қарай бөледі: оң жартышарлық және сол жартышарлық, яғни аудиалдар мен кинестетиктер, визуалдар бар. Оқушыларға олардың қабылдау түріне сәйкес келмейтін тапсырманы орындау қиынға соғады. Соның салдарынан жаратылыстану пәндерін оқыту мидың сол жарты шарының және оң жарты шарының бір мезгілде, яғни логикалық және көрнекі-бейнелік ойлау қабілетінің сауатты үйлесімі жұмыс істеуі үшін не істеу керек деген сұрақ туындайды. Бұл проблеманы шешу үшін жаратылыстану пәндерін оқыту барысындағы когнитивтік-визуалдық тәсілді пайдаланған тиімді болар еді. Аталған оқыту тәсілі визуалдық ойлау қабілетін пайдалану негізінде білімді, білікті және дағдыларды игерумен сипатталады. «Қарастырылатын тәсілдің негізгі ережелерінің бірі – көрнекіліктің танымдық қызметін кең түрде және мақсатты пайдалану. Жаратылыстану пәндерін оқыту үдерісінде когнитивтік-визуалдық тәсілді іске асыру визуалдық оқу ортасын – оқушылардың визуалдық

ойлау қабілеттерінің резервтерін пайдалануға акцент қойылатын оқыту жағдайларының жиынтығын құруға мүмкіндік береді. Бұл жағдайлар дәстүрлі көрнекі құралдарды да, көруді белсенділендіруді мүмкін ететін арнайы тәсілдер мен құралдардың болуын болжайды». Когнитивтік-визуалдық тәсілдің ең басты жетістіктерінің бірі – ол әр оқушының жеке ерекшеліктерін ескереді және қабылдауы түрлі оқушыларға лайықты. А.Г.Мордкович айтқандай: «Мидың сол жартышарына аз схоластика, аз формализм, аз қатты модельдер, аз тірек жасау қажет! Мидың оң жартышарына иллюстрациялар, көп көрнекілік, шындыққа жанасатын көп пайымдаулар, көп жұмсақ модельдер беру керек!». Шын мәнінде, қазіргі уақытта көптеген ғалымдар мидың сол жартышары оң жақтағы жарты шарға қарағанда маңыздырақ дейді, себебі ол логикалық ойлауға жауап береді. Бірақ мидың оң жартышары оқушылардың шығармашылық белсенділіктерін іске асырады, ал оның білім беру процесіне маңызы аз емес. Мектепте жаратылыстану пәндерінің көрнекіліктерін іске асыру проблемаларын шешу үшін визуалдық ойлауды белсендіретін жұмысқа алып келетіндей, ал ол өз кезегінде білімді сапалы игерілуіне ықпал ететіндей оқушылар қызметінің әдістемелік қамтамасыз етуін табу қажет. Жаратылыстану пәндерін оқыту барысында көрнекі бейнелерді пайдалануды болжайтын әдістемелік құралды жетекші құрал етуге болады, сонда ол бүкіл физика-математикалық білім беру үдерісінде нәтижелі болады. Оқушылардың визуалдық ойлау қабілетін қалыптастыру және дамыту бүгінгі күннің жеткілікті түрде маңызды және айтарлықтай үлкен проблемасы. Ол туралы Далингер былай дейді: «Проблема ... өз шешімін табу үшін жалпы тәсілдерді де, «таза дидактика» шеңберінен шығуды да, психология, педагогика, философия, математикадағы ғана емес, сонымен қатар психофизиологиядағы заманауи жетістіктерді талап етеді, сондықтан

визуалдық ойлау қабілетін қалыптастыру және дамытудың жалпы теориясын құру оқушылардың оқу қызметін қазіргі уақытта қалыпты емес, кең теориялық негізде құрылымдау қажеттілігін туындатады». Когнитивтік-визуалдық тәсіл туралы айта отырып, басты түсінік – визуалды ойлау қабілеті туралы айтпай кетуге болмайды. Визуалды ойлаудың вербалды ерекшеліктен айырмашылығы – көрнекі ерекшелігі бар екені белгілі. К.Д.Ушинский көрнекілік ойлау қабілетін тәрбиелеу құралы болып табылады, ал оқыту нақты бейнелер негізінде құрылуы тиіс, оқыту негізделетін және оқытудың әдістері мен тәсілдерінде болуы тиіс көрнекілік маңызды дидактикалық қағида болуы қажет деп есептейді.

Жаратылыстану пәндерін тиімді оқыту табыстылығы оқу материалын визуалдауды мұғаліммен іске асырылуына ғана емес, сонымен қатар аталған қағида міндеттер жүйесінде қалай іске асырылғанына да байланысты болады. Осында М.И. Башмаковтың сөздерін айта кету орынды: «Әр мұғалім сабақта көрнекі материалды – тақтадағы формулалар мен сызбаларды, экрандағы суреттер мен сызбаларды, қабырғалардағы плакаттар мен кестелерді, оқушылардың қолындағы модельдер мен үлгілерді пайдаланады. Мұғалімнің бірінші мақсаты – оқушы оған ұсынылған көру бейнелерін көруінде. Бұл мақсатқа қол жеткізу жеткілікті оңай. Екінші мақсаты – оқушы осы бейнелерге салынған ойды қарауында және көруінде. Көріп қабылдау мәдениеті жазу және сөйлеу мәдениеті сияқты ұзақ және байыппен тәрбиелеуді талап етеді» [11].

Когнитивтік-визуалдық тәсілдің іске асырылуын қарастыратын болсақ, онда оқытудың визуалды ортасын құруоның ерекшелігі болып табылады. Ол визуалды ойлауды пайдалануға негізделетін оқыту шарттарының жиынтығымен сипатталады. Олар оқу пәнін игерудің тиімді және өнімді нәтижелері үшін көздің көру жұмысына бағытталған

құралдар мен тәсілдермен шартталған. Бірақ ол оқытудың дәстүрлі құралдарын қолдануды жоққа шығармайды, қайта құралдар кейбір жиынтықта іске асырылуы тиіс. Мұғалім аталған тәсілді іске асыру барысында оқушыларға арналған көрнекілікті ұйымдастырудың қамын ойлауы тиіс, ал оқушылар осы ақпаратты дұрыс талдап үйренуі керек. Көру каналының көмегімен материалды оқу процесінде оқушылардың екі түрлі бейнелері: графикалық бейнелері және шартты-символдық бейнелер құрылады. Бірінші бейнелер иллюстрацияның барлық ерекшеліктерін түсіну мүмкіндігін береді, себебі барлық уақытта графикалық бейнелер нақты болады және бейнеленген нысанның ерекшеліктері туралы жеткілікті нақты түсінік береді. Шартты-символдық бейнелер дегеніміз – бастапқыда нысанның барлық ерекшеліктері туралы айтуға болмайтын бейнелер. Оларды жеткілікті ұзақ болатын түрлі түрлендірулер жолымен анықтауға болады. Бұрын айтылып кеткендей, когнитивтік-визуалдық тәсілде визуалдандырылған тапсырмалар үлкен роль ойнайды. Далингер бұл түсінікті қалай енгізетінін қарастырайық және осы анықтама негізінде аталған терминді байланыстырайық. «Визуалдандырылған деп бейнесі анық және анық емес түрде шартты, жауапты іске қосылған бейнелерді атаймыз, ол есепті шығару әдісін береді, есепті шығарудың әрбір кезеңіне тірек құрайды немесе шешудің белгілі кезеңдерінде анық және анық емес түрде қосылады. Визуалдандырылған тапсырмалардың міндеті – туындаған проблемаларды шешуге көмектесетін визуалды бейнені қалыптастыру». Мұндай түрлі тапсырмаларды пайдалану оқушылардың іздеу әрекетін ұйымдастырады, аталған жағдайда мұнда визуалды іздеу кіреді. «Визуалды іздеу – бұл нақты визуалды-логикалық жүктемені алып жүретін жаңа бейнелерді, жаңа визуалды формаларды туындату процесі және бастапқы нысанның немесе оның қасиеттерінің

менін көрінетіндей етеді».

Мектеп өмірінің жоғары сыныбында өтетін еңбекке дейінгі әлеуметтендіру кезеңіндегі қазіргі заманғы оқушылар қажетті коммуникациялық құралдарға бағдарлануын әртүрлі өзара әрекеттесудің әлеуметтік жағдайларын қамтамасыз ететін дағдылар мен коммуникативті іскерліктерін меңгерулері тиіс. Кез келген елдің болашағы білім беру жүйесі мен зиялылар қауымының деңгейіне байланысты болғандықтан, Қазақстан халқына да әлемнің дамыған елдерімен тең дәрежеде білім беру қажеттігі туындап тұр [12].

1963 жылы ғалым Sutherland Ivan Edward алғашқы графикалық станция Sketchpad құрылған болатын. Ол заманауи ИГО прототипі, сонымен бірге компьютердің және жалпы компьютерлік графиканың дамуындағы ірі серпіліс болып саналады. Өз өнертабысымен Sutherland Ivan Edward компьютерлік графика техникалық, ғылыми, көркем қолданылуында пайдалана алатынын дәлелдеді және адам мен компьютердің өзара әрекеттесуінің мүлдем жаңа әдісін ашты. Sutherland Ivan Edward компьютерлік графика техникалық және көркемдік қолдануда адам мен компьютердің өзара әрекеттесуінің жаңа әдісін (сол уақытқа) көрсетуге қосымша ретінде пайдаланыла алатынын көрсетті. Sketchpad көмегімен сызықтар сызып және олардың көмегімен геометриялық фигураларды салу мүмкін болды [13].

Өткен ғасырдың 60-70 жылдары Sketchpad білім беруде пайдалануға болатын құрал ретінде қарастыра бастады. Бұл Францияда қарқындырақ өтіп жатқан математикалық реформаларға байланысты еді. 1967 жылы Стокгольмде өткен конгресте білім беру жүйесіне ақпараттық технологияларды ендіру идеялары талқылана бастады. Сонымен бірге мектеп курсының бірқатар бөлімдерін қосу және алып тастау туралы мәселелер де көтерілді. 1980 жылы ғылыми жұмысқа қолдау көрсету ортасын және дискреттік математика нысандарымен (графалар-

мен, нөлдік функциялармен және т.б.) жұмыс жасайтын білім беру қызметін құру бойынша жұмыс басталды. Ол үшін координаторы Жан-Мари болған француз ғалымдардан тұратын топ құрылды. Осы жобаны іске асыру процесі барысында тақтаны, борды, қағаз бен қаламды компьютермен толық ауыстыру идеясы туындады. Осыған негізделе отырып, геометриялық нысандардың динамикалық бейнелерін алуға болатын және оларды оқыту барысында пайдалануға болатын Cabri Géomètre бағдарламасының нұсқасын құруға шешім қабылданды. Компьютерлік графикада белгілі жетістіктерге қол жеткізілгеніне қарамастан, білім беру саласында бағдарламаны пайдалану өте шектеулі болды, себебі оқу мекемелері негізінен Орталық ЭЕМ байланысты терминалдармен жабдықталған болатын. Дербес компьютердің пайда болуымен бағдарламаның барлық мүмкіндіктері және артықшылықтары тәжірибеде қолданылды. 1988 жылы бағдарламаны Apple компаниясы байқады, соның салдарынан жаратылыстану пәндерін оқытуда белсенді пайдаланыла бастады. Cabri-geometre кемшіліктерінің бірі статистикалық деректерді жинау және өңдеудің геометриялық нысандарының аналитикалық тапсырмасының мүмкін болмауы, ол конструктивтік және сандық барлау эксперименттерін өткізу мүмкіндігін айтарлықтай шектейді [14].

Орта мектепте жаратылыстану пәндерін оқыту үдерісінде когнитивтік-визуалдық тәсілді іске асыруда білім берудің компьютерлік ресурстарын қолдану барысында білім беру мазмұнын қалыптастырудың негізгі қағидалары ретінде келесі қағидалар ұсынылады:

– Тізбектілік қағидасы. Бөлінген сағат санын ескере отырып құрастырылған әдістемелік нұсқаулар.

– Әртүрлі деңгейлерде білім беру мазмұнының құрылымдық бірлігі қағидасы. Мұнда, компьютерлік ресурстардың негізгі құрылымдары мен

оны оқушылармен бірге жұмыс істеуде қолдану реті көрсетіледі.

– Білім берудегі ғылымилық қағидасы. Оқулықтардың заманауи білімдерге сәйкес болуы, оқулықтағы материалдардың техника мен технология және т.б. салалардағы жетістіктермен тұрақты және жедел түрде толықтырылуы арқылы қамтамасыз етіледі. Сонымен қатар, кәсіптік білім беру спецификасы және білім беру парадигмасына сәйкес келуінің ескерілуімен байланысты.

– Үрдістік жағы және оқыту мазмұнының бірлігі қағидасы. Сабақ өтудің дәстүрлі формаларымен қатар виртуалдық зертханалар, мультимедиялы лекциялық көрсетілімдер және т.б. өзара байланысты кешендерді қолдану.

– Білім беру мазмұны мен қоғам дамуының сұраныстарына сәйкестігі қағидасы. Мұнда заманауи сұраныстарға сәйкес келетін парадигмаға өтуге назар аударылады.

– Жүйелілік қағидасы. Ғылыми білімдер мен деректерге сәйкес құрылымдық байланыстардың бар болуы және келесідей топтардағы арнайы әдістемелік білімдерді қосу қажеттілігі туады:

а) білім құрылымы туралы;

ә) ғылыми-танымдық әдістер туралы;

– пәнаралық байланыстар қағидасы. Мұнда оқу материалдарын жекелеп, блоктарға бөлу қарастырылады. Пәнді оқыту міндеттеріне сай, кейбір пәндердің орындарын ауыстыруы, сағат санының өзгеруі және т.б. әртүрлі пәндер үшін байланысты ортақ заңдылықтар мен ұғымдарды мүмкіндігінше бір мезетте оқып, үйрену мүмкіндіктері сақталады;

– өмір мен тәжірибенің байланысы қағидасы. Көптеген зерттеушілер өз еңбектерінде оқушылардың меңгерген білімдерінің формальды, өмірден алшақтығы туралы айтады. Сондықтан, аталмыш қағиданы жүзеге асыруда нақты табиғи құбылыстың анимациясы арқылы бірнеше қарапайым физикалық құбылыстың моделі ретінде жіктеу ұсынылады. Бұл мәселені талқылау мына

үш бірліктегі құрылымға негізделеді: студенттердің диалектикалық ойлауын дамыту, табиғат, қоғам және оларды тану туралы білімдер, көзқарастар және пікірлердің жалпыланған жүйесі. Осы көзқарас бойынша ғылыми білімдердің үрдісіне емес, тарихи мысалдардың көптігіне қарамастан табиғаттың құбылысын тану мүмкіндігінің шектелуі екендігіне көңіл аудару өте маңызды:

– кәсіби бағыттылық қағидасы. Бұл қағиданы оқушылардың болашақ кәсіби бағдарларына сай кәсіби мазмұндағы материалдар енгізу арқылы іскерліктер қалыптастыру;

– көрнекілік қағидасы. Оқып үйренетін, зерттелетін объектілердің, процестер мен құбылыстардың көрнекі бейнелерін құру, олардың әртүрлі ойша және нақты түрде құрастырылған модельдерін пайдалану, осының барлығы көрнекілік қағидасының мазмұнын құрайды.

– қолжетімділік қағидасы. Бұл оқуматериалының күрделілігі, көлемі мен қиындығын оқушының деңгейіне сәйкестендіру болып табылады. Бұл қағидамен оқушылардың психологиялық ерекшеліктерін ескеру қағидасы тығыз байланысты;

– оқытуға жағымды және мотивациялық қатынас құру қағидасы. Пәндерді оқыту үрдісінде білімгерлердің қызығушылығын (мотивациялық көзқарасын) туғызу болашақ мұғалімдердің кәсіби іскерліктерін қалыптастыру үшін маңызды мәселелердің бірі болып табылады.

Қорытынды

Сонымен, орта мектепте жаратылыстану пәндерін оқыту үдерісінде оқитудың заманауи тәсілдерін тиімді қолдана отырып, білім берудегі компьютерлік ресурстардың құрылымдық ерекшеліктері және оның негізінде оқитудың қағидалары туралы баяндай келе, келесідей қорытынды жасауға болады.

Жаратылыстану пәндерін оқыту үрдісінде білімгерлердің қызығушылығын (мотивациялық көзқарасын) туғызу болашақ мұғалімдердің кәсіби іскерліктерін

қалыптастыру үшін маңызды мәселелердің бірі болып табылатындығы белгілі. Бұл мәселенің пайда болуына оқытушылар себеп, яғни көптеген оқытушылар оқытудағы мотивацияға басты назар аударуды қажет санамайды, пәннің өмірлік және жеке практикалық маңыздылығы атап көрсетілмейді, жаңашыл технологиялар, шешілмеген проблемалар туралы, кәсіби өсу үшін қажет болатын, оқытылатын ғылыми пәннің

жетістіктерінің болашақта қолданылуы жайлы студенттік пікірталастар оқытушылар тарапынан қолдауға ие болмайды. Жоғарыда аталған авторлардың пікірімен келісе отырып және оқу құрылғылары, кестелер, схемалар, плакаттар сияқты арнайы классикалық құралдардың ролін, маңызын түсініп, оқытудың заманауи тәсілдері көрнекілік қағидасының мүмкіндіктерін кеңейтеді деп есептеуге болады.

ӘДЕБИЕТТЕР

1. Сластенин В.А. Формирование личности учителя в процессе профессио-альной-подготовки. – М.: Педагогика, 1976. – 236 с.
2. Олешков М.Ю. Содержание образования: проблемы формирования и проектирования // Педагогика. – 2004. – №6. – С. 31-38.
3. Уваров Ю.А. Интернет в школе: смена парадигмы /// Информатика и образование. – 2001. – №3. – С. 7-13.
4. Коджаспирова Г.М., Петров К.В. Технические средства обучения и методика их использования. – М.: Академия, 2007. – 352 с.
5. Алексеев П. В., Панин А.В. Философия. – М.: ТЕИС, 1996. – 504 с.
6. Зимняя И.А. Ключевые компетенции – новая парадигма результата образования // Высшее образование сегодня. – 2003. – №5. – С.34-42.
7. Ушаков Р.И. Целевое программирование решения стратегических задач сферы образования РФ // Almaty. Вестник высш. шк. – 2017. – №12. – С.7-10
8. Вербицкий А.А. Контекстное обучение в компетентностном подходе// Высш. образование в России. – 2006. – №11. – С.39-46.
9. Сафуанов И.С. Теория и практика преподавания математических дисциплин в педагогических институтах. – Уфа: Магрифат, 1999. – 107 с.
10. Далингер В.А. Обучение учащихся доказательству теорем. – Омск: ОГПИ, 1990. – 128 с.
11. Башмаков М.И. Индивидуальная образовательная программа средней школы // Школьные технологии. – 2000. – № 4. – С. 17-23.
12. Мағауова А.С., Аман Ж.Т. Жоғары сынып оқушыларының коммуникативтік құзыреттілігінің педагогикалық-психологиялық ерекшеліктері // Вестник Академии Педагогических Наук Казахстана. – №6. – 2018.
13. Сазерленд И. Эдвард Скотчпад: человеко-машинная графическая система связи. – Кембридж: Великобритания, 2003. – 149 р.
14. Аширбаев Н.К., Төребек Е.Ж., Мадияров Н.К. Мектеп геометриясын оқыту үдерісінде компьютерлік ресурстарды білім беру мақсатында қолданудың дидактикалық мүмкіндіктері // Вестник Академии Педагогических Наук Казахстана. – №6. – 2017.

REFERENCES

1. Slastenin V.A. The formation of the teacher's personality in the process of vocational training. – M.: Pedagogy, 1976. – 236 p.
2. Oleshkov M.Yu. The content of education: problems of formation and design // Pedagogy. – 2004. – No. 6. – P. 31-38.

3. Uvarov Yu.A. Internet at school: a paradigm shift /// Computer science and education. – 2001. – No. 3. – P. 7-13.
4. Kodzhaspurova G.M., Petrov K.V. Technical training tools and methods of their use. – M.: Academy, 2007. – 352 p.
5. Alekseev P.V., Panin A.V. Philosophy. – M.: TEIS, 1996. – 504 p.
6. Winter I.A. Key competencies – a new paradigm of the result of education // Higher education today. – 2003. – No. 5. – P. 34-42.
7. Ushakov R.I. Target programming for solving strategic tasks of the education sector of the Russian Federation // Alma mater. Bulletin of the highest. school. – 2017. – No. 12. – P. 7–10
8. Verbitsky A.A. Contextual education in the competency-based approach // Higher. education in Russia. – 2006. – No. 11. – P. 39-46.
9. Safuanov I.S. Theory and practice of teaching mathematical disciplines in pedagogical institutes. – Ufa: Magrifat, 1999. – 107 p.
10. Dalinger V.A. Teaching students to prove theorems. – Omsk: OGPI, 1990. – 128 p.
11. Bashmakov M.I. Individual educational program of high school // School technologies. – 2000. – No. 4. – P. 17-23.
12. Magauova AS, Aman J.T. Pedagogical-psychological peculiarities of communicative competence of senior students // Bulletin of the Academy of Pedagogical Sciences of Kazakhstan. – No. 6. – 2018.
13. Sutherland I. Edward Sketchpad: A man-machine graphical communication system. – Cambridge: United Kingdom, 2003. – 149 p.
14. Ashirbayev N.K., Torebek E.J., Madiyarov N.K. Didactical possibilities of using computer resources in educational process of school geometry // Bulletin of the Academy of Pedagogical Sciences of Kazakhstan. – No. 6. – 2017.

ТОРЕБЕК Е.Ж., МУСАБЕКОВ М.О., АБДУАЛИЕВА М.А. СОВРЕМЕННЫЕ МЕТОДЫ ОБУЧЕНИЯ ЕСТЕСТВЕННЫХ ДИСЦИПЛИН

Современные методы обучения естественных дисциплин должны в первую очередь отвечать потребностям и требованиям общества. Содержание образования обеспечивает высокий уровень общей и профессиональной культуры личности и общества, формирование системы понимания образа мира, соответствующего современному уровню развития науки учащегося, и обеспечение духовно-нравственного развития личности на основе общечеловеческих социально-культурных ценностей, ее интеграции в национальную и мировую культуру. В то же время формирование личности, являющейся сознательным членом современного общества, направлено на развитие и совершенствование этого общества с учетом потребностей и интересов учащихся, обеспечение развития человеческого потенциала общества. В статье рассматриваются основные приоритеты современных методов обучения: формирование личности, нравственное отношение, умение приспосабливаться к проблемам, умение самостоятельно решать проблемы. Чтобы удовлетворить эти требования, в настоящее время педагогика должна использовать лучшие методы обучения в процессе обучения, постоянно расширяя набор методов для организации учебного процесса. В статье также представлены основные принципы формирования контента и использования контентно-структурных особенностей при использовании компьютерных ресурсов при обучении естествознания в школе.

Ключевые слова: Естественные науки, современные методы обучения, средняя школа.

TOREBEK Ye.Zh., MUSABEKOV M.O., ABDUALIEVA M.A. MODERN METHODS OF TEACHING NATURAL DISCIPLINES

Modern methods of teaching natural disciplines should primarily meet the needs and requirements of modern society. The content of education provides a high level of the general and professional culture of a person and society, ensures the formation of a system of understanding the image of the world that corresponds to the current level of development of science and the spiritual and moral development of a person based on universal human socio-cultural values, its integration into the national and world culture. At the same time, the formation of a person as a conscious member of modern society is aimed at developing and improving this society, taking into account the needs and interests of the students, ensuring the development of the human potential of the society. The article discusses the main priorities of modern methods of teaching – the formation of personality, moral attitude, the ability to adapt to problems, the ability to solve problems independently. To meet these requirements, modern pedagogy should use the best methods of teaching and continuously expand the set of methods for organizing the educational process. The article also presents the basic principles of the formation of content and the use of content-structural features when using computer resources in teaching natural science at school.

Keywords: Natural sciences, modern teaching methods, high school.

ӘОЖ 14.01.21

Д.А. АДІЛЬЖАНОВА, Қ.К. БУРУНБЕТОВА

Педагогикалық шеберлік орталығы жеке меншік мекемесінің

Өскемен қаласындағы филиалы

**«САБАҚТЫ ЗЕРТТЕУ» ТӘСІЛІНІҢ МҰҒАЛІМДЕРДІҢ БІРЛЕСКЕН ОҚУ
ОРТАСЫН ДАМУДАҒЫ ӘСЕРІ**

Мақалада «Сабақты зерттеу» тәсілі бойынша Шығыс Қазақстан облысы жетекші мектептерінде жүргізілген зерттеу жұмысының нәтижесі берілген. «Сабақты зерттеу» тәсілінің мұғалімдердің бірлескен оқу ортасын құрудағы әсеріне талдау жасалынады. Өз іс-тәжірибесіне зерттеу жүргізу мұғалімнің кәсіби тәжірибесін дамытудағы қуатты құралдарының бірі. Белгілі бір мәселені зерттей отырып, мұғалім өз тәжірибесін жетілдіреді. «Сабақты зерттеу» тәсілін қолдану арқылы мұғалім пәндік білімін толықтырып қана қоймай, оқытуда қолданып жүрген әдіс-тәсілдердің қанишалықты тиімді немесе тиімсіз екендігіне көз жеткізе алады. Сонымен қатар, бұл тәсілді қолдану арқылы мұғалімдер зерттеу тобында бірлесіп сабақты жоспарлау, егжей-тегжейлі жоспарланған сабақты өткізу мен сабақ барысын, оқушылардың жасаған іс-әрекеттерін қадағалау және бақылау дағдыларын жетілдіреді. Сабақ өтіп болғаннан кейін зерттеу тобы сабаққа жан-жақты талдау жасайды. Талдау барысында әр бақыланған мәселе бойынша рефлексия жасалады. Демек, мұғалімдердің өздерінің жасаған жұмыстары туралы ой толғаныстары орын алады. Бұл алдыға жылжудың бірден-бір кепілі.

Кілтті сөздер: сабақты зерттеу, Lesson Study, бірлескен оқу ортасы, жоспарлау, қадағалау, талдау, рефлексия, кері байланыс.

Кіріспе

Республикамыздың жалпы орта білім беру саласында жүріп жатқан өзгерістер ХХІ ғасыр дағдыларын меңгерген, өзгер-

мелі әлемде өмір сүруге дайын, сыни ойлайтын, туындаған мәселелердің шешімін жылдам табатын ұтқыр ұрпақты тәрбиелеуге бағытталған. Сол себеп-

тен әр педагог өз сабағын әрбір қадамы ойластырылған, білім алушылардың қажеттіліктеріне жауап беретін, сараланған тапсырмалары бар, егжей-тегжейлі құрылған жоспармен бастауы қажет. Ол үшін, мектепке келетін жас маманды жоғары оқу орнынан бастап жаңартылған білім беру жүйесін, жалпы орта мектептерде қолданылатын әдіс-тәсілдерді жоғары оқу орны қабырғасынан біліп келетіндей жағдайлар жасау қажет деп ойлаймыз. Бұл туралы [1] мақалада көрсетілгендей сабақтастық орнауы тиіс, яғни авторлардың пайымдауы бойынша, «Білім беру мазмұны мен оның оқыту әдістерін жаңарту педагог қызметкерлердің білімдерінің заманауи талаптарға сай болу қажеттілігін тудырады. «Мектеп-жоғары оқу орны» жүйесінде білім берудің сабақтастығын қамтамасыз ету мұғалім және оқытушы кадрлардың ұлттық жүйесін қалыптастыру мен педагогикалық жоғары оқу орындарының студенттеріне, яғни жалпы білім беретін ұйымдардың болашақ мұғалімдеріне арналған оқу бағдарламаларын қайта қарауды талап етеді». Демек, соның ішінде «Сабақты зерттеу» немесе Lesson Study тәсілін болашақ маман мектепке келгенге дейін біліп тұрса, өз тәжірибесін еңбек өтілі мол әріптестерімен бірлесе отырып, бірден жетілдіруге мүмкіндік алады. Бұндай сабақты жоспарлауға дағдылану үшін мұғалімдер тобы бірлесіп

жоспарлап, қадағалай отырып өткізетін және өткен сабақты жан-жақты талдауға көмектесетін «Сабақты зерттеу» тәсілін қолданады.

Lesson Study – мұғалім тәжірибесі саласындағы білімді жетілдіруге бағытталған, сабақтағы іс-әрекеттегі зерттеудің ерекше үлгісі болып табылатын педагогикалық тәсіл. Ол XIX ғасырдың 70-жылдарында Жапонияда бастау алып, осылайша Батыста қолданылатын «Іс-әрекеттегі зерттеу» тәсілінен 70 жыл бұрын қолданыла бастаған.

Lesson Study-ге шараны бірлесе жоспарлап, өткізетін, қадағалайтын, оқыту мен оқуды талдай отырып, өз қорытындыларын қағаз бетіне түсіретін мұғалімдер тобы қатысады. Lesson Study циклін өткізу кезінде мұғалімдер оқыту тәжірибесіне жаңа әдістер енгізеді немесе оны жетілдіреді, кейін ашық Lesson Study өткізу немесе жұмыс сипатталған құжатты жариялау арқылы әріптестеріне таратады [2]. 1-суретте «Сабақты зерттеу» циклдерін жүргізу сызбасы көрсетілген.

Негізгі бөлім

Lesson Study бастауыш және орта мектептерде негізгі пәндер бойынша оқушылардың білім деңгейін көтеру және оқыту әдістемесін жетілдіру мақсатында, сонымен қатар оқыту үшін бағалау сияқты тәжірибелік әдістерді әзірлеу мақсатында табысты қолданылады [2]. Демек, Сабақты зерттеу тәсілін өз тәжірибелерін

1-сурет – «Сабақты зерттеу» циклдері

өзгерткісі келетін мұғалімдер тобы немесе өзінің таңдап алған мамандығын барықшылаын салып атқаратын, ынта-жігерін өз еңбегінен аямайтын, ынтымақтастықта жұмыс істей алатын мұғалімдер тобы жүргізеді. Осы тұжырымды растау үшін біз «Сабақты зерттеу мұғалімдердің бірлескен оқу ортасын дамытуға қалай әсер етеді?» деген сұраққа жауап беру мақсатында шағын зерттеу жүргіздік.

«Сабақты зерттеу» тәсілі туралы зерттеулер нәтижесі жарияланған ғылыми әдебиеттерге талдау жасай келе, бұл тәсілдің оқыту мен оқуды жетілдіруде қосатын үлесі көп екендігін байқадық. Сол себептен сабақты зерттеу тәсілін облыс мектептерінің оқыту мен оқу тәжірибесін жетілдіру мақсатында сапалы және ғылыми негізделген деңгейде енгізу арқылы мұғалімдердің кәсіби дамуына ықпал етуді басты мақсатқа алдық.

Зерттеудің құндылығы: Мектеп тәжірибесіне «Сабақты зерттеу» тәсілін сапалы кіріктіру мақсатында зерттеу тобы ынтымақтастықта жұмыс жасай отырып бүкіл мектептің жұмысын дамытуға елеулі үлес қосады. Демек, біздің басшылыққа алып отырған «Сабақты зерттеу» тәсілінің түйінді идеялары арқылы мұғалімдердің тәжірибелерін жетілдіру жолдарын анықтау және зерттеу тобында жұмыс істеуге ниет білдірген мұғалімдердің бастамаларына қолдау көрсету өте маңызды. Сонымен қатар, сабақты зерттеу – жоспарлауды, сабақты талдауды, сабақты өткізуді, сабақтан кейінгі талдауды қамтитын сабақтың сапасын жақсартуға арналған кешенді үдеріс болғандықтан, мұғалімдердің бірлескен жұмыс ортасын құруда өзекті тәсіл. Сабақты зерттеу мектептің ортақ тақырыбына назарды шоғырландырса, мұғалімдердің оқыту дағдысын дамытуға және бақылау дағдыларын жетілдіруге фокустарын аудартады. Оқушылардың оқу үдерісі терең бақылауда болады, яғни, мұғалімдердің назары оқушылардың танымдық қажеттіліктеріне аударылады, ең бастысы мұғалім жеке-дара жұмыс

істеуден ынтымақтастықта кәсіби даму тәсіліне тартылады. Өзгерістерді енгізу нәтижесінде оқушылардың білім алу мүмкіндіктері жақсарады. Сонымен қатар, мұғалімдер кәсіби зерттеушілерге айналады және білімнің ғылыми мағынасына мән береді.

Зерттеуге Шығыс Қазақстан облысының жалпы орты білім беретін мектептері қатысты. Мектеп үйлестірушілері тәсілді жан-жақты терең түсінетін, арнайы дайындықтан өткен мамандар болғандықтан, зерттеуге қатысқан мұғалімдердің ықпалымен жалпы ұжымның кәсіби дамуымен қатар ұжымдық мәдениетті қалыптастыруда өте қажет тәсіл деп санайды. Олар сабақты зерттеуді тәжірибеге дұрыс, сапалы кіріктірілуіне қадағалау жасап, туындаған мәселелерден шығу жолдары жайлы мұғалімдерге кеңес беріп отырады. Зерттеуге қатысушы мектептер оқыту тілі жағынан аралас мектептер.

Зерттеудің педагогикалық әдіснамасы, яғни бұл зерттеу жұмысының педагогикалық танымы, мұғалімдердің сабақты зерттеу әдісі туралы алғашқы түсініктері немесе алғашқы қалпы, ойлары, сонымен қатар зерттеу барысындағы ғылыми-педагогикалық зерттеулердің әрекеттері мен әдістері болып табылады [3].

Зерттеу мәліметтерін жинау эмпирикалық зерттеу әдістері арқылы іске асты, яғни өз тәжірибелеріне сараптамалық талдау жасауға негізделген – рефлексивті сұхбаттар, сауалнама, қадағалау (тікелей бақылап зерттеу), эксперимент, оқушы үні (сұхбат-әңгіме) [4].

Зерттеудің бастапқы диагностикасы Сабақты зерттеу тәсілін мұғалімдердің қаншалықты білетіндігі, тәжірибелерінде қолдана алатындығы мен Сабақты зерттеуді жүзеге асырудағы уәждерінің деңгейін анықтауға көмектесті, бұл сауалнама әдісі арқылы жүргізілді. Алынған мәліметтерді саралай келе тақырыптың өзекті екендігі тұжырымдалды. Сонымен қатар, бұл тәсілді мектеп тәжірибесіне енгізуде маңызды бірлескен оқу ортасын

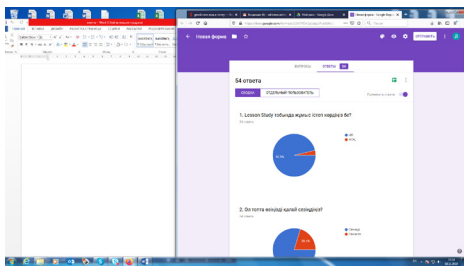
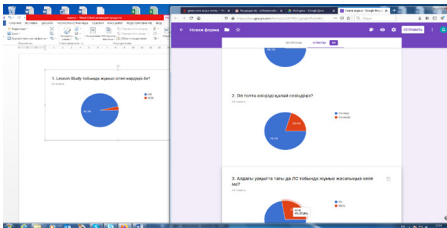
құру қажеттілігі дәлелденді.

Зерттеудің бірінші қадамында әдебиеттерге шолу жасау арқылы Сабақты зерттеуді жүзеге асырудың тиімділігін талданып, зерттеуді жүзеге асыру барысында сапаны төмендететін, қателіктер жіберілетін тұстарыда қарастырылды. Бірінші қадамның нәтижесінде уақыттың тапшылығы мен осы тақырыпта әдістемелік материалдың аздығы аңғарылды. Демек, кәсіби әдістемелік қолдау көрсетуші ретінде Педагогикалық шеберлік орталығының (ПШО) Сабақты зерттеуге арналған нұсқаулықтары, «Lesson study box» жиынтығы, сонымен қатар csm.kz сайтындағы ресурстарды зерделеу арқылы жұмыстар жүргізілді. ПШО Өскемен қалалық филиалында Сабақты зерттеуді жүзеге асыруды қолдау курстары барысында және курстан кейінгі уақыттарда жүргізілуде. Жетекші мектептерде Сабақты зерттеу тақырыбы аясында өткізілетін іс-шараларда тәжірибе алмасу жұмыстары жүргізілуде. Екінші қадам:

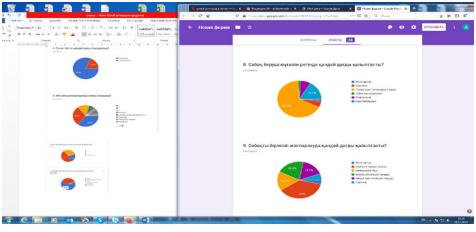
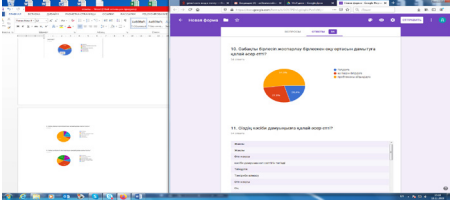
жоғарыда аталған мектеп ұжымдарында Сабақты зерттеуді өз тәжірибелеріне кіріктіруге бағытталған зерттеу сұрақтарын анықтау үшін мәліметтер жинақталып жатыр, алынған алғашқы мәліметтердің нәтижесі: зерттеу тобы мұғалімдері өздерінің зерттеу сұрағы бойынша нәтижелерін бағамдай келе ішкі уәждері біршама артты, бұл Сабақты зерттеудің келесі циклдарын жоспарлауға ынта, жігер беруде. Мұғалімнің болжамы мен сабақ барысында оқушылардың үйренуіндегі алшақтықты анықтауды үйренді және сабақты қадағалау мен өз тәжірибелеріне сараптама жасаудағылары жетіле түсті.

Зерттеуіміздің қорытынды нәтижесін шығару мақсатында зерттеу жүргізілген жетекші мектеп мұғалімдері арасында сауалнама жұмысын жүргіздік. Сауалнамаға барлығы 54 мұғалім қатысты. Сауалнама сұрақтары мен нәтижесінің талдауын келесі 1-кестеден көруге болады.

1-кесте – Сауалнама сұрақтары мен нәтижесінің талдауы

№	Сауалнама сұрағы және жауабының талдауы	Мұғалімдер жауабының диаграммасы
1	Lesson Study тобында жұмыс істеп көрдіңіз бе? - 96,3 % «иә»; - 3,7 % «жоқ».	
2	Ол топта өзіңізді қалай сезіндіңіз? - 79,6 % «сенімді»; - 20,4 % «сенімсіз».	

3	Алдағы уақытта тағы да «Сабақты зерттеу» тобында жұмыс істегіңіз келе ме? - 72,2% «иә»; - 27,8% «жоқ».	
4	Сіз ол топта қандай рөл атқардыңыз? - 81,5 % «бақылаушы»; - 18,5 % «сабақ өткізуші».	
5	Мұғалім ретінде қанша сабақ өткіздіңіз? - 35,2% бір сабақ өткізген; - 29,6% екі сабақ өткізген; - 14,8% үш сабақ өткізген; - 3,7% бірнеше сабақ өткізген; - 1,9% 2014 жылдан бастап өткізген; - 14,8% мұғалімдер сабақ өткізбей тек бақылаушы ретінде қатысқан.	
6	Алға ілгерлеуді қанша сабақ өткізгенде байқадыңыз? - 18,5% бір сабақтан; - 46,3% екі сабақтан; - 31,5% үш сабақтан - 1,9% жауап бермеген - 1,9% сабақ өткізбеген	
7	Өзіңізде бақылаушы ретінде қандай дағды қалыптасты (жетілді)? - 57,4% қадағалау дағдысы; - 35,2% бақылау парағымен жұмыс істеу; - 1,9% қадағалау және бақылау парағымен жұмыс істеу; - 1,9% +1,9% сабақ өткізуші дағдысы; - 1,9% қызығушылық тудыратын тапсырмалар	
8	Сабақ беруші мұғалім ретінде қандай дағды қалыптасты? - 16,7% кері байланыс беру, алу дағдысы; - 5,6% саралау дағдысы; - 66,7% тиімді әдіс-тәсілдерді таңдау; - 7,4% рефлексия жасау дағдысы; - 1,9% жоспарлау дағдысы; *1,9% тайм-менеджмент (уақытты басқару) дағдысы	

9	Сабақты бірлесіп жоспарлауда қандай дағды қалыптасты? - 37 бірлесіп жұмыс жасау; - 20,4 әріптестің пікірін тындау; - 16,7 ынтымақтастық дағдыс; - 16,7 тиімді әдіс-тәсілдерді таңдау; - 5,6 саралау дағдылары; - 3,7 жоспарлау дағдысы.	
10	Сабақты бірлесіп жоспарлау бірлескен оқу ортасын дамытуға қалай әсер етті? - 51,9 проблеманы айқындауға; - 27,8 өз пікірін білдіруге; - 20,4 сабақты талдауға.	
11	Сіздің кәсіби дамуыңызға қалай әсер етті? - 60,6 оң әсер етті; - 4,4 кәсіби дамуыма септігін тигізді; - 11,1 тәжірибе алмасу; - 6,6 әдіс-тәсілдерді тиімді қолдану; - 2,2 саралау үдерісінің қыр сырын үйрендім; - 2,2 кері байланыс; - 4,4 жоспарлау; - 2,2 ынталандыру.	

Қорытынды

Зерттеудің нәтижесін талдай келе сабақты зерттеу тобымен нақты жұмыс жасаудың қадамдары анықталды. Сабақты зерттеуді мектептерге сапалы кіріктіруде мұғалімдер арасында ынтымақтастықта жұмыс істейтін бірлескен ортаның қалыптасуы қажет екендігі дәлелденді. Зерттеу тобы мүшелерінің ынтасы мен зерттеуге деген ішкі уәжі «Сабақты зерттеу» тәсілі арқылы тиімді оқыту мен оқуға әкелетіндігі тұжырымдалды.

Сонымен қатар, зерттеуден кейінгі сауалнама нәтижесін талдаудан келесідей қорытынды шықты. Lesson Study тобында жұмыс істеп көрген 96,3% мұғалім «Сабақты зерттеу» барысында өздеріне сенімді және болашақта «Сабақты зерттеу» тәсілімен жұмыс істеуге дайын екендіктері анықталды. Зерттеуге қатысқан мұғалімдердің 18,5%-ы зерттеу барысында сабақ жүргізген. Алға ілгерілеуді екі сабақтан кейін байқаған

мұғалімдер 46,3%, ал үш сабақтан кейін 31,5% мұғалім аңғарған, яғни бұл сабақтың тиімділігі екі-үш сабақ өткеннен кейін ғана арта түсетіндігін көрсетеді.

Зерттеуге қатысқан мұғалімдердің жартысына «Сабақты зерттеу» тәсілі туындаған проблеманы анықтауға көмектескен және 60,6% мұғалімдер тәсіл оң әсер етті деп бағалайды.

«Сабақты зерттеу» тәсілінде бақылаушы рөлінде сабақты «қадағалау» маңызды шарттарының бірі, зерттеу нәтижесі 57,4% мұғалімде қадағалау дағдысы, ал 35,2%-ы бақылау парағымен жұмыс істеу дағдысын дамыттық деп көрсетеді. Демек, зерттеуге қатысушылардың жартысы сабақты қадағалауға бұрынғы тәжірибелерінде көп мән бермегендігі мен мұғалімдердің 3/1 бөлігінде сабақты қадағалау парағымен жұмыс жасау дағдысы болмағандығы анықталды.

Сабақ беруші мұғалім ретінде 66,7%-

ы тиімді әдіс-тәсілдерді таңдауды үйрендім деген, ал 1,9% мұғалім жоспарлау дағдысын дамыттым деп жауап берген, осыған байланысты тұжырым: мұғалімдер әлі де болса, тиімді әдістерді таңдау жоспарлау үдерісінің ажырамас бөлігі екендігін ажырата алмайды.

Жоғарыда жеке мұғалім ретіндегі көзқарастарын білдік, енді бірлескен топта сабақты жоспарлаудағы қалыптасқан

дағдыларына талдау жасасақ: 37% мұғалім бірлесіп жұмыс істеу тәжірибені дамытады деп атап өткен, тиімді әдіс-тәсілдерді таңдаумен жоспарлауда мұғалімдердің көзқарасы тағы да ажырайды, яғни мұғалімдерге «Сабақты зерттеу» тәсілін үйрету барысында сабақты жоспарлау үдерісі қандай қадамдардан тұратындығына кеңіненталдау жасау қажет екендігі анықталды.

ӘДЕБИЕТТЕР

1. Шуиншина Ш.М., Бурунбетова К.К., Жакупов А.А. «Мектеп – жоғары оқу орны» жүйесіндегі жаратылыстану ғылымдары саласындағы білім беру сабақтастығы // Вестник АПНК. – №4. – 2018.

2. Пит Дадли. Lesson Study: нұсқаулық // «Назарбаев Зияткерлік мектептері» ДББҰ. Педагогикалық шеберлік орталығы, 2012. – 17 б.

3. Педагогикалық зерттеудің әдіснамасы. Жоспары. // URL: <http://engime.org/pedagogikali-zertteudi-edisnamasi-jospari.html> (қаралған күн: 19.11.2019).

4. Эмпирикалық зерттеу әдістері // URL: <https://martebe.kz/jempirikalykh-zertteu-adisteri/> (қаралған күн: 19.11.2019).

REFERENCES

1. Shuinshina S.M., Burunbetova K.K., Zhakupov A.A. Continuity in the field of natural sciences in the system «School – Higher Education» // APNK Bulletin. – No. 4. – 2018.

2. Pete Dudley. Lesson Study: instruction // AEO «Nazarbayev Intellectual schools». Center of pedagogical excellence, 2012. – 17 p.

3. Methodology of pedagogical research. Plan // URL: <http://engime.org/pedagogikali-zertteudi-edisnamasi-jospari.html> (date of consideration: 19.11.2019).

4. Empirical research methods // URL: <https://martebe.kz/jempirikalykh-zertteu-adisteri/> (date of consideration: 19.11.2019).

АДИЛЬЖАНОВА Д.А., БУРУНБЕТОВА К.К. ВЛИЯНИЕ ПОДХОДА «ИССЛЕДОВАНИЕ УРОКА» НА СОЗДАНИЕ СОВМЕСТНОЙ УЧЕБНОЙ СРЕДЫ УЧИТЕЛЕЙ

В данной статье представлены результаты исследовательской работы ведущих школ Восточно-Казахстанской области по подходу «Исследование урока». Представлен анализ влияния подхода «Исследование урока» на создание совместной учебной среды учителей. Исследование своей практики является одним из мощных инструментов развития профессионального опыта учителя. Изучая определенные проблемы, учитель совершенствует свою практическую деятельность. Применяя подход «Исследование урока», учитель может не только наращивать свои предметные знания, но и убеждается в том, насколько эффективны или не эффективны методы и подходы, используемые на своих уроках. Кроме того, используя данный подход, учителя совершенствуют навыки совместного планирования урока в исследовательской группе, проводя детально запланированный урок, контролируют за ходом занятия и действиями учащихся. После урока исследовательская группа проводит всесторонний анализ урока. Следовательно,

происходит размышление учителей о своей работе. Это должно быть единственной гарантией продвижения вперед.

Ключевые слова: исследование урока, Lesson Study, совместная учебная среда, планирование, наблюдение, анализ, рефлексия, обратная связь.

ADILZHANOVA D.A., BURUNBETOVA K.K. THE IMPACT OF THE «LESSON STUDY» APPROACH ON THE FORMATION OF A COLLABORATIVE LEARNING ENVIRONMENT FOR TEACHERS

This article presents the results of a research study conducted in the leading schools of the East Kazakhstan region by «lesson study» method. The article analyzes the impact of the «lesson study» approach on the formation of a collaborative learning environment for teachers. The analysis of their own professional activity is a powerful tool for developing professional teaching experience. A teacher improves his experience by investigating specific issues. The use of the «lesson study» method allows not only to deepen the subject knowledge but to assess the effectiveness of the teaching methods used in the class. Besides, using this approach, teachers improve their skills of co-planning a lesson in a research team. Having conducted a lesson planned in detail, they control the process and the actions of students. After the lesson, the research team makes a comprehensive analysis of the lesson promoting a reflection of teachers about their work. This should be the only guarantee of progress.

Keywords: Lesson Study, collaborative learning environment, planning, observation, analysis, reflection, feedback.

ӘОЖ 331.45

Б.А. ТОРГАУТОВА, Л.Ф. ТАТАРИНОВА

Халықаралық бизнес университеті

**ҚҰҚЫҚ ҚОРҒАУ ОРГАНДАРЫ ҚЫЗМЕТКЕРЛЕРІНІҢ ҚАТЫСУЫМЕН
ПРАКТИКАЛЫҚ САБАҚ ӨТКІЗУ ӘДІСТЕМЕСІН ҚОЛДАНУ
ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ**

Кәсіби кадрларды даярлау, атап айтқанда құқық қорғау органдары үшін құқықтық пәндер бойынша жоғары мектепте практикалық сабақтар өткізудің қолданылатын форматын қайта қарауды талап етеді. Бұл теориялық білімді бекіту, практикалық тапсырмаларды орындау маңыздылығына байланысты. Алайда, осындай форматтағы сабақтарды өткізу кезінде білім алушылардың ерекшеліктері әрдайым ескерілмейді, сабақ өткізудің нақты сценарийі жоқ, сондай-ақ оқытушының рөлі іскерлік ойынға қатысушы емес, бақылаушыға ауысады. Бұл қандай да бір пән (тақырып) бойынша алынған білім мен білік сапасының деңгейін төмендетуге қабілетті. Аталған мақала құқық қорғау органдарының жұмыс істеп тұрған қызметкерлерінің қатысуымен практикалық сабақ өткізу әдістемесін қолдану ерекшеліктеріне арналған. Авторлар осындай форматтағы практикалық сабақты дайындау кезінде оқытушылар айналысатын негізгі қиындықтарды талдайды. Құқық қорғау органдары қызметкерінің қатысуымен іскерлік ойындарды дайындау кезінде барлық қатысушылар үшін міндетті сценарий, нақты жазылған алгоритм және бекітілген ережелер болуы маңызды.

Кілтті сөздер: әдістеме, ережелер, семинар, практикалық сабақ, ойындар, қызметкер, тәжірибе, жағдай.

Кіріспе

Қазіргі уақытта оқытушылық қызмет ақпаратты таратумен тікелей байланысты қызметтен, білім алушылардың практикалық біліміне бағытталған түрлі әдістемелерді қолдануға және құзыреттілікті анықтауға байланысты қызметке ауысады.

Осыған байланысты, қазіргі уақытта барлық қолданылатын әдістемені осы немесе басқа пәнді оқып-үйренгеннен кейін алынған болжамды нәтижелер негізінде оқытушылар әзірлейді және пайдаланады. Осыны ескере отырып, әрбір оқытушы оқытылатын пәннің және/немесе мамандықтың ерекшелігін негізге ала отырып, белгілі бір әдістемені таңдап, бейімдейді. Әдістемелік тәсілдерді бейімдеудің бұл процесі мынадай жағдайларға негізделуі тиіс: қандай да бір пәннің құрылымы мен мазмұны, білім алушылардың қабілеті мен зияткерлік деңгейі, аудиторияның қызығушылығы, сондай-ақ қандай да бір құқықтық пәндерді оқытын оқытушының жеке қасиеттері. Демек, көрсетілген ерекшеліктерді ескермей, құзыреттілік тәсілге бағытталған нақты әдістемелер мен оқытушылық тәсілдерді таңдау мүмкін емес.

Жоғары мектепте оқытылатын әрбір пән өзіндік мазмұнымен және өзіндік нәтижелермен сипатталады. Бұл «құқық» тобындағы пәндерге, атап айтқанда құқық қорғау органдарының практикалық қызметімен тікелей байланысты қылмыстық-құқықтық тәртіптерге де қатысты. Мұндай ерекшелік оқытылатын қылмыстық-құқықтық тәртіп пен қолданыстағы заңнама мазмұнының тікелей өзара іс-қимылының болуымен байланысты және сот практикасымен және практикада жүргізілетін заңнамалық бекітілген іс-әрекеттер мен іс-шаралармен тікелей байланысты.

Осылайша, дәрістік және практикалық сабақтарды өткізу білім алушыларда зерттеу және сыни бағалау дағдылары мен құзыреттерін, қолданыстағы нормативтік-құқықтық актілерді, сот тәжірибесі

мен ғылыми доктрина материалдарын қалыптастыру, сондай-ақ білім алушыларда құқық қорғау органдары қызметінің қандай да бір мәселелеріне және іс жүргізу заңнамасының мәселелеріне қатысты өз пікірін әзірлеу қабілетіне ие болуы тиіс. Бұл ретте, тұжырымдамалық роль өз пікірін талдап қана қоймай, білім алушыда (болашақ практикалық қызметкер) қалыптасқан пікірді дәлелдей отырып, қалай қорғауға болады (жеке емес, жеке тұлғалар тобы жүзеге асыратындықтан). Сондықтан, құқықтық пәндерді оқыту барысында белгілі бір білімі мен білігі бар құқық қорғау органдарының практикалық қызметкерлерінің қатысуы тұжырымдамалық мәнге ие. Сонымен қатар, осындай жаттығуларды топтық форматта өткізу маңызды, ойын түрінде жеке-дара өткізгісі келмейді. Бұл білім алушыларды топтың (топ қатысушыларының бірінің) қателіктерін көруге және оларды түзетуге бағыттайтын болады.

Ойын оқыту әдісі ретінде, оларды өткізу әдістемесі, оны құру тәжірибелік іс-әрекеттің логикасын бейнелейді, бұл қылмыстық-құқықтық пәндерді меңгеру бойынша тиісті білім беру мен меңгерудің тиімді құралы болып табылады.

Құқық қорғау органдарының практикалық қызметкерлерінің қатысуымен іскерлік ойындарды өткізу кезінде практикалық қызметкерлер мен білім алушылар арасында тікелей өзара іс-қимыл туындайды, бұл арқылы олардың ынтымақтастығы мен өзара түсіністік аясы кеңейтіледі. Бұл үдерісте білім алушылардың «Мен-концепциясы» мен дүниетанымының қалыптасу дәрежесі артады, бұл кезде практикалық қызметкерлер ерекше қиындықсыз жедел-іздістіру іс-әрекеттерін жүргізу ерекшеліктерімен бөліседі [1, б.295].

Мұндай оқыту нақты заңдық практикадан алынған мысалдар білім алушылардың шынайы қызығушылығын тудыруы есебінен білім алушылардың практикалық білімін арттырады, бұл ретте жоғары мектепте практикада алған

теориялық білімдерін іске асыруға мүмкіндік береді. Зерттелетін әдістемелік әдіс жеке табиғатқа ие.

Алайда, білім алушылардың ерекшеліктерін және оқу кезінде пайдаланылатын санаттар әрдайым және барлығына қолжетімді болуы мүмкін екендігін ескере отырып, объективті себептер бойынша кәсіби тәжірибе жоқ болғандықтан, дәл осындай тәжірибесі бар тұлғалар білім алушыларға оқытылатын пәндердің (тақырыптардың) теориялық және практикалық мәселелерінің қажетті элементтерін жеткізуге қабілетті.

Кейбір авторлар атап өткендей, М.Л.Двойнин және Л.В.Лебедева «...теория мен практиканың ұқсастығы «өмірдің үлгілерімен» зерттелетін позициялардың пәрменділігін, объективтілігін көрсетеді; өмірлік тәжірибе призмасы арқылы зерттелетін қызмет ерекшелігі жақсы қабылданады» [2, б. 89-90].

Осыған ұқсас көзқарасты С.А.Дробот та қолдайды, ол нақты тәжірибелік қызметкерлердің бай жеке тәжірибесінен мысалдар (құқық қорғау органдарының, атап айтқанда – ескерту), қабілетті жақсы әсер белгілеу, психоэмоционалдық қатынасу, аудиторияның, білім алушылардың сенім деңгейін арттыру және құрметтеу оқытушыға байланысты [3].

Ғалымдардың пікірін, сондай-ақ жеке практикалық қызметін ескере отырып, практикалық қайраткерлердің, атап айтқанда құқық қорғау органдары қызметкерлерінің қатысуымен іскерлік ойындар әртүрлі жағдайлық сценарийлерді имитациялау, әлеуметтік өзара іс-қимыл арқылы тиімді оқытуға ықпал ететінін сеніммен атап өтуге болады, өйткені дәрістік материалдың дерексіз ұсынылуын жояды. Барлық жағдайлар нақты жазықтықта көрсетіледі, бұл студенттерге қандай да бір жағдайды «мысалдауға» мүмкіндік береді.

Біздің көзқарасымыз В.В.Васильевтің, А.Г.Супруновтың, Д.Стопковскийдің пікірлерімен де расталады, бұл әдістемеде құқық қорғау органдарының қызметкері

тікелей қатысатын білім алушылар оқу кезеңінде алған білімдерін кәсіби қызметте табысты іске асыра алады. Сонымен қатар, алынған білім шын мәнінде туындаған проблемаларды шешуге ықпал етеді, сол арқылы білім алушының қызметінің көкжиегін және оның табыстылығының перспективаларын кеңейтеді [4].

Құқық қорғау органдары қызметкерлерінің қатысуымен, заң пәндерін оқыту процесінде іскерлік ойындар мазмұнының негізі мен өзегі нақты пәннің/құқық саласының (көбінесе қылмыстық-құқықтық пәндердің) өзектілік мәселелері болып табылады. Бірақ кез келген жағдайда, негізгі оқытылатын пәннің мақсаттарын, міндеттері мен құзыреттерін ескере отырып және пәннің оқу жоспарын (немесе Типтік оқу бағдарламасын) ескере отырып, оқытушымен анықталады.

Қазақстан Республикасы құқық қорғау органдарының білім алушылары, оқытушылары және практикалық қызметкерлері болып табылады. Алайда, құқық қорғау органдары қызметкерлерінің қатысуымен іскерлік ойынды ұйымдастырушы ретінде педагогта іскерлік ойын форматына нақты жағдайды проекциялау кезінде қатысушының рөлі ғана болуы мүмкін. Бұл жағдайда оқытушының тәлімгердің иерархиялық ұстанымымен ол үшін дәстүрлі қарым-қатынас әдісін ауыстыруға дайындық дәрежесі ерекше маңызға ие. Оқытушы оқушылармен бірге қатысушылар рөлінде тең болады. Оқытушы жіберуші рөлінен ажырату және білім алушыларға дербестік беруі, оларға «іс-әрекет алгоритмінің дұрыс орындалуы» және білім алушылар қабылдайтын шешімдер үшін жауапкершілік беруі тиіс.

Бірақ, көрсетілген іскерлік ойындарды өткізу кезінде оқытушыда бар дағдылар пайдаланылмайтынын білдірмейді. Керісінше, осындай форматтағы практикалық сабақтарды өткізу кезінде және құқық қорғау органдары қызметкерлерінің қатысуымен

оқытушының дағдылары мен құзыреттілігі ауыр жүктемеге және қандай да бір дәрежеде тексеруге ұшырайтын болады. Бұл оқытушы білім алушыларға көмек және кеңес беру көмегін көрсетуі тиіс.

Құқық қорғау органдарының практикалық қызметкерлерінің қатысуымен практикалық сабақтарды ұйымдастыру және өткізу кезінде орындалуы маңызды жағдайларды атап өтеміз, атап айтқанда: білім алушылардың тілектестігі; қызметкерлердің өздерінің қолда бар тәжірибелері мен білімдерімен бөлісу ниеті және коммуникативтік мүмкіндігінің болуы, білім алушылар мен практикалық қызметкерлердің практикалық сабақтың тапсырмаларын орындауға импровизациялау және шығармашылықпен қарау қабілеті.

Осыған байланысты, біз В.Д.Шадриковтың сөзімен келісеміз: «...құқық қорғау органдарының жұмыс істеп тұрған қызметкерлерінің қатысуымен практикалық сабақ өткізу барысында іскерлік ойындардың түрлі модификацияларын қолдануға болады: Имитациялық, операциялық, рөлдік ойындар, іскерлік театр, психо- және социодрама» [5].

Инновациялық деп түсіндірілетін және көбінесе интерактивті оқытуға негізделген шетелдік технологиялар мен оқыту әдістері қазіргі білім беру кеңістігінде көбірек қолданылуда. Мысалы, білім берудің гамификациясын (ойын түрлендіру) және оқыту технологиясын (ойын-сауықпен оқыту) қарастырады деп көрсеткен өзінің мақаласында У.Ж.Айтимова («Интерактивное обучение программированию с использованием игровых технологий») [6, б.22].

Бұдан біз практикалық сабақтарды өткізу процесіне іскерлік ойындарды енгізе отырып, атап айтқанда құқық қорғау органдары қызметкерлерінің қатысуымен оқу іс-әрекетінде ойындарды жоспарлаудың белгілі бір схемалық алгоритмін ұстанған жөн деп қорытынды жасай аламыз. Бұл ретте, алгоритм іскери ойындардың барлық қатысушылары үшін

міндетті болуы тиіс.

Бірақ осындай форматтағы практикалық сабақты өткізу үшін білім алушылардың қызығушылығының дәрежесі, практикалық қызметкерлердің білімі мен тәжірибесін алуға уәдмесінің болуы маңызды. Сондықтан, білім алушылар тарапынан қандай да бір қызығушылықтың болмауы оң нәтижелердің болмауына және белгілі бір пән (тақырып) бойынша «құқық» тобының мамандықтары студенттерінің білім деңгейінің артуына әкелуі мүмкін. Тиісінше, осындай сабақтарды ұйымдастыру кезінде тақырыпқа назар аудару маңызды, ол білім алушылар үшін қызықты және іс жүзінде маңызды болуы тиіс. Оқытушы арсеналында білім алушылардың қарастырылатын тақырыпқа және/немесе оқылатын пәнге қызығушылығын арттыру бойынша бірнеше түрлі тәсілдер бар.

Осылайша, барлық қоғам үшін маңызы бар Заңтану/Халықаралық құқықтың өзекті мәселелеріне, мысалы, акпараттандыру саласындағы құқық бұзушылықтардың (киберқылмыс) алдын алуға баса назар аудару тәсілдерінің бірі болып табылады. Тағы бір әдіс қатысушыларды бірнеше топқа бөле отырып, пікірталас мәселелерін көтеру болып табылады (мысалы, өлім жазасынан мораторийді алып тастау туралы мәселе, кім «жақтап», кім «қарсы», кім қарсы емес екенін талдау).

Сондай-ақ, оқытушы іскерлік ойындарды ұйымдастыра отырып, жоспарын жеткізгенде, ал бұл жағдайды түсіндіруде орталық орынды құқық қорғау органдарының қызметкері алады (мысалы, егер бөлмеде іштен жабылып тұрған жиһаз жоқ болса, төбенің биіктігі құрбанның өсуінен едәуір жоғары болса, өзін-өзі өлтіру алгоритмін түсіндіру (немесе бұл кісі өлтіру екенін дәлелдеу)).

Әрине, ойын түріндегі сабақтар білім алушыларды қызықтыра алады, оларды өз бетінше білім алуға шақырады. Сондай-ақ білім алушылардың қызығушылығын ынталандыру ретінде оқытушы нақты

істерді тергеу барысында жасалған иллюстрацияларды, бейне және аудиоматериалдарды және т.б. пайдалана алады.

Алайда, білім алушылардың назарын аудару үшін бір әдісті қолдану тартымдылықты жоғалтуға қабілетті екенін атап өтеміз, сондықтан бір-бірін алмастыратын бірнеше тәсілдерді пайдалану маңызды.

Құқық қорғау органдары қызметкерінің қатысуымен нақты жағдай жоспарымен іскерлік ойын форматында практикалық сабақты дайындау кезінде сценарий болуы маңызды. С.Е.Шишовтың айтуынша, «...сценарийдің мазмұнына: сабақтың оқу мақсаты, оқылатын мәселенің сипаттамасы, қойылған міндетті негіздеу, іскерлік ойын жоспары, ойын процедурасының жалпы сипаттамасы, әрекет етуші тұлғалардың жағдайы мен сипаттамаларының мазмұны кіреді» [7, б.59].

Сонымен қатар, практикалық сабақтың басты мақсатына оқушылардың назарын аудару маңызды, қажетті үлестірме материалдар берілді, ережелер, нұсқаулықтар түсіндірілді және қажетті т.б. құрал жабдықтар жасалады [8]. Білім алушыларға оқытушы және/немесе құқық қорғау органдарының қызметкері кеңес алуға, қосымша мәліметтер жинау үшін қолда бар ақпарат тасымалдаушыларды пайдалануға, сондай-ақ іскерлік ойынға қатысушылар арасында алдын ала байланыс жасауға мүмкіндік беру мүмкіндігі немесе тыйым салу туралы айтылады.

Құқық қорғау органдары қызметкерінің қатысуымен іскерлік ойын форматындағы практикалық сабақтарды дайындау және өткізу кезінде мынадай қағидаларды ұстану қажет:

- кез келген білім алушы іскерлік ойынға қатыспауға құқылы;

- кез келген білім алушы тыңдалуға құқылы (қатысушылардың монологтарын/диалогтарын құрметтеуге императивтік көзқарас);

- кез келген білім алушы өз пікірін білдіруге құқылы;

- кез келген білім алушы өз ұстанымын дәлелді түрде баяндауы тиіс;

- ешкім де жеке тұлғаны сынауға ұшырамауы тиіс, барлық процесс тек ситуациялық тапсырмаға назар аударылуы тиіс.

Қорытынды

Осы мақаланы қорытындылай отырып, келесі ұсыныстар жасауға болады:

1. Практикалық сабақтарды өткізу процесіне іскерлік ойындарды енгізе отырып, атап айтқанда, құқық қорғау органдары қызметкерлерінің қатысуымен оқу іс-әрекетінде ойындарды жоспарлаудың белгілі схемалық алгоритмін ұстанған жөн. Бұл ретте, алгоритм іскери ойындардың барлық қатысушылары үшін міндетті болуы тиіс.

2. Құқық қорғау органдары қызметкерінің қатысуымен іскерлік ойын форматындағы практикалық сабақтарды өткізу кезінде нұсқалар ерекше маңызға ие. Бұл:

- ситуациялық ойын құру кезінде барлық қатысушыларды өз бетінше шешім іздеуге міндетті, микро-топтар болған жағдайда да, әр қатысушының жеке тапсырмасы болуы керек;

- топта немесе ұсынылған рөлде нәтижелі байланыс мүмкіндігі болмаған жағдайда білім алушы басқа рөлге немесе топқа қатысуға мүмкіндігі болуы тиіс.

3. Біз талдап отырған форматтағы сабақты дайындау және өткізу кезінде мынадай ережелерді императивті түрде орындау қажет: кез келген білім алушы іскерлік ойынға қатыспауға құқылы; тыңдаушы болу (қатысушылардың монологтарын/диалогтарын құрметтеуге императивтік көзқарас); өз пікірін айту; кез келген білім алушы өз ұстанымын дәлелді түрде баяндау керек; ешкім жеке тұлғаны сынауға ұшырамауы тиіс, барлық процесс тек ситуациялық жағдайға назар аударылуы тиіс.

ӘДЕБИЕТТЕР

1. Носко И.В. Общепрофессиональные компетенции в модели выпускника вуза – бакалавра педагогики // Известия Российского государственного педагогического университета имени А.И.Герцена. Аспирантские тетради. – СПб., 2007. – N 14(37). – С.294-299.
2. Двойнин М.Л., Лебедева Л.В. Методические особенности лекционных и лабораторных занятий // Психопедагогика в правоохранительных органах. – 1996. – №1. – С. 89 – 90.
3. Дробот С.А. О методических приемах проведения семинарских и практических занятий по курсу «Уголовное право России» // URL: http://www.lib.csu.ru/vch/9/2003_01/012.pdf
4. Васильев В.В, Супрунов А.Г., Столповский Д. Проблемные вопросы методики проведения практического занятия с привлечением сотрудников практических органов внутренних дел (на примере учебной дисциплины «Административная деятельность органов внутренних дел» // Юридическая наука и практика: Вестник Нижегородской академии МВД России. – 2013. – №23. – С.147-149.
5. Шадриков В. Д. Новая модель специалиста: инновационная подготовка и компетентный подход // Высшее образование сегодня. – № 8. – 2004. – С. 26–31.
6. Айтимова У.Ж., Жаныс А.Б., Алшанбаев А. Казахский агротехнический университет имени С. Сейфуллина “Интерактивное обучение программированию с использованием игровых технологий”// Вестник АПН Казахстана. – №6. – 2018. – С. 22.
7. Шишов С. Е. Компетентностный подход к образованию: прихоть или необходимость? // Стандарты и мониторинг в образовании. – 2002. – № 2. – С. 58–62.
8. Проблемное обучение // URL: <http://www.profile-edu.ru/problemnoe-obuchenie-page-4.html>

REFERENCES

1. Nosko I.V. General professional competencies in the model of a university graduate – bachelor of pedagogy // News of A. Herzen Russian State Pedagogical University. Postgraduate notebooks. – SPb., 2007. – N 14 (37). – P.294-299.
2. Dvoinin M.L., Lebedeva L.V. Methodical features of lectures and laboratory classes // Psychopedagogy in law enforcement. – 1996. – №1. – pp. 89 - 90.
3. Drobot S.A. On the methodological techniques for conducting seminars and workshops on the course “Criminal Law of Russia” // URL: http://www.lib.csu.ru/vch/9/2003_01/012.pdf
4. Vasiliev V.V., Suprunov A.G., Stolpovskiy D. Problematic issues of the methodology of conducting a practical lesson with the involvement of employees of practical bodies of internal affairs (using the example of the discipline “Administrative activity of the bodies of internal affairs” // Jurisprudence and Practice: Bulletin of Nizhny Novgorod Academy of the Ministry of Internal Affairs of Russia. – 2013. – № 23. – P.147-149.
5. Shadrikov V. D. A new model of a specialist: innovative training and a competent approach // Higher education today. – № 8. – 2004. – P. 26–31.
6. Aitimova W.Zh., Zhanyas A.B., Alshanbaev A. Kazakh Agrotechnical University named after S. Seifullin “Interactive training in programming using gaming technologies” // Bulletin of the Academy of Pedagogical Sciences of Kazakhstan. – No. 6. – 2018. – P. 22.
7. Shishov S. E. Competence-based approach to education: whim or necessity? // Standards and Monitoring in Education. – 2002. – № 2. – P. 58–62.
8. Problem education // URL: <http://www.profile-edu.ru/problemnoe-obuchenie-page-4.html>

ТОРГАУТОВА Б.А., ТАТАРИНОВА Л.Ф. ОСОБЕННОСТИ ПРИМЕНЕНИЯ ПРАКТИЧЕСКОГО ОБУЧЕНИЯ С ДЕЙСТВУЮЩИМИ СОТРУДНИКАМИ ПРАВООХРАНИТЕЛЬНЫХ ОРГАНОВ

Подготовка профессиональных кадров, в частности для правоохранительных органов, требует пересмотра используемого формата проведения практических занятий в высшей школе по правовым дисциплинам. Это обусловлено важностью закрепления теоретических знаний, выполнением практических заданий. Однако при проведении занятий в подобном формате не всегда учитываются особенности обучающихся, отсутствует четкий сценарий проведения занятий, а также роль преподавателя трансформируется в наблюдателя, а не соучастника деловой игры. Это способно снизить уровень качества полученных знаний и умений по той или иной дисциплине (теме).

Данная статья посвящена особенностям применения методики проведения практического занятия при участии действующих сотрудников правоохранительных органов. Авторы анализируют основные сложности, с которыми имеют дело преподаватели при подготовке практического занятия в подобном формате.

При подготовке деловых игр с участием сотрудника правоохранительных органов важно иметь сценарий, четко прописанный алгоритм и закреплённые правила, обязательные для всех участников.

Ключевые слова: особенности, методика, правила, семинар, практическое занятие, игры, сотрудник, опыт, ситуация.

TORGAUTOVA B.A., TATARINOVA L.F. THE SPECIFICS OF PRACTICAL TRAINING OF THE ACTING STAFF OF LAW ENFORCEMENT BODIES

The training of professional staff, in particular working for law enforcement agencies, requires a review of the format used for conducting practical training in legal disciplines in higher education institutions. This is due to the importance of the consolidation of theoretical knowledge through practical tasks. However, such a format of conducting classes does not always take into account the specific features of students. This format also lacks a precise scenario of classes, and the teacher acts as an observer and not a participant of the simulation exercise. This can reduce the quality of acquired knowledge and skills in a particular discipline (topic).

The article discusses the specifics of practical training of acting personnel of law enforcement agencies. The authors analyze the main difficulties that teachers face when preparing for such practical classes.

Simulation exercises with the participation of law enforcement officers require a scenario, a thoroughly prescribed algorithm, and fixed rules mandatory for all the participants.

Keywords: specific features, teaching techniques, rules, seminar, practical class, simulation exercise, officer, experience, situation.

ӘОЖ 373

А.Б.НҮРЖАНОВА, Г.Н.НҮРМАНОВА

С.Демирель университеті

ҚАЗАҚ ТІЛІН ШЕТ ТІЛІ РЕТІНДЕ ОҚЫТУДА ЦИФРЛЫҚ ҚҰЗЫРЕТТІЛІКТІ ҚАЛЫПТАСТЫРУ ЖОЛДАРЫ

Мақалада қазақ тілі сабақтарында цифрлық құзыреттілікті қалыптастырудың әдіс-тәсілдері сөз болады. Жалпы құзыреттілік ұғымына берілетін анықтамаларға

талдау жасалып, оның түрлеріне сипаттама беріледі. Қазақ тілін шет тілі ретінде оқыту барысында цифрлық құзыреттіліктің қалыптасу жолдары сипатталады. Цифрлық құзыреттілікті қамтитын құзырет түрлері жіктеліп көрсетіледі. «Ақпараттық-инновациялық технологиялар негізінде қазақ тілін шет тілі ретінде оқыту» атты гранттық жоба бойынша жасалған жұмыстар ұсынылады. Сонымен қатар цифрлық құзыреттілікті дамытуда тиімді компьютерлік бағдарламалардың қолданылу барысы айтылады. Оның ішінде, Quizizz компьютерлік бағдарламасына жан жақты талдау жасалынады. Quizizz компьютерлік бағдарламасының ерекшеліктері көрсетіліп, бағдарламада жасалған тапсырма үлгілері беріледі. Жалпы алғанда, мақала ақпараттық-коммуникациялық технологиялар арқылы цифрлық құзыреттілікті қалыптастыру жолдарын ұсынуды мақсат етеді. Сонымен қатар, «Ақпараттық-инновациялық технологиялар негізінде қазақ тілін шет тілі ретінде оқыту» атты гранттық жоба аясындағы жасалған жұмыстардың практикалық маңызы жан жақты талданады.

Кілтті сөздер: ақпараттық-коммуникациялық технологиялар, цифрлық құзыреттілік, қазақ тілін оқыту, тіл үйренуші, әдістеме, Quizizz бағдарламасы.

Кіріспе

Жаңа ғасыр – ақпарат ғасыры. Толас-сыз ақпаратты адамзаттың игеруіне өз күшінен бөлек ақпараттық технологиялар әсер етуде. Ақпараттық-коммуникациялық технологиялар күнделікті тіршілікпен қатар өнеркәсіп, жеке кәсіп түрлеріне, сондай-ақ білім беру саласына да өте тиімді болып отыр. Әсіресе тілді оқытуда ақпараттық-коммуникациялық технологиялардың берері мол. Осы орайда бұл технология білім алушыларға не береді, қандай құзыреттілік қалыптастырады деген заңды сұрақ туындары анық. Сұраққа жауап іздеп көрейік.

Алдымен, «құзыреттілік» терминінің мағынасын ашайық. Бұл термин әдетте белгілі бір әлеуметтік-кәсіби статус иесіне байланысты қолданылып келді және оның сол істі атқарудағы түсінігі, білімі, білігінің орындалуға тиіс мәселенің нақты өз деңгейінде шешілуімен сәйкестілігі арқылы сипатталады.

«Құзырлық» сөзі туралы қазақ тілі терминдерінің салалық ғылыми түсіндірме сөздігінде: «құзыр (компетенция) – жалпы алғанда қайсыбір тапсырманы орындауға қабілеттілік немесе бір нәрсені жасау» деп берілген. Латын тілінен аударғанда «құзыр – өз ісін жетік білу, танымы мол, тәжірибелі» деген

мағынаны білдіреді. Белгілі бір саладағы құзыреттілікті меңгерген тұлға өз саласына сәйкес білім мен біліктілікпен қаруланған қандай да бір негізі бар ой-тұжырым жасайтын және тиімді әрекет ете алатын адамды есептеуге болады.

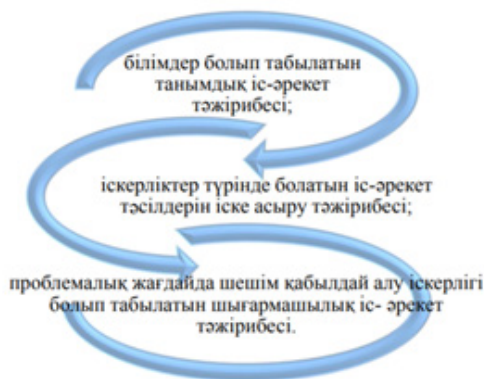
«Қазақ тілі терминдерінің салалық ғылыми түсіндірме сөздігінде» «құзыр» ұғымына «қайсыбір тапсырманы орындауға қабілеттілік немесе бір нәрсені жасау» деген анықтама берілсе [1, б.154], «құзыреттілік – белгілі бір мәселені жан-жақты білу» екендігі айтылады [2, б. 105]. «Шет тілдері сөздігі» «құзыретті» түсінігіне «құзырларға – қызметтік өкілеттікке ие» деген анықтама берілген [3, б. 263]. «Методикалық терминдер сөздігінде» «Құзыреттілік (латынның *competentis* – бейім сөзінен) – қандай да бір оқу пәнін оқыту үдерісінде қалыптасатын білім, білік, дағдылар жиынтығы, сонымен қатар, қандай да бір қызметті орындай алу қабілеттілігі» делінген. Орыс тілінің сөздігінде «құзыреттілік» термині «әлдекімнің жақсы хабардар болуы мәселесі төңірегінде» қарастырылған.

Латынның «*compete*» деген термині «білу», «жасай алу», «дегеніне жету» деген мағыналарды береді. Бұл жалпы алғанда құзыреттіліктің мәнін анықтайды.

Тілдік білім берудегі құзыреттілік категориясын айқындау үшін оларды әр

түрге айналдыру, нақтылау және жалпы логикалық ұғымға біріктіруді жүзеге асыру керек. Ал жалпы білім беруде, тілді оқытудағы «құзыреттілік» аясында білім

алушылардың мына негізде әрекеттің күрделі түрлерін жасай алу қабілеті деп түсіндіріледі, яғни нәтижесі (1-сызба):

1-сызба – Білім алушының «құзыреттілік» аясында жасаған әрекеті нәтижесінің күрделі көрінісі

Аталған нәтижеге жетуде тіл үйренушінің түрлі жағдайда қарым-қатынас жасауға қабілеттілігі және әлеуметтік-мәдени нормаларды сақтай отырып, ұйымдастыру біліктілігі болып табылатын қатысымдық құзыреттілік, тіл үйренуші өзінің оқуын жоспарлап, өзіне қажетті пәндерді таңдап, өз жұмысын бағалап жүзеге асырып, сынап, үнемі өзінше ізденіп, кез келген жағдаятта қолдана білуін қамтамасыз

ететін танымдық құзыреттілік, сондай-ақ тұлғалық, мәдениетаралық, ақпараттық құзыреттілік түрлері жиі айтылады.

Ақпараттық-коммуникациялық технологиялар түсінігін цифрлық технология ауыстырғаны секілді, қазіргі зерттеу жұмыстарында «цифрлық құзыреттілік» ұғымы кең етек ала бастады. Цифрлық құзыреттілік құрамында келесі құзыреттер аталады (1-кесте):

1-кесте – Цифрлық құзыреттілік құрамында құзыреттер

№	Құзырет	Мазмұны
1	Ақпараттық және медиа құзыреттер	цифрлық ақпаратты іздеу, түсіну және ұйымдастыру, оны сыни тұрғыда қорыта білу, цифрлық құралдардың көмегімен ақпараттық нысандарды құру қабілеті.
2	Коммуникативтік құзырет	электронды коммуникацияның әртүрлі формаларын (чаттар, блогтар, электронды пошта және т.б.) жүзеге асыра білу қабілеті.
3	Техникалық құзырет	әртүрлі міндеттерді орындау үшін техникалық және бағдарламалық құралдарды тиімді әрі қауіпсіз пайдалану қабілеті.
4	Тұтынушылық құзырет	цифрлық құралдардың, соның ішінде Интернеттің көмегімен әртүрлі күнделікті міндеттерді (өмірлік жағдайлармен байланысты) шешу білігі [4, 21].

Негізгі бөлім

Ақпараттық-коммуникациялық технологиялар арқылы білім алушылардың цифрлық құзыреттілігін қалыптастыру жолдарын «Ақпараттық-инновациялық

технологиялар негізінде қазақ тілін шет тілі ретінде оқыту» атты гранттық жоба аясында жасалған жұмыстар негізінде таратып айтсақ.

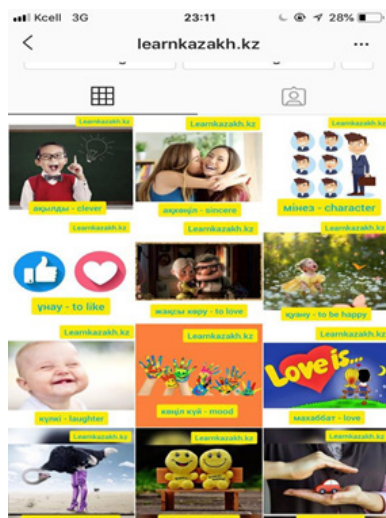
Ақпараттық және медиа құзіреттерді қалыптастыру мақсатында А2 деңгейінде төмендегідей тапсырма ұсынылды (1-сурет).

1-сурет – 1-тапсырма. Таңдаған елге тиісті тапсырманы орындаңыз. Түрлі ақпарат көздерін, ғаламтор мәліметтерін пайдаланыңыз

Қазіргі қоғам, адамдар арасындағы арым-қатынас ауызша сөйлеуден гөрі әлеуметтік желілер арқылы тілдесуге, хабар алмасуға ауысты. Осы әлеуметтік желілерді сабақта да тиімді пайдалану арқылы жоғары нәтижеге жетуге болады. Жоғарыда аталған жоба аясында «Инстаграм» әлеуметтік желісінде learnkazakh.kz парақшасы жұмыс істейді. Парақшаға лексикалық тақырыптарға

сай суреттер салынып, топтағы тіл үйренушілер комментарийлер арқылы сөйлемдер құрастырып, берілген білімді бекітеді (2-сурет). Сондай-ақ, «Ақпараттық-инновациялық технологиялар негізінде қазақ тілін шет тілі ретінде оқыту» атты гранттық жоба шеңберінде жазылған оқулықта әлеуметтік желілер бойынша қызықты тапсырмалар ұсынылды (3-сурет).

2-сурет – «Инстаграм» әлеуметтік желісінде learnkazakh.kz парақшасы

Қазақ тілі сабақтарында әртүрлі міндеттерді орындау үшін техникалық құралдарды, атап айтсақ интерактивті

3-сурет – Әлеуметтік желілер бойынша қызықты тапсырмалар

тақта, ноутбук және т.б пайдалану арқылы техникалық құзыреттері дамыса, түрлі компьютерлік бағдарламаларда

тапсырмалар орындау арқылы тіл үйренушілердің тұтынушылық қабілеттерін қалыптастыруға болады. Мәселен, «Ақпараттық-инновациялық технологиялар негізінде қазақ тілін шет тілі ретінде оқыту» атты гранттық жоба аясында

жасалған сайтқа, АКТ арқылы жасалған тапсырмаларға 4-суретте берілген QR кодты тіл үйренуші телефонның камерасы арқылы сканерлеп сілтемені тікелей аша алады (4-сурет).

4-сурет – QR кодты телефонның камерасы арқылы сканерлеп сілтемені тікелей ашу

Берілген сілтеме бойынша тіл үйренушілер Quizlet, Learning apps, Quizizz және т.б. компьютерлік бағдарламаларда әзірленген лексикалық, грамматикалық тақырып бойынша тапсырмаларды орындап білімдерін бекітеді. Ғаламторда түрлі тапсырмалар орындау арқылы білім алушылар тілдік деңгейін жетілдіреді әрі тұтынушылық құзыретін қалыптастырады. Жалпы алғанда цифрлық құзыреттілік тілді оқытуда маңызды фактор болып табылады.

Әлемдік тәжірибеге сүйене отырып, қазақ тілін оқыту барысында қалыптасуы тиіс цифрлық құзыреттілік келесі құзыреттерді қамтиды, атап айтар болсақ:

- 1) цифрлық-лингвистикалық құзырет;
- 2) цифрлық-техникалық құзырет;
- 3) цифрлық-мультимедиялық құзырет;
- 4) телекоммуникациялық құзырет.

Тілдік тұлға бойында қалыптасуы тиіс маңызды құзыреттердің алғашқысы – цифрлық лингвистикалық құзырет. Аталмыш термин компьютерлік бағдарламалармен және Интернет желісімен

жұмыс жасау үшін қажетті арнайы лексиканы, желіде байланыс орнату үшін қажетті қазақ тіліндегі белгілі регистрді меңгеру мағынасында қолданылады.

Цифрлық мультимедиялық құзырет ақпарат легінде бағдар ұстай білу, қазақ тілінде әртүрлі форматта (аудио, бейне, графикалық, мультипликациялық және т.б.) ақпаратты тез алып, реттеу, талдау, түсіну және топтастыру білігі ретінде анықталады.

Телекоммуникациялық құзырет қазақ тілінде қашықтықтан қарым-қатынасты жүзеге асыру үшін заманауи телекоммуникациялық құралдарды (электронды поштаны, әлеуметтік желілерді, мессенджерлерді, Skype-ті) тиімді әрі қауіпсіз пайдалану білігін қалыптастырады. Дидактикалық тұрғыдан интернет желісі екі негізгі компонентті құрайды, олар – телекоммуникация нысандары және ақпараттық ресурстар. Телекоммуникацияның кең таралған түрлері: электрондық пошта, чат, форум, ICQ, бейне және веб-конференциялар [5].

Цифрлық техникалық құзырет білім алушылардың виртуалды онлайн-ортаның ерекшеліктері, цифрлық тәуекелдер және олардан қорғану тәсілдері, Интернет желісінде жауапкершілік ала білуге дайындық, техникалық құралдарға мұқият қарау туралы мәліметті білуді қамтиды.

Жоғарыда аталған құзыреттерді қалыптастыруда қазақ тілін шет тілі ретінде оқытуда қолданылатын Quizizz білім беру платформасын тоқталмақпыз. Quizizz сервисінің ерекшеліктері:

1) Интернет базасындағы әртүрлі оқыту мақсатындағы бағдарламалардың қатарында аталған Quizizz көп сұранысқа ие, өзге тілдерді оқыту бойынша оқытушылар мен білім алушылардың назарын аударған;

2) Ұсынылатын жаттығулар мен тапсырмалар қазақ тілін шет тілі ретінде оқуды енді бастаған білім алушыларға арналған. Бұл бағдарлама қарапайым деңгейдегі білім алушыларға арналған жеңіл жаттығулар дайындауға мүмкіндік береді;

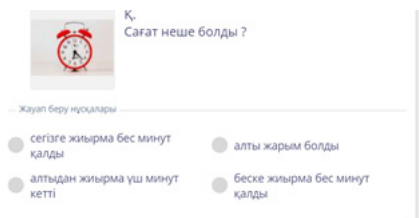
3) Бағдарлама ағылшын тілінде болғанына қарамастан, платформаға да қазақ тілінде сұрақтар енгізуге әрі қазақ тілін оқыту құралы ретінде пайдалануға болады;

4) Платформаға тіркелу қысқа уақыт аралығында әрі жеңіл формада

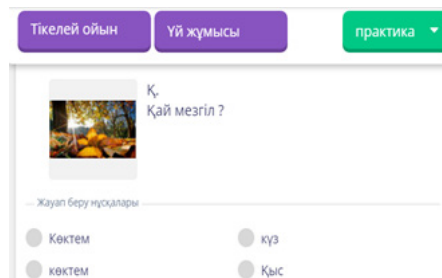
жүргізіледі. Оқытушы тіркеліп, арнайы код алған соң білім алушылар өздерінің электронды пошталарын пайдалана отырып, тіркеліп, сол код негізінде тапсырмаларды орындай алады;

5) Оқытушы орталықтанған түрде жауаптарды тексеріп, қорытынды шығарады әрі бағалайды. Білім алушылар жауап беріп болған соң, оқытушыға жауаптар автоматты түрде профиліне түседі және нәтижені жүктеп алуға мүмкіндік береді.

Quizizz 2015 жылдан бері қолданыста және әлем бойынша оқытушылардың жиі пайдаланатын құралына айналды. Сервис сабақ үстінде алған білімді бекіту үшін де, оқытушы үй тапсырмасы ретінде берген жаттығуларды орындау үшін де пайдаланылуы мүмкін. Әр білім алушы өз мобильді телефонынан қолайлы қарқында жұмыс жасайды. Өйткені сұрақты дайындау кезінде белгілі уақыт ішінде жауап беру шартын алып тастауға болады. Бұл сұрақтың жауабын білмеген студентке қосымша материалдармен танысып, оқулықты шолып шығуға мүмкіндік береді. Жұмыс жасау алгоритмі оңай. Оқытушы өзі тест құрастырып салады немесе сервисінің базасындағы тапсырмаларды қолдануға мүмкіндігі бар. Мысал ретінде тапсырма үлгілерін ұсынып отырымыз (5, 6-суреттер).

5-сурет – Тапсырма үлгілері

6-сурет – Тапсырма үлгілері

Қорытынды

Мысал ретінде ұсынылған бір ғана бағдарлама негізінде тіл үйренушінің цифрлық құзыреттілігін қалыптастыруға мүмкіндік мол. Яғни, тіл үйренуші тапсырмалар арқылы білімін бекітумен қатар

жоғарыда жіктеп көрсеткен құзыреттерді жетілдіреді.

Қорыта келгенде, қазақ тілін шетелдіктерге оқыту – қазіргі таңда білім беру үдерісіндегі маңызды істің бірі. Ал, тіл үйренушінің кез келген құзыреттілігін

калыптастыру, дамыту одан да маңызды. Оның ішінде заман ағымына сай цифрлық құзыреттілік мәселесі әлемдік тәжірибеге сүйене отырып әлі де жетіледі. Тілді оқыту

озық идеялар мен кәсіби шеберліктен тұратындықтан, цифрлық құзыреттілікке бастайтын түрлі технологиялардың дами беретіні сөзсіз.

ӘДЕБИЕТТЕР

1. Құсайынов А.Қ. Қазақ тілі терминдерінің салалық ғылыми түсіндірме сөздігі: Жалпы ред. басқ. – Алматы, 2007. – 256 б.
2. Кузнецов С.А. Большой толковый словарь русского языка. – Москва, 1998. – 406 с.
3. Словарь иностранных слов. – 18-е издание. – Москва, 1989. – 545 с.
4. Астафьева О.Н., Захарова О.А. Информационно-коммуникативная компетентность личности в условиях становления информационного общества // URL: <http://gigabaza.ru/doc/86387.html>
5. Игенбаева Р.Т., Асанова Ж.С. Цифрлы технологиялар – креативтілікті дамытудың кепілі // Вестник АПН Казахстана. – №4. – 2019.
6. Сулейменова Ж., Нуржанова А., Дуйсебекова Ж. Лингводидактические основы обучения речевой культуре иностранных студентов // Вестник АПН Казахстана. – №4. – 2019.

REFERENCES

1. Kusainov A.K. Sectoral scientific explanatory dictionary of the Kazakh language terms: General ed. others. – Almaty, 2007. – 256 p.
2. Kuznetsov S.A. Great Dictionary of Russian language. – Moscow, 1998. – 406 p.
3. Dictionary of foreign languages. – 18th edition. – Moscow, 1989. – 545 p.
4. Astafeva ON, Zakharova OA Information-communicative competence of individuality in the information society // URL: <http://gigabaza.ru/doc/86387.html>
5. Igenbaeva R.T., Asanova Zh.S. Digital technology is the key to creativity // Bulletin of the APS Kazakhstan. – No. 4. – 2019.
6. Suleimenova Zh., Nurzhanova A., Duisebekova Zh. Linguodidactic basis for teaching speech culture to foreign students // Bulletin of the APS of Kazakhstan. – No. 4. – 2019.

НУРЖАНОВА А.Б., НУРМАНОВА Г.Н. МЕТОДЫ ФОРМИРОВАНИЯ ЦИФРОВОЙ КОМПЕТЕНЦИИ В ОБУЧЕНИИ КАЗАХСКОМУ ЯЗЫКУ КАК ИНОСТРАННОМУ

В статье рассматриваются методы формирования цифровой компетенции на уроках казахского языка. Проанализированы определение понятия компетентности и его видов. Описаны работы по этой теме отечественных и зарубежных авторов, так как статья посвящена формированию цифровой компетенции посредством информационно-коммуникационных технологий в обучении казахскому как иностранному, также описываются виды цифровой компетенции. В связи с этим предоставляется проделанная работа в рамках грантового проекта «Преподавание казахского языка как иностранного на базе информационно-инновационных технологий», в частности, использование эффективного онлайн-сервиса Quizizz. Рассматриваются особенности компьютерной программы Quizizz, а также представлены образцы работ, выполненных по этой программе.

Ключевые слова: информационно-коммуникационные технологии, цифровая компетенция, преподавание казахского языка, обучение языку, методика, программа Quizizz.

NURZHANOVA A.B., NURMANOVA G.N. DIGITAL COMPETENCY BUILDING METHODS IN TEACHING KAZAKH AS A FOREIGN LANGUAGE

The article discusses digital competency building methods in teaching Kazakh. The authors analyze the definition of competency and its types, describe the domestic and foreign publications on the topic, describe the types of digital competency since the article is devoted to the formation of digital competency using ICTs in teaching Kazakh as a foreign language. In this view, the authors present the results of the work accomplished under the grant project "Teaching Kazakh as a foreign language using information and innovative technologies," including the use of an efficient Quizizz online service. The authors review the peculiarities of the Quizizz software and provide samples of works made using this program.

Keywords: information and communication technologies (ICTs), digital competency, teaching Kazakh, teaching languages, teaching technique, Quizizz software.

ӨОЖ 378

Е. ЕЛУБАЙ

Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті

БОЛАШАҚ ПЕДАГОГТАРДЫ ДАЯРЛАУДАҒЫ ЦИФРЛЫҚ ҚҰЗЫРЕТТІЛІК

Біздің қоғам және экономика бүгінгі таңда жоғары деңгейлі цифрлы технологиялар мен цифрлық қоғамда өмір сүріп жатыр. Цифрлық құзыреттілік 2006 жылы Еуропалық Одақтың бекітуімен үздіксіз оқыту бойынша сегіз құзыреттіліктің бірі болып бекітілді. ЖОО-да педагогтардың цифрлық технологияны жоғары меңгерген, цифрлы құзыретті болуы және болашақ педагогтарды цифрлы құзыретті маман ретінде даярлау бүгінгі күннің өзекті мәселесінің бірі болып отыр. Осы мәселеге қатысты, цифрлы қоғамды білімді, жоғары деңгейлі цифрлы құзыретті мамандармен қамтамасыз ету үшін, зерттеулерде «цифрлық құзыреттілік» және «оқытушының цифрлық құзыреттілігі» ұғымдарының мәнін, мағынасын, құрылымын түсіну және зерттеу, қалыптастыру жолдарын қарастыру өте маңызды. Мақалада отандық және шетелдік зерттеулердегі цифрлық құзыреттілік, оқытушының цифрлық құзыреттілігі тұжырымдамалары мен анықтамалары ұсынылып талқыланды. Зерттеудің материалдары отандық ғылыми еңбектер және ISI Web of Knowledge, ERIC, Google Scholar, Research Gate халықаралық мәліметтер базасынан алынды.

Кілтті сөздер: құзыреттілік, цифрлық құзыреттілік, цифрлық сауаттылық, болашақ мұғалімдердің цифрлық құзыреттілігі, цифрлық құзыреттілікті дамыту және қалыптастыру.

Кіріспе

Цифрлық технологиялар кез келген мемлекеттің экономикасы мен қоғамының дамуында маңызды рөл атқарады. Бүгінде Қазақстан динамикалық цифрлық трансформациямен бетпе-бет келіп отыр. Сондай-ақ, 2017 жылы 12-желтоқсанда «Цифрлы Қазақстан» бағдарламасының

қабылдануы да кездейсоқ жағдай емес, аталмыш бағдарлама халықтың өмір сүру сапасын арттырумен бірге цифрлық экожүйені үздіксіз дамыту арқылы Қазақстан экономикасының бәсекеге қа-білеттілігін арттыруды басты мақсат етті¹. Еліміздің білім беру саласы экономиканы цифрлы технологияны мықты

¹Цифрлы Қазақстан бағдарламасы // URL: <https://zerde.gov.kz/pdf/>

меңгерген мамандармен камтамасыз етуге міндетті болғандықтан, бұл бағдарлама өз кезегінде білім беру жүйесіне де қатысты болды. Профессор Д.М. Жусубалиеваның пікірі бойынша, заманауи және ақпараттық қоғамда Цифрлық Экономикаға қабілетті тұлғаның басты қасиетінің бірі «цифрлық құзыреттілік», өзінің кәсіби және күнделікті өмірінде цифрлық технологияны жоғары деңгейде меңгерген тұлғаның қалыптасуы болып табылады [1].

Білім жүйесінің қарқынды цифрлана бастауы мен оқыту және үйретудің жаңа түрлерінің (білім платформалары, жаппай ашық онлайн курстары, ашық білім беру ресурстары) пайда болуына байланысты «цифрлық дағдылар», «цифрлық құзыреттілік» сияқты жаңа ұғымдар қалыптасты, сондай-ақ, олар әсіресе шетелдік ғылыми зерттеу жұмыстарында кеңінен талқыланып, зерттелуде. Бұл жаңа ұғымдарға қоса, халықаралық зерттеулерде «цифрлы тұрғындар» [2] немесе «цифрлы үйренушілер» [3] терминдері пайда бола бастады, сондай-ақ, мұғалімдер бүгінде өз аудиторияларында iPad немесе iPhone-мен өсіп келе жатқан «цифрлы ұрпақпен» бетпе-бет келуде. Бұл орайда отандық ғалымдар да 1993 жылы басталған интернеттендіру дәуірі бүкіл әлемді өзгерткенін, яғни қазіргі мектептер мен университеттерде өздерін интернетсіз елестетпейтін балалар мен студенттердің жаңа буыны өсіп келе жатқанын ескертеді [4]. Осы мәселеге қатысты, цифрлы әлем, цифрлы экономика және бүгінгі студенттер талаптарына сай болу үшін қазіргі/болашақ мұғалімдерге қойылатын басты талап қоғам мен экономикадағы заманауи өзгерістерге икемді, жаңашыл, цифрлы құзыретті маман болу күтілуде.

Шетелдік зерттеуші Ферраридің пікірінше, цифрлық құзыреттілік дегеніміз: «азаматтар қазіргі қоғамда жұмыс істесе, бұл олардың талабы және құқығы, яғни екеуі де болып табылады. Алайда, азаматтар жылдам дамып жатқан технологиялық өзгертулер мен жаңартуларды уақтылы

қабылдап үлгермей жатады» [5]. Демек, «цифрлық құзыреттілік» терминін анықтайтын зерттеулер білім беру жүйесінде маңызды рөл атқарады және болашақ мұғалімдердің бұл ұғымды терең түсініп, қажетті құзыреттілік салаларын дамытуға, кәсіби шеберлігін шыңдауға, нарықта бәсекеге қабілетті болуға өз септігін тигізеді.

Цифрлық құзыреттілік ұғымы. «Цифрлық сауаттылық» және «цифрлық құзыреттілік» ұғымдары Еуропалық Одақтың 2006 жылғы бекітуімен үздіксіз білім алу бойынша 8 құзыреттіліктің бірі деп атап көрсеткеннен бері халықаралық зерттеулерде көптеп зерттеліп, талқыланып келеді. Еуропалық Одақ 2006 жылы «цифрлық құзыреттілік» ұғымын «ақпараттық технологияны жұмыс, бос уақыт және қарым-қатынас үшін сындарлы және сенімді қолдану» деп анықтады. Бұл «АҚТ-ны, яғни компьютерді қолдана отырып, ақпаратты алу, бағалау, сақтау, шығару, ұсыну және алмасу, интернет арқылы бірлескен желілерге қатынасу сияқты бастапқы дағдыларды қамтиды» [6]. Осы тұжырымға қатысты бірқатар шетелдік зерттеулерді зерделей келе, зерттеушілер тұжырымдаманы анықтау үшін әртүрлі терминдер қолданатыны белгілі болды. Бірқатар зерттеушілер ұғымды анықтау үшін «цифрлық сауаттылық» терминін қолданса [Gilster, 1997, Lankshear C., & Knobel M., 2006, Brečko B.N., 2014, Ozden M., 2018], кейбіреулері «цифрлық құзыреттілік» терминін қолданады [Calvani A., 2009, Krumsvik R.A., 2011, Soldatova G., 2014, Hatlevik O.E., 2015, Tsankov N., & Damyanov I. 2017, Gaisina S., 2018, Yachina N., 2018].

Цифрлық сауаттылық терминін алғаш рет 1997 жылы Пол Гилстер өзінің «Цифрлық сауаттылық» кітабында қолданып, «цифрлық сауаттылықты компьютер арқылы алынатын әртүрлі форматтағы ақпаратты түсіну, бағалау қабілеттілігі» деп анықтады. Бұған қоса, «ақпаратты дамыту және түсіндіре

білу өте маңызды» деп есептеді. Ең бастысы, кез келген адамның цифрлық сауаттылық арқылы ойлау дағдылары және негізгі құзыреттіліктері дами бастайды, яғни кез келген адам онсыз интерактивті ортада бағыт-бағдарсыз немесе тапсырмаларды орындай алмайды деп түсіндірді [7]. Ферраридің түсінігінше, «цифрлық сауаттылық» термині цифрлық құзыреттілікке синоним ретінде қолданылады, сонымен қатар англо-саксондық ғалымдар «цифрлық сауаттылық» терминін қолдануды жөн санайды [8]. Норвегиялық ғалым Крумсвик өз зерттеуінде «цифрлық сауаттылық» терминінің халықаралық деңгейде және құжаттарда жиі қолданылатынын, бірақ цифрлық құзыреттілік термині скандинавиялық елдерде және олардың білім беру жүйесінде басым қолданылатынын атап айтты. Ғалымның пайымдауынша, оның басты себебі «құзыреттілік» ұғымы дәстүрлі ағылшын тіліне қарағанда скандинавиялық ағылшын тілінде кеңірек біртұтас мағынаға ие [9]. Ал Орталық Азия елдерінде аталмыш екі термин екі түрлі мағынада қолданылады. Мәселен, Қазақстанда құзыреттілік ұғымы ғалымдардың еңбегінде мұқият зерттелген. Мемлекеттің бағдарламалық құжаттарында цифрлық сауаттылық термині жиі қолданылады, және кең, жалпылай мағынаны білдіреді, АҚТ-ны қолдануға жалпы білім кіреді, оның ішінде медиасауаттылық, компьютерлік сауаттылық, интернет сауаттылығы, ақпараттық сауаттылық және т.б. сияқты. Еліміздің Ақпарат және коммуникация министрлігі «цифрлық сауаттылық» терминін қолдана отырып, Қазақстан халқының цифрлық сауаттылығын 2020 жылға дейін арттыруды мақсат қойып, жоспар жасады [10]. Алайда, цифрлық құзыреттілік ұғымы және оны дамытуға арналған зерттеулер елімізде енді қолға алына бастады, бұл мәселеге қатысты ғылыми зерттеулерді біз әзірге профессор Д.М. Жусубалиева еңбектерінен көре аламыз [1].

Ресейде цифрлық құзыреттілікті дамытуға арналған өте маңызды еңбектердің бірі 2013 жылы жарыққа шыққан Г.Солдатова және оның әріптестерінің «Жасөспірімдер мен ата-аналардың цифрлық құзыреттілігі» атты ауқымды зерттеудің қорытынды кітабы болды. Яғни, Г.Солдатова бастаған ресейлік ғалымдар Фин зерттеушілерінің [11] «Цифрлық сауаттылықтан цифрлық құзыреттілікке» атты ұранын қолдана отырып, цифрлық құзыреттілікке өз анықтамаларын береді. Олардың пікірі бойынша, цифрлық құзыреттілік тұлғаның әртүрлі өмірлік іс-әрекеттерінде (ақпараттық орта, коммуникация, тұтыну, техносфера) ақпараттық коммуникациялық технологияларды үздіксіз меңгеруіне негізделген құзыреттіліктерді (білім, дағды, уәждеме, жауапкершілік) сенімді, тиімді, сындарлы әрі қауіпсіз таңдай және қолдана білу қабілетін және өзінің осындай әрекетке дайындығын айтады. Басқаша айтқанда, цифрлық құзыреттілік – бұл әртүрлі модельдерде ұсынылған АҚТ-лық, ақпараттық құзыреттіліктерде көрсетілген жалпы қолданатын кәсіби білім мен дағдының жиынтығы емес, тиімді іс-әрекет құруға негізделген жауапкершілік және соған қатысты жеке қарым-қатынас [12]. Сондай-ақ, зерттеушілер цифрлық құзыреттіліктің төмендегідей төрт түрін анықтайды:

1) Ақпараттық және медиақұзыреттілік – іздеу, түсіну, ұйымдастыру, цифрлық ақпаратты мұрағаттау және сыни ойлау, сондай-ақ, цифрлық ресурстарды (мәтін, аудио және бейне) пайдалану арқылы ақпараттық объектілерді құру барысындағы білім, дағды, уәждеме және жауапкершілік.

2) Коммуникативтік құзыреттілік – әртүрлі байланыс түрлері (электрондық пошта, чат, блогтар, форумдар, әлеуметтік желілер және т.б.) арқылы мақсатқа қажетті білім, дағды, уәждеме және жауапкершілік.

3) Техникалық құзыреттілік – техни-

калық және бағдарламалық құралдарды, сонымен қоса, компьютерлік желілер, бұлттық қызметтерді және т.б. әртүрлі міндеттерді шешуде ұтымды және қауіпсіз қолдану барысындағы білім, дағды, уәждеме және жауапкершілік.

4) Тұтынушылық құзыреттілік – цифрлық құрылғылар көмегімен және интернет арқылы күнделікті тұрмыстағы міндеттер мен қажеттіліктерді жүзеге асыру барысында қолданылатын білім, дағды, уәждеме және жауапкершілік

Зерттеуші С.В. Гайсина өз еңбегінде цифрлық құзыреттілік пен АКТ құзыреттіліктерінің арасындағы айырмашылықты анықтайды. Автордың көзқарасы бойынша, цифрлық құзыреттілік бұл цифрлық ресурстарды (мәтін, графикалық аудио және бейне) пайдалана отырып, жаңа ақпараттық нысандарды құра алатын шығармашылық қабілет. Сонымен қатар, киберқауіпсіздік маңыздылығын да баса айтады; Интернет желісінің қауіпсіздігі – бұл жеке деректерді сақтау мүмкіндігі ғана емес, ақпараттың, коммуникацияның дұрыстығын түсіну немесе ақпарат алмасу кезінде қысым көрсетпеу мүмкіндігі. Сондай-ақ, компьютерді немесе желіні ғаламдық қауіптен қорғау емес, интернет өнімдерін және жеке цифрлық кеңістікті құра білу қабілеті деп көрсетті [12]. Цифрлық құзыреттілік – басқа негізгі құзыреттіліктерді иеленуге мүмкіндік беретін көлденең құзыреттілік (мысалы, тіл, математика, оқуды үйрену, мәдениетті сезу). Норвегиялық зерттеушілер Б.Н. Бреско және басқаларының ойынша, цифрлық құзыреттілік азаматтардың қоғам және экономикаға белсенді қатысуын арттыру үшін барлық азаматтар иеленетін XXI ғасыр дағдыларына тікелей байланысты. Бүгінгі таңда цифрлық құзыретті болу дегеніміз – бұқаралық ақпарат құралдарын түсіне білу, ақпаратты іздей білу және алынған ақпаратқа сыни көзқараспен қарай білу, цифрлық құралдар мен қосымшаларды қолдана отырып, басқалармен қарым-қатынас жасай білу қабілеті [14].

О.Е. Хатлевик және әріптестері бастаған зерттеушілер «цифрлық құзыреттілік үйренушілерге цифрлық медианы қатысу, жұмыс істеу және мәселелерді шешу үшін, өздігінен тәуелсіз және сыни, жауапты және шығармашылық түрде басқалармен бірлесіп пайдалануға мүмкіндік беретін дағдылар, білім мен көзқарастар жиынтығы» деп анықтады (2015). Сондай-ақ, бұл цифрлық дағдылар немесе интернет дағдылары туралы ұғымдармен салыстырғанда кең анықтама. Цифрлық құзыреттілік ұғымы студенттің интернет қауіпсіздігі туралы хабардарлығы, цифрлық коммуникация, цифрлық ақпарат алу, цифрлық мазмұнды құру және мәселелерді шешу сияқты домендерді қамтиды деп есептейді [15]. Италиялық зерттеуші А.Калвани және әріптестері өз мақалаларында цифрлық құзыреттілік ұғымын былайша анықтайды: «Цифрлық құзыреттілік дегеніміз зерттей білу мен жаңа технологиялық жағдайлармен икемді түрде бетпе-бет келу, талдау, таңдау және ақпарат пен мәліметті сыни дамыту, әркім өз құқы мен міндеттерін құрметтеу үшін жауапкершілік алу барысында, мәселені көрсету және оны шешу үшін технологиялық күшін қолдану, ортақ және бірлескен білімді құра білу қабілеті болып табылады» [16]. Жоғарыда көптеген еуропалық зерттеушілердің цифрлық құзыреттілікке берген анықтамаларына қорытынды ретінде зерттеуші А. Феррари цифрлық құзыреттіліктің кең, біріктірілген, ауқымды анықтамасын төмендегідей береді:

«Ақпараттық коммуникациялық технологияларды және цифрлық медианы қолдану барысында тапсырманы орындау, мәселелерді шешу, қарым-қатынас, ақпаратты басқару, бірлесіп жұмыс істеу, мазмұнды құру және ортақ пайдалану, білімді ұтымды, тиімді, сәйкес, сыни, шығармашылық түрде, автономды, икемді, этикалық, жұмысқа сәйкес, бос уақытқа, қатысуға, үйренуге және қоғамдасуға сәйкес түрде нығайту ба-

рысында қолданылатын білімнің, дағдылардың, көзқарастардың, қабілеттіліктердің, стратегиялардың жиынтығы [8]».

Халықаралық ғылыми зерттеулерде ЦҚ-ті дамыту бойынша Крумсвиктің еңбегін атап өту ерекше маңызды. Ғалым мұғалімдерді басшылыққа ала отырып, ЦҚ-ті: «Мұғалімдер/ мұғалімдерді даярлаушылардың АҚТ-ды кәсіби деңгейде жақсы педагогикалық-дидактикалық пайымдаулармен пайдалану шеберлігі және оның оқыту стратегиялары және оқушылар мен студенттердің ЦҚ-нің қалыптасуына әсерін сезе білуі» деп анықтайды [9]. Бұл анықтама тұрғысынан алғанда, мұғалімдер басқа технологияны қолданушылардан оқыту мен үйретуді басты назарда ұстаумен ерекшеленеді. Ғалымның пікірінше, мұғалімдерден оқушылардың ЦҚ-ін тек қана білім саласында емес, формативті де, жиынтық бағалауда да бағалау талап етіледі деп атап айтты. Зерттеушілер Киришнер мен Дэвис өз еңбектерінде де болашақ мұғалімдердің ЦҚ-ін дамытуда мұғалімдер өздерінің білімін АҚТ-на бейімдемеу керек, керісінше параметрлерде АҚТ-ны ұтымды қолдана білуге үйрететін мұғалімдерді даярлау бағдарламаларын жетілдірудің маңыздылығына тоқталады. Сондай білім беруде АҚТ-ны өздеріне бейімдеп қолдануы керек деп түйіндейді [17].

Яғни, бүгінде цифрлы құзыретті маман болу дегеніміз – ақпарат әлемінде, желіде өзіндік сыни пікірі, сыни көзқарасы, таңдауы, талғамы, қырағылығы қатар жүреді деген сөз. Сондай ақ, ғаламдық желіде қарым-қатынас технологиясы шарықтап дамыған қоғамда өз білімін, дағдысын, құзыреттілігін цифрлық технологиялық дамумен қатар үздіксіз арттыра білу ұстанымы. Отандық және халықаралық зерттеулердегі анықтамаларды бір анықтамаға топтастыра отырып, біз ЦҚ-тің келесі анықтамасын береміз: «ЦҚ дегеніміз – интернет әлемінде, желіде қауіпсіздік шараларын, этикалық,

құқықтық ережелерді сақтай отырып, цифрлық технологияларды басқара білу, меңгеру, ақпаратты талдау, таңдау, өз қажетіне дұрыс пайдалану, яғни өңдей білу, сыни көзқарасы, пікірі болу, бірлесіп мазмұнды, білімді үйренуге, үйретуге, тиімді жауапкершілікпен цифрлық кеңістікті, ақпараттық нысандарды шығармашылық түрде құра білу және оны ортақ пайдалануға, мәселені шешуге негізделген білімнің, дағдылардың, көзқарастардың, шығармашылық қабілеттің, стратегиялардың, жауапкершіліктердің жиынтығы» деп айтамыз.

АҚТ үздіксіз жаңару, даму үстінде болатындықтан, зерттеушілердің пікірінше, цифрлық қоғамда цифрлы сауатты мамандар даярлау бүгінгі күннің өзекті мәселесі. Яғни, ЦҚ бірден қалыптаспайды және үздіксіз даму үрдісінде қалыптасатын болғандықтан, білім беру саласында ЦҚ дамытатын жобаларды жүзеге асыру теориялық жағынан да, тәжірибелік тұрғыдан да нақтылауды, жетілдіруді қажет етеді. Ғалымдардың пікірінше, бұл құзыреттілік АҚТ (ИКТ) құзыреттілігінен күрделі әрі білім қоғамында ең басты құзыреттілік деп есептеледі.

Бүгінде цифрлық құзыреттілікті дамыту бойынша еліміздің ЖОО-да көп жұмыс атқарыла бастады. Әл-Фараби атындағы ҚазҰУ шетелдік үздік тәжірибелерді зерттей отырып, психологиялық-педагогикалық бағытта білім алушы PhD студенттерінің цифрлық сауаттылығын арттыруға арналған «Цифрлық сауаттылықты зерттеу және теориясы» курсын дамытты. Аталмыш курстың мазмұны «Цифрлы ұрпақ. Цифрлы азамат – оқытушылар мен студенттер», «Әлемдегі цифрлық сауаттылық пен цифрлық сауаттылықты зерттеу бағыттары», «Жаңа оқыту жүйелері және цифрлық құзыреттілік», «Интернеттегі техникалық құзыреттілік», «Интернеттегі ақпарат түрлері. Ақпаратқа деген қажеттілік және ақпаратты жүктеу», «Оқуға арналған желілік мүмкіндіктер» сияқты және басқа тақырыптарды қамтиды [18]. Бұл курстың

нәтижесінде болашақ мұғалімдер цифрлық қоғам ұғымдары жөнінде теориялық білімдерін жетілдіре отырып, цифрлық қоғамда қалыптасуы қажет дағдыларын анықтап, тәжірибелік сабақта толықтырады.

Абылайхан атындағы Қазақ Халықаралық қатынастар және әлем тілдері университетінде де профессор Д.М. Жусубалиева бастауымен магистранттарға арналған «Шет тілін оқытудағы ақпараттық-коммуникациялық технологиялар» элективті курсы (3 кредит) оқытылуда. Магистранттар элективті курсты оқу барысында заманауи АКТ-ды тәжірибеде сәтті қолдану жолдарын

үйрене отырып, онлайн курстарды дамыту, электронды ресурстардың (аудио, бейне, анимация, ақпаратты құрылымдау, интерактивті тапсырмалар) әр түрін тәжірибеде жасап үйренуде. Демек, студенттер курстың нәтижесінде теорияны тәжірибемен ұштастыра отырып, шет тілін үйретуде қажетті құзыреттіліктерін дамытады [19]. Болашақ мамандардың цифрлық құзыреттілігін тек тәжірибе жүзінде ғана дамыту жеткіліксіз, теориялық түрде дамыту және тұжырымдау маңызды. Кейінгі зерттеулерде педагогтардың цифрлық құзыреттілігін қалыптастыру жолдарын көбірек зерттеу және қарастыру уақыт күттірмейтін мәселе деп есептейміз.

ӘДЕБИЕТТЕР

1. Джусубалиева Д.М. Цифровые технологии в обучении иностранному языку как необходимая предпосылка подготовки современных специалистов в XXI веке // Журнал языковых исследований и педагогической практики. – №2 (2). – 2018.
2. Пренский М. Цифровые аборигены, цифровые иммигранты, часть 1 // На горизонте. – №9(5). – 2001. – С.1-6.
3. Галлардо Е.Е., Маркес Л., Буллен М., Стрижбос Дж. Давайте поговорим о цифровых учениках в цифровую эпоху. – 2015.
4. Джусубалиева Д.М., Мынбаева А.К. Цифровая компетентность современного педагога и информационная культура: новые системы обучения // Вестник академии педагогических наук Казахстана. – № 4. – 2017. – С. 25-34.
5. Феррари А. Цифровая компетентность на практике: анализ рамок научных и политических отчетов JRC. – Севилья: Объединенный исследовательский центр Европейской комиссии. Институт перспективных технологических исследований. – 2012. – 95 с.
6. Европейская комиссия. Европейская система квалификаций для обучения в течение всей жизни (EFQ). – Люксембург: Офис официальных публикаций европейских сообществ. – 2008 // URL: http://ecompetences.eu/wpcontent/uploads/2013/11/EQF_broch_2008_en.pdf
7. Гилстер П. Цифровая грамотность. – Н.Ю.: Wiley Computer Publishing, 1997.
8. Феррари А. Цифровая компетентность на практике: анализ рамок научных и политических докладов JRC. – Севилья: Объединенный исследовательский центр Европейской комиссии. Институт перспективных технологических исследований. – 2012. – 95 с. // URL: <http://jisdesignstudio.pbworks.com>
9. Крумвик Р.А. Цифровая компетентность в норвежском педагогическом образовании и школах // Высшее образование. – №1(1). – 2011. – С.39-51.
10. Англоязычная газета Казахстана «AstanaTimes» // URL: <https://astanatimes.com/>
11. Лаккала М., Иломяки Л., Кантосало А. Какие области цифровых компетенций важны для учителя? В связанном портале. – Брюссель: Европейская школа. – 2011. // URL: <http://linked.eun.org/web/guest/in-depth12>
12. Солдатова Г.У., Рассказова Е.И. Психологические модели цифровой компетент-

ности у российских подростков и родителей // Национальный психологический журнал. – №2 (14). – 2014. – С.25–31.

13. Гайсина С. Б. Технологии оценки и повышения цифровой компетентности учащихся профессионального образования // Информационно-методические материалы. – СПб, 2018.

14. Бречко Б.Н., Феррари А., Пуни Й. DIGCOMP: основа для развития и понимания цифровой компетенции в Европе // Электронное обучение. ISSN: 1887-1542. – 2014 // URL: www.openeducationeuropa.eu/en/elearn-ing_papers

15. Хатлевик О.Е., Гудмундсдоттир Г.Б., Лой М. Исследование факторов, прогнозирующих цифровую компетентность студентов // Журнал информационных технологий Образование: исследование. – №14. – 2015. – С.123-137.

16. Кальвани А., Фини А., Раньери М. Оценка цифровой компетентности в среднем образовании – проблемы, модели, инструменты // Вопросы информационной и медиаграмотности. Образование, практика и педагогика. – Санта-Моника (Калифорния), США: ISI. – 2009.

17. Киршнер П., Дэвис Н. Педагогические ориентиры для информационно-коммуникационных технологий в педагогическом образовании // Технологии, педагогика и образование. – №12:1. – 2003. – С.125-147. (DOI:10.1080/14759390300200149)

18. Мынбаева А.К., Булатбаева А.А. Развитие цифровой компетентности в подготовке будущих педагогов // Проблемы сучасної освіти: матеріали міжнародної конференції. – 2017. – Ч.2. – №. 8.

19. Джусубалиева Д.М. Цифровые технологии в обучении иностранному языку как необходимая предпосылка подготовки современных специалистов в XXI веке // Журнал языковых исследований и педагогической практики. – Том 2 (2). – 2018. (DOI: 10.32788/jlrtp.02.16-25)

REFERENCES

1. Dzhussubaliyeva D.M. Digital technologies in foreign language education as the necessary prerequisite for training of modern specialists in the XXI century // The Journal of Language Research and Teaching Practice. – Vol.2 (2). – 2018.

2. Prensky M. Digital natives, digital immigrants, Part 1 // On the Horizon. – No.9(5). – P.1-6. – 2001.

3. Gallardo E.E., Marques L., Bullen M., Strijbos J. Let's talk about digital learners in the digital era. – 2015.

4. Dzhussubaliyeva D.M., Mynbaeva A.K. Digital competence of a modern teacher and information culture: new training systems // Bulletin of the Academy of Pedagogical Sciences of Kazakhstan. – № 4. – 2017. – С. 25-34.

5. Ferrari A. Digital Competence in Practice: An Analysis of Frameworks JRC Scientific and Policy Reports. – Seville: European Commission Joint Research Centre. Institute for Prospective Technological Studies. – 2012. – 95 p.

6. European Commission. The European qualifications framework for lifelong learning (EFQ). – Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities. – 2008 // URL: http://ecompences.eu/wpcontent/uploads/2013/11/EQF_broch_2008_en.pdf

7. Gilster P. Digital Literacy. – N.Y.: Wiley Computer Publishing, 1997.

8. Ferrari A. Digital Competence in Practice: An Analysis of Frameworks JRC Scientific and Policy Reports. – Seville: European Commission Joint Research Centre. Institute for Prospective Technological Studies. – 2012. – 95 p. // URL: <http://jisdesignstudio.pbworks.com>

9. Krumsvik R.A. Digital competence in Norwegian teacher education and schools // Högre Utbildning. – No.1(1). – 2011. – P.39-51.

10. English-language newspaper of Kazakhstan «AstanaTimes» // URL: <https://astanatimes.com/>

11. Lakkala M., Ilomäki L., Kantosalo A. Which areas of digital competences are important for a teacher? In Linked portal. – Brussels: European Schoolnet. – 2011. // URL: <http://linked.eun.org/web/guest/in-depth12>

12. Soldatova G.U., Rasskazova E.I. Psychological models of digital competence in Russian adolescents and parents // National Psychological Journal. – №2 (14). – 2014. – P.25–31.

13. Gaisina C.B. Technologies for assessing and enhancing the digital competence of students of vocational education // Information and methodological materials. – St.Petersburg, 2018.

14. Brečko B.N., Ferrari A., Punie Y. DIGCOMP: a Framework for Developing and Understanding Digital Competence in Europe // eLearning Papers. ISSN: 1887-1542. – 2014 // URL: www.openeducationeuropa.eu/en/elearning_papers

15. Hatlevik O.E., Guðmundsdóttir G.B., Loi M. Examining Factors Predicting Students' Digital Competence // Journal of Information Technology Education: Research. – No.14. – 2015. – P.123-137.

16. Calvani A., Fini A., Ranieri M. Assessing digital competence in Secondary Education – Issues, Models, Instruments // Issues in Information and Media literacy. Education, Practice and Pedagogy. – Santa Monica (CA), USA: ISI. – 2009.

17. Kirschner P., Davis N. Pedagogic benchmarks for information and communications technology in teacher education // Technology, Pedagogy and Education. – No.12:1. – 2003. – P.125-147. (DOI:10.1080/14759390300200149)

18. Mynbaeva A.K., Bulatbaeva A.A. The development of digital competence in the training of future teachers // Problems of modern education: materials of an international conference. – 2017. – P.2. – №. 8.

19. Dzhussubaliyeva D.M. Digital technologies in foreign language education as the necessary prerequisite for training of modern specialists in the XXI century // The Journal of Language Research and Teaching Practice. – Vol.2 (2). – 2018. (DOI: 10.32788/jlrtp.02.16-25)

ЕЛУБАЙ Е. ЦИФРОВАЯ КОМПЕТЕНТНОСТЬ В ПОДГОТОВКЕ БУДУЩИХ ПЕДАГОГОВ

Современное общество и экономика сильно отличаются от предыдущих высокотехнологичными цифровыми технологиями. В связи с этим цифровая компетенция была утверждена Европейским Союзом в 2006 году как одна из восьми компетенций, необходимых для непрерывного образования. Высокий уровень знаний о цифровых технологиях, подготовка будущих преподавателей вуза в качестве компетентного цифрового специалиста является одной из актуальных проблем. В этой связи важно понять и изучить содержание, структуру понятий «цифровая компетентность» и «цифровая компетентность преподавателя» для обеспечения цифрового общества высококвалифицированными специалистами. В статье рассматриваются анализ дефиниций понятий «цифровая компетенция», «цифровая компетенция преподавателя» в отечественных и зарубежных исследованиях. Материал взят из национальных научных работ ISI Web of Knowledge, ERIC, Google Scholar и ResearchGate.

Ключевые слова: компетентность, цифровая компетентность, цифровая грамотность, цифровая компетентность будущих преподавателей, проекты цифровой компетентности, развитие и формирование цифровой компетентности.

YELUBAY YE. DIGITAL COMPETENCE IN FUTURE TEACHER TRAINING

Modern society and the economy are very different from previous times due to high-tech digital technologies. Therefore, in 2006, the European Union has approved digital competence as one of the eight key competences for lifelong learning. High standard of knowledge about high-tech technologies and training of future higher school teachers as digitally competent specialists are the imperatives of our time. This urges the understanding and study of the content and structure of such concepts as “digital competence” and “digital competence of a teacher” to be able to provide high-qualified specialists for the digital society. The article offers the analysis of definitions of “digital competence” and “digital competence of a teacher” in domestic and international studies.

The research material was taken from the national scientific studies and international databases like ISI Web of Knowledge, ERIC, Google Scholar, and ResearchGate.

Keywords: competence, digital competence, digital literacy, digital competence of future teachers, projects on digital competence, the development and formation of digital competence.

ӘОЖ 378

Л.Х. МАЖИТОВА, Р.Н. СЫЗДЫҚОВА, А.М. САЛАМАТИНА

Алматы энергетика және байланыс университеті

ТЕХНИКАЛЫҚ УНИВЕРСИТЕТТЕ ФИЗИКА ПӘНІН ТӘЖІРИБЕГЕ БАҒДАРЛАП ОҚЫТУДА СТУДЕНТТЕРДІҢ ТАНЫМДЫҚ БЕЛСЕНДІЛІГІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Мақалада энергетика және телекоммуникацияның түрлі салалары үшін теориялық біліммен қоса кәсіби іс-әрекет дағдыларына ие бакалаврлар даярлау мәселесі қарастырылады. Болашақ кәсіби іс-әрекетіне, жеке тұлғалық қасиетінің артуына және дамуына байланысты физика пәні бойынша тәжірибелік дағдыларды игеруге бағдарланған төменгі курс студенттерінің танымдық белсенділігін қалыптастыру әдістемесі ұсынылады. Жылу-энергетикалық кешенді автоматтандыру және басқару саласындағы маманның іс-әрекеті моделінен анықталатын, пәннің типтік тапсырмалары тілінде тұжырымдалған, оқыту мақсаттары арқылы дайындық мазмұнын олардың болашақ мамандығына барынша жақындатуға мүмкіндік беретін, кәсіптік бағыт қаидасына негізделген физиканы тәжірибеге бағдарлап оқыту мүмкіндігі қарастырылады. Оқу материалы мен тапсырмаларды іріктеу және оларды ұсынудың заманауи құралдарына негізделген, интерактивті диалог және аудиториямен кері байланыс орнатуға бағытталған тәжірибеге бағдарлап оқыту әдістемесі жасалды және енгізілді. Студенттің тұлғалық сапалық сипаттамасындағы өзгерістердің тиімділігін анықтауға мүмкіндік беретін танымдық белсенділіктің критериялды-деңгейлік құрылымы жасалды.

Кілтті сөздер: танымдық белсенділік, тәжірибеге бағдарлап оқыту, іс-әрекет моделі.

Кіріспе

Қазіргі уақытта Қазақстанда жаңа технологиялардың қарқынды дамуына, заманауи өндірістердің техникалық жабдықталуының артуына және қолданыстағы нарықта олардың бәсекеге қа-

білеттіліктерін арттыру мақсатында техникалық салада мамандар даярлау жүйесінің маңызды бөлігі ретінде жоғары техникалық білімге көп көңіл бөлінуде¹. Осыған орай университетіміз энергетика мен телекоммуникацияның

¹Государственная Программа индустриально-инновационного развития Республики Казахстан на 2015 – 2019 годы: утв. Астана, Ақорда, №874.

әртүрлі салалары үшін теориялық білімі мен кәсіби іс-әрекеттің тәжірибелік дағдылары бар, белсенді өмірлік ұстанымын және дербестігін көрсете алатын бакалаврлар мен магистранттар даярлауды қамтамасыз етуі тиіс. Сонымен бірге, оқу іс-әрекетін ұйымдастырудың және маман тұлғасын қалыптастырудың қолданыстағы әдістері студенттердің болашақ кәсіби құзыреттіліктері мен өндірістегі тәжірибелік іс-әрекеттерді игеруіне тиісті деңгейде бағдарланбағанын айта кету орынды. Қазақстандық оқу орындарында құзыретті маман тұлғасын даярлауды заманауи жүйеге айналдыру іс-әрекеті көптеген студенттердің, әсіресе, қазақ мектептерін бітірушілердің жаңа жағдайда оқуға дайындығының өте төмен деңгейімен байланысты. Бұл мәселелер студенттердің болашақ кәсіби іс-әрекеттеріне, жеке тұлғалық қасиеттерінің өсуіне және дамуына байланысты, оқытылатын пән бойынша тәжірибелік дағдыларды игеруге бағытталған, белсенді және дербес студенттерді тәрбиелеудің жаңа әдістерін анықтауға сұраныстың жоғары екенін білдіреді [1].

Негізгі бөлім

Танымдық белсенділік (ТБ) оқытудың жетістігін де, кәсіби құзыреттіліктің қалыптасу деңгейін де анықтайтыны белгілі [2]. Олай болса, танымдық белсенділікті қалыптастыру, кәсіби құзыреттіліктерді дамыту мәселелерін шешу болашақ түлектің жеке қасиеттерінің өзгеруіне әкеліп, пассивті оқу әрекетінен белсенді өмірлік ұстанымға ауысуды қамтамасыз етеді.

Көрсетілген әдістеме оқытушылар мен студенттердің жаңа деңгейде жақындасуы мен өзара қарым-қатынастарының артуына ықпал етуі керек [3]. Бұл жағдайда базалық пәндерді (біздің жағдайда физика) тәжірибеге бағдарлап оқыту (ТБО) – пәннің теориялық қағидаларын және тәжірибеде белсенді ұстанымдарды игерудегі студенттердің белсенді танымдық іс-әрекеттерінің басты уәждемелерін қалыптастыратын негізгі шарты мен ор-

тасы болып табылады. Алайда, білім алушылар төменгі (1-2) курстарда өз мамандықтарына қажетті іскерлікке дағдыланудың өндірісте немесе соған сәйкестеліп жабдықталған зертханаларда тәжірибелік дағдыларды физика курсынан оқып біткеннен кейін ғана игере бастайтындығы ТБО-ны жүзеге асыруды күрделендіре түседі. Сонымен қатар, техникалық маман моделі контекстінде тұлғалық іс-әрекет тәсілін, кәсіби бағдарлау қағидаты және ТБО әдістерін бір мезгілде қолдана отырып, осындай оқытуға көшуді жүзеге асыруға болады. Кәсіптік бағдарлау қағидаты негізінде ТБО үдерісін құру, жоғарыда аталған модельден анықталған [3] пәннің типтік тапсырмаларының тілінде тұжырымдалған, оқыту мақсаттары жүйесі арқылы даярлау мазмұнын олардың болашақ мамандығына барынша жақындатуға мүмкіндік береді.

Пән бойынша жасалған модель кескіні тұтас оқу үдерісін құруға және маман іс-әрекетінің моделі, ТБО оқыту мазмұны, танымдық іс-әрекеттің критериялдық деңгейлік құрылымы, оларды қалыптастыру әдістемесі және дайындық нәтижелері сияқты құрылымдық құрауыштарымен қоса, пән (физика) деңгейінде студенттердің танымдық белсенділігін қалыптастырудың жалпы даярлау сұлбасын құрастыруға мүмкіндік берді (1-сурет).

1-суретте келтірілгендей, мақсаттары мен тапсырмалары маманның іс-әрекет моделінен анықталатын, тәжірибеге бағдарлап оқытудың айтарлықтай орын алатыны көрініп тұр. Оларға сәйкес пәннің оқу-әдістемелік кешені (ПОӘК) арқылы ұсынылған оқыту мазмұны анықталады, студенттердің оқу іс-әрекеттері және оқытушылық іс-әрекеттер реттеледі, оқытудың әдістері, формалары мен құралдары студенттердің оқу іс-әрекетін ұйымдастырудың тәсілі ретінде таңдалады, оларға диагностикалау мен бақылаулар жүргізіледі. Мұндай тәсілге қазіргі уақытта қабылданған тәжірибеге бағдарлап оқыту іс-әрекетінің білім, білік, дағды және тәжірибесі жүйесі

1-сурет – Танымдық белсенділікті қалыптастыру құрауыштарының өзара байланыс сұлбасы

қолданылады.

Бұл сұлбаны іске асыру үшін физика курсын оқып үйренуде кәсіби бағдарлау қағидатына негізделген тәжірибеге бағдарлап оқытудың мазмұнымен толықтырылатын оқу үдерісінің мақсаттары мен міндеттерін, мазмұнын және ұйымдастырушылық-әдістемелік қамтамасыз етуді білу қажет [4].

Осы тұрғыдан алғанда, бұрынғы физика кафедрасымен қосылған, Алматы энергетика және байланыс университетінің (АЭЖБУ) ғарыштық инженерия кафедрасында әзірленген ақпараттық іс-әрекет және ТБО әдістемелері, осыларға сәйкес дидактикалық материалдар оқу үдерісін жақсарту үшін маңызды және қызықты болатыны сөзсіз. Зерттеулеріміздің нәтижесінде тәжірибеге бағдарланған электронды дәрістер мен мультимедиялық презентациялар, виртуалды зертханалық сабақтар әзірленіп, зертханалық жұмыстар, ЕСЖ (есептеу-сызба жұмысы) үшін тәжірибеге бағдарланған тапсырмалар және СӨЖ мазмұны таңдап алынды.

Ең алдымен, біз жаңа жағдайда оқу материалдарын дәрістік баяндауда мультимедиялық презентацияларды жасау және пайдалану ерекшеліктеріне тоқталамыз. Егер университеттегі дәстүрлі дәріс ұйымдастырушылық форма және оқыту әдісі ғана болса, ал мультимедиялық презентацияны қолдана

отырып жүргізілетін дәріс ұйымдастыру формасы, оқыту әдістемесі, білім беру ақпараттарының қайнар көзі, дидактикалық материал ретінде де қарастыруға болады [5].

Университетте оқытудың әр түрлі ұйымдастырушылық формалары (дәріс, зертханалық жұмыстар және ЕСЖ, СӨЖ және ОСӨЖ) студенттер мен оқытушылардың өзара әрекеттесу тәсілдері болып табылады, оның аясында оқытудың мазмұны мен әдістері жүзеге асырылады. Дәрістердің электронды презентациялары дәстүрліден өзгеше, өйткені бұл өзара әрекеттесу сабағында компьютерлік технологияларды қолдану арқылы жүзеге асырылады. Бұл студенттің жаңа инфосферадағы болашақ өмірге дайындығын қалыптастырады.

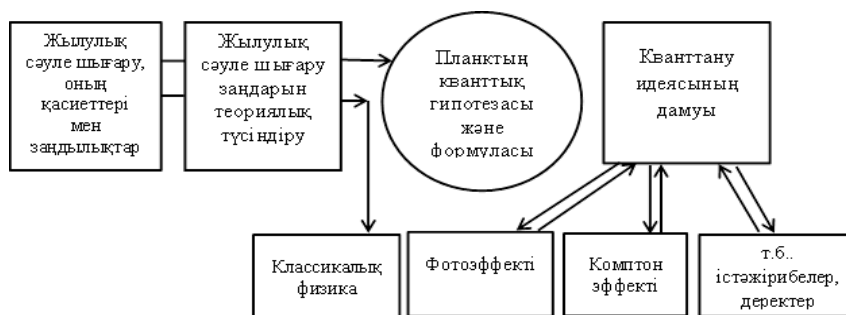
Оқытушы студенттің оқу іс-әрекетін ұйымдастыру мен басқаруды дәрістің сыртқы (презентация арқылы) және ішкі (дидактикалық мәселелерді шешу) құрылымына қойылатын ерекше талаптарға байланысты жүзеге асырады. Дәрістің сыртқы құрылымы глоссарийдің (оқытудың көптілділікке көшуіне байланысты), кіріспенің, гиперсілтемелері бар негізгі мәтіннің, қорытындының болуын болжайды. Мұның бәрі мультимедиялық көріністерде, яғни презентацияларда көрінуі керек. Кіріспеде баяндалатын материалдың мақсаты, міндеттері,

мәселелері және құрылымдық-логикалық сұлбасы қысқаша қамтылады, ол сізге олардың қарым-қатынастары мен байланыстарындағы жеке сұрақтарды көрнекі түрде көрсетуге, дәрістің жалпы мақсатын, осы тақырыптың курстың жалпы құрылымындағы рөлі мен орнын көрсетуге мүмкіндік береді [6].

Дәрістік презентацияның бағыты мен

мазмұнын анықтайтын осындай сұлбаның мысалы ретінде «Жылулық сәуле шығару. Планк формуласы және гипотезасы» тақырыбын келтіруге болады (2-сурет).

Бұл тақырып көрсетілген мамандық үшін өте маңызды тақырыптардың бірі болып табылады, себебі жылулық сәуле шығару заңдары автоматтандырылған басқару жүйелерінде қолданылатын, мә-

2-сурет – «Жылулық сәуле шығару. Планк формуласы және гипотезасы» дәрісінің логикалық құрылымы

селен, жылукөргіштер, фотоэлемент, жылулық сәулелер шығару және оны тіркеу датчиктері сияқты маңызды құрылғыларда қолданылады. Дәрістің басты идеясы – кванттық гипотеза мен Планк формуласын жылулық сәуле шығару заңдарының іс-тәжірибелік нәтижелері мен оларды классикалық және кванттық физика тұрғысынан теориялық түсіндірмелері арасындағы қайшылықтардың шешімі ретінде және қазіргі жағдайда инженерлік техникада қолдану мүмкіндігін ұсыну. Дәріс оқу барысында презентацияларды қолдану студенттерге физикалық құбылыстар мен күнделікті өмір тәжірибесіне байланысты үдерістер туралы неғұрлым толық, шынайы ақпарат алуға мүмкіндік береді және көрнекіліктің рөлін едәуір дәрежеде арттыруға, студенттердің физикалық әлемнің қазіргі бейнесі туралы қызығушылықтары мен түсініктерін толықтыруға мүмкіндік береді, сонымен қатар оқу уақытын үнемдейді. Бұл әсіресе, қазіргі уақыттағы дәрістер жүктемесінің азаюы мен қарас-

тырылатын сұрақтардың көптігіне байланысты өзекті болып табылады.

Сонымен, мультимедиялық презентациялы дәріс оқытушы мен студенттердің өзара қарым-қатынасында, оқыту әдісі мен әлемнің қазіргі заманғы физикалық бейнесі туралы жаңа ақпарат көзі ретінде өз функцияларын орындау үшін оны әзірлеудің келесі деңгейлерін жүзеге асыру қажет:

– теориялық – маманның іс-әрекет моделіне бағдарланған, оқытудың жалпы моделінің болуы, оқыту мақсаттарын жасау;

– технологиялық – дәрістің мазмұны мен құрылымын анықтау, компьютерлік технологияларды қолдануды ескере отырып, дәріс мазмұнын бөлу, оқу іс-әрекетін басқару тәсілдерін анықтау;

– дамыту деңгейі – педагогикалық және MS PowerPoint қолдану арқылы нақты бағдарламалы¹ [3].

Тәжірибеге бағдарлап оқытуда, сонымен қатар автоматтандыру және басқару мен жылу энергетикасының

¹Государственная Программа индустриально-инновационного развития Республики Казахстан на 2015 – 2019 годы: утв. Астана, Акорда, №874.

әр түрлі (жылу энергиясын алу, оны электр энергиясына айналдыру және тарату, сақтау және мүмкін болатын шығындар) салаларындағы еңбекті көп қажет ететін үдерістерді тәжірибеде басқаруда физикалық заңдарды қолдануға бағытталған, курс тарауына сәйкес тәжірибелік мазмұнды есептерді шығару, зертханалық жұмыстарды орындау айтарлықтай орын алады.

Тәжірибеге бағдарланған зертханалық жұмыстың мысалы – «Бақылау объектісінің температуралық өрістерін жылу бейнелі тексеру». Бұл жұмыстың мақсаты – ыңғайлы жылуөткізгіштің құрылысы мен жұмыс істеу қағидасын оқып үйрену. Студенттер қоршалған құрылыс аймағын суретке түсіреді, жылу берілу кедергілерін есептейді. Алынған термограммалар ғимараттың жылу берілуін жан жақты зерттеуге және жылылық сақталуы бұзылған қоршалған құрылыс аймақтарына жылуөткізгішті пайдалану тиімділігін дәлелдеуге мүмкіндік береді. Студенттер заманауи жағдайдағы тәжірибелерде, яғни ғимаратты жылу бейнелі тексеруде жылулық сәуле шығарудың Кирхгоф, Стефан-Больцман, Вин, Рэлей-Джинс заңдарын қолдану мүмкіндіктеріне көз жеткізе алады.

Келесі мысал – фотоэлектрлік эффект бойынша зертханалық жұмыс. Автоматтандыру және басқару мамандығының болашақ түлектерінің іс-әрекеттерінде түрлі фотоэлектрлік құрылғылар мен күшейткіштер, жарық түсуімен реттелетін түрлі энергетикалық, транспорттық және өнеркәсіптік құрылғыларды басқару мен реттеу жүйелеріне қолданумен байланысты екені олардың кәсіби құзіреттілігінің мазмұнынан белгілі. Осыған орай кафедрада фотоэлектрлік эффект заңдылықтарын зерттеуге негізделген, «Фотоэлектрлік эффектті зерттеу» және «Жартылай өткізгіштердің фотокедергісі» деп аталатын зертханалық жұмыстар жүргізілген. Бұл зертханалық жұмыстардың дәстүрлі ұқсас түрлерінен айырмашылығы осы жұмыстардың мақсаттары, міндеттері

мен бақылау сұрақтары студенттерге бұл құбылысты жарық сәулелерін қолдана отырып, электр тізбектерін басқару үшін әртүрлі автоматика тізбектерінде қолдану мүмкіндігін түсіндіруге бағытталған.

Осындай зертханалық жұмыстарды орындау және алынған нәтижелерді талқылау студенттердің қызығушылығын арттыруға, демек студенттердің танымдық белсенділіктерін дамытуға ықпал етеді.

Күнделікті өмірдегі тәжірибемен және болашақ кәсіби іс-әрекетімен байланысты есептерді шешуге ерекше көңіл бөлінеді. Осыған байланысты тәжірибеге бағдарланған мазмұнды тапсырмалар жасалды. Мысалы, екі бөлімнен тұратын есеп алайық. Бірінші бөлімі – сапалы тапсырма: сіздерге саяжайға «шуақты» душ салу туралы нұсқау берілген делік. Күн коллекторы әдетте күн сәулесінің жылуын сіңіретін жазық тақтайшадан тұрады. Жазық тақтайшаның күнге қарап тұрған бетін қандай түспен бояр едіңіз: кезкелген түс, ақ, қара, әлде айналық бет жасайсыз ба? Физиканың қандай заңын дұрыс таңдау жасауға қолданамыз? Жауабын негіздеңіз. Екінші есеп жылулық сәуле шығару заңдары мен оны есептеу әдістерін білуді талап етеді: пластинаның артқы жағында бекітілген түтікпен айнала ағатын су сіңірілген жылуды алып кетеді. Күн коллекторының Күнге қарайтын бетінің ауданы 4,0 м², ал Күн сәулесінің энергия ағынының тығыздығы 1,0•10³ Вт/м² құрайды десек, онда коллектор арқылы өткенде судың температурасы 40°C көтерілуі үшін, су құбыр арқылы қандай жылдамдықпен айналуы тиіс (1 л /с немесе 1 мин-1)?

Біздің бақылауларымыз бен ТБ деңгейлерін диагностикалау нәтижелері көрсеткендей, мұндай есептерді шешу және оларды есептеу – сызба жұмыстарында (ЕСЖ) қорғау, дайындаудың бастапқы кезеңінің өзінде-ақ физикалық есептердің мазмұнына, таңдаған мамандықтардың сұрақтарын талқылау мүмкіндіктеріне айтарлықтай қызығушылық тудырады.

Бұдан басқа студенттер ғылыми-

зерттеу жұмыстарына да қатысады, жұмыс сұлбалары мен қондырғыларын жасайды, жылу-энергетикалық кешенді автоматтандыру және басқару жүйелерінде тәжірибелік қолдануға байланысты, физиканың әртүрлі салалары бойынша, өздері жасаған қондырғылармен конференцияларға, көрмелерге қатысады. Сонымен қатар, студенттер университеттегі жылу және электр энергетика салаларының арнайы зертханаларындағы физика ғылымының негізгі заңдары мен құбылыстарына негізделген қарапайым сұлбалар және қондырғылармен танысып, олармен жұмыс істей алады. Бұл олардың күзіретіне сәйкес, еліміздегі және шет елдердегі атақты WorldSkills әлем чемпионаттарына қатысуларына мүмкіндік береді.

ТБ қалыптастыру әдісі студенттердің сапалы тұлғалық сипаттамаларындағы өзгерістерді міндетті түрде диагностикалауды талап етеді. Физиканы ТБО жағдайында олардың танымдық белсенділігін қалыптастыру деңгейлері, дәлірек айтқанда ТБ қалыптастыру деңгейлерінің дамуы мен өсуі бағаланды. Осыған байланысты танымдық белсенділіктің келесі құраушылары негізінде оның деңгейлік құрылымдары анықталды:

- уәждемелік құрауыш студенттің бүкіл оқу іс-әрекеті барысында белсенді оқу үдерісіне қосылуын қамтамасыз ететін қажеттіліктер, уәждер мен қызығушылықтардан тұрады;

- ТБ құрауышы білімді игеруді көздейді және оның мүмкіндіктерін өз беттерімен іске асыруда көрініс табады, зерттелетін пәнге тұрақты қызығушылық, тәжірибеге бағдарланған білім беру іс-әрекетіне қатысу, нәтижеге жетудегі табандылық пен батылдық сияқты қасиеттерді көрсетеді;

- танымдық іс-әрекеттің бағалау құрауышының болуы студенттерді өз іс-әрекеттерінің тиімділігін тиісті деңгейде бақылау, талдау және бағалау мүмкіндігімен байланысты.

Осы құрауыштар негізінде келесі деңгейлер анықталды: төмен, орташа, жеткілікті, жоғары.

ТБ деңгейлік құрылымын білу ТБО жағдайында, тәжірибеге бағдарланған білім беру іс-әрекетінде студенттің сапалы тұлғалық сипаттамаларының өзгеруін диагностикалау әдістемесін негіздеуге мүмкіндік берді.

Энергетика және телекоммуникация саласындағы білікті мамандар даярлады қамтамасыз ететін АЭЖБУ базасында, 2017-2018, 2018-2019 оқу жылдарында зерттеулер жүргізілді. Мысал ретінде біз жылу-энергетикалық кешенді автоматтандыру және басқару бағытындағы даярлықты қарастырдық. Студенттердің ТБ-гін диагностикалауда ТБ-ті диагностикалау әдістемесіне сәйкес сауалнамалар, бақылау, сұхбат, кеңестер пайдаланылды. Оқу пәнін меңгеру мерзімі барысында студенттердің танымдық іс-әрекетін диагностикалау екі рет жүргізілді:

- ТБ қалыптастыру бойынша кірістік бақылау диагностикасы;

- ТБ қалыптастыру үдерісінің қорытынды диагностикасы.

Іс-тәжірибе барысында алынған нәтижелер бойынша төменгі курстарда арнайы ұйымдастырылған оқыту технологиясының болмауы студенттердің танымдық белсенділігінің қалыптасуына әсер етеді деген болжамды растады: студенттердің 58%-і төмен белсенділік деңгейін көрсетті; белсенділіктің орташа деңгейі – 25%, жеткіліктісі – 10%, ал жоғары деңгейі тек 7%.

Бұл мәліметтер бізді техникалық университеттің бакалавр жағдайында танымдық белсенділікті қалыптастыру бойынша арнайы мақсатты жұмыс қажет екенін көрсетеді. Іс-тәжірибелік топ студенттерінің ТБ деңгейлері бойынша бөлінуі диагностиканың бастапқы (1-кесте) және қорытынды кезеңдері (2-кесте) көрсетілген.

Қорытынды

Зерттеулердің нәтижелері көрсеткендей, техникалық университетте тұл-

1-кесте – АЭЖБУ студенттері ТБ қалыптастыру деңгейі (диагностиканың бастапқы кезеңі)

Топтар	Деңгейлер бойынша жүргізілген істәжірибе нәтижелері,%			
	төменгі	орташа	жетерлік	жоғары
АУк-18-1	60	20	12	8
АУк-18-2	59	25	8	8
АУк-18-3	55	30	11	4
Орташасы:	58	25	10	7

2-кесте – АЭЖБУ студенттері ТБ қалыптастыру деңгейі (диагностиканың қорытынды кезеңі)

Топтар	Деңгейлер бойынша жүргізілген істәжірибе нәтижелері,%			
	төменгі	орташа	жетерлік	жоғары
АУк-18-1	16	16	44	24
АУк-18-2	20	13	50	17
АУк-18-3	15	15	52	18
Орташасы:	17	14	49	20

ғаның танымдық белсенділігін қалыптастыру үшін физиканы ТБО оқу материалдарымен қамтамасыз етудің заманауи құралдарына сүйене отырып, интерактивті диалог және аудиториямен кері байланыс орнатудың жаңа мүмкіндіктерін ашады, студенттердің ары қарай жоғарғы кур-

старда оқуында да, болашақ практикалық кәсіби іс-әрекеттеріне де қажет болатын өзіндік танымдық іс-әрекеттеріне деген белсенді ұстанымдарын қалыптастыруға, даярлық сапасын жақсартуға мүмкіндік береді, олардың ТБ деңгейінің артуына ықпал етеді.

ӘДЕБИЕТТЕР

1. Мажитова Л.Х., Саламатина А.М., Бедельбаева Г. Е. Научно-методические основы обучения физике в техническом университете // Вестник АУЭС. – Алматы: НАО «АУЭС», 2017. – № 2 (37). – С. 50 - 56. (англ.).
2. Асанова Ж.Е. Особенности развития познавательной активности студентов в условиях полиязычного образования. // Молодой ученый. – 2017. – №8. – С. 319-321.
3. Мажитова Л.Х., Саламатина А.М. Концепция профессионализации преподавания физики в техническом университете // Вестник АУЭС. – Алматы: НАО «АУЭС», 2018. – № 1 (40). – С. 64-70.
4. Мажитова Л.Х. и др. Роль педагогических исследований в повышении качества обучения физике в техническом университете // Вестник АУЭС. – Алматы: НАО «АУЭС», 2017. – № 2 (37). – С. 58-64.
5. Губина Т.Н. Мультимедиа презентации как метод обучения // Молодой ученый. – Казань: Молодой ученый, 2012. – № 3. – С. 345-347.
6. Мажитова Л.Х., Сыздыкова Р.Н. Презентации в обучении физике в техническом университете // Вестник АУЭС. – Алматы: НАО «АУЭС», 2018. – №2(41). – С.71-81.

REFERENCES

1. Mazhitova L.H., Salamatina A.M., Bedelbayeva G.E. Scientific methods of teaching physics at technical universities // Herald AUPET. – Almaty: NAO «AUES», 2017. – № 2 (37). – P. 50 – 55. (in Russ.).
2. Asanova J.E. Features of the development of cognitive activity of students in a multilingual education // Young Scientist. – 2017. – №8. – P. 319 – 321. (in Russ.).
3. Mazhitova L.H., Salamatina A.M. The concept of professionalization of teaching physics at technical university // Herald AUPET. – Almaty: NAO «AUES», 2018. – № 1 (40). – P. 64–70.
4. Mazhitova L.H. and others. The role of pedagogical research in improving the quality of teaching physics at a technical university // Herald AUPET. – Almaty: NAO «AUES», 2017. – № 2 (37). – P. 58–64. (in Russ.).
5. Gubina T.N. Multimedia presentations as a method of teaching // Young Scientist. – Kazan: Young Scientist, 2012. – №3. – P. 345–347. (in Russ.).
6. Mazhitova L.H., Syzdykova R.N. Presentations in teaching physics at a technical university // Herald AUPET. – Almaty: NAO «AUES», 2018. – №2(41). – P.71–81. (in Russ.).

МАЖИТОВА Л.Х., СЫЗДЫКОВА Р.Н., САЛАМАТИНА А.М. ФОРМИРОВАНИЕ ПОЗНАВАТЕЛЬНОЙ АКТИВНОСТИ СТУДЕНТОВ В ПРАКТИКО-ОРИЕНТИРОВАННОМ ОБУЧЕНИИ ФИЗИКЕ В ТЕХНИЧЕСКОМ УНИВЕРСИТЕТЕ

В статье рассматривается проблема подготовки бакалавров для различных областей энергетики и телекоммуникаций, обладающих как теоретическими знаниями, так и владеющих практическими навыками профессиональной деятельности. Предлагается методика формирования познавательной активности студента на младших курсах обучения, ориентированная на овладение им практических навыков по изучаемому предмету на примере физики, связанных с будущей профессиональной деятельностью, ростом и развитием их личностных качеств. Рассматривается возможность построения практико-ориентированного обучения по физике на основе принципа профессиональной направленности, что позволяет максимально приблизить содержание подготовки к их будущей профессии через систему целей обучения, сформулированных на языке типовых задач дисциплины, определяемых из модели деятельности специалиста в области автоматизации и управления тепловыми энергетическими комплексами.

Разработана и внедрена методика практико-ориентированного обучения по формированию познавательной активности личности, основанная на отборе учебного материала и заданий, опоре на современные средства представления учебного материала, установлению интерактивного диалога и обратную связь с аудиторией. Разработана критериально-уровневая структура познавательной активности, которая позволила диагностировать эффективность изменений в качественных характеристиках личности студента. Представлены результаты внедрения указанной методики в процессе обучения на примере обязательной учебной дисциплины «Физика».

Ключевые слова: познавательная активность, практико-ориентированное обучение, модель деятельности, дисциплина.

MAZHITOVA L.H., SYZDYKOVA R.N., SALAMATINA A.M. THE FORMATION OF COGNITIVE ACTIVITY IN STUDENTS DURING PRACTICE-ORIENTED TEACHING OF PHYSICS IN A TECHNICAL UNIVERSITY

The article deals with the problem of training bachelors for various sectors of energy and telecom industries. Such a bachelors shall possess both theoretical knowledge and

practical professional skills. A methodology of the formation of cognitive activity of junior university students offered by the authors is aimed at teaching the students practical skills in the studied disciplines related to their future professional activities, together with the growth and development of their personal qualities. Teaching Physics was taken as an example. The authors consider the possibility of professional orientation of practice-oriented teaching of Physics to bring the content of teaching as close as possible to the future professional tasks through the system of learning objectives. Such objectives are set in the form of typical tasks of the discipline, which are determined according to the model of a specialist in the field of automation and control of thermal energy complexes.

The authors have developed and implemented a methodology of practice-oriented teaching for the formation of personal cognitive activity, which is based on the selection of educational material and tasks, relies on modern means of presenting educational material, interactive dialogue, and feedback from the audience. The authors have also developed a multilevel criteria-based structure of cognitive activity, which allows diagnosing the effectiveness of changes in the qualitative characteristics of a student's personality. The article contains the results of the implementation of this methodology on the example of teaching «Physics» as a compulsory discipline.

Keywords: cognitive activity, practice-oriented teaching, activity model, discipline.

ӘОЖ 37.02

А.С. АУШЕНОВА¹, Г.С. ГАБДКАРИМОВА¹, Г. ӘНУАР¹, У.А.КАЛЖАНОВА²

¹Әл-Фараби атындағы Қазақ Ұлттық университеті

²Нөкіс мемлекеттік педагогикалық институты

АҒЫЛШЫН ТІЛІН МЕНГЕРУ ЖОЛЫНДАҒЫ ӘДІСТЕМЕЛЕР

Мақалада қазіргі қоғамда ағылшын тілін үйренудің маңызды аспектілерінің бірі ретінде оны меңгеру жолындағы жеңіл әрі жаңа әдістемелер және ағылшын тілін оқытудағы әдістерді қолдану қарастырылады. Қазақстандағы білім беру саласында шет тілді үйретудің жаңа түрлері, әдістері, әдістемесі, жаңа сипаттағы технологиялар пайда болып, олар білім мазмұнының жаңаруына әкелді. Осындай оқыту әдістемесінде заман талабына сай инновациялық, технологиялық білім беру жүйесінің ерекшеліктері басты негізге алынған. Тілді үйретуде педагогтар мен мамандардың кәсіби құзыреттілігін пайдалана отырып, оқушының санасына әртүрлі жағынан жеткізе білу басты негізге алынып қарастырылған. Тілді үйрену барысында оның маңыздылығы айқын көрсетілуі тиіс. Тілдің жаңа әдістемесі оқушылардың ойлау санасына тікелей әсер етеді, себебі ондағы жаңашыл тәсілдер мен түрлі бағыттар адамның ойлау жүйесін арттырады. Қазір шетел тілін оқыту әдістемесі ғылым болып қалыптасып келеді.

Кілтті сөздер: тіл оқытудағы әдістер, кәсіби құзыреттілік, үйрету технологиясы, шетел тілі, оқыту технологиясы.

Кіріспе

Ақпараттар ағыны толассыз қазіргі кезеңде өркениетті елдермен қатарлас деңгейде болу, мемлекетіміздің қауіпсіздігін қамтамасыз ету үшін экономикамыз бен өндірісімізді алдыңғы орынға

шығару аса маңызды факторға айналып отыр. Ол үшін, ең алдымен, білім мен ғылымға көп көңіл бөлу керек. Білімнің негізгі қайнар көзі ағылшын тілінде жатқаны айқын. Біздің елімізде де бұл қағида қалыптасып жатыр. Осы бағыт

бойынша мектеп, колледж, университет қабырғаларында реформалар жүзеге асырылуда. Тұңғыш президентіміз Н.Ә.Назарбаев: «Біз, қазақтар, әлемдік ғылым мен мәдениетке орыс тілі арқылы шықтық. Бірақ қазір ағылшын тілін меңгеріп, көкжиегімізді кеңейте түсуіміз қажет» деген еді [1].

Ағылшын тілін меңгеру кез келген адамға қиындық тудырады. Қазіргі уақытта ағылшын тілін жетік меңгеру үшін түрлі әдістемелер қарастырылып, қолданылып жатыр. Отандық және шетелдік ғалымдардың тәжірибелері мен әдіс-тәсілдері тіл меңгеруде бізге көптеген мүмкіндіктер береді. Олардың әдістемелері мектеп қабырғаларында және ағылшын тілі курстарында кеңінен пайдаланылып та жатыр. Білім саласында осындай әдістеме мен әдіснамалардың алар орны ерекше.

Ағылшын тілінің басты міндеті — адамдардың қоғамдағы тілдік қарым-қатынасында біліктіліктерін жетілдіру. Ағылшын тілі пәні мектепте білім берумен қатар, адамдардың дамуына, өздерін жеке бас тұлға ретінде қалыптастыруына көп мүмкіндік береді. Қазіргі таңда, алпауыт мемлекеттердің тәжірибесі бойынша, көп тілді меңгеру немесе халықаралық тілдерді меңгеру үлкен міндет саналады. Сондықтан да біз өзге елдерден қалмауымыз үшін ағылшын тілін меңгеруіміз қажеттіліктердің біріне айналып отыр. Бұл заман талабынан туындап отырған қажеттілік. Осы қажеттілік арқылы әрбір маман бірнеше тілді жетік білетін, еркін сөйлей де, жаза да алатын бәсекеге қабілетті тұлғаға айналары анық. Белгілі ғалым Н.Д. Гальскованың айтуы бойынша, төменгі сынып оқушылары шетел тілдерін меңгеруге өте бейім. Баланың имитациялық қабілеттері, табиғи қызығушылығы әрқашан жаңаны меңгеруге қолайлы жағдай жасайды [2]. Сол себепті, қазір ағылшын тілі бастауыш сынып оқушыларына үйретіліп жатыр. Өйткені, жас баланың ойлау қабілеті де жылдам болады, сол арқылы бала

ағылшын тілінің бастапқы деңгейін тез меңгереді. Қазіргі таңда бітіруші түлектер мектеп бағдарламасындағы ағылшынды жетік меңгеруінің арқасында шет елдерде білімдерін дамытып шыңдап жатыр.

Ағылшын тілі мұғалімінің баланың тілге деген қызығушылығын тек оқулық арқылы ғана емес, түрлі әдіс-тәсілдер, қызықты деректер, қосымша мәліметтер арқылы, газеттерден, интернет жүйелерінен алып оқыту үдерісін қалыптастыруы керек. Бұл арқылы баланың санасын оятып, одан әрі тілге деген қызығушылығын арттырады. Оқушылар жаңа мәліметтерді дұрыс ұғынуы үшін оқытушы әртүрлі әдіс-тәсілдерді қолданғаны дұрыс.

Ағылшын тілін оқыту әдістері мынадай:

Көрнекілік әдісі — ағылшын тілін меңгерту барысындағы ең тиімді ірі қолданбалы әдістердің бірі. Өйткені аталған әдіс барлық сабақ түрінде пайдаланылады. Көрнекі құралдар мен схемаларды пайдалана отырып, оның өзіндік бағыты бар екенін ескеру қажет. Қолданылатын материалдар кемінде 3-4 түстен кем болмауы қажет. Себебі сабақ барысында қызығушылықты арттыра отырып, сөздік қорларын дамытудың ең тиімді жолы болып табылады [3].

Түсіндіру әдісі — оқытушы сабақ барысында, оқыту үрдісінің жүйесін, яғни тақырыбы, мақсаты мен міндетін аша отырып, түсіндіруді негізге алатын әдіс. Аталған әдісте оқытушы жаңа сөзді, жаңа тақырыпты немесе сөйлемдерді түсіндіру үшін қолданылады.

Сұрақ-жауап әдісі — оқушылардың сөйлеу дағдысын дамыту әрі көтеру үшін маңызды әдістің бірі. Бұл әдісте оқушылар коммуникативті болады. Оқушылар өзара сұрақ қоя отырып, сұрағына жауап алу арқылы түсіну дағдысы да дамиды. Кең көлемде қолданылатын әдіс түрі болып табылады [4].

Практикалық әдіс — оқушылар арасында қолданудың ең тиімді әдістердің бірі, себебі әртүрлі ойындар, көрнекі құралдар

(суреттер, сөздер, үлестірмелі қосымша тапсырмалар және т.б. арқылы) арқылы оқушының деңгейін байқай отырып, сөздік қорын байыту жолдарының бірі [5, 35-37].

Интерактивтік әдіс – сұхбат құруда оқушылардың белсенділігін арттырады. Бұл әдістің мақсаты – оқу процесінің барлық сатысында бірлескен әрекетке жағдай жасау. Оқушылар және тапсырмалармен жұмыс істей отырып, топ мүшелерін де ойлауға үйренеді. Бұл әдісте әр оқушы өз міндетіне жауапкершілікпен қарай отырып, ортақ нәтижеге қол жеткізуге талпынады. Оқушылар бірігіп жұмыс істеуге үйренеді. Бұл әдісте оқушылар сабақ барысында бір-біріне кеңесші, серіктес рөлін атқарады [6, 24-26].

Ағылшын тілі сабағы барысында оқытушыға компьютер арқылы жасалатын жұмыстар көп көмегін тигізеді. Бұл, оқытушының оқушылар жұмысын бағалауға, өз бетінше қарқынды дамуына жақсы ықпал етеді. Компьютерлік бағдарламалар уақыт өте келе үздіксіз жетілдірілуде. Компьютерлік бағдарлама арқылы маңызды деректер алып қана қоймай, қашықтан оқыту әдістерінде пайдалана аламыз. Осы қашықтан оқыту әдісіндегі мультимедияның көмегімен әртүрлі графикалар арқылы оқу курсының мәліметтерін, мәтіндерді әзірлей аламыз. Оқу материалдары арқылы интерактивті қасиеті шектеулі бейнелерді, электронды мәтіндер мен кітаптарды қарастыруға болады.

Қазіргі кезде ағылшын тілін меңгеруде (есту, тыңдау, оқу арқылы) оқу фильмдерін көру, ұнтаспалар тыңдау және тағы басқа мүмкіншіліктер өте көп. Шетел мамандарының сөйлеуімен жазылған ұнтаспалар, бейнефильмдер көптеп саналады. Тыңдау қабілетін ұнтаспа көмегімен дамыту үшін арнайы бейнежазбаға ұнтаспалар мен аудиомәтіндер қажет. Осы орайда мәтінді тыңдау, оқып отырудың мәні зор. Тыңдауға үйренуді сөйлеумен бетпе-бет отырып тыңдаудан бастаған жөн. Аудиториялық сабақтарда

оқытушының сөйлеуі, бейнефильмді көрсете отырып, оқытушының оқуы оқушы үшін үлкен өнеге, үлгі болады. Ауызша сөйлеуге үйрету шетел тілін оқытудың ең қиын аспектісі болып саналатындықтан, негізгі мақсат – естігенін түсіне білуге үйрету. Түсінуді тексерудің ең басты бөліктерін – сурет арқылы, екіншіден – жазбаша жауап беру арқылы жүргізуге болады. Сурет арқылы үйрету кезінде қажетті суретті таңдау – алдымен айтылған фразаға, диалогқа, мәтінге, әңгімеге, одан соң тыңдалған материал мен суреттегі айырмашылықты табуға байланысты болады.

Қазақстандағы білім беру саласында шет тілін үйретудің жаңа түрлері, әдістері, әдістемелері, жаңа сипаттағы технологиялар пайда болып, олар білім мазмұнының жаңаруына әкелді. Осындай оқыту әдіс-тәсілі заман талабына сай бағдар деп инновациялық, технологиялық білім беру жүйесін айтуымызға болады. Оқыту технологиясы оқытудың әр түрлі бағыттарын, жолдарын және т.б. қарастырады, сондықтан үйрету жолдары оқушыға ғылыми түрінде болуы керек, яғни оқытушы қалай оқыту, неге олай оқыту керек деген білім біліктілігін білуі тиіс. Үйрету технологиясы қалай оқыту керек деген ғылыми тұжырымдамамен тығыз байланысты, яғни қандай үдерістер арқылы, қандай әдістер арқылы, қандай оқулықтар арқылы, үйретуді қалай ұйымдастыру керек, қандай факторларды ескеру қажет және ағылшын тілін үйретуде нені ескеру керек деген сұрақтарға жауап іздейді. Сонымен, практика мен зерттеулер нәтижесі бізге ағылшын тілінен берілетін білім мазмұны мен оқыту әдістемесін жаңғырту керек екендігін көрсетті.

Шет тілін үйрету барысында музыканың балаға тигізер ықпалы зор. Ән мәтіні қарым-қатынас құралы ретінде неологизм мен сөз тіркестері, тұрақты тіркестері арқылы оқушының сөздік қорының молаюына ықпал етеді. Ән, өлең, музыка тыңдау кезінде таныс сөздер, лексика-

лар оқушының, студенттің есінде тез жатталады. Шет тілінде ән айтып, өлең оқып, музыка тындап үйрену барысында оқушы дыбыстарды, дауыстарды дұрыс атап үйренеді, сөйлемге, сөзге, дауысқа, дыбысқа дұрыс екпін қояды. Әнмен, өлеңмен, музыкамен, күймен жұмыс кезінде оқушының көңіл-күйі көтеріліп, сезіміне әсер етіп тілге деген қызығушылығы арта түседі. Сабақ барысындағы әндер, өлеңдер, музыкалар мұқият жас ерекшелігі ескеріліп таңдап алынуы тиіс. Сонымен қатар аудиокітаптардың, оқулықтардың пайдасы өте көп. Сабақта аудиокітаптарды, оқулықтарды пайдалану арқылы оқушы шығармашылық қабілетін арттыруға, ізденісін ұлғайтуға, танымдық көзқарасын қалыптастыруға, өзіндік жұмыстарды тез орындауға машықтанады, дүниетанымын кеңейтуге әсер етеді.

Аудиокітапта, оқулықта, электронды кітапта практикалар мен басты кейіпкерлердің өмірі, дүниетанымы, анықтамалық сөздік, әр тарау бойынша тесттік сұрақтар қойылуы керек. Бұл мағлұмат оқушылардың өзіндік ізденісін, талпынысын тудырады және осы бағытта жұмыс істеуге дағдыландырады, үйретеді.

Қазіргі уақыттағы жаңа ақпараттық техниканы қолдану, практикада пайдалану арқылы оқу-тәрбие процесінің барлық дәрежесінде байланыстарды тереңдетуге мүмкіндік туады. Бұл оқушының ақпаратты, мәселені қоғам жағдайында, қоғам деңгейінде ұғынуға ықпал етіп, саяси, экономикалық ойлау қабілетін арттыра түседі. Осындай бағыттағы білім-ғылым оқушыларды Отанға деген сүйіспеншілікке, махаббатқа, еңбекқорлыққа, достық пен ынтымақтастыққа баулиды.

Оқушылардың оқу-танымдық, практи-

калық, оқу-әдістемелік, тәжірибелік құзыреттіліктерін қалыптастыра отырып, танымдық, дүниетанымдық іс-әрекет белсенділіктерін арттыру үшін, көрнекі құралдар, электронды кітаптар, аудио-кітаптар, оқулықтар, техникалық құралдарды жиі пайдалану қажет. Мұнда оқушылар кез келген мәселені анықтағаннан кейін немесе мәтінді алғаннан кейін сол ақпаратқа қатысты өзіндік көзқарас, өзіндік дүниетаным туындайды. Адамның ішкі жан дүниесіне сезімдік, эмоционалдық із қалдырады, сол себепті оқытушы берілетін ақпараттарға, мәселелерге жағымды қарым-қатынас, жағдаят туындатып, білімнің негізгі қайнар көзін құрайды.

Бастауыш сынып – барлық білімнің қалануының негізгі іргетасы. Бастауыш сынып оқушыларына нені үйретсең, нені оқытсаң соны миына сіңіретін нағыз қабылдау жасында болғандықтан, мейлі қандай тіл болмасын өте жылдам игеріп, үйреніп алады. Үштұғырлы тілді алға ұстаған, ағылшын тілін үйренгісі келген адамдарға қазіргі кезде жаңа әдістемемен үйрету алға қойылып отыр.

Бастауыш сынып оқушылары болсын, ересек адам болсын, бәрі де ағылшын тілін меңгеруді қажет деп санайды. Олар шет тілін меңгеру барысында көптеген қиындықтарға тап болады. Оларды жеңу үшін оларға ағылшын тілін жеңіл әдіс-тәсілмен үйрету қажет. Ол үшін отандық және шетелдік ғалымдардың тәжірибесін пайдалану аса маңызды. Олардың қолданған әдістемесін жақсы меңгеріп, кітап түрінде басып шығару қажет. Шет тілін меңгеруде әдіс-тәсілдердің атқаратын рөлі ерекше. Сондықтан жеңіл әдістемеге құрылған әдіс-тәсілдерді ұсыну дұрыс бағыт болып табылады.

ӘДЕБИЕТТЕР

1. Бакирова Ж.М. Солтаншаривқызы А. Ағылшын тілі сабақтарында жаңа әдіс-тәсілдер арқылы оқушылардың қызығушылығын арттырудың жолдары // URL: <https://bilim-all.kz/article/5460-Agyylshyn-tili-sabaqtarynda-zhana-adis-tasilder-arqyly-oqushylardyn-qyzygushylygyn-arttyrudyn-zholdary>

2. Тулегенова А.Е. Ағылшын тілі сабақтарында қолданылатын әдіс-тәсілдер // URL: <https://infourok.ru/maala-ailshin-tili-sabatarinda-oldanilatin-dis-tsilder-sinip-3403860.html>
3. Амандықова Г.Н. Шетел тілін оқыту әдістемесі. – 2003. – №2. – 26 б.
4. Амандықова Г.Н. Шетел тілін оқыту әдістемесі. – 2007. – №5. – 51-52 бб.
5. Амандықова Г.Н., Мұхтарова Ш.Е., Баймұқанова Б.С. Шет тілін оқыту әдістемесі. – Алматы, 2010.
6. Утегулова З.Н. Шет тілін оқытудағы әдістеме. – Алматы, 2009.

REFERENCES

1. Bakirova Zh.M. Soltansharivkyzy A. Ways to increase students' interest in English lessons through new methods // URL: <https://bilim-all.kz/article/5460-Agylshyn-tili-sabaqtarynda-zhana-adis-tasilder-arqyly-oqushylardyn-qyzygushylygyn-arttyrudyn-zholdary>
2. Tulegenova A.E. Methods used in English lessons // URL: <https://infourok.ru/maala-ailshin-tili-sabatarinda-oldanilatin-dis-tsilder-sinip-3403860.html>
3. Amandykova G.N. Methods of teaching a foreign language. – 2003. – №2. – 26 p.
4. Amandykova G.N. Methods of teaching a foreign language. – 2007. – №5. – 51-52 p.
5. Amandykova G.N., Mukhtarova Sh.E., Baimukhanova B.S. Methods of teaching a foreign language. – Almaty, 2010.
6. Utegulova Z.N. Methods of teaching a foreign language. – Almaty, 2009 .

АУШЕНОВА А.С., ГАБДКАРИМОВА Г.С., АНУАР Г., КАЛЖАНОВА У.А. СОВРЕМЕННЫЕ МЕТОДЫ ОБУЧЕНИЯ АНГЛИЙСКОМУ ЯЗЫКУ

Основная актуальность статьи заключается в том, что она считается одним из важных аспектов английского языка в современном обществе с использованием новых и простых методов обучения и методики преподавания английского языка. В сфере образования в Казахстане появляются новые виды, методы, методики и приемы преподавания иностранных языков, что приводит к обновлению содержания образования. Такие методы обучения лежат в основе современного, инновационного, технологического образования. В преподавании языка ключевым моментом является способность по-разному воспитывать ум учащегося, используя профессиональную компетентность учителей и специалистов. При изучении языка его важность должна быть четко обозначена. По мнению ученых, новые методы языка оказывают непосредственное влияние на мышление студентов, так как новые подходы и различные подходы к ним улучшают систему мышления студента. В наши дни метод обучения иностранному языку становится наукой. В 1930 году Е. М. Рытом было дано первое определение методики. Он оценил: «Методология обучения иностранному языку является практическим показателем сравнительной лингвистики». Первые направления использования методологии как науки связаны с именем Беляева Б.В. Он также включил методологию в область прикладной психологии

Ключевые слова: методика преподавания языка, профессиональная компетентность, технология обучения, иностранный язык, технология обучения.

AUSHENOVA A.S., GABDKARIMOVA G.S., ANUAR G., KALZHANOVA U.A. MODERN METHODS OF TEACHING ENGLISH

New types, methods, methodologies, and techniques of teaching foreign languages that appear in Kazakhstani education lead to an update in the content of education. Such methods form the basis of modern, innovative technological education. The key point in teaching languages is the ability to apply different ways of developing the student's mind using the

professional competence of teachers and specialists. It is essential to state the importance of a foreign language taught. According to the scientists, the new linguistic methods have a direct impact on the thinking of students, since new varied approaches improve the student's system of thinking.

Today, teaching foreign languages becomes science. In 1930, E.M. Ryt said that the direction determined the method, "The methodology of teaching a foreign language is a practical indicator of comparative linguistics." The first directions of using methodology as science are associated with the name of B.V. Belyaev, who considered methodology as a part of applied psychology.

Keywords: language teaching methodology, professional competence, teaching technology, foreign language, teaching technology.

УДК 378

Г.М. КУСАИНОВ, Г.С. САПАРОВА, С.К. АХМЕТБЕКОВА

Центр педагогического мастерства АОО «Назарбаев Интеллектуальные школы»

НАО «Университет «Семей»

ТЕХНОЛОГИЯ ЭФФЕКТИВНОГО ОБУЧЕНИЯ

В статье рассматриваются вопросы эффективной организации учебно-воспитательного процесса на основе освоения педагогической технологии коллективного способа обучения (КСО), которая основана на естественно-научном понимании обучения как социоприродного явления, определяющего примат естественной коммуникации как универсального механизма взаимодействия социальных субъектов, интегрирующий достижения мировой и отечественной теории и практики обучения и позволяющий создать научно обоснованную концепцию развития педагогической технологии.

Средством реализации этой педагогической технологии является коллективная форма обучения, под которой понимается общение (работа) в парах сменного состава в отличие от парной, трактуемой как общение в парах постоянного состава и используемой в процессе обучения с давних времен.

В статье представлены общедидактические подходы к организации коллективных учебных занятий в условиях классно-урочного обучения, которые способствуют существенному повышению качества и эффективности преподавания и учения.

Ключевые слова: педагогическая технология, организационные формы обучения, коллективная форма обучения, коллективные учебные занятия.

Введение

Реализация государственных программ развития образования и науки на 2011-2020 и 2016-2019 гг.^{1, 2} повлекли за собой крупнейшие за годы независимости сдвиги в традиционной образовательной парадигме и масштабное переформатирование системы повышения квалифи-

кации педагогических кадров. В этой связи Центром педагогического мастерства АОО «Назарбаев Интеллектуальные школы» совместно с Факультетом образования Кембриджского университета были разработаны уровневые и директорская программы [1; 2]. В последние годы трансляция опыта интеллектуальных школ

¹Об утверждении Государственной программы развития образования Республики Казахстан на 2011-2020 годы. Указ Президента Республики Казахстан №1118 от 7 декабря 2010 года// Электронный ресурс: [www. http://www.enu.kz/downloads/gos-programma-obr-2020.pdf](http://www.enu.kz/downloads/gos-programma-obr-2020.pdf).

²Об утверждении Государственной программы развития образования и науки Республики Казахстан на 2016-2019 годы. Указ Президента Республики Казахстан №205 от 1 марта 2016 года// Электронный ресурс: [www. http://egov.kz/cms/ru/law/list/U1600000205](http://egov.kz/cms/ru/law/list/U1600000205).

привела к разработке и внедрению в общеобразовательных школах обновленного содержания общего среднего образования.

Основным методологическим посылом указанных программ стала психолого-педагогическая теория конструктивизма, или социоконструктивистский подход к обучению, который предполагает обеспечение баланса между преподаванием (деятельность учителя) и учением (деятельность учащегося), смещение акцента на субъект – субъектное взаимодействие участников учебно-воспитательного процесса, активизацию их деятельности. С этой целью в практике учителей используются так называемые новые методы и подходы в обучении, в том числе традиционные формы организации учебного процесса, преимущественно индивидуальная, парная и групповая (работа в малых группах и общеклассная (фронтальная) работа). Однако, как свидетельствует практика, технологический компонент учебно-воспитательного процесса серьезно отстает от содержательного, а имеющиеся результаты далеки от ожидаемых.

Основная часть

В то же время в педагогической практике очень слабо используется коллективная форма обучения, то есть работа

в парах сменного состава, которая имеет огромный потенциал в существенном повышении эффективности и качества обучения. Незнание и неприменение коллективных учебных занятий обусловлено тем, что до настоящего времени дидактика являлась общей теорией обучения, методологической основой которой считалась теория познания (гносеология). Такое одностороннее понимание игнорировало социальную (социологическую) сторону обучения и не давало возможности раскрыть его сущность, а, следовательно, научно обосновать организационные формы обучения [3].

Поэтому одной из задач исследования стало определение сущности и классификации организационных форм обучения. В современной дидактике под организационными формами обучения понимаются структуры общения, используемые в учебном процессе в различных вариациях.

Согласно этому выделяют четыре общие (структурные) собственно формы существования обучения (табл. 1):

Исследования показали, что использование общих организационных форм в том или другом их сочетании для решения определенных образовательных целей и задач дает нам конкретные, или

Таблица 1 – Структуры общения и организационные формы обучения

Виды общения	Структуры общения	Организационные формы обучения
Опосредованное общение, осуществляемое через письменную речь	Один человек пишет, чертит, рисует. Один человек читает, разбирает то, что написано, решает задачи и т.д.	1. Индивидуальная: один человек занимается, что-то читает, пишет сочинение, в это время не имеет прямого контакта с другими людьми.
Непосредственное общение, осуществляемое через устную речь	1. Общение в паре.	2. Парная.
	2. Групповая структура общения: общение в малой и большой группе.	3. Групповая – работа в малых группах (бригадно-звеньевая) и общеклассная (фронтальная).
	3. Общение в парах сменного состава (ПСС), диалогические сочетания (ДС) или динамические пары (ДП).	4. Коллективная.

специальные, организационные формы обучения: урок, выполнение домашнего задания, факультатив, кружковая работа, консультация, учебная конференция, диспут, собеседование, зачет, экзамен, дополнительные занятия и т.д. Эти формы могут быть названы частными, так как они есть применение общих форм для решения конкретных, или частичных, учебно-воспитательных задач [4].

Если традиционные формы обучения (индивидуальная, парная и групповая) в дидактике достаточно полно и всесторонне исследованы, изучены и широко применяются в практике, то о коллективных учебных занятиях как исследования, так и практическое их использование носят локальный характер. В этой связи рассмотрим специфические особенности коллективной формы обучения.

Коллективная форма организации процесса обучения и ее особенности

1. В каждый момент обучения (общения) половина учащихся говорит, половина слушает, минимальное количество участников – четыре человека. Работа в каждой паре носит временный и незамкнутый характер. Что делается в одной паре, то нужно для всего коллектива учащихся, и наоборот, что делается во всех остальных парах, то нужно для участников данной пары. Работа во всех парах носит взаимосвязанный и взаимозависимый характер.

2. Каждый ученик попеременно является то учеником, то учителем. Все члены учебного коллектива являются преподавателями по всем темам и по всем вопросам. Уже нет в старом смысле слова учеников, учащихся, то есть тех, кого только учат. Исчезает основание для названия «учебный коллектив», «группа учащихся». Создается новый тип коллектива – самообразовательный или образовательный коллектив.

3. Ближайшей целью каждого участника занятий (слово «ученик» уже не подходит) становится: учить других всему тому, что знаешь или изучаешь сам.

Позиция преподавателя, учителя значительно повышает ответственность каждого школьника (студента) за свои собственные знания, за свое поведение и даже общую культуру.

4. Деятельность каждого ученика, точнее, участника занятий становится общестественно полезной. Школьник начинает работать на коллектив, на общество, на других людей не после окончания школы (или вуза) и не после уроков (во внеурочное время), а с первых шагов обучения, и работа на других, на коллектив не прекращается все время учебы: сколько учусь, столько обучаю других. Очевидно, что с годами работа каждого становится все более качественной, квалифицированной, и вклад каждого в общее развитие, в общеобразовательный и профессиональный рост всех становится все весомее, значительнее.

5. Основной принцип работы: все по очереди учат каждого и каждый всех, то есть если брать работу всех не в какой-то момент времени, то получится, что коллектив обучает каждого своего члена, и каждый член активно участвует в обучении всех своих товарищей (членов данного коллектива, а также нередко и смежных коллективов). При этом работа образовательного коллектива осуществляется под руководством профессионального педагога-специалиста. В самообразовательных коллективах это условие становится необязательным.

6. Каждый отвечает не только за свои знания и учебные успехи, но также за знания и учебные успехи своих товарищей. Такая ответственность не является формальной или показной, как всегда получается при традиционных, неколлективных формах обучения, а ответственность реальной, действенной, так как каждый школьник (студент) является одновременно и учителем, преподавателем и воспитателем своих товарищей; если ты не знаешь, то учи, а я тебе помогу, объясню и покажу, как сделать лучше; мы обучаем друг друга, стало быть, и отвечаем друг за

друга.

7. Каждую изучаемую тему (вопрос, теорему) участник занятий может излагать до полного, прочного и всестороннего овладения ею. Такой возможности нет при традиционном обучении, так как учитель все время гонит программу, переходит каждый раз к новой теме, не добиваясь от каждого качественного овладения предыдущей темой. Очевидно, что при этом темп работы при коллективных занятиях не навязывается для всех одинаковый, а становится индивидуальным. Он зависит от трудолюбия, настойчивости, способности каждого, а также той своевременной помощи, которую оказывает коллектив.

8. Важнейшая задача педагога-руководителя – формировать у каждого обучающегося профессиональное мастерство, искусство преподавания. Добиться мастерства в изложении каждой изучаемой темы, в применении изучаемой теории на практике – это общая цель и общая забота на каждом учебном занятии. Без успешного решения этой задачи коллективная работа не может стать высокоэффективной. Уже на школьной скамье все школьники должны стать мастерами в изложении и применении изучаемого материала. Педагогическое мастерство при коллективных занятиях необходимо всем и каждому, но оно должно формироваться не только стихийно, но и сознательно.

9. Полное совпадение, единство коллективных и личных интересов: чем больше и лучше я обучаю других, тем больше и лучше я знаю сам. «Многое спрашивать, усваивать, учить других, – писал Я.А. Коменский – тайна великой учености. Как можно больше спрашивать, спрошенное – усваивать, тому, что усвоил, обучать других – эти три правила дают возможность ученику побеждать учителя. Обучать – это значит все усвоенное в свою очередь пересказывать товарищам или всякому, желающему слушать. Чрезвычайно правильно известное положение: «Кто учит других, учится сам», – не только потому,

что, повторяя, он укрепляет в себе свои знания, но также и потому, что получает возможность глубже проникать в вещи» [5, с.362-363]. Идея Я.А. Коменского о наиболее эффективном обучении реализуется в коллективных занятиях.

10. Учитель-руководитель по своему усмотрению может привлекать к общей работе во время коллективных занятий родителей, учеников старших классов, студентов, представителей общественности. Можно также организовать систематическое сотрудничество учащихся параллельных и разновозрастных классов, что очень важно и эффективно в образовательном и воспитательном отношении.

Таким образом, обучение и воспитание в каждом учебном классе благодаря систематическому применению коллективной формы обучения совершается не только силами профессионального педагога и учащихся данного класса (такое положение в классе – явление временное), но и силами старших школьников (студентов), взрослых, широкой общественности. Это и есть демократическое воспитание школьников не на словах, а на деле.

Введение коллективных занятий приводит к коренным изменениям: учитель становится не только преподавателем и непосредственным воспитателем, но и настоящим, современным руководителем. Уже на уроках учителю нужно организовать и наладить самоуправление, которое многие функции берет на себя: вопросы планирования, управления работой каждого (кому с кем работать), организацию соревнования, дисциплину, распределение заданий, привлечение участников со стороны, объяснение их функций и т.д. Все это направляется руководителем – профессиональным педагогом.

Графически различия между коллективной и традиционными формами обучения (кроме индивидуальной) можно представить следующим образом (рис.1) [6; 8].

Рассмотрим технологию коллективного обучения на примере обучения матема-

Рисунок 1 – Дифференциация коллективной и традиционных форм

тике. Как школьники учатся решать задачи по традиционной методике? Учителя математики хорошо знают, что обучающиеся сравнительно легко усваивают теорию, отвечают на вопросы, требующие формулировок, объясняющих математические термины и правила, формулировок теорем и даже доказательств теорем. Труднее добиться от них умения решать задачи. Нередко учителя заявляют: «Есть много обучающихся, которых вообще нельзя научить решать задачи». Введение коллективной формы в учебный процесс не снимает всех проблем обучения. Обучение решению задач и ранее было нелегким делом для любого учителя и во многом таким же остается, хотя возможности учителя и обучающихся значительно расширяются.

Итак, остановимся на традиционной постановке обучения решению задач на уроках в условиях классно-урочного обучения. Обычно задачу читает учитель или кто-то из обучающихся, затем условие задачи воспроизводится учащимися полностью или по частям, уточняется вопрос задачи и дальше идет так называемое «коллективное решение». При нем в действительности решают задачу только несколько учеников, а подавляющее большинство только присутствует. Добиться такого положения, когда задачу решают от начала и до конца все учащиеся, учитель не может.

Главная причина здесь одна: учитель работает не с одним-единственным учеником, а с классом, с большой группой учащихся одновременно. Если учитель попытается всю работу по анализу и решению задачи проводить с одним учеником, то в состоянии бездеятельности у него останется весь класс. Если же учитель работает «одновременно» со всем классом, то есть ставит перед всем классом вопросы и предоставляет слово, возможность отвечать то одному, то другому, то третьему ученику так, чтобы создавалось впечатление, что все учащиеся класса активно участвуют в решении задачи, то получается только видимость (и то в лучшем случае) общей работы, так как если брать каждого ученика в отдельности, то, как было сказано выше, большинство задачу не решают. Просто у них в этом нет потребности. И выход на индивидуальную работу с каждым учеником для учителя фактически тоже нереален, так как учащихся много, а времени для работы с каждым в отдельности у него просто нет.

Поэтому умение решать задачи у каждого обучающегося формируется в основном стихийно, многое зависит здесь от обстоятельств, от его интересов и склонностей, от родительского внимания, а часто и от случайностей. В результате возникает отставание, а потом и потеря способности решать задачи, которые предусмотрены программными требова-

ниями. И это повторяется ежедневно и из года в год. В конце концов, образуется массовая математическая запущенность. Она наблюдается в любой школе и почти в каждом классе. Исключения только подтверждают общее правило: невозможно всех учащихся научить решать задачи, большинство из них самой системой обучения обречено на неумение. В школе действует система, которая в лучшем случае может более результативно обучать только сравнительно небольшую часть учащихся.

Введение коллективной формы существования изменяет всю систему обучения математике (а также других предметов) в целом и решению задач в частности. Пока мы не ставим вопрос об идеальной методике обучения решению задач в процессе коллективной деятельности. Речь идет только о разработке методики совместной работы учащихся, связанной с обучением решению задач. Мы попытаемся описать уже имеющийся опыт.

Прежде чем начинать работу в парах сменного состава, необходимо научить учеников работать просто в парах. Это относится к любому классу: от 1-го до 11-го. Поэтому то, что мы рекомендуем для учителей 1-го класса, имеет отношение и к любому другому классу. Конечно, основы методики обучения решению задач закладываются с 1-го класса. Чтобы ученики умели работать в парах, их нужно научить задавать вопросы друг другу, управлять действиями товарища. Это относится к чтению и анализу условия задачи, воспроизведению условия задачи, записей и чертежей, вопроса задачи, обоснованию действий, направленных на решение задачи.

Как ведет беседу с учеником учитель, то есть тот, кто уже знает, как решается задача? Какие вопросы он ставит?

Вместе с учителями начальных классов мы выделили самые общие вопросы и указания:

- Прочитай условие задачи.
- Скажи, что в задаче известно?
- Что в задаче спрашивается? (Что в

задаче нужно найти? или Каков вопрос задачи?)

– Как ты будешь это находить? (Что ты будешь делать, чтобы ответить на вопрос задачи?) Что ты узнаешь?

Естественно, что в 1-м классе сначала отрабатывается решение задач в одно действие. Поэтому уже после первого действия ставится вопрос: «Каков ответ задачи?» или «Что ты получил в ответе?»

Чтобы ученики научились работать друг с другом, учитель вызывает кого-нибудь из учеников (желательно более подготовленного) и демонстрирует перед всем классом, как нужно работать в паре. Сначала учитель ставит вопросы своему партнеру-ученику, который читает задачу, объясняет, что в задаче дано, каков вопрос задачи, каким действием задача решается, что получится в ответе. Потом роли меняются. Ученик становится учителем и все вопросы ставит, как учитель. Учитель же становится учеником, отвечает на вопросы, решает задачу, объясняет, почему задача решается так.

Для того чтобы ученики лучше освоили методику совместной работы в парах, учитель вызывает второго ученика. Перед классом эти два ученика показывают, как нужно всем работать в парах при решении задач, какие вопросы задавать друг другу, как отвечать, как выполнять действия и как давать необходимые объяснения. Чтобы каждый мог безошибочно ставить вопросы друг другу, вопросы выписываются на доске или вывешивается плакат.

После такой подготовительной работы всем раздаются карточки, на каждой карточке – одна задача. Для начала этого достаточно. У каждого разные задачи. Все начинают решать свою задачу, работая самостоятельно, не советуясь с товарищами. Кто решил свою задачу, поднимает руку. Вся работа вначале происходит только устно. Записываются только число и номера проработанных карточек. Те, кого проверил учитель, встают, находят себе партнера и приступают к делу. Обмениваются карточками (задачами),

и один из пары становится учителем, другой — учеником. Учитель дает свою карточку и предлагает прочесть задачу и затем ставит вопросы по содержанию задачи и ее решению. Когда решение закончено, карточка передается тому, кто по ней отвечал, то есть ученику.

Теперь ученик становится учителем и ставит вопросы своему «бывшему учителю» по своей карточке (задаче). Если дается правильное решение, то партнеры, захватив с собой новые карточки (задачи), расходятся с тем, чтобы продолжить работу в новой паре. Теперь каждый из них выступает учителем по той карточке, которую он получил от своего предыдущего партнера. Так идет работа по решению задач в парах сменного состава в 1-м классе. Это, конечно, только начало. Первоначально у всех задачи в одно действие.

Такая работа имеет свои преимущества, хотя ее организация, проведение и особенно подготовка — дело непростое. Ценно то, что все ученики читают текст задачи вслух, ищут, что в задаче дано, расчленяют задачу, выделяя в ней вопросы, сообщают, каким действием задача решается, и объясняют почему; голосом подчеркивают, что получается в ответе и почему они считают, что задача решена. Все это очень важно не только для развития математического мышления, но и для развития речи и способности общаться с людьми, для формирования культуры общения.

Постепенно условия задач усложняются, ученики переходят к решению задач в два действия, а некоторые начинают решать задачи и в три действия. Вводятся новые вопросы. Сложнее становится анализ условия задачи, выбор и обоснование действий, которые приводят к решению задачи.

Через какое-то время учитель в конце коллективных занятий ставит перед всем классом вопросы:

— Подсчитайте, кто, сколько сделал встреч?

— Кто сделал только одну встречу? Кто две встречи? Кто пять встреч? А кто больше пяти?

— Кто решил одну задачу и научил товарища? Кто две задачи? и т. д.

— А теперь скажите, кто из ваших партнеров хорошо спрашивал?

— С кем было хорошо работать? Что тебе понравилось, когда ты работал с Р.?

— А с кем было плохо работать? Почему?

— Кто еще не умеет спрашивать? Не умеет ставить вопросы?

— Кто из ребят еще не мог решить задачу? А кто ошибался в решении примеров?

— Что вы им посоветуете?

Со временем такая работа по подведению итогов перед всем классом исчезает, так как класс становится разновозрастным. Ученики старших классов, а также те, кто опередил своих сверстников, выполняют функции учителя более четко и успешнее. Ученик 7-го или 9-го класса, если он имеет достаточный опыт коллективной работы, уверенно проверяет и учит ученика 6-го класса.

Конечно, решение далеко не всегда протекает гладко. Бывают и трудные случаи. Но учение и не должно быть легким. Старшеклассники потому и привлекаются, что они все задачи уже решали, умеют ставить правильно вопросы, не торопятся сами решать задачу вместо своего ученика и при всем том значительно ускоряют темп общей работы. Учитель должен быть готовым встретиться с любым случаем: старшеклассник может решить задачу, но не умеет педагогически правильно ставить вопросы, задачу решает шестиклассник или может в ней разобраться семиклассник и даже девятиклассник; оба не могут решить задачу; решение дается, но неверное, и с ним согласен «учитель»-старшеклассник.

Все эти недостатки, которые в процессе работы устраняются и часто без особых осложнений. Но в первый период времени нужно научить работе друг с другом всех учеников класса и дать возможность

каждому двигаться вперед своим темпом, обусловленным способностями, трудолюбием, интересом к предмету. Ученики, преуспевающие в математике, как правило, довольно быстро осваивают методику работы с другими учениками, которых им нужно поднимать до своего уровня. Но, разумеется, им в этом должен помочь учитель. Научить каждого своего ученика мастерству преподавания – это становится при переходе к коллективным занятиям главной задачей учителя-профессионала.

Иногда создается впечатление, что решение задач в парах сменного состава проходит благополучно только тогда, когда задачи нетрудные. Когда же приходится решать задачи более сложные, то работа в парах протекает впустую, дескать, ученики в этом случае только зря время тратят. Это далеко не так. Если ученик занят решением трудной задачи один, то, как показывают наблюдения, он либо ее решает, либо вовсе отказывается ее решать и берется за другие дела. Ученики, которые готовы повозиться с трудной задачей, немногочисленны, их в классе обычно единицы. Остальные, подавляющее большинство, в лучшем случае, готовы переписать решение.

Работа в парах сменного состава предоставляет возможность каждому ученику разобраться с решением любой трудной и даже сверхтрудной задачи. Как это происходит? Если ученик затрудняется решить задачу, работая в паре, то его партнер ставит наводящие вопросы или предлагает ознакомиться с решением. В таких случаях заранее подготавливается решение. Тот, кто затрудняется в решении, воспроизводит его и кратко записывает. При встрече с новым партнером ему нужно будет все решение воспроизвести.

Если задача очень трудная, то объяснение по ее решению дает один и тот же ученик два раза, если нужно, то и три раза, но, разумеется, разным ученикам. Приемы решения трудных задач могут понадобиться в дальнейшем. В данном случае не следует бояться того, что ученику дается готовое решение. Многим из

учащихся нужны сначала образцы решения, чтобы у них самих постепенно развивалось собственное математическое мышление. Хуже, если учащиеся не решают простейших задач и совсем не работают с трудными задачами.

При коллективной работе слабому ученику сначала рассказывают, как решается задача, которая для него оказалась непосильной. Потом он в следующей паре становится учителем и сам знакомит с решением этой задачи. Если он двум-трем ученикам объяснит, как решается трудная задача, то обогащается новыми приемами решения. И трудная задача перестает быть для него непосильной [4].

Как показывают наблюдения, для повышения эффективности учебного процесса на коллективную форму обучения необходимо отводить больше времени (около 50-60%).

В ходе бесед с участниками экспериментальных групп о достоинствах и недостатках само- и взаимообучения было установлено, что школьникам работа в парах сменного состава нравится потому, что:

- при помощи товарищей можно лучше разобраться в теме, упражнении, в ходе выполнения задания (81,6%);
- лучше понимать свои ошибки (72,4%);
- сразу можно проверить правильность выполненного упражнения (задания) (63,7%);
- возможность получения оперативной помощи от партнеров (54,6%);
- возросло желание работать самостоятельно и понять задание (тему) самому (58,2%);
- не отставать от своих товарищей по учебе (49,4%);
- лучше и больше стал заниматься по предмету (32,9%);
- приобрел навыки планирования своей и совместной учебной деятельности (75,6%);
- научился работать с информацией, таблицами, схемами и т. д., вести диалог (50,7%);

– быстрее стал выполнять учебные задания (55,3%);

– привлекла возможность ставить оценки (63,4%);

– меньше времени стал тратить на подготовку домашних заданий (53,8%);

– желание обучать других (67,1%);

– желание стать лидером (33,2%) и т.д.

Среди недостатков коллективных занятий обучающиеся выделили неумение, неготовность партнера ясно излагать материал (29,2%), нежелание работать с отдельными партнерами (22,8%), нежелание работать в шумовой среде (15,6%).

На вопрос «В какой форме вы желаете выполнять работу?», участники эксперимента ответили – в парах сменного состава (72,4%), в группах (14,2%), всем классом (7,6%), индивидуально (6,8%).

Опросы учителей показали, что у 89% из них сформированы мотивы использования коллективных занятий в преподавании конкретному предмету, у 74% – умения и навыки организовывать процесс коллективной учебной работы учащихся, устанавливать между ними взаимозависимость при выполнении заданий, у 72% – умения обучать учащихся приемам и

методам, необходимые при работе в парах сменного состава.

Заключение

В условиях обновления содержания школьного образования необходима адекватная ему педагогическая технология. Опыт и исследования показывают, что в современном учебно-воспитательном процессе доминирующее положение занимают индивидуальная, парная и групповая (работа в малых группах и общеклассная) формы работы. Для кардинального решения вопроса повышения качества и эффективности актуализируется проблема освоения коллективной формы обучения (работа в парах сменного состава) [7], дальнейшая недооценка и игнорирование которой становится уже недопустимым. Введение предлагаемой технологии на основе коллективных учебных занятий существенным образом повышает не только эффективность обучения за счет повышения роли обучающегося до обучающего субъекта, активизации его социальной и познавательной деятельности, но и ведет к качественной трансформации процесса обучения.

ЛИТЕРАТУРА

1. Программа курсов повышения квалификации педагогических работников Республики Казахстан. Первый (продвинутый) уровень. Второй (средний) уровень. Третий (базовый) уровень. – Астана: Центр педагогического мастерства, 2012.
2. Программа повышения квалификации руководителей общеобразовательных организаций Республики Казахстан. – Астана: Центр педагогического мастерства, 2013.
3. Кусаинов Г.М. и др. Основы дидактики. – Нур-Султан: Центр педагогического мастерства АОО «Назарбаев Интеллектуальные школы», 2019. – 422 с.
4. Дьяченко В.К., Кусаинов Г.М. Диалоги о школе XXI века / Под ред. К.Х.Закирьянова. – Алматы: «Гылым», 1995. – 207 с.
5. Коменский Я.А. Великая дидактика// Избр. пед. соч.: В 2 т. – М.: Педагогика, 1982. – т. 1. – 656 с.
6. Дьяченко В.К., Кусаинов Г.М. Основы современной дидактики / Под ред. А.Сейтешева. – Алматы: «Гылым», 1996. – 386 с.
7. Руколеева Л.В. Методики обучения пониманию чужих и созданию собственных текстов // Вестник АПН Казахстана. – 2017. - №5.

REFERENCES

1. Advanced training programme of the pedagogic staff of the Republic of Kazakhstan. First (modern) level. Second (medium) level. Third (basic) level. – Astana: Center of Excellence, 2012.
2. Advanced training programme of the public educational organization principals of the Republic of Kazakhstan. – Astana: Center of Excellence, 2013.
3. Kussainov G.M. and others. Basics of Didactic. – Nur-Sultan: Center of Excellence AEO «Nazarbayev Intellectual Schools», 2019. – p. 422.
4. Dyachenko V.K., Kussainov G.M. Dialogue about school of XXI century/ edited by K.H.Zakiryanov. – Almaty: «Gylym», 1995. – p. 207.
5. Komenski Y.A. The Great Didactic//Chosen pedagogical works: in 2 toms – M.: Pedagogics, 1982. – tom 1. – p. 656.
6. Dyachenko V.K., Kussainov G.M. Basics of modern didactics / edited by A.Seyteshev. – Almaty: «Gylym», 1996. – p. 386.
7. Rukoleeva L.V. Methods of teaching understanding of others and creating their own texts // Bulletin of the Academy of Pedagogical Sciences of Kazakhstan. – 2017. – No. 5.

ҚҰСАЙЫНОВ Ғ.М., САПАРОВА Ғ.С., АХМЕТБЕКОВА С.Қ. ТИІМДІ ОҚЫТУ ТЕХНОЛОГИЯСЫ

Мақалада оқытудың әлемдік және отандық теориясы мен тәжірибесінің жетістіктерін кіріктіретін және педагогикалық технологияны дамытудың ғылыми негізделген тұжырымдамасын жасауға мүмкіндік беретін әлеуметтік субъектілердің өзара әрекеттесуінің әмбебап тетігі ретінде табиғи коммуникацияның басымдығын айқындайтын, оқытудың жаратылыстану-ғылыми түсінігіне негізделген оқытудың ұжымдық тәсілінің (ОҰТ) педагогикалық технологиясын меңгеру негізінде оқу-тәрбие процесін тиімді ұйымдастырудың мәселелері қарастырылады. Бұл педагогикалық технологияны жүзеге асырудың құралы – оқытудың ұжымдық формасы болып табылады, ол құрамы ауыспалы жұптардағы қарым-қатынас (жұмыс) ретінде қарастырылады және тұрақты жұптардағы қарым-қатынас деп сипатталатын, ежелден бері қолданыста келе жатқан жұптық жұмыстан ерекшеленеді. Мақалада оқыту және оқудың сапасы мен тиімділігін айтарлықтай арттыруға ықпал ететін сынып-сабақтық оқыту жағдайында ұжымдық оқу сабақтарын ұйымдастырудың жалпы дидактикалық тәсілдемелері ұсынылған.

Кілтті сөздер: педагогикалық технология, оқытуды ұйымдастыру формалары, оқытудың ұжымдық формасы, ұжымдық оқу сабақтары.

KUSSAINOV G.M., SAPAROVA G.S., AKHMETBEKOVA S.K. THE EFFECTIVE TEACHING TECHNOLOGY

The article reviews the issues of effective organization of the teaching and upbringing process based on mastering the collective teaching method (CTM). This pedagogical technology is based on the natural science approach to education as a socio-natural phenomenon that illustrates the primacy of natural communication as a universal mechanism of interaction between social subjects. CTM integrates the achievements of international and domestic theory and practice of education and allows creating a scientifically-sound concept of development of pedagogical technology.

This pedagogical technology is implemented via collective teaching, which is a communication (work) in variable pairs in comparison to the communication in constant pairs, which is used in teaching from ancient times.

The article provides general didactic approaches in CTM to the organization of classes to promote a significant increase in quality and efficiency of teaching and learning.

Keywords: pedagogical technology, forms of organization of training, collective teaching, collective teaching lessons.

УДК 335/359

Д.Ш. ЕЛЬЖАНОВ

Военный институт Национальной гвардии Республики Казахстан

**НЕКОТОРЫЕ ПСИХОФИЗИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ ВОСПРИЯТИЯ
СУЩЕСТВУЮЩЕЙ ДЕЙСТВИТЕЛЬНОСТИ ДОПРИЗЫВНОЙ И
ПРИЗЫВНОЙ МОЛОДЕЖЬЮ**
(Методологическое обоснование)

Для каждого государства выполнение воинского долга ее гражданином является обязанностью каждого, и выступает одним из главных факторов обеспечения системы национальной безопасности и воспитания молодежи¹.

В статье рассматриваются вопросы изучения объектов педагогической деятельности с психофизической стороны, что является нетрадиционным в педагогике. Вместе с тем автор предоставляет возможность посмотреть на объект педагогической деятельности с его исходных позиций физиологических потребностей, потребностей в безопасности и познании, знание которых во многом будет способствовать продуктивной деятельности педагога и философского моделирования его мышления. Такая интерпретация позволяет убедиться в тесной взаимосвязи педагогики с такими науками, как физиология человека, педагогическая психология и философия.

Автор не обходит педагогические проблемы в области обучения и воспитания подрастающего поколения, но акцентирует внимание на значении такого основного фактора, как приучение (социализацию) рассматриваемой категории учащихся и молодежи, где она интерпретируется как условие их воспитания.

Автором использована методология педагогической науки как инструмент познания и преобразования существующей действительности в философско-педагогической интерпретации, что несколько изменило стилистику изложения содержания статьи, где опять же педагогика рассматривается как практическая деятельность, искусное изложение которой способствует формированию взглядов на педагогику как науку.

Как метод изложения смыслового содержания статьи использован метод сравнения, позволяющий установить сходство и различие предметов и явлений, в результате которых устанавливается то общее, что присуще двум или нескольким объектам, а выявление общего, повторяющегося в явлениях, как известно, есть ступень на пути к познанию закономерностей и законов.

Ключевые слова: существующая действительность, организм, подсознание, сознание, явление, процесс, методология, общенаучный уровень, конкретно-научный уровень, философский и технологический уровень, потребности, сравнение.

Введение

Сегодня мы являемся свидетелями подъема нашего государства, ее перспективного роста на международной арене

во всех отраслях производственных и интеллектуальных отношений, где педагогическая наука как стремительно развивающаяся область научного знания и

преобразования в системе обучения, воспитания и развития подрастающего поколения способствует ориентированию в международных стандартах образования каждого обучающегося человека.

Вместе с тем отрыв от системы традиционной отечественной педагогики способствует отрыву от формирования нашей национальной идентичности, где большее количество молодежи склоняется к европейским стандартам как образования, так и воспитания. Конечно, в этом отношении каких-либо претензий нет, но в то же время полнейшая европеизация может привести к потере как национальной идентичности, так и патриотического «кода» казахстанцев.

На современном этапе эта проблема проявляется в спаде патриотического воспитания казахстанской молодежи, росте их материальной зависимости в экономическом отношении, потере нравственных ценностей.

Анализ укомплектования команд призывной молодежью для прохождения воинской службы и отправки по воинским частям на сегодняшний день являются как никогда актуальным. Современные требования жизни влияют на выбор выпускника школы по определению себя в предстоящей самостоятельной деятельности, где больше становится сторонников интеллектуального развития и материальной заинтересованности. Вместе с тем увеличилось число выпускников с физическими отклонениями и нежелающих подвергать себя социализации к воинской службе.

Объективными причинами таких проявлений являются, во-первых, смена морально-нравственных ценностей на материально-экономические отношения при новой общественно-экономической формации, во-вторых, преимущество интеллектуального и материального развития молодежи перед их нравственным и физическим соотношением, и в-третьих, недоминирующая и ограниченная подготовка в системе образования допризывной мо-

лодежи к службе в армии.

К субъективным причинам можно отнести несформированность у выпускников положительных мотивов к армейской службе в рядах Вооруженных сил, низкий уровень информационно-пропагандистской работы силовых структур государства и их имиджа, слабая компетентность учителей по определенной специальности в знаниях психофизических особенностей допризывной молодежи.

Вместе с тем хочется сказать, что основными факторами формирования таких качеств является социально-общественная среда семейного воспитания и, как принято говорить, «улицы», которые создают условия к формированию взглядов и мировоззрений у подрастающего поколения как явления. Если в первом случае еще соблюдаются семейно-нравственные традиции, то во втором их затягивают общественно-экономические отношения, что в целом формирует predisposition к материальным ценностям. Поэтому утверждение, что школьное воспитание является первопричиной возникновения рассматриваемой проблематики, считается глубоко ошибочным.

Основная часть

Имея определенный опыт военной службы от солдата до полковника, педагогическое образование и опыт работы со всеми категориями учащихся и студентов начиная от начальных классов до высших учебных заведений, включая и опыт работы в специальных школах, изучая научно-теоретические положения естественно-биологических и социально-гуманитарных наук, удалось создать целостную систему воспитания (формирования) допризывной и призывной молодежи к воинской службе, результатами которых мне хотелось бы поделиться [1, с 101].

Опираясь на труды видных ученых в области естественно-биологических наук и изучения объекта педагогической деятельности с анатомической и физиологической стороны способствовали познанию и упорядочиванию системы психо-

физического восприятия существующей действительности молодежью и в дальнейшем ее использования в психолого-педагогической деятельности на практике в войсках, результаты внедрения которых имели под собой продуктивность, что способствовало перспективному росту в дальнейшей воинской службе [2].

Продуктивность педагогической деятельности основывалась на знании теоретических положений педагогики как науки, искусства и практической деятельности, где последняя рассматривалась мною как педагогическая действительность, реализация которой осуществлялась на методологических основах педагогической науки в философско-педагогической интерпретации как инструмента ее познания и преобразования. В свою очередь это позволило создать целостную военно-педагогическую систему воспитания (формирования) у допризывной и призывной молодежи заданных качеств на основе преемственности [3].

Сегодня мы видим, как поколение 50-70-х годов рождения XX века с умилением и восторгом вспоминают те дни, которые они отдали воинскому долгу, проходя воинскую службу в тех или иных регионах Советского Союза. Это факт, который присутствовал в нашей жизни и является существующей действительностью, благодаря которой у нас сформировались такие качества, как дружба, войсковое товарищество, чувство коллективизма, выносливость, выдержка и рассудительность.

Такая воспитанность поколения в период смены общественно-экономических формаций и социально-экономических перемен явилась «буфером» проявления какой-либо агрессивности со стороны консервативно настроенных элементов и сторонников национального и этнического передела страны, вместе с тем до сих пор старающегося сохранить национальные традиции в духе нравственного воспитания подрастающего поколения. Эту существующую действительность мы воспринимаем на общенаучном уровне

своего развития.

Чтобы понять причинно-следственный аппарат происходящего, нам необходимо обратиться к научным фактам проявлений этих качеств на конкретно научном уровне методологии педагогической науки, а для этого потребуется познать человека как объект педагогической деятельности на психофизическом уровне его развитости. А затем уже сделать определенные выводы и умозаключения по пониманию существующей действительности на философском уровне методологии.

Такой процесс восприятия существующей действительности на общенаучном уровне, ее познания на конкретно-научном уровне и ее понимания на философском уровне, позволяют нам создать исходные педагогические позиции для дальнейшей педагогической (преобразовательной) деятельности на технологическом уровне методологии.

На практике мы убеждаемся в том, что все объекты педагогической деятельности имеют свою индивидуальность и прогрессируют в обществе как личности, имея при этом свои нравственные позиции и характер, темперамент и нравы, интеллектуальный и физический уровни развития.

Наша деятельность в своей основе сосредоточена на использовании и совершенствовании перцептивной способности педагога, ориентированной на познании внутреннего мира человека, а в образовательном процессе направлена на организацию и руководство учебно-воспитательным процессом в том или ином учебном заведении.

Изучая человека в его анатомическом отношении и физиологической деятельности организма, непроизвольно приходишь к выводу, что каждый орган и его функции имеют под собой системность, которые в совокупности осуществляют жизнедеятельность платонической оболочки человека: в анатомическом изложении костная, мышечная, кровеносная, нервная, кожная, мочеполовая системы, система внутренних органов; в физиоло-

гическом отношении механическая, дыхательная, кровеносная, пищеварительная, защитная системы и. т.д.) [4].

Главное, что они у всех людей не отличаются друг от друга и одинаково зависимы от потребностей организма, энергетической подпиткой которого являются продукты питания. Фактически природа фауны Земли имеет такое же биологическое строение, как и у человека, и ее существование воплощается за счет инстинктивных основ выживания, которые у человека именуются подсознанием. Отличительной особенностью человека является наличие у него второй сигнальной системы – сознания, которое способствует его созидательной деятельности.

Существование и функционирование организма, подсознания и сознания человека зависят так же от удовлетворения их потребностей. Если в первом случае мы говорили об энергетической подпитке организма продуктами питания, то во втором случае восприятие существующей действительности осуществляется подсознанием, потребность которой находит свое отражение во внешней безопасности и стабильности для организма. Третьим рецептором восприятия существующей действительности является сознание, потребностью которого проявляется в ее познании и прогнозировании.

Если обратиться к общеизвестной «Пирамиде потребностей» американского психолога Абрахама Маслоу, мы можем

видеть иерархическую лестницу их последовательного проявления, где он выделил пять основных потребностей: физиологическую, потребность в безопасности, потребность в принадлежности и общении, признание и самоактуализация, и два профилирующих в сознании – потребность в познании и справедливости [5].

Если рассмотреть «пирамиду» на психофизическом уровне, то можно убедиться в вышесказанном, где физиологическая потребность есть продукт организма, потребность в безопасности есть продукт подсознания, а все остальные потребности есть продукты сознания [5] (см. схему 1.).

Из вышеизложенного мы приходим к пониманию существующей действительности на философском уровне методологии, и убеждаемся в высказывании в 25-м «Слове назидании» великого Абая: «Когда у человека не болит голова о поиске хлеба, он сам потянется к знаниям и передаст их детям», и великого полководца А.В. Суворова: «Прежде чем с солдата спросить, его необходимо накормить, напоить, одеть и обучить» [6, 7].

Отсюда нам предоставляются исходные позиции для продуктивной педагогической деятельности, где социально-экономическое и педагогическое обеспечение есть основное условие воспитания.

Анализируя психофизическое восприятие социально-экономических и педагогических условий существующей

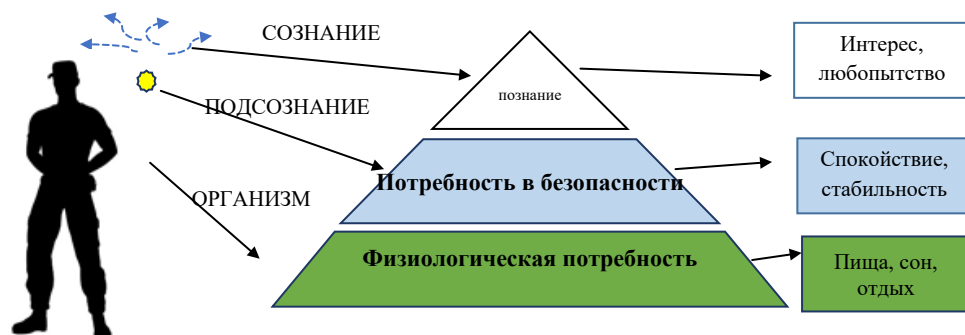

Схема 1 – Человек как объект педагогической деятельности (конкретно-научный уровень познания существующей действительности)

действительности призывной молодежью в армии, хочется заметить, что они не претерпели каких-либо изменений в ходе смены общественно-экономических формации. Все также проходит процесс адаптации к искусственно созданным социальным условиям, где на первоначальном этапе обостряется потребность удовлетворения физиологических потребностей организма (режим трехразового питания, восьмичасовой сон), поиска путей безопасного существования и избегания внешнего воздействия со стороны старших начальников (распорядок дня, коллективные отношения, физические нагрузки, однообразие и постоянство), внутреннего понимания предъявляемых требований и информированности (процесс обучения и воспитательная работа).

Именно эти условия формируют у военнослужащих привыкание к воинской службе, и на ассоциативном и условно-рефлекторном уровне формируют привычки, которые впоследствии так же преобразуются в потребности.

Хотелось бы остановиться на духовном восприятии солдатами существующей действительности в воинской службе, где нам придется обратиться к методу сравнения как методу познания, позволяющий установить сходство и различие предметов и явлений, в результате которых устанавливается то общее, что присуще двум или нескольким объектам, а явления общего, повторяющегося в явлениях, как известно, есть ступень на пути к познанию закономерностей и законов [8].

К примеру, рассмотрим один из моментов существующей действительности, который солдат воспринимает на своем общенаучном уровне развития. Это его приезд домой при увольнении в запас, где он после долгой разлуки радовался встрече с родителями, ощутил радостные или завистливые взгляды друзей, а также почувствовал крепкие объятия своей подруги. Это, наверное, была цель, ради которой юноша на своем доконвенциональном уровне морального развития стремился

выполнить воинский долг [9].

Конкретно – научная интерпретация существующей действительности заложена в его духовном восприятии сознанием тех людей, по которым очень тосковал, а также восприятию подсознанием тех, с кем общался в юношестве, и восприятия организмом объятия любимой подруги, по которой успел соскучиться. Подробнее остановимся на духовном восприятии сознанием встречи с родителями и проанализируем ярко выраженные и обостренные чувства юноши к ним после долгой разлуки.

Семья, являясь ячейкой общества, является именно той социально-педагогической средой, где юноша с рождения был адаптирован к вниманию со стороны родителей, братьев и сестер в целом и матери в частности. Материнская любовь и уважение, в то же время требовательность, сочетающаяся с моральным и где-то с физическим воздействием, способствовали его привыканию к ним, которые при смене других социально-бытовых и педагогических условий требуют их удовлетворения.

К примеру, сравним их с потребностями, находящимися в пробирках духовного мира юноши допризывного возраста, где первая пробирка (А) будет заполнена пробиркой материнской любви, пробирка (Б) будет заполнена пробиркой ее уважения, пробирка (В) будет заполнена пробиркой адреналина материнской требовательности и запрету к никотиновой (Г) и алкогольной (Д) пробиркам потребности [5] (см. рис 1).

Именно с этими уровнями адаптированных потребностей в семейной среде юноша пребывает в другие социально-педагогические условия и отношения, где со сменой субъектов его воспитания сменились и требования к ним, что в биоэнергетическом плане способствовали опустошению пробирок (А и Б), а также необоснованной пробирки (Г). Духовный мир, уже призывника, требует из скорейшего заполнения, но временной показатель на-

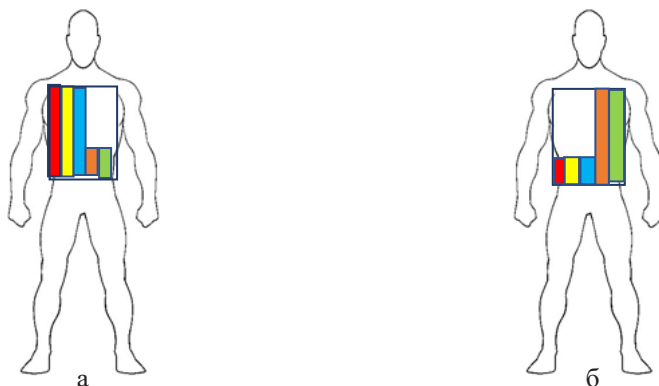

Рисунок 1 – Духовные (биоэнергетические) потребности человека:
а – допризывной период, б – период службы

хождения в других социально-педагогических и экономических отношениях, где свободно выделяется табачное довольствие и появляется искушение употребления спиртных напитков в романтическом плане, может способствовать адаптации к ним пробирок (Г и Д).

В этом случае опустевшие пробирки (А, Б и В) требуют их срочного удовлетворения, но так как условия не позволяют этого сделать, они находятся в состоянии надежды на их заполнения, в простонародье которые именуются тоской. Фактически мы пришли к философскому уровню понимания вышеописанной существующей действительности (см. рис.1-1 б).

Такую существующую действительность можно свести к понятию и определению «второй половины», когда уже повзрослевший юноша принимает решение о создании своей семьи [5].

Вместе с тем конкретно-научный уровень познания этой существующей действительности говорит о подсознательной условной и ассоциативно-рефлекторной адаптированности человека к определенным биоритмам и темпу его жизнедеятельности, и учитывая функциональную его зависимость от потребностей безопасности, можно высказать предположение, что в психофизическом плане он сознательно будет искать пути минимального внешнего воздействия на организм.

Заключение

Развивающемуся обществу нужны образованные, нравственные, предприимчивые люди, которые могут самостоятельно оценивать педагогическую ситуацию, принимать ответственные решения в ситуации выбора, прогнозировать возможные последствия, способные к сотрудничеству, отличаться мобильностью и динамизмом на основах педагогической культуры.

Таким образом, методологическое обоснование данной статьи еще раз доказывает тесную взаимосвязь педагогики с такими науками, как анатомия и физиология человека, педагогическая психология и философия, где последняя является «прародительницей» всех наук, позволившая создать науки естественного, социально-гуманитарного и экономического характера.

Вместе с тем в данной статье научная интерпретация психофизических аспектов жизнедеятельности человека представлена на общенаучном уровне восприятия и понимания существующей действительности педагогами социально-гуманитарных направлений, что будет способствовать их продуктивной педагогической деятельности с исходных позиций ее содержания.

Резюмируя содержание данной статьи, можно сделать выводы:

1. Содержание статьи в стилистиче-

ском плане выполнено с расчетом ее изучения категорией студентов, курсантов и начинающих свою деятельность педагогов и руководителей;

2. В педагогическом плане содержание направлено на последовательное изучение и понимание психофизических особенностей объекта нашей педагогической деятельности;

3. Смысловое содержание статьи позволяет формированию у читателя философского уровня понимания существующей действительности в теории, которое его как педагога на практике при решении педагогических задач будет восприниматься на общенаучном уровне его развития, где дальнейшее познание позволит продуктивному ее преобразованию.

4. Наиболее продуктивным инструментом познавательной и преобразовательной деятельности педагога является методология педагогической науки;

5. Объект педагогической деятельности воспринимает существующую действительность сознанием, подсознанием и организмом;

6. Основным критерием продуктивной педагогической деятельности являются созданные нами социально-экономические и педагогические условия;

7. Социализация является условием воспитания (формирования) объекта педагогической деятельности, когда обучение является средством, а воспитательная работа целенаправленным процессом воспитания.

ЛИТЕРАТУРА

1. Ельжанов Д.Ш. Военная педагогика. Методология теории и практики на современном этапе: Монография. – Петропавловск: ВИ, 2016. – 222 с.
2. Сборник материалов СБД ВВ МВД РК 2001-2007 гг.
3. Юдин Э.Г. Методология науки. Системность. Деятельность. – М., 1997. – 444 с.
4. Воробьева Е.А., Губарь А.В., Сафьянникова Е.Б. Анатомия и физиология: Учебник. Учеб.лит. для учащихся мед.училищ. – Москва: Медицина, 1988. – с.432.
5. Ельжанов Д.Ш. Формула жизни: Методологическое пособие в помощь офицерам руководителям НВП. – Изд-2. перераб. и доп. – Петропавловск, 2018. – 102 с.
6. Абай. Слова назидания. – Алма-Ата: «Жалын», 1983.
7. Суворов А. Наука побеждать. – М., 1954.
8. Кузин А.А. Кандидатская диссертация: практич. пособие. – М., 1997. – 238 с.
9. Пустошкин Е. Кен Колберг. Краткая история всего (перевод с англ.). – М.: изд. дом «Постум», 2015.

REFERENCES

1. Elzhanov D.Sh. Military pedagogy. Methodology of Theory and Practice at the present stage: Monograph. – Petropavlovsk: VI, 2016. – 222 p.
2. The collection of materials SBD VV MVD RK 2001–2007.
3. Yudin E.G. Methodology of science. Consistency. Activity – M., 1997. – 444 p.
4. Vorobyova E.A., Gubar A.V., Safyannikova E.B. Anatomy and Physiology: Textbook. Textbook for students of medical schools. – Moscow: Medicine, 1988. – p.432.
5. Elzhanov D.Sh. Life formula: A methodological guide to help officers and officers of the NVP. – Izd-2. reslave and add. – Petropavlovsk, 2018. – 102 p.
6. Abay. Words of edification. – Alma-Ata: «Zhalyn», 1983.
7. Suvorov A. Science to win. – M., 1954.
8. Kuzin A.A. Candidate dissertation: practical. allowance. – M., 1997. – 238 p.
9. Pustoshkin E. Ken Kolberg. A brief history of everything (translation from English). – M.: ed. Postum House, 2015.

ЕЛЖАНОВ Д. ӘСКЕРГЕ ШАҚЫРУ АЛДЫНДАҒЫ ЖӘНЕ ӘСКЕРГЕ ШАҚЫРЫЛҒАН ЖАСТАРДЫҢ БАР ШЫНДЫҚТЫ ҚАБЫЛДАУЫНЫҢ КЕЙБІР ПСИХОФИЗИКАЛЫҚ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ (әдіснамалық негіздеу)

Әрбір мемлекет үшін оның азаматының әскери борышын өтеуі міндет және ұлттық қауіпсіздік жүйесін қамтамасыз етудің және жастарды тәрбиелеудің басты факторларының бірі болып табылады.

Мақалада дәстүрлі емес педагогикалық іс-әрекет нысандарын психофизикалық жағынан зерттеу мәселелері қарастырылады. Сонымен қатар, автор педагогикалық іс-әрекет объектісіне физиологиялық қажеттіліктердің бастапқы ұстанымдарынан, қауіпсіздік пен танымға деген қажеттіліктері тұрғысынан қарауға мүмкіндік береді, оларды білу көбінесе педагогтің нәтижелі қызметіне және оның ойлауын философиялық үлгілеуге ықпал етеді.

Автор өскелең ұрпақты оқыту мен тәрбиелеу саласында қарастырылатын оқушылар мен жастарды әлеуметтендіру сияқты негізгі фактордың мәніне назар аударады, оларды тәрбиелеу шарты ретінде түсіндіреді. Мақаланың мағыналық мазмұнын баяндау әдісі ретінде заттар мен құбылыстардың ұқсастығы мен айырмашылығын анықтауға мүмкіндік беретін салыстыру әдісі қолданылды.

Кілтті сөздер: нақты шындық, сана, құбылыс, процесс, жалпы ғылыми деңгей, нақты ғылыми деңгей, философиялық және технологиялық деңгей, қажеттіліктер, салыстыру.

ELZHANOV D. SOME PSYCHOPHYSICAL PECULIARITIES OF PERCEPTION OF EXISTING REALITY BY YOUTHS OF PRE-CONSCRIPTION AND CONSCRIPTION AGE (Methodological explanation)

In each country, performing military duty is an obligation of every citizen and one of the main factors of ensuring national security and youth education.

This article considers a psychophysical study of objects of pedagogical activity. Such an approach is not traditional in Pedagogy. With that, the author gives a possibility to look at an object of pedagogical activity from the point of its primary physiological needs, the need for safety and cognition. The knowledge of these needs that will support the productive activity of a teacher and philosophical modeling of his thinking. Such interpretation helps ensure a close relationship of Pedagogy with Human Physiology, Pedagogical Psychology, and Philosophy.

The author also covers the pedagogical problems in teaching and upbringing of youth but focuses on the meaning of such a significant factor as the socialization of the considered category of students and youth where it is interpreted as a pre-requisite for their upbringing.

The author uses pedagogical methodology as a tool for cognition and transformation of the existing reality in philosophical and pedagogical interpretation. It has influenced the style of presenting the content of the article. Pedagogy is viewed here as a practical activity, and the artful presentation of this activity will promote the formation of views on Pedagogy as a science. The comparison method is used to present the content of this article since it helps to establish similarity and difference of objects and phenomena to identify the common features inherent to two or more objects. The identification of the common, which is repeated in the phenomena, is a known step towards cognition of objective laws and consistent patterns.

Keywords: existing reality, organism, subconsciousness, consciousness, phenomenon, process, methodology, general scientific level, level of specific science, philosophical and technological level, needs, comparison.

УДК 37.035.2

С.В. ВЛАСЕНКО¹, Г.И. ЧЕМОДАНОВА², А.К. ТАХАНОВА¹¹Кокшетауский университет им. А.Мырзахметова²Северо-Казахстанского государственного университета им. М.Козыбаева**ФОРМИРОВАНИЕ ДУХОВНО-НРАВСТВЕННЫХ ЦЕННОСТЕЙ У
УЧАЩИХСЯ НА УРОКАХ ПО ПРЕДМЕТУ «САМОПОЗНАНИЕ»**

В статье уточнена сущность понятий «духовность», «нравственность», «духовно-нравственные ценности», «духовно-нравственное воспитание». Раскрыты содержание, структурные элементы, этапы и функции духовно-нравственных ценностей. Материалы исследования, обобщенные в данной статье, представляют выявление влияния уроков, содержание которых включает в себя специально подобранные виды деятельности, направленные на повышение уровня формирования духовно-нравственных ценностей на уроках по предмету «Самопознание» и направленных на формирование духовно-нравственных ценностей, то это будет способствовать повышению уровня сформированности духовно-нравственных ценностей учащихся, так как будут формироваться знания о ценностях, отношение к ценностям, поведение в социуме, на основе духовно-нравственных ценностей, таких как: любовь, истина, внутренний покой, ненасилие и праведное поведение.

Ключевые слова: ценности, нравственность, духовность, духовно-нравственное воспитание, духовно-нравственные ценности.

Введение

Духовно-нравственное воспитание предполагает создание условий для развития самосознания, формирования этических принципов личности, ее моральных качеств и установок, согласующихся с нормами и традициями жизни общества; формирование и развитие системы духовно-нравственных знаний и ценностей; реализация знаний, связанных с нормами нравственности и профессиональной этики в учебной, производственной и общественной деятельности; формирование у воспитанников репродуктивного сознания и установок на создание семьи как основы возрождения традиционных национальных и моральных ценностей.

На сегодняшний день вопросы духовно-нравственного воспитания рассматриваются во многих нормативных документах, таких как: «Послание Президента РК от 31.01.2017», «Закон об образовании», «Концепция развития образования Республики Казахстан до 2015 года», «Конвенция о правах ребенка Республики Казахстан»,

«Государственный общеобразовательный стандарт по предмету «Самопознание» Республики Казахстан» [1; 2; 3; 4; 5].

Одним из важных документов, в котором отражена проблема формирования духовно-нравственных ценностей, является Послание Президента Республики Казахстан Н.А. Назарбаева народу Казахстана от 31 января 2017 г. «Третья модернизация Казахстана: глобальная конкурентоспособность». Н.А. Назарбаев отмечает, что в числе приоритетных задач Казахстана определен вопрос качественного роста человеческого капитала в стране. «Патриотизм, нормы морали и нравственности, межнациональное согласие и толерантность, физическое и духовное развитие, законопослушание. Эти ценности должны прививаться во всех учебных заведениях, независимо от формы собственности» [1].

В Закон об Образовании РК в 2017 году внесли пункт, который является значительным шагом вперед в деле духовно-нравственного формирования ценностей и воспитания в целом. В данном пункте отмечается важность включения в

«образовательные программы модулей, дающих знания об основах духовно-нравственной культуры, о нравственных принципах, и исторических и культурных традициях мировой религии» [2].

Проблема формирования духовно-нравственных ценностей учащихся всегда была одной из актуальных, а в современных условиях она приобретает особое значение [6]. Этой проблемой занимались и казахстанские просветители – А.Кунанбаев и Ш.Кудайбердиев. А.Кунанбаев призывал работать над духовно-нравственным воспитанием ребенка, потому что духовно-нравственное воспитание – это процесс, направленный на усвоение учащимися нравственных норм и правил, развитие духовных, эстетических и нравственных чувств, формирование высоко нравственного сознания и убеждения. Ш.Кудайбердиев призвал к тому, чтобы в школьную программу ввести «Науку совести». Именно поэтому в настоящее время перед обществом необычайно остро стоит проблема духовно-нравственного воспитания детей и молодежи. Педагогическое сообщество заново пытается понять, каким образом привить современным детям духовно-нравственные ценности в воспитании [7; 8].

В Республике Казахстан формирование духовно-нравственных ценностей раскрывается через предмет «Самопознание». Основоположник духовно-нравственной программы самопознания Сара Алпысовна Назарбаева отмечает, что: «Именно через образование мы хотим возродить в нашем обществе нравственно-духовные ценности, чтобы каждый человек мог в полной мере реализовать заложенные в нем от рождения способности и тем самым принести пользу не только нашему государству, но и всем людям на Земле» [9].

Э.А. Урунбасарова отмечает, что теоретической базой развития духовно-

нравственных ценностей через предмет «Самопознание» являются труды Ш.А.Амонашвили, которые выявляют сущность основных понятий духовно-нравственного воспитания, указывают его принципы, содержание, формы и методы [10, с. 99].

По мнению С.А. Назарбаевой: «Духовно-нравственное воспитание лучше всего реализуется через предмет «Самопознание», потому что именно уроки «Самопознания» возрождают духовно-нравственные ценности» [11, с. 103].

В Конвенции о правах ребенка РК обозначено «право на полноценное духовно-нравственное воспитание». Это означает, что человек имеет право развивать и формировать в себе те внутренние духовные качества, этические нормы, правила поведения, определяемые этими качествами; формировать духовные и нравственные представления и понятия. Актуальность проблемы формирования духовно-нравственных ценностей связана, по крайней мере, с четырьмя положениями:

– Во-первых, наше общество нуждается в подготовке широкообразованных, высоко нравственных людей, обладающих не только знаниями, но и прекрасными чертами личности.

– Во-вторых, в современном мире на интеллект и чувства ребенка, на формирующуюся сферу нравственности обрушиваются разнообразные источники сильного воздействия.

– В-третьих, само по себе образование не гарантирует высокого уровня нравственной воспитанности, так как воспитанность – это качество личности, определяющее в повседневном поведении человека его отношение к другим людям, на основе уважения и доброжелательности к каждому человеку.

– В-четвертых, вооружение духовно-нравственными знаниями важно и потому, что они не только информируют ребенка о нормах поведения,

утверждаемых в современном обществе, но и дают представления о последствиях нарушения норм или последствиях данного поступка для окружающих людей, при формировании ими духовно-нравственных ценностей [11, с. 102].

Основная часть

Духовно-нравственное воспитание – процесс, направленный на формирование

и развитие целостной личности ребенка, и предполагает становление его отношения к Родине, обществу, коллективу, людям, к труду, своим обязанностям и к самому себе [4].

Составляющими для формирования духовно-нравственных ценностей служат понятия, отражённые на рис. 1.

Рисунок 1 – Составляющие формирования понятия духовно-нравственных ценностей

По мнению Ш.А. Амонашвили всё элементарное духовно-нравственное воспитание покоится на трёх основаниях:

- выработать в Ребёнке с помощью чистых чувств хорошее моральное состояние;
- упражнять духовность и нравственность на справедливых и добрых делах, чтобы Ребёнок превозмогал себя и прилагал усилия;
- развивать духовно-нравственное мировоззрение через размышления и сопоставления правовых и духовно-нравственных условий, в которых Ребёнок находится [12, с. 55].

А.К. Даутова определяет духовность и нравственность как производные от внутренних устремлений и личных усилий не могут быть сформированы «снаружи». Они произрастают изнутри, становясь своеобразной пуповиной, соединяющий человека с его бытийными истоками, давая ему жизненную опору «здесь и сейчас», открывая ориентиры для выхода за индивидуальные пределы. Педагогически могут быть созданы лишь стимулы, рождающие личностные стремления к самовоспитанию,

нравственному совершенствованию и духовному развитию, а также условия, этому способствующие [13].

С.Г. Трясогузова рассматривает *ценности* как общественно-значимые для личности, социальной общности, общества в целом материальные, социальные объекты, одобряемые и разделяемые большинством людей представления о том, что такое добро, справедливость, патриотизм, служащие эталоном, идеалом для всех людей, на формирование которых направлен педагогический процесс [14, с. 388].

По мнению Б.Г. Сарсенбаевой содержанием духовно-нравственных ценностей является тот духовный и нравственный опыт, который приобретается каждым и «взращивается» педагогом в процессе педагогического взаимодействия: опыт переживания высоких духовных состояний; опыт осознания своей внутренней духовной реальности и понимания самооценности духовного мира другого человека; опыт определения воспитанником актуальных для него смыслов жизненных и нравственных проблем; опыт

индивидуального и совместного смыслопорождения, смыслообразования и смыслостроительства; опыт разрешения нравственных проблем; опыт содержательного, духовного общения; опыт определения и реализации своих ценностных приоритетов в искусстве, в духовно-практической деятельности (творчество, общение, помощь людям, социальное служение, благотворительность, добровольчество, в олонтерство и так далее) [15].

В соответствии с «Планом нации – 100 конкретных шагов» в рамках проекта «Большая страна – большая семья» предлагается активизировать работу по реализации культурно-образовательного и духовно-нравственного проекта «Поколение +», который направлен на развитие исследовательского, творческого, духовного и нравственного потенциала учащихся. Основной акцент проекта «Большая страна – большая семья» делается на одном из важных составляющих духовно-нравственного воспитания – формировании духовно-нравственных ценностей [16].

С точки зрения Г.М. Коджаспировой

духовно-нравственные ценности – это установки личности, являющиеся системообразующим элементом ценностных ориентаций, указывающие на их культурное, социальное, человеческое значение, регулирующие сознательную деятельность и поведение, придающие им нравственный характер и ориентирующие её на достижение высших идеалов [17, с. 51].

Поиск оптимальных путей формирования у личности духовно-нравственных ценностей осуществляется через изучение курса «Самопознание». Острой проблемой современной культуры и современного образования, рассматриваемой на уроках по предмету «Самопознание» является проблема приобщения новых поколений к лучшим достижениям и духовно-нравственным ценностям культуры человечества [18, с. 2].

Для достижения внутренней гармонии человек в мыслях, словах и действиях должен следовать базовым духовно-нравственным ценностям, представленным в таблице 1.

Таблица 1 – Вечные (базовые) духовно-нравственные ценности

Виды	Содержание
Любовь	Глубоко позитивное чувство, направленное на самого себя, другую личность, человеческую общность, вещь или идею; в философии может выступать в качестве космической силы, энергии мироздания, объединяющего начала, принципа познания, пути к истине, а также как иллюзия.
Ненасилие	Означает безграничную любовь, что в свою очередь означает безграничное сострадание. Ненасилие рассматривается как непричинение вреда живым существам ни мыслью, ни словом, ни действием. Чтобы это было возможно, необходимо воспитать в человеке миропонимание. Ненасилие проявляет себя как Любовь ко всем существам.
Праведное поведение	Знание истины, выраженное в действиях. Если наша цель - реализация своего божественного потенциала, то наше поведение автоматически становится праведным, потому что проявления алчности, злобы, ненависти, зависти или агрессии не способствуют реализации этой цели.

Внутренний покой	Это синоним умиротворённости, глубокого внутреннего покоя, которое проистекает из знания истины о том, что мы есть вечный, неуничтожимый божественный дух, творящий свою реальность посредством мыслей, слов и дел, а затем на опыте её проживающий.
Истина	Глубокое совершенство мысли (представления) либо высказывания, позволяющее считать познание знанием. Истиной, также, может называться и само знание (само содержание знания) или сама познанная действительность. Обычно истиной считается соответствие высказывания или представления некоторому критерию проверки на истинность.

Духовно-нравственные ценности не зависят от национальности, расы, среды обитания и конфессиональной принадлежности, и неизменны во времени. Культивирование в характере пяти основных духовно-нравственных ценностей поднимает человека на вершины духовности, делая его повседневную жизнь радостной, гармоничной и счастливой [19, с. 89].

Приоритетным направлением развития национальной системы образования становится формирование

духовно-нравственных ценностей, ориентированное на максимальное раскрытие внутреннего потенциала человека. Формирование этих ценностей позволяет личности достичь гармонии в физическом, психическом и духовном развитии, реализуется в реальной образовательной практике различными путями и, прежде всего, через предмет «Самопознание».

Структурные элементы духовно-нравственных ценностей, отображены на рис. 2.

Структурные элементы духовно-нравственных ценностей

Рисунок 2 – Структурные элементы духовно-нравственных ценностей

Определение уровня сформированности духовно-нравственных ценностей проводилось на основе критериев: 1) наличие необходимых знаний о таких ценностях как: любовь, истина, ненасилие, внутренний покой, праведное поведение (наличие убеждений); 2) эмоционально-

оценочное отношение к ценностям; 3) поведение в социуме на основе имеющихся духовно-нравственных ценностей. В таблице 2 отражены уровни сформированности духовно-нравственных ценностей учащихся на констатирующем этапе эксперимента.

Таблица 2 – Уровень сформированности духовно-нравственных ценностей учащихся на констатирующем этапе эксперимента

№	Группа	Уровни					
		Высокий		Средний		Низкий	
		Кол-во	%	Кол-во	%	Кол-во	%
1	Экспериментальная группа	2	8	7	28	16	64
2	Контрольная группа	2	8	7	28	16	64

Результаты, полученные на констатирующем этапе с помощью методики диагностики реальных структур ценностных ориентаций С.С. Бубновой, подтвердили преобладание низкого уровня сформированности духовно-нравственных ценностей учащихся. Высокий уровень, как в контрольной, так и в экспериментальной группе выражен слабо. Для формирования базовых духовно-нравственных ценностей мы в

ключаем специально подобранные в иды деятельности в содержание уроков по предмету «Самопознание». Для того, чтобы каждый урок был направлен на формирование таких ценностей, как: любовь, истина, ненасилие, внутренний покой и праведное поведение, примеры видов деятельности, дополненных в конспекты уроков по предмету «Самопознание» подробно рассмотрены в таблице 3.

Таблица 3 – Виды деятельности, дополненные в конспекты уроков по предмету «Самопознание»

Вид деятельности	Название	Предусматривает раскрытие ценностей	Критерии
Притча	«Картина покоя»	Истина, праведное поведение	Отношение к ценностям
Творческая деятельность	Инсценировка «Счастливая семья», «Несчастливая семья»	Ненасилие, любовь	Поведение в социуме
Притча	«Об уважении к родителям»	Любовь, ненасилие	Знание о ценностях, поведение в социуме
Творческая деятельность, групповая работа	Просмотр короткометражного видео «В больничной палате», обсуждение	Ненасилие, внутренний покой	Знание о ценностях, поведение в социуме

Позитивный настрой	«Путешествие в сад»	Ненасилие, любовь	Отношение к ценностям
Минутка тишины	Внутренняя рефлексия, под мелодию «Звучание природы»	Истина, ненасилие, внутренний покой	Отношение к ценностям, поведение в социуме

Таблица 5 - Уровни сформированности духовно-нравственных ценностей по методике диагностики реальных структур С.С. Бубновой на контрольном этапе эксперимента

№	Группа	Уровни					
		Высокий		Средний		Низкий	
		Кол-во	%	Кол-во	%	Кол-во	%
1	Экспериментальная группа	11	44	12	48	2	8
2	Контрольная группа	2	8	7	28	16	64

Результаты уровня сформированности духовно-нравственных ценностей по методике диагностики реальных структур С.С. Бубновой, отражены в таблице 5.

Таким образом, мы видим, что после внедрения специально подобранных видов деятельности в содержание уроков по предмету «Самопознание», направленных на повышение уровня сформированности духовно-нравственных ценностей, в экспериментальной группе уменьшилось количество учащихся с низким уровнем сформированности духовно-нравственных ценностей, и, следовательно, увеличилось число учащихся с высоким и средним уровнем эмоционального развития, а в контрольной группе результат остался прежним.

Заключение

Результаты работы по формированию духовно-нравственных ценностей позволяют изменить структуру социального поведения учащихся в лучшую сторону, способствуют

улучшению знаний о вечных ценностях и формированию положительного отношения к таким ценностям, как любовь, истина, ненасилие, внутренний покой и праведное поведение. Результаты педагогического эксперимента подтверждают нашу гипотезу о целенаправленном включении учащихся седьмого класса в процесс духовно-нравственного воспитания, на основе специально подобранных видов деятельности, дополненных в содержание уроков по предмету «Самопознание» и направленных на формирование духовно-нравственных ценностей, для того чтобы способствовать повышению уровня сформированности духовно-нравственных ценностей учащихся, так как будут формироваться знания о ценностях, отношение к ценностям, поведение в социуме, на основе духовно-нравственных ценностей, таких как: любовь, истина, внутренний покой, ненасилие и праведное поведение.

ЛИТЕРАТУРА

1. Послание Президента Республики Казахстан Н.А. Назарбаева народу Казахстана от 31.01.2017 // Казахстанская правда. – 2017.

2. Закон Республики Казахстан «Об Образовании» от 27 июля 2007 года №319-III. – <http://adilet.zan.kz/rus/docs/Z070000319>
3. Концепция развития образования Республики Казахстан до 2015 года. – Астана, 2004. – <http://kzbydocs.com/docs/330/index-65446-6.html>
4. Конвенция ООН «О правах ребенка» Принята резолюцией 44/25 Генеральной Ассамблеи от 20 ноября 1989 года. – <https://studfiles.net/preview/2918349/>
5. Государственный общеобязательный стандарт по предмету «Самопознание» / Под ред. постановления Правительства РК от 13.05.2016 № 292. – Алматы, 2010. – 48 с.
6. Ланцева Т.В. Поиск модели современного человека в условиях модернизации Республики Казахстан // Вестник. – №3 (71). – 2016.
7. Нысанбаев А.Н., Барлыбаева Г. Философия Шакарима // Шакарим-алеми. – 2006. – № 2. – С. 13–24.
8. Урунбасарова Э.А. Проблемы нравственного воспитания школьников в истории Казахстанской педагогической науки. – Алматы, 2012. – 131 с.
9. Назарбаева С.А. Педагогические проблемы укрепления и развития здоровья учащихся, их нравственного воспитания с использованием системы «Детка». – Алматы: Атамұра, 2012. – 136 с.
10. Мартыанова А.И. Духовно-нравственное воспитание: содержание и формы: методические рекомендации // Начальная школа. – 2010. – № 7. – С. 21–29.
11. Ниязбаева Н.Н. Актуализация экзистенциальных ценностей образования у студентов магистратуры: основные положения и принципы // Вестник №3 (71), 2016.
12. Амонашвили Ш.А. Воспитательная и образовательная функция оценки учения школьников. – М., 2009. – 134 с.
13. Даутова А.К. Чистое слово: Рекомендации к занятиям по нравственно-духовному развитию личности. – Алматы, 2011. – 76 с.
14. Трясогузова С.Г. Педагогический словарь русского языка. – М., 2010. – 405 с.
15. Сарсенбаева Б.Г. Роль самопознания в развитии личности. – М.: Просвещение, 2014. – 230 с.
16. План нации – 100 конкретных шагов. Программа Президента Республики Казахстан от 20 мая 2015 года. adilet.zan.kz/rus/docs/K10000100
17. Коджаспирова Г.М., Коджаспиров А.Ю. Педагогический словарь 1000 терминов. – М., 2005. – 176 с.
18. Назарбаева С.А. Проблема воспитания Человека. Человек – это дух, который через душу владеет своим телом // Женщины. – 2001. – №1. – С. 1–4.
19. Петракова Т.И. Гуманистические ценности образования в процессе духовно-нравственного воспитания подростков. – М., 2010. – 139 с.

REFERENCES

1. Message of the President of the Republic of Kazakhstan N.A. Nazarbayev to the people of Kazakhstan from 01/31/2017 // Kazakhstanskaya Pravda. – 2017.
2. Law of the Republic of Kazakhstan “On Education” dated July 27, 2007 No. 319–III. – <http://adilet.zan.kz/rus/docs/Z070000319>.
3. The concept of development of education of the Republic of Kazakhstan until 2015. – Astana, 2004. – <http://kzbydocs.com/docs/330/index-65446-6.html>
4. UN Convention “On the Rights of the Child” Adopted by General Assembly resolution 44/25 of November 20, 1989. – <https://studfiles.net/preview/2918349/>
5. The state obligatory standard on the subject «Self-knowledge» / Ed. Resolution of the Government of the Republic of Kazakhstan of 13.05.2016 No. 292. – Almaty, 2010. – 48 p.

6. Lantseva T.V. Search for a modern person model in the context of the modernization of the Republic of Kazakhstan. – Bulletin number 3 (71), 2016.

7. Nysanbayev AN, Barlybaeva G. Philosophy of Shakarim // Shakarim–alemi. – 2006. – № 2. – p. 13 – 24.

8. Urunbasarova E.A. Problems of moral education of schoolchildren in the history of Kazakhstan pedagogical science. – Almaty, 2012. – 131 p.

9. Nazarbayeva S.A. Pedagogical problems of strengthening and developing the health of students, their moral education using the “Baby” system. – Almaty: Atamura, 2012. – 136 p.

10. Martianova A.I. Spiritual and Moral Education: Content and Forms: Methodical Recommendations // Elementary School. – 2010. – № 7. – p. 21 – 29.

11. Niyazbayeva N.N. Actualization of the existential values of education in graduate students: the main provisions and principles Bulletin number 3 (71), 2016.

12. Amonashvili Sh.A. The educational and educational evaluation function of teaching students. – M., 2009. – 134 p.

13. Dautova A.K. A pure word: Recommendations for classes on the moral and spiritual development of personality. – Almaty, 2011. – 76 p.

14. Toroguzov S.G. Pedagogical dictionary of the Russian language. – M., 2010. – 405 p.

15. Sarsenbayeva B.G. The role of self-knowledge in the development of personality. – M.: Education, 2014. – 230 p.

16. Plan of the nation – 100 specific steps. The program of the President of the Republic of Kazakhstan dated May 20, 2015. adilet.zan.kz/rus/docs/K10000100

17. Kojaspirova G.M., Kodjaspirov A.Yu. Pedagogical dictionary of 1000 terms. – M., 2005. – 176 p.

18. Nazarbayeva S.A. The problem of education of man. A man is a spirit that owns his body through the soul // Women. – 2001. – №1. – P. 1 – 4.

19. Petrakova T.I. Humanistic values of education in the process of spiritual and moral education of adolescents. – M., 2010. – 139 p.

ВЛАСЕНКО С.В., ЧЕМОДАНОВА Г.И., ТАХАНОВА А.К. «ӨЗІН-ӨЗІ ТАҢУ» ПӘНІ БОЙЫНША САБАҚТАРДА СТУДЕНТТЕРДЕ РУХАНИ ЖӘНЕ АДАМГЕРШІЛІК ҚҰНДЫЛЫҚТАРДЫ ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Мақалада «руханилық», «адамгершілік», «рухани-адамгершілік құндылықтар», «рухани-адамгершілік тәрбие» ұғымдарының мәні нақтыланған. Рухани-адамгершілік ұғымының мазмұны, құрылымдық элементтері, кезеңдері мен функциялары ашылады. Мақалада жинақталған зерттеу материалдары «өзін-өзі тану» пәні бойынша сабақтарда рухани-адамгершілік құндылықтарды қалыптастыру деңгейін арттыруға бағытталған арнайы таңдалған қызмет түрлерін қамтитын сабақтардың әсерін анықтау болып табылады. Егер оқушыларды «өзін-өзі тану» пәні бойынша сабақтардың мазмұнына толықтырылған және рухани адамгершіліктік құндылықтарды қалыптастыруға бағытталған арнайы таңдалған қызмет түрлері негізінде рухани-адамгершілік тәрбие үдерісіне мақсатты түрде енгізетін болсақ, онда бұл оқушылардың рухани-адамгершіліктік құндылықтарының қалыптасу деңгейін арттыруға ықпал етеді, өйткені құндылықтар туралы білім, құндылықтарға көзқарас, социумдағы мінез-құлық, махаббат, ақиқат, ішкі тыныштық, өшпенділік және әділ мінез-құлық сияқты рухани-адамгершіліктік құндылықтар негізінде қалыптасады.

Кілтті сөздер: құндылықтар, адамгершілік, руханият, рухани-адамгершіліктік тәрбие, рухани-адамгершіліктік құндылықтар.

VLASENKO S.V., CHEMODANOVA G.I., TAHANOVA A.K. FORMATION OF SPIRITUAL-INDIVIDUAL VALUES AT STUDENTS AT THE LESSONS ON THE SUBJECT «SELF-RECOGNITION»

The article clarifies the essence of the concepts «spirituality», «morality», «spiritual and moral values», «spiritual and moral education». The content, structural elements, stages and functions of spiritual and moral values are disclosed. The research materials summarized in this article represent the identification of the influence of lessons, the content of which includes specially selected activities aimed at increasing the level of formation of spiritual and moral values in the lessons on the subject “Self-knowledge”. We believe that if students are purposefully included in the process of spiritual and moral education, based on specially selected activities, added to the content of lessons on the subject of «Self-knowledge» and aimed at the formation of spiritual and moral values, this will contribute to the level of formation of spiritual and moral values of students, as knowledge of values, attitudes towards values, behavior in society will be formed on the basis of spiritual and moral values, such as: love, truth, inner peace, nonviolence, and righteous behavior.

Keywords: values, morality, spirituality, spiritual and moral education, spiritual and moral values.

БІЗДІҢ АВТОРЛАР

- АБДУАЛИЕВА М.А. *М.Әуезов атындағы Оңтүстік Қазақстан Мемлекеттік Университеті (ОҚМУ), Abdualieva82@mail.ru*
- АБИТАЕВА Р.Ш. *педагогика ғылымының кандидаты, педагогика, психология және филология кафедрасының доценті, Ө.А.Байқоңыров атындағы Жезқазған университеті, abitaeva13@mail.ru*
- АДАМОВ А.А. *әскери ісі және қауіпсіздік магистрі; подполковник; ҚР ҰҚК Шекара қызметі академиясының докторанты*
- АДИЛЬЖАНОВА Д.А. *Педагогикалық шеберлік орталығы жеке меншік мекемесінің Өскемен қаласындағы филиалы*
- АЛИМБАЕВА А.С. *педагогика ғылымдарының магистрі, О.Жандосов ат. №30 жалпы орта білім беретін мектеп, alimbaeva.altynay@mail.ru*
- АЛИМЕТОВ Н.Ш. *М.Әуезов атындағы ОҚМУ*
- АУЕСБАЕВ М.С. *ҚР ҰҚК ШҚ Академиясының докторанты, auesbaev_tu-rat@mail.ru*
- АУШЕНОВА А.С. *гуманитарлы ғылымда магистрі, оқытушы, әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, (ҚазҰУ)*
- АХМЕТБЕКОВА С.К. *Педагогика ғылымдарының кандидаты, доцент, «Назарбаев Зияткерлік мектептері» ДББҰ Педагогикалық шеберлік орталығы «Семей» университеті*
- АХМЕТКАРИМОВА К.С. *педагогика ғылымының кандидаты, педагогика, психология және филология кафедрасының доценті, Ө.А.Байқоңыров атындағы Жезқазған университеті, ahmetkarimovaks@mail.ru*
- БАЙМҰРАТОВ Ө.С. *1-курс магистранты, Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті, I1Dofyuk@mail.ru*
- БАЙСАЛОВ ДЖ.У. *педагогика ғылымдарының докторы, профессор, И.Арабаев ат. Қырғыз мемлекеттік университеті, batart@mail.ru*
- БАШЧИКУЛОВ А.С. *PhD докторы, полковник, ҚР ҰҚК ШҚ Академиясы*
- БЕРДАЛИЕВ А.М. *аға оқытушы, Халықаралық гуманитарлық-техникалық университеті*
- БУЛАТБАЕВА А.А. *педагогика ғылымдарының докторы, профессор, әл-Фараби ат. ҚазҰУ*
- БУРУНБЕТОВА Қ.К. *Педагогикалық шеберлік орталығы жеке меншік мекемесінің Өскемен қаласындағы филиалы*
- ВЛАСЕНКО С.В. *педагогика ғылымының кандидаты, А.Мырзахметов атындағы Көкшетау университеті*
- ГАБДРКАРИМОВА Г.С. *педагогика ғылымдарының магистрі, аға оқытушы, әл-Фараби ат. ҚазҰУ*

- ДЖАКУБАКЫНОВ Б.Б. педагогика ғылымдарының кандидаты, әлеуметтік ғылымдарының докторы, доцент, Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті, beibit-22@mail.ru
- ЕЛУБАЙ Е. 2-курс докторанты, Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті, u.yelubay@iitu.kz
- ЕЛЬЖАНОВ Д.Ш. Қазақстан Республикасы Ұлттық ұланы Әскери институтының жалпы пәндер кафедрасының меңгерушісі, запастағы полковник, elzhanov65@mail.ru
- ӘНУАР Г. гуманитарлы ғылымдар магистрі, аға оқытушы, әл-Фараби ат. ҚазҰУ
- ЖЫЛҚЫШИЕВА М.С. педагогика ғылымдарының кандидаты, Қырғыз Республикасының педагогика ғылымдарының докторы, профессор, Қазақстан ПҒА корреспондент-мүшесі, Ресей жаратылыстану ғылымдары академиясының профессоры, Тараз мемлекеттік педагогикалық университеті, maira-taraz@mail.ru
- ИЗТАЕВА П.О. 6М012300 – «Әлеуметтік педагогика және өзін-өзі тану» мамандығының магистранты, Әл-Фараби ҚазҰУ; «Бөбек» ҰҒПББСО, «Өзін-өзі тану» оқу-сауықтыру кешенінің қосымша білім беру педагогы
- КАЛЖАНОВА У.А. ассистент-оқытушы, Ажсинияз ат. Нөкіс мемлекеттік педагогикалық институты
- КАЛЫБЕКОВА А.А. Педагогика ғылымдарының докторы, профессор, М.О.Әуезов атындағы Оңтүстік Қазақстан мемлекеттік университеті
- КАРАБУТОВА А.А. 6D012300 – «Әлеуметтік педагогика және өзін-өзі тану» мамандығының 2 курс докторанты
- КЕНЖЕБАЙ Р.Н. педагогика ғылымдарының кандидаты, доцент, М.Әуезов ат. ОҚМУ, mega.rabiga@list.ru
- КЕНЖЕҒАЛИЕВ К.К. педагогика ғылымдарының кандидаты, профессор, «Педагогика, психология және әлеуметтік жұмыс» кафедрасы, Ш.Ш.Уәлиханов атындағы Көкшетау мемлекеттік университеті
- КОНУСОВ А.Т. ҚР ҰҚК ШҚ Академиясының магистранты
- ҚОНАҚОВА К.Ө. педагогика ғылымдарының докторы, профессор, Абылайхан ат. ҚХҚжЭТУ, baqdaris@mail.ru
- КУСАИНОВ Г.М. Педагогика ғылымдарының кандидаты, доцент, «Назарбаев Зияткерлік мектептері» ДББҰ Педагогикалық шеберлік орталығы «Семей» университеті
- КЫЛЫШБАЕВА Г.Б. доцент, Халықаралық гуманитарлық-техникалық университеті, kuntun-gulnar@mail.ru
- ҚАСЫМОВА Р.С. педагогика ғылымдарының кандидаты, доцент, әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, krs1958@mail.ru

- ҚҰЛАТАЕВ Қ.Ә. *аға оқытушы, Абай атындағы ҚазҰПУ, kulataev.k@mail.ru*
- ЛАБЕНОВА Р.С. *магистр, аға оқытушы, М.Әуезов атындағы ОҚМУ, Labenova74@mail.ru*
- ЛЕПЕШЕВ Д.В. *педагогика ғылымдарының кандидаты, профессор, Педагогикалық ғылымдар академиясының академигі, А.Мырзахметов атындағы Көкшетау университеті, d_Lepeshev@mail.ru*
- МАЖИТОВА Л.Х. *педагогика ғылымдарының докторы, профессор, Педагогикалық Ғылымдар Академиясының толық мүшесі, Алматы энергетика және байланыс университеті, mazhitova_l@mail.ru*
- МАМЫТОВ А.М. *педагогика ғылымдарының докторы, профессор, бас ғылыми қызметкер, Студенттердің жетістіктерін бағалаудың теориясы мен практикасы зертханалары Қырғыз Білім академиясы, abakir.mamytov@mail.ru*
- МУСАХАНОВА Г.М. *PhD, М. Әуезов атындағы ОҚМУ, Gumika_gumika@mail.ru*
- МҰСАБЕКОВ М.О. *«Өрлеу» БАҰО АҚФ Түркістан облысы және Шымкент қаласы бойынша ПҚБА институты, Abdualieva82@mail.ru*
- МЫНБАЕВА А.К. *педагогика ғылымдарының докторы, профессор, әл-Фараби атындағы ҚазҰУ, Uto200709@mail.ru*
- НАКЫПОВА Г.К. *6D010300–«Педагогика және психология» мамандығының PhD докторанты, Қорқыт Ата атындағы Қызылорда мемлекеттік университеті, gulnur_8220@mail.ru*
- НҰРЖАНОВА А.Б. *филология ғылымдарының кандидаты, С.Демирель университетінің қауымд.проф., aisulu.nurzhanova@sdu.edu.kz*
- НҰРМАНОВА Г.Н. *С.Демирель университетінің докторанты, gulzhaina.nurmanova@sdu.edu.kz*
- ПРИМБЕТОВА Г.С. *педагогика ғылымдарының кандидаты, Оқу-әдістемелік жұмыс бөлімінің жетекшісі, «Тұран» университеті, gulzhan.primbetova3003@gmail.com*
- РЫМХАНОВА А.Р. *философия докторы (PhD), доцент, Академик Е.А.Бөкетов ат. Қарағанды мемлекеттік университеті, ainagul_rymhanova@mail.ru*
- САИДАЗИМОВА Д.Н. *магистрант, Халықаралық гуманитарлық-техникалық университеті*
- САЛАМАТИНА А.М. *педагогика ғылымдарының кандидаты, доцент, Алматы энергетика және байланыс университеті, alev_sa@mail.ru*
- САПАРҚЫЗЫ Ж. *философия ғылымының докторы (PhD), Қорқыт Ата атындағы Қызылорда мемлекеттік университеті*

- САПАРОВ Г.С. *биология ғылымдарының кандидаты, доцент, «Назарбаев Зияткерлік мектептері» ДББҰ Педагогикалық шеберлік орталығы «Семей» университеті*
- СЕНКЕБАЕВА А.А. *аға оқытушы, Халықаралық гуманитарлық-техникалық университеті*
- СМАХАНОВ Т.С. *М.Әуезов атындағы ОҚМУ*
- СҮЛЕЙМЕН М.М. *оқытушы, Оңтүстік Қазақстан мемлекеттік педагогикалық университеті, smm_tm@mail.ru*
- СЫЗДЫКБАЕВА А. *Абай ат. ҚазҰПУ*
- СЫЗДЫҚОВА Р.Н. *аға оқытушы, Алматы энергетика және байланыс университеті, Rob1505@mail.ru*
- ТАГАЕВА Г.С. *педагогика ғылымдарының кандидаты, аға ғылыми қызметкер, Қырғызстан білім академиясының оқушылардың жетістіктерін бағалау теориясы мен практикасы зертханасының меңгерушісі, gultiragataeva@mail.ru*
- ТАҒАЙ А.Б. *«Педагогика және психология» мамандығының магистранты, Ш.Ш.Уәлиханов атындағы Көкшетау мемлекеттік университеті*
- ТАТАРИНОВА Л.Ф. *заң ғылымдарының кандидаты, Халықаралық бизнес университетінің «Әлеуметтік-гуманитарлық ғылымдар» кафедрасының доценті, dove_2003@mail.ru*
- ТАУБАЕВА Ш.Т. *педагогика ғылымдарының докторы, профессор, әл-Фараби атындағы ҚазҰУ*
- ТАХАНОВА А.К. *магистр педнаук, преподаватель кафедры социально-педагогических дисциплин Кокшетауского университета им. А. Мырзахметова*
- ТОРГАУТОВА Б.Ә. *заң ғылымдарының кандидаты, Халықаралық бизнес университетінің доценті, Bota1313@mail.ru*
- ТОРЫБАЕВА Ж.З. *Педагогика ғылымдарының докторы, профессор, Х.А.Ясауи атындағы Халықаралық қазақ-түрік университеті, Jamilyizahan@mail.ru*
- ТӨРЕБЕК Е.Ж. *М.Әуезов атындағы Оңтүстік Қазақстан Мемлекеттік Университеті, Torebekerlan@mail.ru*
- УМИРБЕКОВА А.К. *аға оқытушы, психология және филология кафедрасы, Ө.А.Байқоңыров атындағы Жезқазған университеті педагогика, uajzat@bk.ru*
- УРАЗБАЕВА Г.Т. *педагогика ғылымдарының докторы, м.а. Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, ugulsara@rambler.ru*
- УСЕНОВА А.М. *М.Әуезов атындағы ОҚМУ*
- ЧЕМОДАНОВА Г.И. *педагогика ғылымдарының кандидаты, доцент, М.Қозыбаев атындағы Солтүстік-Қазақстан мемлекеттік университеті «Педагогика и психология» кафедрасының профессоры*

НАШИ АВТОРЫ

- АБДУАЛИЕВА М.А. Южно-Казахстанский Государственный Университет им. М.Ауэзова (ЮКГУ), Abdualieva82@mail.ru
- АБИТАЕВА Р.Ш. Кандидат педагогических наук, доцент кафедры педагогики, психологии и филологии Жезказганского университета им. О.А. Байконурова, abitaeva13@mail.ru
- АДАМОВ А.А. магистр военного дела и безопасности; подполковник; докторант Академии Пограничной службы КНБ Республики Казахстан
- АДИЛЬЖАНОВА Д.А. Усть-Каменогорский филиал частного учреждения Центра педагогического мастерства
- АЛИМБАЕВА А.С. магистр педагогических наук, средняя школа № 30 им. О.Жандосова, alimbaeva.altynay@mail.ru
- АЛМЕТОВ Н.Ш. ЮКГУ имени М.Ауэзова
- АНУАР Г. магистр педагогических наук, старший преподаватель, КазНУ им. аль-Фараби
- АУЕСБАЕВ М.С. докторант, Академия ПС КНБ РК, auesbaev_murat@mail.ru
- АУШЕНОВА А.С. магистр гуманитарных наук, преподаватель, КазНУ им. аль-Фараби, ai_ku_as@mail.ru
- АХМЕТБЕКОВА С.К. кандидат педагогических наук, доцент, Центр педагогического мастерства АОО «Назарбаев Интеллектуальные школы» НАО «Университет «Семей»
- АХМЕТКАРИМОВА К.С. Кандидат педагогических наук, доцент кафедры педагогики, психологии и филологии Жезказганского университета им. О.А. Байконурова, ahmetkarimovaks@mail.ru
- БАЙМУРАТОВ О.С. магистрант I-курса, Казахский национальный университет имени Абая (КазНПУ), 11Dostyk@mail.ru
- БАЙСАЛОВ ДЖ.У. доктор педагогических наук, профессор, Кыргызский государственный университет им. И.Арабаева, bamart@mail.ru
- БАШЧИКУЛОВ А.С. доктор PhD, полковник, Академия ПС КНБ РК
- БЕРДАЛИЕВ А.М. старший преподаватель, Международный гуманитарно-технический университет
- БУЛАТБАЕВА А.А. доктор педагогических наук, профессор, КазНУ им. аль-Фараби
- БУРУНБЕТОВА К.К. Усть-Каменогорский филиал частного учреждения Центра педагогического мастерства
- ВЛАСЕНКО С.В. кандидат педагогических наук, доцент кафедры социально-педагогических дисциплин Кокшетауского университета им. А. Мырзахметова, sveta_vlasenko@mail.ru
- ГАБДРКАРИМОВА Г.С. магистр педагогических наук, старший преподаватель, КазНУ им. аль-Фараби

- ДЖАКУБАКЫНОВ Б.Б. кандидат педагогических наук, доктор социальных наук, доцент, КазНПУ имени Абая, beibit-22@mail.ru
- ДЖИЛКИШИЕВА М.С. кандидат педагогических наук, доктор педагогических наук Кыргызской Республики, профессор, член-корреспондент АПН Казахстана, профессор Российской академии естествознания, профессор Таразского государственного педагогического университета, taigatara@mail.ru
- ЕЛУБАЙ Е. докторант 2 курса КазНПУ им. Абая, y.yelubay@iitu.kz
- ЕЛЬЖАНОВ Д.Ш. Начальник кафедры Общеобразовательных дисциплин Военного института Национальной гвардии Республики Казахстан, полковник запаса, elzhanov65@mail.ru
- ИЗТАЕВА П.О. магистрант специальности 6M012300 – «Социальная педагогика и самопознание» КазНУ им. аль-Фараби, Педагог дополнительного образования учебно-оздоровительного комплекса «Самопознание», ННПООЦ «Бөбек»
- КАЛЖАНОВА У.А. ассистент-преподаватель, Нукусский государственный педагогический институт им. Аджинияза
- КАЛЫБЕКОВА А.А. доктор педагогических наук, профессор, ЮКГУ им. М.О.Ауэзова
- КАРАБУТОВА А.А. докторант 2 курса специальности 6D012300 – «Социальная педагогика и самопознание», КазНУ им.аль-Фараби, Начальник отдела образовательных программ Института гармоничного развития человека ННПООЦ «Бөбек»
- КАСЫМОВА Р.С. кандидат педагогических наук, доцент, КазНУ имени аль-Фараби, krs1958@mail.ru
- КЕНЖЕБАЙ Р.Н. кандидат педагогических наук, доцент, ЮКГУ им. М.Ауэзова, mega.rabiga@list.ru
- КЕНЖЕГАЛИЕВ К.К. Кандидат педагогических наук, профессор кафедры «Педагогика, психология и социальная работа», Кокшетауский государственный университет имени Ш.Ш. Валиханова
- КОНУСОВ А.Т. магистрант Академия ПС КНБ РК
- КУЛАТАЕВ К.А. старший преподаватель, КазНПУ имени Абая, kulataev.k@mail.ru
- КУНАКОВА К.У. доктор педагогических наук, профессор, КазУМОиМЯ им. Абылайхана, baqdaris@mail.ru
- КУСАИНОВ Г.М. кандидат педагогических наук, доцент, Центр педагогического мастерства АОО «Назарбаев Интеллектуальные школы» НАО «Университет «Семей»
- КЫЛЫШБАЕВА Г.Б. доцент, Международный гуманитарно-технический университет, kuntun-gulnar@mail.ru
- ЛАБЕНОВА Р.С. магистр, старший преподаватель, ЮКГУ им. М.Ауэзова, Labenova74@mail.ru

- ЛЕПЕШЕВ Д.В. кандидат педагогических наук, профессор, академик Академии педагогических наук, Кокшетауский университет имени А. Мырзахметова, d_Lepeshev@mail.ru
- МАЖИТОВА Л.Х. доктор педагогических наук, профессор, действительный член АПН Казахстана, Алматинский университет энергетики и связи, mazhitova_l@mail.ru
- МАМЫТОВ А.М. доктор педагогических наук., профессор, ГНС лаборатории теории и практики оценивания достижений учащихся Кыргызской академии образования, abakir.tamytov@mail.ru
- МУСАБЕКОВ М.О. Институт ПКАА Туркестанской области и г. Шымкент, ОАО «НЦПД» Орлеу», Abdualieva82@mail.ru
- МУСАХАНОВА Г.М. докторант PhD, Южно-Казахстанский государственный университет имени М.О.Ауезова, Gumika_gumika@mail.ru
- МЫНБАЕВА А.К. Доктор педагогических наук, профессор, профессор кафедры педагогики и образовательного менеджмента, КазНУ им. аль-Фараби, Uto200709@mail.ru
- НАКЫПОВА Г.К. PhD докторант по специальности 6D010300 – «Педагогика и психология», Кызылординский государственный университет имени Коркыт Ата, Кызылорда, gulnur8220@mail.ru
- НУРЖАНОВА А.Б. Кандидат филологических наук, доцент университета им. С.Демиреля, aisulu.nurzhanova@sdu.edu.kz
- НУРМАНОВА Г.Н. Докторант университета им. С.Демиреля, gulzhaina.nurmanova@sdu.edu.kz
- ПРИМБЕТОВА Г.С. кандидат педагогических наук, Руководитель отдела учебно-методической работы, университет «Туран», gulzhan.primbetova3003@gmail.com
- РЫМХАНОВА А.Р. доктор философии (PhD), доцент, Карагандинский государственный университет им. академика Е.А. Букетова, ainagul_rymhanova@mail.ru
- САИДАЗИМОВА Д.Н. магистрант, Международный гуманитарно-технический университет
- САЛАМАТИНА А.М. кандидат педагогических наук, доцент, Алматинский университет энергетики и связи, alev_sa@mail.ru
- САПАРКЫЗЫ Ж. PhD доктор по философии, Кызылординский государственный университет имени Коркыт Ата
- САПАРОВ Г.С. кандидат биологических наук, доцент, Центр педагогического мастерства АОО «Назарбаев Интеллектуальные школы» НАО «Университет «Семей»
- СЕНКЕБАЕВА А.А. старший преподаватель, Международный гуманитарно-технический университет

- СМАХАНОВ Т.С. Южно-Казахстанский государственный университет имени М. Ауэзова
- СУЛЕЙМЕН М.М. преподаватель, Южно-Казахстанский государственный педагогический университет, stmt_tm@mail.ru
- СЫЗДЫКБАЕВА А. Казахский национальный женский педагогический университет
- СЫЗДЫКОВА Р.Н. старший преподаватель, Алматинский университет энергетики и связи, Rob1505@mail.ru
- ТАГАЕВА Г.С. кандидат педагогических наук, старший научный сотрудник, Заведующая лабораторией теории и практики оценивания достижений учащихся, Кыргызской академии образования, gulmira-tagaeva@mail.ru
- ТАГАЙ А.Б. Магистрант по специальности «6М010300 – педагогика и психология», Кокшетауский государственный университет имени Ш.Ш. Валиханова
- ТАТАРИНОВА Л.Ф. Кандидат юридических наук, доцент Университета международного бизнеса кафедры «Социальные и гуманитарные науки», dove_2003@mail.ru
- ТАУБАЕВА Ш.Т. доктор педагогических наук, профессор, Казахский национальный университет аль-Фараби
- ТАХАНОВА А.К. магистр педнаук, преподаватель кафедры социально-педагогических дисциплин Кокшетауского университета им. А. Мырзахметова
- ТОРГАУТОВА Б.А. Кандидат юридических наук, доцент Университета международного бизнеса кафедры «Социальные и гуманитарные науки», Botat1313@mail.ru
- ТОРЕБЕК Е.Ж. Южно-Казахстанский государственный университет им. М. Ауэзова, Torebekerlan@mail.ru
- ТОРЫБАЕВА Ж.З. доктор педагогических наук, профессор, Международный казахско-турецкий университет имени Х.А.Ясави, Zhamilyizahan@mail.ru
- УМИРБЕКОВА А.К. старший преподаватель кафедры педагогики, психологии и филологии Жезказганского университета им.О.А.Байконурова, uajzat@bk.ru
- УРАЗБАЕВА Г.Т. доктор педагогических наук, и.о. профессора кафедры «Социальная педагогика и самопознание», Евразийский Национальный Университет имени Л.Н. Гумилева, ugulsara@rambler.ru
- УСЕНОВА А.М. ЮКГУ имени М.О. Ауэзова
- ЧЕМОДАНОВА Г.И. кандидат педагогических наук, доцент, профессор кафедры «Педагогика и психология» Северо-Казахстанского государственного университета им. М. Козыбаева

OUR AUTHORS

- ABDUALIYEVA M.A. *South Kazakhstan State University named M.Auezov, Abdualieva82@mail.ru*
- ABITAYEVA R.SH. *Candidate Of Pedagogic Science, Associate Professor; department of Pedagogy, Psychology and Philology Zhezkazgan Baikonurov University, abitaeva13@mail.ru*
- ADAMOV A.A. *Master of military affairs and security; lieutenant colonel; doctoral student of the Academy of the Border Service of the National Security Committee of the Republic of Kazakhstan*
- ADILZHANOVA D.A. *Ust-Kamenogorsk branch of a private institution of the Center for Pedagogical Excellence*
- AKHMETBEKOVA S.K. *Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Center for Pedagogical Excellence AEO «Nazarbayev Intellectual Schools» NAO «University» Semey «*
- AKHMETKARIMOVA K.S. *Candidate Of Pedagogic Science, Associate Professor, Department of Pedagogy, Psychology and Philology Zhezkazgan Baikonurov University, ahmetkarimovaks@mail.ru*
- ALIMBAYEVA A.S. *Master of Education, Secondary School №30 named after O.Zhandosov, alimbaeva.altynay@mail.ru*
- ALMETOV N.SH. *South Kazakhstan State University named after M. Auezov*
- ANUAR G. *master of Arts, KazNU named after al-Farabi*
- AUESBAYEV M.S. *Doctoral Student, Academy of the National Security Committee of the Republic of Kazakhstan, auesbaev_murat@mail.ru*
- AUSHENOVA A.S. *Master Of Arts, Teacher, University of KazNU named al-Farabi, ai_ku_as@mail.ru*
- BAIMURATOV O.S. *1-year magistracy student, Abay Kazakh National University, IIDoshyk@mail.ru*
- BAISALOV J.U. *Doctor Of Pedagogical Sciences, Professor, Kyrgyz State University I. Arabaev, bamart@mail.ru*
- BASHCHIKULOV A.S. *doctor phd, colonel, Academy of the Frontier Service of the NSC of the RK*
- BERDALIYEV A.M. *Senior Lecturer, International Humanitarian-Technical University*
- BULATBAYEVA A.A. *Doctor Of Pedagogical Sciences, Professor, KazNU al-Farabi*
- BURUNBETOVA K.K. *Ust-Kamenogorsk branch of a private institution of the Center for Pedagogical Excellence*
- CHEMODANOVA G.I. *, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Professor of the Department “Pedagogy and Psychology” of M.Kozybayev North-Kazakhstan State University*
- GABDRAKIMOVA G.S. *Master of Arts, senior teacher, KazNU named after al-Farabi*

- IZTAYEVA P.O. *Undergraduate specialty 6M012300 – «Social pedagogy and self-cognition», The teacher of additional education of the training and recreation complex “Self-cognition”, NSPEHC «Bobek»*
- JAKUBAKYNOV B.B. *Candidate of Pedagogical Sciences, Doctor of Social Sciences, Associate Professor, Abay Kazakh National University, beibit-22@mail.ru*
- JILKISHIYEVA M.S. *Candidate of Pedagogical Sciences, Doctor of Pedagogical Sciences of the Kyrgyz Republic, Professor, Corresponding Member of the Academy of Pedagogical Sciences of Kazakhstan, Professor of the Russian Academy of Natural Sciences, Professor of Taraz State Pedagogical University, mairataraz@mail.ru*
- KALYBEKOVA A.A. *Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, M.O. Auezov South Kazakhstan State University*
- KALJANOVA U.A. *assistant-teacher, Nukus State pedagogical institute named by Ajiniyaz*
- KARABUTOVA A.A. *doctoral student of specialty 6D012300 – «Social pedagogy and self-cognition», al-Farabi Kazakh National University, Head of the Department of Educational Programs, Institute for Harmonious Human Development, Bobek National Scientific and Practical, Educational and Health Centre*
- KASYMOVA R.S. *Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Al-Farabi Kazakh National University, krs1958@mail.ru*
- KENZHEBAI R.N. *candidate of pedagogical sciences, docent, UKGU named after M. Auezov, mega.rabiga@list.ru*
- KENZHEGALIYEV K.K. *Candidate of Pedagogical Sciences, Professor, Department of «Pedagogy, Psychology and Social Work», Sh.Sh. Valikhanov Kokshetau State University*
- KONUSOV A.T. *magistry student, Academy of the National Security Committee of the Republic of Kazakhstan*
- KULATAYEV K.A. *Senior Lecturer, Abay Kazakh National University, kulataev.k@mail.ru*
- KUNAKOVA K.U. *doctor of Pedagogy, professor, Kazakh Ablai Khan university of international relations and world languages, baqdaris@mail.ru*
- KUSSAINOV G.M. *Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Center for Pedagogical Excellence AEO «Nazarbayev Intellectual Schools» NAO «University» Semey «*
- KYLYSHBAYEVA G.B. *associate Professor, international humanitarian-technical University, kuntun-gulnar@mail.ru*

- LABENOVA R.S. *magister, teacher, UKGU named after M.Auezov, Labenova74@mail.ru*
- LEPESHEV D.V. *Candidate of Pedagogical Sciences, Professor, Academician of the Academy of Pedagogical Sciences, Kokshetau University named after A. Myrzakhmetov, d_Lepeshev@mail.ru*
- MAMYTOV A.M. *Doctor of Pedagogical Sciences, Professor of laboratories of theory and practice of student achievement assessment Kyrgyz Academy of Education, abakir.mamytov@mail.ru*
- MAZHITOVA L.H. *Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Full Member of the Academy of Pedagogical Sciences of Kazakhstan, Almaty University of Energy and Communications, mazhitova_l@mail.ru*
- MUSABEKOV M.O. *Institute of PKAA of the Turkestan region and the city of Shymkent, OJSC «NCPD» Orleu», Abdualieva82@mail.ru*
- MUSAHATOVA G.M. *PhD candidate, South Kazakhstan State University named after M.O. Auezov, Gumika_gumika@mail.ru*
- MYNBAYEVA A.K. *doctor of pedagogical sciences, professor, Al-Farabi Kazakh National University, Umo200709@mail.ru*
- NAKYPOVA G.K. *PhD doctoral student in specialty 6D010300 – «Pedagogy and Psychology», Kyzylorda State University named after Korkyt Ata, Kyzylorda, Kazakhstan, gulnur_8220@mail.ru*
- NURMANOVA G.N. *Doctoral student of S. Demirel University, gulzhaina.nurmanova@sdu.edu.kz*
- NURZHANOVA A.B. *Candidate of Philological Sciences, Associate Professor of S.Demirel University, aisulu.nurzhanova@sdu.edu.kz*
- PRIMBETOVA G.S. *candidate degree in Pedagogical sciences, Head, Academic methodology department, Turan university, gulzhan.primbetova3003@gmail.com*
- RYMKHANOVA A.R. *doctor of philosophy (PhD), associate professor, Karaganda State University named after Academician E.A. Buketova, ainagul_rymhanova@mail.ru*
- SAIDAZIMOVA D.N. *master, International humanitarian-technical University*
- SALAMATINA A.M. *candidate of pedagogical sciences, assistant professor, Almaty University of Energy and Communications, alev_sa@mail.ru*
- SAPARKYZY SH. *PHD doctor on philosophy, Kyzylorda State University named after Korkyt Ata,*
- SAPAROV G.S. *Candidate of Biological Sciences, Associate Professor, Center for Pedagogical Excellence AEO «Nazarbayev Intellectual Schools» NAO «University» Semey «*
- SENKBAYEVA A.A. *Senior Lecturer, International humanitarian-technical University*
- SMAHANOV T.S. *South Kazakhstan State University named after M. Auezov*
- SULEIMEN M.M. *Lecturer, South Kazakhstan State Pedagogical University, smm_tm@mail.ru*

- SYZDYKBAYEVA A. *Abai Kazakh National Pedagogical University*
- SYZDYKOVA R.N. *Senior Lecturer, Almaty University of Energy and Communications, Rob1505@mail.ru*
- TAGAI A.B. *Master's degree in «Pedagogy and Psychology», Sh.Sh. Valikhanov Kokshetau State University*
- TAGAYEVA G.S. *candidate of pedagogical sciences, Senior Researcher Head of the Laboratory of Theory and Practice of Student Assessment, Kyrgyz Academy of Education, gulmira-tagaeva@mail.ru*
- TAKHANOVA A.K. *master of Pedagogical Sciences, teacher of the department of social and pedagogical disciplines of A.Myrzahmetov Kokshetau University*
- TATARINOVA L.F. *Candidate of Legal Sciences, Associate Professor, University of International Business, Department of Social and Human Sciences, dove_2003@mail.ru*
- TAUBAYEVA Sh.T. *Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, al-Farabi Kazakh National University*
- TOREBEK Ye.Zh. *South Kazakhstan State University named after M.Auezova, Torebekerlan@mail.ru*
- TORGAUTOVA B.A. *Candidate of Legal Sciences, Associate Professor, University of International Business, Department of Social and Human Sciences, Botal313@mail.ru*
- TORYBAYEVA Zh.Z. *Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, International Kazakh-Turkish University named after H.A. Yasawi, Zhamilyzahan@mail.ru*
- UMIRBEKOVA A.K. *senior teacher, department of Pedagogy, Psychology and Philology Zhezkazgan Baikonurov University, uajzat@bk.ru*
- URAZBAYEVA G.T. *Doctor of Pedagogical Sciences, acting professors of the department «Social pedagogy and self-knowledge», Eurasian National University named after L.N. Gumilyova, ugulsara@rambler.ru*
- USENOVA A.M. *South Kazakhstan State University named after M. Auezov*
- VLASENKO S.V. *Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor of the Department of Social and Pedagogical Disciplines of A.Myrzahmetov Kokshetau University*
- YELUBAI Ye. *2-year doctoral student of the Kazakh National Pedagogical University named after Abay, y.yelubay@iitu.kz*
- YELZHANOV D.SH. *Head of the Department of General Disciplines of the Military Institute of the National Guard of the Republic of Kazakhstan, reserve colonel, elzhanov65@mail.ru*

